

СВОБОДА

100

АЛМАНАХ

1993

УНС

ALMANAC of the Ukrainian National Association

FOR THE YEAR

1 9 9 3

SVOBODA PRESS
Jersey City — New York

Альманах

УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО
СОЮЗУ

НА РІК

1993

РІЧНИК 83

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА”
Джерзі Ситі — Нью-Йорк

Редактор: ЗЕНОН СНИЛИК

Мовна редакція: ЛЮДМИЛА ВОЛЯНСЬКА

Оформлення обкладинки: БОГДАН ТИТЛА

Printed in U.S.A.

"Svoboda" — 30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07302

СІЧЕНЬ 1993 JANUARY

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріанський Календар
1	19 П	Боніфатія мч.
2	20 С	Ігнатія Богоносця сщмч.
3	21 Н	Пер. Різд. 29 по Сош. Юлі.
4	22 П	Анастасії вчч.
5	23 В	10 мч. у Криті
6	24 С	Євгенії препмч.
7	25 Ч	Різдво Христове
8	26 П	Собор Пресв. Богородиці
9	27 С	Стефана первмч.
10	28 Н	По Різд. 30 по Сош. Мч. Ник.
11	29 П	Дітей, убитих у Вифлеємі
12	30 В	Анісії мч.
13	31 С	Меланії преп.
14	1 Ч	Н. Рік. Обр. ГНІХ. Вас. Вел.
15	2 П	Сильвестра папи
16	3 С	Малахії прор.
17	4 Н	Пер. Просв. 31 по Сош. С. Ап.
18	5 П	Теопемпта мч.
19	6 В	Богоявлення Господне
20	7 С	Собор Івана Хрестителя
21	8 Ч	Юрія Хозевита преп.
22	9 П	Полієвкта мч.
23	10 С	Григорія Нис. св.
24	11 Н	По Просв. Теодосія
25	12 П	Татіяни мч.
26	13 В	Єрмила і Стратоніка мч.
27	14 С	Отців у Синаї преп.
28	15 Ч	Павла і Івана преп.
29	16 П	Поклін Ап. Петра
30	17 С	Антонія Великого преп.
31	18 Н	32 по Сош. Атанасія і Кирила
		Мит. і Фар. Кира

— ЗАПИСКИ —

ЛЮТИЙ 1993 FEBRUARY

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріянський Календар	
1	19 П	Макарія преп.	Трифона мч.
2	20 В	Євтимія Великого преп.	Стрітєння Господнє
3	21 С	Максима ісп.	Симеона і Анни прор.
4	22 Ч	Тимотея ап.	Ісидора преп.
5	23 П	Климентя сщмч.	Агафії мч.
6	24 С	Ксені Р. преп.	Вукола преп.
7	25 Н	Мит. і Фар. Григорія Богос.	Блуд. Сина. Партенія
8	26 П	Ксенофонта преп.	Теодора Тирона вмч.
9	27 В	†Перен. м. Івана Золот.	Никифора мч.
10	28 С	Єфрема преп.	Харалампія мч.
11	29 Ч	Перен. м. Ігнатія Богон.	Власія сщмч.
12	30 П	Трьох Святителів	Мелетія св.
13	31 С	Кира і Івана безср.	Мартиніяна преп.
14	1 Н	Блуд. Сина. Трифона	М'ясопусна. Кирила
15	2 П	Стрітєння Господнє	Онисима ап.
16	3 В	Симеона і Анни прор.	Памфила мч.
17	4 С	Ісидора преп.	Теодора Тирона вмч.
18	5 Ч	Агафії мч.	Лева папи
19	6 П	Вукола преп.	Архипа ап.
20	7 С	Партенія преп.	Лева Катан. преп.
21	8 Н	М'ясопусна. Теодора Т.	Сиропусна. Тимотея
22	9 П	Никифора мч.	Найд. м. мч. в Євгенії
23	10 В	Харалампія мч.	Полікарпа сщмч.
24	11 С	Власія сщмч.	†1 і 2 н. г. Івана Хрест.
25	12 Ч	Мелетія св.	Тарасія св.
26	13 П	Мартиніяна преп.	Порфірія св.
27	14 С	†Перес. Кирила преп.	Прокопія преп.
28	15 Н	Сиропусна. Онисима	1 Посту. Василя

— ЗАПИСКИ —

БЕРЕЗЕНЬ 1993 MARCH

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріанський Календар
1	16 П Памфила мч.	Євдокії препмч.
2	17 В Теодора Тир. вмч.	Теодота сщмч.
3	18 С Лева папи	Євтропія мч.
4	19 Ч Архипа ап.	Герасима преп.
5	20 П Лева Катан. преп.	Конона мч.
6	21 С Тимотея преп.	42 мч. в Аморії
7	22 Н 1 Посту. Мч. в Євгенії	2 Посту. Василия
8	23 П Полікарпа сщмч.	Теоділакта преп.
9	24 В †1 і 2 найд. гол. Ів. Хрест.	†40 мч. у Севастії
10	25 С Тарасія св.	Кондрата мч.
11	26 Ч Порфірія св.	Софронія св.
12	27 П Прокопія преп.	Теодана преп.
13	28 С Василия преп.	Перен. м. Никифора
14	1 Н 2 Посту. Євдокії	3 Посту. Хрест. Венедикта
15	2 П Теодота сщмч.	Агапія мч.
16	3 В Євтропія мч.	Савина мч.
17	4 С Герасима преп.	Олексія преп.
18	5 Ч Конона мч.	Кирила Єрусал. св.
19	6 П 42 мч. в Аморії	Хризанта мч.
20	7 С Василия сщмч.	Отців, уб. в об. Сави
21	8 Н 3 Посту. Хрест. Теоділакта	4 Посту. Якова
22	9 П †40 мч. у Севастії	Василія сщмч.
23	10 В Кондрата мч.	Никона препмч.
24	11 С Софронія св.	Захарії преп.
25	12 Ч Теодана преп.	Благов. Преса. Богор.
26	13 П Перен. м. Никифора	Собор Арх. Гавриїла
27	14 С Венедикта преп.	Матрони мч.
28	15 Н 4 Посту. Агапія	5 Посту. Іларіона
29	16 П Савина мч.	Марка преп.
30	17 В Олексія преп.	Івана Ліст. преп.
31	18 С Кирила Єрусалимського св.	Іпатія преп.

— ЗАПИСКИ —

КВІТЕНЬ 1993 APRIL

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріянський Календар
1	19 Ч	Хризанта і Дарії мч.
2	20 П	Отців, уб. в об. Сави
3	21 С	Якова преп.
4	22 Н	5 Посту. Василія
		Квітня. Йосифа
5	23 П	Никона препмч.
6	24 В	Захарії преп.
7	25 С	Благовіщення Пресв. Богор.
8	26 Ч	Собор Арх. Гавріїла
9	27 П	Матрони мч.
10	28 С	Іларіона преп.
11	29 Н	Квітня. Марка
		Воскресіння ГНІХ.
12	30 П	Івана Лист. преп.
13	31 В	Іпатія преп.
14	1 С	Квітень. Марії Єгипет. преп.
15	2 Ч	Тита преп.
16	3 П	Велика П'ятниця
17	4 С	Йосифа преп.
18	5 Н	Воскресіння ГНІХ.
		Томина. Івана
19	6 П	Світлий Понеділок
20	7 В	Світлий Вівторок
21	8 С	Іродіона ап.
22	9 Ч	Євсихія мч.
23	10 П	Терентія мч.
24	11 С	Антипи сщмч.
25	12 Н	Томина. Василія
		Мироносиць. Марка
26	13 П	Артемона сщмч.
27	14 В	Мартина папи
28	15 С	Аристарха ап.
29	16 Ч	Агапії мч., Галини мч.
30	17 П	Симеона преп.

— ЗАПИСКИ —

ТРАВЕНЬ 1993 МАЙ

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар		Григоріянський Календар	
1	18 С Івана преп.		Еремії прор.
2	19 Н Мироносиць. Івана Староп.		Розслаб. Атанасія Вел.
3	20 П Теодора Тріхини преп.		† Теодосія Печер. преп.
4	21 В Януарія сщмч.		Пелагії мч.
5	22 С Теодора Сикеота преп.		Ірини мч.
6	23 Ч Юрія вмч.		Йова многострадального
7	24 П Сави Стратилата мч.		Акакія мч.
8	25 С † Марка ап. і єв.		Івана Богослова
9	26 Н Розслаб. Василія		Самарянки. Перен. м. Мик.
10	27 П Стефана преп.		† Симона Зилота ап.
11	28 В Ясона ап.		Кирила і Методія, уч. сл.
12	29 С 9 мч. в Кизиці		Єпіфанія св.
13	30 Ч † Якова ап.		Гликерії мч.
14	1 П Травень. Еремії прор.		Ісидора мч.
15	2 С Атанасія Великого св.		Пахомія Великого преп.
16	3 Н Самарянки. Теодосія Печер.		Сліпородж. Теодора
17	4 П Пелагії мч.		Андроніка ап.
18	5 В Ірини мч.		Теодота мч.
19	6 С Йова многострадального		Патрікія сщмч.
20	7 Ч Акакія мч.		Вознесіння ГНІХ.
21	8 П Івана Богослова		† Константина і Олени
22	9 С † Перен. м. Миколая		Василіска мч.
23	10 Н Сліпородж. Симона Зилота		Св. Отців. Евфросинії П.
24	11 П Кирила і Методія, уч. сл.		Никити П. преп.
25	12 В Єпіфанія св.		† З найд. гол. Івана Хрест.
26	13 С Гликерії мч.		Карпа ап.
27	14 Ч Вознесіння ГНІХ.		Терапонта сщмч.
28	15 П Пахомія Великого преп.		Никити преп.
29	16 С Теодора Освящ. преп.		Теодосії препмч.
30	17 Н Св. Отців. Андроніка		Сош. Святого Духа
31	18 П Теодота мч.		Понеділок Святого Духа

— ЗАПИСКИ —

ЧЕРВЕНЬ 1993 JUNE

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріанський Календар
1	19 В Патрикія сщмч.	Юстина мч.
2	20 С Талелія мч.	Никифора св.
3	21 Ч †Константина і Олени	Лукиліяна мч.
4	22 П Василіска мч.	Митрофана св.
5	23 С Євфросинії Полоц. преп.	Доротія сщмч.
6	24 Н Сош. Святого Духа	Всіх Святих. Висаріона
7	25 П Понеділок Святого Духа	Теодота сщмч.
8	26 В Карпа ап.	Теодора Тирона вмч.
9	27 С Терапонта сщмч.	Кирила Олександр. св.
10	28 Ч Никити преп.	Покл. Пр. Т. Т. і Крови Хр.
11	29 П Теодосії препмч.	†Вартоломея і Варнави ап.
12	30 С Ісаакія преп.	Онуфрія Великого преп.
13	31 Н Всіх Святих. Єрмія	2 по Сош. Акилини
14	1 П Червень. Юстина мч.	Єлисея прор.
15	2 В Никифора св.	Амоса прор.
16	3 С Лукиліяна мч.	Тихона преп.
17	4 Ч Поклін Пр. Т. Т. і Крови Хр.	Мануїла мч.
18	5 П Доротія сщмч.	Праз. Христа Чоловіколюбця
19	6 С Висаріона преп.	Состр. Пресв. Богородиці
20	7 Н 2 по Сош. Теодота	3 по Сош. Методія
21	8 П Теодора Тирона вмч.	Юліяна мч.
22	9 В Кирила Олександр. св.	Євсевія сщмч.
23	10 С Тимотія сщмч.	Агрипіни мч.
24	11 Ч †Вартоломея і Варнави ап.	Різдво Івана Хрестителя
25	12 П Праз. Христа Чоловікол.	Февронії препмч.
26	13 С Состр. Пресв. Богородиці	Давида преп.
27	14 Н 3 по Сош. Єлисея	4 по Сош. Сампсона
28	15 П Амоса прор.	Перен. м. Кира і Івана
29	16 В Тихона преп.	Петра і Павла ап.
30	17 С Мануїла мч.	†Собор 12 Апостолів

— ЗАПИСКИ —

ЛИПЕНЬ 1993 JULY

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріанський Календар
1	18 Ч	Леонтія мч.
2	19 П	†Юди Тадея ап.
3	20 С	Методія сщмч.
4	21 Н	4 по Сош. Юліана
5	22 П	Євсевія сщмч.
6	23 В	Агрипіни мч.
7	24 С	Різдво Івана Хрестителя
8	25 Ч	Февронії препмч.
9	26 П	Давида преп.
10	27 С	Сампсона преп.
11	28 Н	5 по Сош. Кира і Івана
12	29 П	Петра і Павла ап.
13	30 В	†Собор 12 Апостолів
14	1 С	Липень. Косми і Дам'яна
15	2 Ч	†Полож. ризи Пресв. Богор.
16	3 П	Якента мч.
17	4 С	Андрія Критського св.
18	5 Н	6 по Сош. Атанасія Атон.
19	6 П	Сісоє Великого преп.
20	7 В	Томи преп.
21	8 С	Прокопія вмч.
22	9 Ч	Панкратія сщмч.
23	10 П	†Антонія Печерського преп.
24	11 С	Євфимії і Ольги
25	12 Н	7 по Сош. Прокла
26	13 П	Собор Арх. Гавриїла
27	14 В	Акили ап.
28	15 С	Володимира Великого
29	16 Ч	Антиногена сщмч.
30	17 П	Марини вмч.
31	18 С	Якента мч.
		Косми і Дам'яна безср.
		†Полож. ризи Пр. Богор.
		Якента мч.
		5 по Сош. Андрія Крит.
		†Атанасія Атон. преп.
		Сісоє Великого преп.
		Томи преп.
		Прокопія вмч.
		Панкратія сщмч.
		†Антонія Печерського преп.
		6 по Сош. Євфимії і Ольги
		Прокла мч.
		Собор Арх. Гавриїла
		Акили ап.
		Володимира Великого
		Антиногена сщмч.
		Марини вмч.
		7 по Сош. Якента
		Макрини преп.
		Іллі прор.
		Симеона преп.
		Марії Магдалини
		Трофима мч.
		†Бориса і Гліба мч.
		8 по Сош. Успен. Анни
		Єрмолая сщмч.
		†Пантелеймона вмч.
		Прохора ап.
		Калиніка мч.
		Сили ап.
		Євдокима преп.

— ЗАПИСКИ —

СЕРПЕНЬ 1993 AUGUST

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріанський Календар
1	19 Н 8 по Сош. Макрини	9 по Сош. Проіс. Чес. Хреста
2	20 П Іллі прор.	Перен. м. Стефана
3	21 В Симеона прег.	Ісаакія преп.
4	22 С Марії Магдалини	7 молодців в Єфесі
5	23 Ч Трофима мч.	Євсигнія мч.
6	24 П †Бориса і Гліба мч.	Переображення Господнє
7	25 С †Успення Анни	Дометія препмч.
8	26 Н 9 по Сош. Єрмолая	10 по Сош. Єміліяна
9	27 П †Пантелеймона вмч.	†Матія ап.
10	28 В Прохора ап.	Лаврентія мч.
11	29 С Калиніка мч.	Євпла мч.
12	30 Ч Сили ап.	Фотія мч.
13	31 П Євдокима преп.	Максима ісп.
14	1 С Серпень. Проіс. Чесн. Хреста	†Перен. м. Теодосія Печ.
15	2 Н 10 по Сош. Стефана	11 по Сош. Успен. Пр. Богор.
16	3 П Ісаакія преп.	Діомида мч.
17	4 В 7 молодців в Єфесі	Мирона мч.
18	5 С Євсигнія мч.	Флора мч.
19	6 Ч Переображення Господнє	Андрія Страт. мч.
20	7 П Дометія препмч.	Самуїла прор.
21	8 С Єміліяна ісп.	Тадея ап.
22	9 Н 11 по Сош. Матія	12 по Сош. Агатоніка
23	10 П Лаврентія мч.	Лупа мч.
24	11 В Євпла мч.	Євтиха сщмч.
25	12 С Фотія мч.	Поверн. м. Вартоломея ап.
26	13 Ч Максима ісп.	Адріяна мч.
27	14 П †Перен. м. Теодосія Печер.	Пімена преп.
28	15 С Успення Пресв. Богородиці	Августина св.
29	16 Н 12 по Сош. Діомида	13 по Сош. Усік. г. Ів. Хрест.
30	17 П Мирона мч.	Олександра св.
31	18 В Флора мч.	†Пол. пояса Пр. Богор.

— ЗАПИСКИ —

ВЕРЕСЕНЬ 1993 SEPTEMBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 19 С Андрія Страт. мч.	†Поч. ц. р. Симеона
2 20 Ч Самуїла прор.	Маманта мч.
3 21 П Тадея ап.	Антима сщмч.
4 22 С Агатоніка мч.	Вавили сщмч.
5 23 Н 13 по Сош. Лупа	14 по Сош. Захарії
6 24 П Євтиха сщмч.	Архипа преп.
7 25 В Поверн. м. Вартоломея ап.	Созонта мч.
8 26 С Адріана мч.	Різдво Пресв. Богородиці
9 27 Ч Пімена преп.	Йоакима і Анни
10 28 П Августина св.	Минодори мч.
11 29 С Усік. гол. Івана Хрестителя	Теодори преп.
12 30 Н 14 по Сош. Олександра	15 по Сош. Автонома
13 31 П †Полож. пояса Пр. Богор.	Корнилія сщмч.
14 1 В Вересень. †Поч.ц.р. Симеона	Воздвиження Чес. Хреста
15 2 С Маманта мч.	Никити вчч.
16 3 Ч Антима сщмч.	Євфимії вчч.
17 4 П Вавили сщмч.	Софії мч.
18 5 С Захарії прор.	Євменія преп.
19 6 Н 15 по Сош. Архипа	16 по Сош. Трофима
20 7 П Созонта мч.	Михайла Ч. мч.
21 8 В Різдво Пресв. Богородиці	Кондрата ап.
22 9 С Йоакима і Анни	Фоки сщмч.
23 10 Ч Минодори мч.	Зачаття Івана Хрестителя
24 11 П Теодори преп.	Теклі первмч.
25 12 С Автонома сщмч.	Євфросинії преп.
26 13 Н 16 по Сош. Корнилія	17 по Сош. Івана Богослова
27 14 П Воздвиження Чес. Хреста	Калістрата мч.
28 15 В Никити вчч.	†Харитона преп.
29 16 С Євфимії вчч., Людмили мч.	Киріяка преп.
30 17 Ч Софії мч.	Григорія В. сщмч.

— ЗАПИСКИ —

ЖОВТЕНЬ 1993 OCTOBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріянський Календар
1 18 П Євменія преп.	Покрова Пресв. Богородиці
2 19 С Трофима мч.	Кипріяна сщмч.
3 20 Н 17 по Сош. Михаїла Ч.	18 по Сош. Діонісія А.
4 21 П Кондрата ап.	Єротєя сщмч.
5 22 В Фоки сщмч.	Харитини мч.
6 23 С Зачаття Івана Хрестителя	†Томи ап.
7 24 Ч Теклі первмч.	Сергія і Вакха мч.
8 25 П Євфросинії преп.	Пелагії преп.
9 26 С Перес. Івана Богослова	†Якова А. ап.
10 27 Н 18 по Сош. Калістрата	19 по Сош. Євлампія мч.
11 28 П †Харитона преп.	Филипа ап.
12 29 В Киріяка преп.	Прова мч.
13 30 С Григорія В. сщмч.	Карпа мч.
14 1 Ч Жовтень. Покр. Пр. Богор.	Параскеви Тєрн. преп.
15 2 П Кипріяна сщмч.	Євтимія преп.
16 3 С Діонісія А. сщмч.	Лонгина мч.
17 4 Н 19 по Сош. Єротєя	20 по Сош. Осії
18 5 П Харитини мч.	†Луки ап. і єв.
19 6 В †Томи ап.	Йоїла прор.
20 7 С Сергія і Вакха мч.	Артемія вмч.
21 8 Ч Пелагії преп.	Іларіона Великого преп.
22 9 П †Якова А. ап.	Аверкія св.
23 10 С Євлампія мч.	Якова ап.
24 11 Н 20 по Сош. Филипа	21 по Сош. Арети
25 12 П Прова мч.	Маркіяна і Мартирія мч.
26 13 В Карпа мч.	Димитрія вмч.
27 14 С Параскеви Тєрн. преп.	Нєстора мч.
28 15 Ч Євтимія преп.	Параскеви Ікон. мч.
29 16 П Лонгина мч.	Анастасії препмч.
30 17 С Осії прор.	Зиновія і Зиновії мч.
31 18 Н 21 по Сош. Луки	22 по Сош. Стахія

— ЗАПИСКИ —

ЛИСТОПАД 1993 NOVEMBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар		Григоріянський Календар
1	19 П Йоїла прор.	Косми і Дам'яна беср.
2	20 В Артемія вмч.	Акиндина мч.
3	21 С Іларіона Великого преп.	Акепсими мч.
4	22 Ч Аверкія св.	Йоаникія Великого преп.
5	23 П Якова ап.	Галактіона мч.
6	24 С Арети мч.	Павла св.
7	25 Н 22 по Сош. Маркіяна	23 по Сош. 33 мч. у Мелет.
8	26 П Димитрія вмч.	Собор Архист. Михаїла
9	27 В Нестора мч.	Матрони преп.
10	28 С Параскеви Ікон. мч.	Єраста ап.
11	29 Ч Анастасії препмч.	Мини мч.
12	30 П Зиновія і Зиновії мч.	Йосафата сщмч.
13	31 С Стахія ап.	Івана Золотоустого св.
14	1 Н 23 по Сош. Косми	24 по Сош. Филипа
15	2 П Акиндина мч.	Гурія мч.
16	3 В Акепсими мч.	† Матєя ап. і єв.
17	4 С Йоаникія Великого преп.	Григорія Н. св.
18	5 Ч Галактіона мч.	Платона і Романа мч.
19	6 П Павла св.	Авдія прор.
20	7 С 33 мч. у Мелетині	Григорія Декаполіта преп.
21	8 Н 24 по Сош. Соб. Арх. Мих.	25 по Сош. Вхід Пр. Богор.
22	9 П Матрони преп.	Филимона ап.
23	10 В Єраста ап.	Амфілохія св.
24	11 С Мини мч.	Катерини вмч.
25	12 Ч Йосафата сщмч.	Климент папи
26	13 П Івана Золотоустого св.	Алипія преп.
27	14 С † Филипа ап.	Якова Перс. мч.
28	15 Н 25 по Сош. Гурія	26 по Сош. Стефана
29	16 П † Матєя ап. і єв.	Парамона мч.
30	17 В Григорія Н. св.	† Андрія ап.

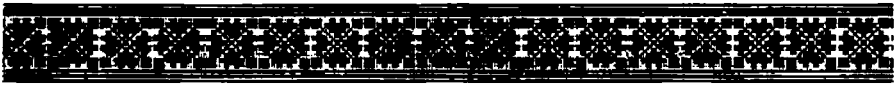
— ЗАПИСКИ —

ГРУДЕНЬ 1993 DECEMBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар		Григоріанський Календар
1	18 С	Платона і Романа мч.
2	19 Ч	Наума прор.
3	20 П	Авакума прор.
4	21 С	Софонії прор.
		Варвари вмч.
5	22 Н	26 по Сош. Филимона
		27 по Сош. Сави Осв.
6	23 П	Амфілохія св.
7	24 В	Миколая чудотвор. св.
8	25 С	Амвросія св.
9	26 Ч	Патапія преп.
10	27 П	Непорочне Зачат. Пр. Богор.
11	28 С	Мини мч.
		Даниїла преп.
12	29 Н	27 по Сош. Парамона
		Првотців. Спиридона
13	30 П	† Андрія ап.
14	1 В	† Євстратія мч.
15	2 С	Тирса мч.
16	3 Ч	Єлевтерія щмч.
17	4 П	Аггея прор.
18	5 С	Даниїла прор.
		Севастиана мч.
19	6 Н	29 по Сош. Миколая чуд.
		Пер. Різд. 29 по Сош. Боніф.
20	7 П	Ігнатія Богонос. щмч.
21	8 В	Юліанії мч.
22	9 С	Анастасії вмч.
23	10 Ч	10 мч. у Криті
24	11 П	Євгенії препмч.
25	12 С	Різдво Христове
26	13 Н	Првотців. 30 по Сош. Євс.
		По Різд. 30 по Сош. Сб. Пр. Бог.
27	14 П	Стефана первмч.
28	15 В	20,000 мч. у Никоїдї
29	16 С	Дітей, уб. у Вифлеємі
30	17 Ч	Анісії мч.
31	18 П	Меланії преп.

— ЗАПИСКИ —

Г И М Н „ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА”

*Ще не вмерла Україна, ні слава, ні воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.*

*Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону,
В ріднім краю панувати не дамо нікому.
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Що у нашій Україні доленька дорсіє.*

*А завзяття, щира праця свого ще докаже,
Ще ся волі в Україні піснь гучна розляже,
За Карпати відіб'ється, згомонить степами,
України слава стане поміж ворогами.*

*Душу, тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду!*

Автор слів гімну Павло Чубинський (1839—1884).
Музика: Михайло Вербицький (1815—1870).

Пам'ятник о. Григорієві Грушці перенесено було в 1981 році з парку в Клівленді на Союзівку, на цей мальовничий клаттик України на американській землі: Слово виголосив отець-крилошанин Богдан Смик з Ютики, Н.Й. З лівого боку стоять мгр Іван Геврик та о. Іван Ващук, члени Головного Уряду УНС. Погруддя виконав скульптор Михайло Черешньовський.

о. Григорій ГРУШКА

РУСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

Весели ся, Русе-Мати,) діти не пропали!
В Америці вни пізнались, наче з гробу встали.
Обнялися твої діти, „Союз” заложили,
Братня любов, спільна поміч навік їх скріпили!
Тепер, братя дорогії, скоренько спішіть ся
І громадно до „Союза” всі разом впишіть ся.
Дайте світу пізнати ся, що ви Русинами,
Що ви люди, а не раби, що Бог межи нами!
Розп'ятого за нас грішних слів сьвятих тримайтесь,
Всі, як братя, обнимім ся, в „Союзі” єднаймось.*

(„Свобода” ч. 6 Рік II. 9 марта 1894, Джерзи Сіти, Н.Дж.)

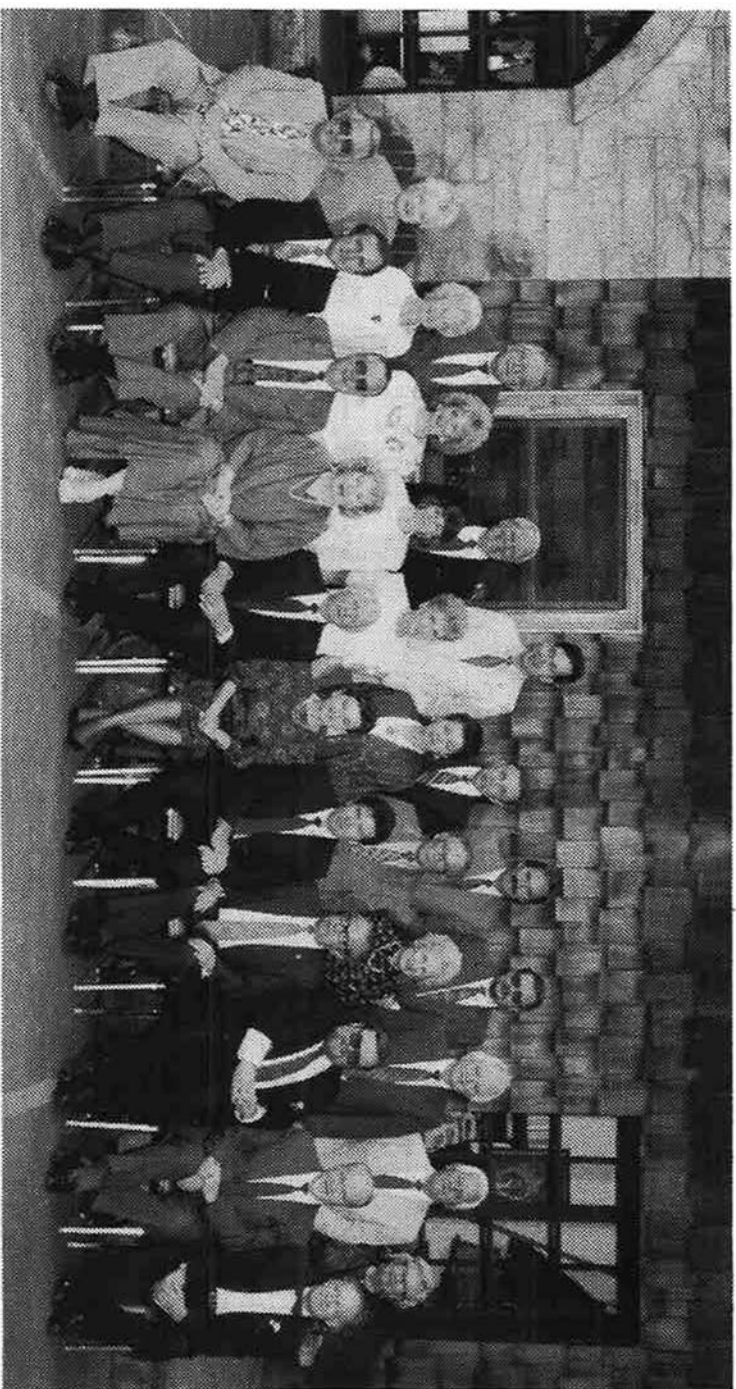
БЛАЖЕН МУЖ

*Щасливий той чоловік, що боїть ся Бога,
З грішниками не єсть єму спільная дорога.
Він Русь любить і братів, „Свободу” читає,
До „Союза” записав ся, в читальні буває.
Бо він знає Руси честь, він Русином зветь ся,
До поступу, до просьвіти єго серце рветь ся.
Він сальони оминає, гроша не марнує,
По забавах, п'ятиках такий не пустує.
Такому Бог усе дає, в ділах помагає,
бо він Єго сьвятий закон во всім ісповняє.*

(„Свобода” ч. 9. 30 марта 1894, Джерзи Сіти, Н.Дж.)

*) Правопис оригіналу зберігається. — ред.

ГОЛОВНИЙ УРЯД І ЙОГО ПОЧЕСНІ ЧЛЕНИ. Перший ряд судять (зліва направо): Тарас Шматала, Анатолій Дорошенко, Василь Пастушок, Гаворія Пашен, Іван Геврик, Уляна Дячук, Нестор Олесницький, Володимир Сохан, Олександр Біагітка, Василь Дідюк і Степан Гавриш. Другий ряд: Геновефа Жеребняк, Гелен Олек-Скотти, Аня Лидик-Петренко, Рома Гадзевич, Анна Ремик, Текля Мороз, Володимир Каас, Марія Душиник, Василь Дучків, Андрій Кейбіда, Алік Худобай, Василь Ліцинецький, Володимир Корчинський і Євген Іванців.

Головний президент Українського Народного Союзу Уляна Дячук, обрана на 32-й Конвенції УНС в 1990 році. Вона є першою жінкою в 99-річній історії нашої найстаршої й найбільшої статутково братської запомогової організації, яка займає таке високе становище.

Володимир ЛЕВЕНЕЦЬ

„НА ПОЧАТКУ БУЛО СЛОВО”

Такими словами, запозиченими з Євангелії, розпочав свою розповідь про найстаршу і найбільш заслужену українську установу у З'єднаних Штатах Америки і Канаді довголітній редактор „Свободи”, непересічний журналіст, відданий всеціло ідеї поширення і поглиблення УНС, патріот і суспільно-громадський та політичний діяч Антін Драган (Андрій Луців) у книжці „Український Народний Союз”, яка появилася друком 29 років тому, в 1964 році. Він пише: — „На початку було слово, тепле, щире, переконливе слово-ідея, що стало ділом, довкола якого зосереджувалось і розвивалося життя американських українців у багатьох його проявах від останнього десятиріччя минулого століття і по сьогоднішній день. Сталося це 15-го вересня 1893 року, як появилася перше число ‘Свободи’”.

Півроку пізніше, як знаємо з історії української еміграції тодішніх часів, постав УНСоюз, і „Свобода” під редагуванням її основника о. Григорія Грушки стала його органом, або, краще сказати, стала народною газетою, хоч в тодішніх твердих обставинах життя не було це легкою справою. Не було достатньої кількості свідомих народних працівників, але натомість було чимало ворогів, запеклих ворогів, що безглядно боролися проти організованих форм українського люду поза океаном. Не було також ще тоді з'ясованих форм національної свідомості, бракувало виявів патріотизму і треба було боротися дослівно за кожну найдрібнішу народну справу, а особливо за вияв українськості. І цю боротьбу, гігантну освідомлюючу працю серед українського поселення перебрала тоді до себе „Свобода”, орган УНС, сповняючи це нелегке завдання на протязі ось ста років.

У „Свободі” з 27-го квітня 1894 року написано: „Нам, українцям в Америці, не одне добре діло можна б зробити, якби не тяжкі вороги українського народу і та слабодушність поодиноких українців”. Якщо б ще до цього нарікання з-перед років додати, що нам бракує єдності серед наших спільнот, то майже столітньої

давности цю статтю зі „Свободи” можна б цілком сміливо і з великою користю для читачів і передрукувати сьогодні на сторінках газети.

На початку нашого сторіччя, через події в Україні під час Першої світової війни, проголошення Самостійної й Незалежної Держави в 1918 році, другу, хоч невелику хвилю нових емігрантів, учасників Визвольної війни 1917—1920 рр., боротьбу за свободу на рідних землях формацій Української Військової Організації, Організації Українських Націоналістів, Карпатських Січовиків, Української Повстанської Армії, Першої Української Дивізії, Української Національної Армії, приїзд більшої кількості українців до ЗСА і Канади після Другої світової війни, часто—густо високоосвічених і вже справді політичних емігрантів, історія УНСоюзу, а з нею „Свободи” та зорганізованої української спільноти за океаном увійшла у свою другу фазу життя і боротьби за ті самі ідеали, які лягли в основу життя Української заморської твердині, чи „Батька Союзу”, як свого часу називали популярно цю установу члени і робітники, які бачили в ньому свого керманіча в поході до світлого майбутнього для української спільноти поза батьківщиноюю.

УНСоюз і „Свобода” йшли попереду цього змагання за ідентичність тут і за права народу там, на Україні, будучи унапрямленими чинниками боротьби за перемогу нашої спільної ідеї.

Які були наші завдання? Довголітній досвід навчив Головний Уряд УНСоюзу давати правильні відповіді й на ці питання. Більше того, в 1933 році УНСоюз заініціював видання „Українського Тижневика”, що його напротязі довгих літ редагував теперішній головний редактор „Свободи” Зенон Сник. Спочатку „У. Т.” був недільним додатком до „Свободи”, а потім окремим виданням під керівництвом ред. Роми Сохан-Гадзевич. Від 1954 року почав появлятися журнал для дітей під назвою „Веселка”, під редакцією проф. Володимира Барагури.

Багато світлих починів належить УНСоюзові та його періодичній пресі. Це завдяки їм було побудовано пам’ятник Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, столиці ЗСА, видано чимало корисних видань, включно з Англомовною Енциклопедією Українознавства, заініційовано катедри українознавства по багатьох університетах, зібрано мільйони доларів на різні корисні народні цілі, ведено довгими роками курси українознавства на оселі УНС Союзівці, уділювано безліч стипендій для здібних, а потребуючих українських студентів та молоді.

Очевидно, часи міняються і з ними міняється також до певної міри характер діяльності УНСоюзу. Я б сказав, він тепер більше пристосований до подій, які відбуваються в Україні, хоч УНСоюз і його періодичні видання не спускають із зору активності на українських поселеннях. Ми погоджуємося із твердженням одного автора, який каже у статті „Слово і народ”, надрукованій у престижному журналі „Сучасність”, що „Завойовникам завжди мало хліба і м'яса, молока й меду, вовни і шкіри, яєць і пір'я, трави і дерев, вугілля і руди — минушого і майбутнього: вони посягають на вічне — на дух народу, на його слово. Здійснюється це грубою силою, так і витонченим, підступним яничарством”. Вкінці він запитує: „Чи може бути суверенна держава без державної мови?”

Ні, не може! — відповідаємо ми. Тож тоді критичне положення нашого народу в поневоленій Батьківщині заставляло нас подвоїти зусилля у боротьбі проти деспотії за повні державні права і за те, щоб боротьба за визволення не губилася на розпутьях чужих політичних доктрин і концепцій.

Газета „Українські вісті” з Дітройту колись слушно писала в коментарі під заголовком „Не з того кінця”, що до влади в Україні Москва допускала „не просто малоросів, а найгірший зразок цього проклятого і живучого племені. Це плем'я опанувало грамоту вислужництва так досконало і розрослося в такий зухвалий і численний прошарок, що витіснити його навіть в теплішу погоду не так просто”. Одним із наших завдань було допомогти тим силам в Україні, які, розуміючи ці складні процеси, розгортають працю в напрямі національної свідомості та охорони державно-творчих принципів. Доказом, що УНСоюз це робить, є сторінки „Свободи” та „Українського Тижневика” заповнені інформаціями про події в Україні.

УНСоюз — Заморська твердиня сповняла, сповняє і сповнятиме свою велику місію на переломі 100-ої річниці з дня свого існування.

Ми знаємо, що місія ця в усіх відношеннях не була і не буде легкою. Але хіба УНСоюзові треба учитися, як поборювати труднощі на шляху життя і праці?

Українська спільнота у світі, як органічна частина українського народу, яка може свobodно творити, плекати і зберігати духовні й національні цінності, розвивати українську політичну думку, — вже не раз давала докази повної дозрілості і державницької постави особливо у критичних для України ситуаціях. На цю тему було вже написано багато дослідницьких праць і вартісних спогадів, а чимало корисного і актуального матеріалу появляється сьогодні, в тому числі й у нашій „Свободі” і „Українському Тижневику”, у

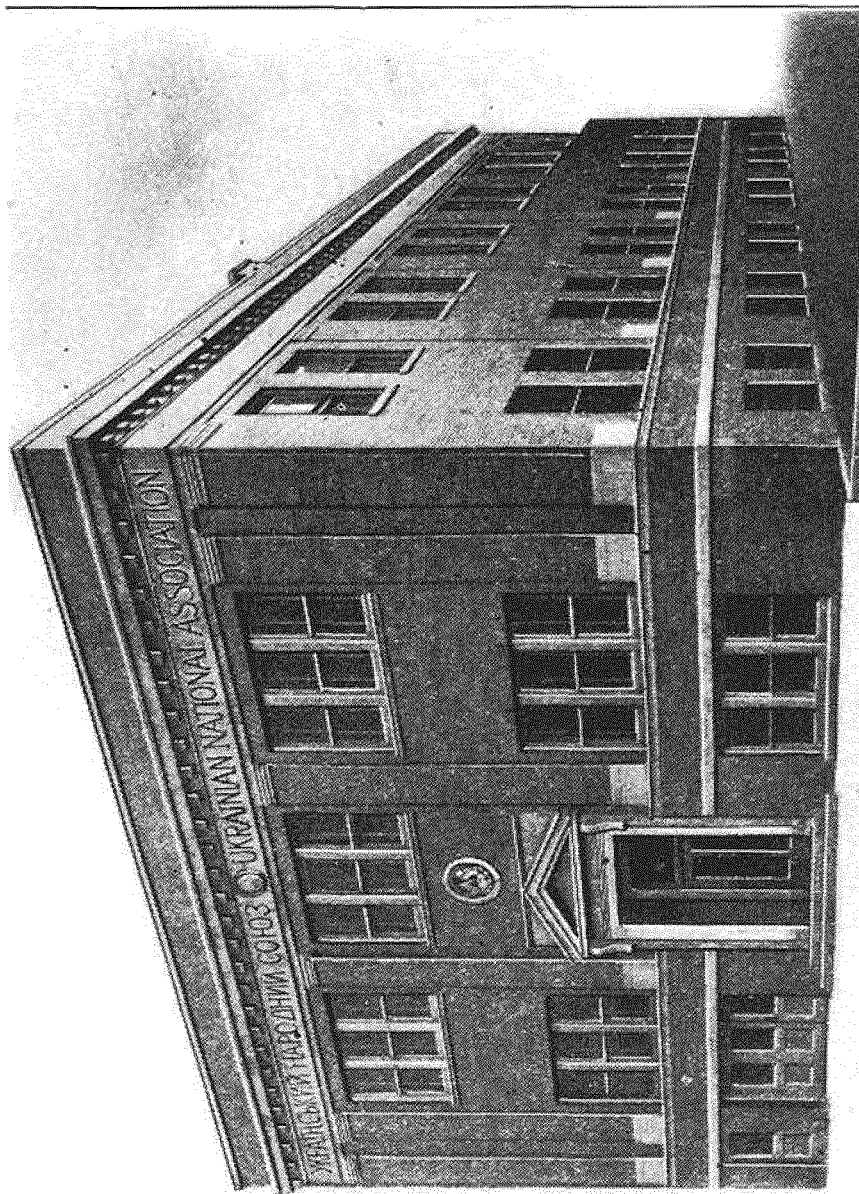
зв'язку із встановленням незалежності України, річницю якої Україна і діаспора святочно і велично відзначили 24-го серпня 1992 року.

УНСоюз — це Установа, яка ефективно і розумно допомагати-ме розвитку України і буде тримати активними українські громади в ЗСА і Канаді, а посередньо — також в цілій діаспорі. Все це діятиметься теж за посередництвам УНСоюзових видань, які очевидно мусять стояти на висоті своїх завдань як під оглядом людей, так і під оглядом підбору і поміщування матеріалу.

Ювілят УНСоюз, маючи великий, бо аж столітній досвід, допомагає українській діаспорі, у поєднанні з народом в Україні, стверджувати свою українську правду. УНСоюз гідно боронить інтересів українців також на поселеннях, активно виступаючи неодноразово проти знеславлення нашого українського імені і тут. Змагатиметься він також за збереження в Америці на поселеннях української мови, бо, як говорить цитований уже автор із „Сучасности”: „Скинути з плечей і віддати останню сорочку — можна залишитися ще живим, а скинути сорочку духу — віддати свою душу, а мову зокрема, значить самознищитись”...

Маючи великі можливості на Заході і будучи частиною вже Америки, нашої прибраної батьківщини, вдаряймо у великий дзвін, але так вдаряймо, щоб його відгомін почули наші брати в Україні, де два роки тому вже почався інший період — період закріплення Української Держави, яка потребує нашої моральної й економічної допомоги, і потребує нашої політичної допомоги з-за кордону, щоб успішно Україні розв'язати головну концептуальну і політично-стратегічну проблему — закріплення самостійності й інтегрування України в політичну й економічну систему західноєвропейських держав. Іншого виходу немає. „Свобода” і УНСоюз та ряд інших українських організацій, об'єднавшись спільним завданням, можуть і мусять допомогти Україні, дорогій нам усім. Ніхто інший за нас цього не зробить, особливо, коли візьмемо до уваги, що Москва, вже не червона і ще не зовсім біла, послуговуючись Співдружністю Незалежних Держав (СНД), творивом, яке зовсім не відповідає інтересам України, не прогавить нагоди класти колоди на шляху державницькому молодій країні.

„Свобода”, святкуючи своє сторіччя, має сатисфакцію, що і вона „піднімала червону калину” і „розвеселяла Україну”, допомагаючи їй посісти належне місце у народів вільних колі.

Майже півстоліття редакція, адміністрація й друкарня „Свободи“ містилися на першому поверсі Дому у НСюзу по 80—83 Гренд вулиці в Джерзі Ситі, Н.Дж., побудованому і відданому в користування в 1928 році.

Юрій Клен (Освальд Бурггардт)

* * *

*Стара імперія у муках гине
і сиплеться із неї мертвий попіл,
якого лютий вихор хуртовини
розносить порохом по всій Європі.*

*Але з того занепаду й руїни
зринає, начебто з космічних млавин,
вже видиво нової України,
потужнішої ніж за давніх-давен.
Державний корабель нап'яв вітрила.
Старі, припалі пилом заповіти
Романа Галицького і Данила
знов перелистує дніпрянський вітер.
У Києві гудуть потужно дзвони
в Михайлівському і у Святій Софії.
Столиця в повені тих звуків тоне
і дійсністю стає, що жило в мрії.
Там, над простором древнього майдану
слова урочисті Універсалу
дзвенять і розчакловують Богдана,
якого туга в камінь вчарувала.
Проголосили Славу Україні
і многі-многі літа сили й росту, —
У прапорів звитяжнім шарудінні
виразно чути кожний серця постук.
Угору линуть звуки „Заповіту”,
схилиється ввесь натовп на коліна.
Судилось буйним степом половіти
Тобі в віках минулих, Україно.
Благословись тепер скоряти шторми
і мармур невіддатливий тесати,
в устоєні, тверді, несхитні форми,
навчись державну бронзу відливати!*

(Уривок з поеми „Попіл Імперій”).

Іван КЕДРИН

ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

(З нагоди 100-річчя „Свободи”)

Нема списаної повної історії української преси, нема такого книжкового видання. Але найповажнішим джерелом до історії української преси досі є 176-сторінкова книжка Юрія Тернопільського „Українська преса з перспективи 150-ліття”. Правдиве прізвище автора — Левко Лукасевич; прийшлося проте змінити його, коли прийшла із чеської Праги вістка, що Левка Лукасевича арештували, бо хтось доніс комуністичній владі, що він належав до Студентського куреня, який боровся під Крутами в 1918 році проти армії Муравйова (про Лукасевича буде мова пізніше).

Натомість існують тільки джерела, причинки до історії преси, та причетні до тієї теми поважні чи менш докладні статті. Найбільш вичерпним оглядом історії преси є 22-сторінковий відділ п.н. „Преса” на сторінках 981—1003 у першому томі статтейної Енциклопедії Українознавства, Мюнхен—Нью Йорк 1949 рік. Це Енциклопедія Наукового Товариства ім. Шевченка під головною редакцією проф. Володимира Кубійовича. Під отим оглядом в Енциклопедії Українознавства подано майже цілосторінкову бібліографію і згадано там „Історію української преси” Аркадія Животка, Регенсбург 1942. Це була книжка, що мала два видання, але тепер цілком вичерпана, змістом дещо анахронічна. Професор В. Кубійович, людина історичних заслуг для української культури, старашенно роботящий, був майже постійним директором Історичної секції НТШ, але за спеціальністю він не історик, а географ і статистик. Огляд „Преса” Енциклопедії зладжений на основі книжки А. Животка, але це не є історія, а тільки поважне джерело до історії. Найбільшою хибою у цьому огляді є відсутність зв'язку окремих часописів із українською політичною думкою і відсутність розмежування газет і журналів, які відігравали поважну роль в історії українського національного відродження та творення рідної політичної думки, від короткотривалих ефемерид без сутнього значення. Зрештою, редакція Енциклопедії

завдала собі чимало труда. На 22-ох сторінках книжки подано масу інформаційного матеріалу разом із численними світлинами заголовних сторінок часописів і деяких редакцій. Є там світлина редакції і співробітників щоденника „Рада” у Києві 1914 року. Видавцем „Ради” був один із нечисленних українських землевласників Євген Чикаленко, меценат, рідкісна індивідуальність, між іншим, залишив Євген Чикаленко свої „Спомини” — перлину мемуаристики.

При списуванні історії української преси треба би навести іноді ті труднощі й митарства, що їх мусіла переборювати тодішня „Рада”, її видавець і редакція. На стор. 993-ій є світлина п’яти членів редакції львівського щоденника „Діло” з 20-их років цього сторіччя — і я між ними, одинокий ще живий. Історичну вартість має світлина першої сторінки „Зорі Галицької” з 1848 року, року „Весни народів” в Австро-Угорщині, коли заснування Головної Руської Ради було першим ступнем на шляху національного відродження Західньої України. Не знаю, чи варт хвалитися тим, що „Зоря Галицька” появилась у 1848 році. Бо інші народи мали свої часописи вчасніше. Ми ж з усім спізналися, й історія української культури служить як клясичний доказ, що культура народу залежить від політичних умовин.

Історію світової преси дехто рахує від Великої французької революції 1789 року, коли-то директор поліції у Парижі Фуше розсилав свої розпорядки і прикрашував їх якимись новинками. Дехто рахує початки української преси від польських чи російських газет, які заторкували українську проблематику — простенькими новинками про український фолкльор. У Наддніпрянській Україні часописи постали ще пізніше, бо і панщину скасовано тут не в 1848-му, як у Галичині, але аж після смерті Тараса Шевченка у 1861 році. Ми так само спізналися із проголошенням своєї держави, але дійсно радіймо, що ми своєї держави таки дочекалися, і дати незабутні: 24-те серпня і 1-ше грудня 1991 року будуть завжди з нами.

За царату прийшли обіжники сумної слави Валуєва і Емський указ зі запереченням існування української мови і заборонаю друку мовою українською. Олександр Лотоцький оповідає у своїх споминах „Сторінки минулого” про шалені труднощі, які стояли на дорозі, щоб дістати дозвіл на переклад на українську мову Євангелії. Що і говорити про рідну пресу. В Галичині було краще — за часів Австрії від 1772 до 1910 року нарід трохи віддихнув, але мудрий український селянин викував філософічну максиму: „Пережили ми панщину, переживемо і конституцію”.

За Польщі, напівтоталітарної держави, у двадцятиріччі між двома світовими війнами, існувала поліційна цензура і було

українське підпілля, тож була чимала трудність видавати й редагувати український часопис. А все ж — тоді процвітала в Галичині українська преса, яка була конструктивним чинником у боротьбі за права політичні, культурні й економічні. Тоді, у несприятливих умовах політичних, українська преса не тільки інформувала й коментувала, але й виховувала, боролася з негативами і розгортала політичну думку. Будемо сподіватися, що теперішня преса у вільній, ні від кого незалежній рідній державі буде це завдання виконувати як слід.

Автор книжки „Українська преса з перспективи 150-ліття” — Левко Лукасевич дописував до журналу „Вісті Комбатанта”, що і тепер появляється в Торонто, Канада, під псевдом Крутянець. З арешту звільнили його з уваги на похилий вік і начеб то тому, що він не втівав із Праги, коли вмаршували туди советські війська за Леоніда Брежнєва. Помер Левко Лукасевич 20-го червня 1982 року у Празі. Левко Лукасевич був сином лікаря родом з Галичини Євмена Лукасевича, який своїми грішми заснував у Варшаві в 1921 році щоденник „Українська Трибуна” — під редакцією Олександра Саліковського. Поляки закрили цей цінний часопис після того, як появилися там три статті Михайла Струтинського, журналіста, посла УНДО до Варшавського сойму, про мартирологію українського шкільництва у Польщі. (Після приходу большевиків до Львова у вересні 1939 року його арештували і вбили у в'язниці при вул. Лонцького у Львові).

Левко Лукасевич, мій близький приятель, прислав мені свій рукопис книжки, коли я гостював у домі мецената-економіста Маріяна Коця і його дружини Іванки в Лексінгтоні у Кетскільських горах. Розглянувши рукопис — Маріян Коць зразу заявив готовість видати те, а фірму дала Співка Українських Журналістів в Америці (СУЖА), якої я був тоді головою. Це було у 1974 році. Тому що книжка Лукасевича, статистика-економіста, була переповнена цифрами — для різnorodности додано 23 нарисисилуюети найвидатніших галицьких і наддніпрянських журналістів і видавців. Автор подає огляд і характеристику української преси на 36 сторінках, після чого ідуть статистичні табелі за країнами і роками. Ця книжка — це першорядне джерело відомостей про українську пресу.

Третім джерелом про журналістику, зокрема в Північній Америці, є книжка „Два З'їзди” (видавець Співка Українських Журналістів Америки, — Нью Йорк, 1960, стор. 160). Тут подані звіти з двох з'їздів українських журналістів Америки й Канади — доповіді, дискусії і резолюції. Цікаво познайомитися теж і з цією книжкою про проблематику української преси в ЗСА і Канаді. Між

резолюціями є постанова, яка визнає пресу в тодішній підсоветській Україні українською тільки за мовою. Ця постанова відмовляла підсоветській українській пресі місця в історії української преси, бо та преса в УССР була на послугах інтересів займанця. Зокрема цікавий текст постанови: „Кодекс етики українського журналіста”. Книжка багата світлинами, між іншим — є там списки учасників згаданих двох з’їздів — багатьох з них вже нема.

Як останнє джерело інформацій про українську пресу і причинок до історії треба назвати мої статті: вісім статей під окремим заголовком „Преса” у книжці „У межах зацікавлення”, Видавництво НТШ в Америці, Нью Йорк, 1986, стор. 524, і статті у Календарі-Альманахові УНСоюзу. Напевно існують статті з тематикою преси інших авторів, що їх повинен зібрати майбутній історик української преси. Я роблю собі докори, що не написав ще двох книжок, що їх міг би написати: „Історія української преси” й „Історія української політичної думки”. Думаю, що міг був написати їх і що зробив велику помилку, коли у згаданій вище книжці „У межах зацікавлення” написав сентиментальне „Слово на прощання”. З появою згаданої книжки шість літ тому я мав уже 90 років — це була вже п’ята моя книжка, — сатирик Едвард Козак жартував у своєму „Лісі Микиті”, що „коли Кедрин не має що робити, то пише нову книжку”. Я був вдячний Науковому Т-ву ім. Шевченка, що видало мою книжку, і ред. Ользі Кузьмович, що впорядковувала матеріал та написала вступ. Я тоді думав, що це достатній слід по мені. Чудо воскресення України заактуалізувало між іншими проблемами й проблему української преси. Але в моїх роках із сильно обмеженою працездатністю, з препоганими очима — взятися за таку відповідальну працю як історія української преси — неможливо.

З нагоди 100-річчя щоденника „Свободи”, в якій я працював рівно 20 років членом редакції за головних редакторів Луки Мишуги й Антона Драгана, і куди я ще тепер дописую редакційними коментарями чи, інколи, статтями авторськими, — я міг би написати спомин про цю мою співпрацю у „Свободі”, репрезентативному щоденнику української діаспори. Але, може, більшу користь принесе цей мій короткий інформаційний нарис, яким зможе покористуватися хтось із молодших учених, дослідників української культури. Преса є невідхильним її складовим членом, і я певний, що швидше чи пізніше появиться повна історія української преси, яка охопить і найновішу добу.

Статті про пресу у моїй книжці „У межах зацікавлення”: „Громадська думка і хто її формує”, „Майбутність української преси”, „Мої шефи редактори”, „Одно- чи двомовність української

преси”, „Політична думка і преса”, „Порушення кодексу етики”, „Світла й тіні свободи преси”, „Що нагадують сторінки ‘Діла’,” „3 парадоксів української преси”.

Деякі з вищезгаданих статей стосуються тільки української преси в діяспорі. Наприклад: свого часу велися у світі наших журналістів в Америці і Канаді дискусії, чи англомовна преса з українською тематикою помагає зберегти при українстві молодь, яка тут народилася і ходить до англійських шкіл та має англломовне оточення, — а чи є вона допоміжним чинником у денаціоналізації? Сьогодні такої проблеми вже нема. Але в історії української преси, яка мусить охопити також пресу діяспори, — треба і цю проблему згадати. Взагалі — історик української преси мусітиме познайомитися з мікрофільмами „Діла”, які є у центральній Публічній Бібліотеці у Нью Йорку в її Історичному відділі, та з річниками „Свободи”. Це важка, морочлива і довга дослідна праця, але кожна наукова історична книжка вимагає великої праці.

У книжці Тернопільського, насправді Левка Лукасевича, подано силуетки таких діячів за абетковим порядком:

Степан Баран — адвокат, посол УНДО до Варшавського Сойму, прем’єр уряду Державного Центру УНР в екзилі;

Михайло Грушевський — засновник нової школи істориків України, голова Наукового Т-ва ім. Шевченка, голова Української Центральної Ради, перший Президент Української Народної Республіки.

Дмитро Донцов — журналіст-публіцист, переходив різні політичні еволюції, за Гетьманату директор офіційної пресової Агенції Українпрес, редактор з 1922 року „Літературно Наукового Вісника” у Львові, згодом „Вістника” до 1939 року, ідеолог українського націоналізму т.зв. інтегрального.

Сергій Єфремов — член Центральної Ради, видатний історик літератури.

Павло Лисяк — адвокат, журналіст, співредактор щоденника „Новий Час” видавничого концерну Івана Тиктора у Львові за Польщі, посол УНДО до Варшавського Сойму.

Євмен Лукасевич — лікар, дипломат, меценат, видавець часопису „Українська Трибуна” у Варшаві.

Лука Мишуга — правник, колишній член Легіону Українських Січових Стрільців, головний редактор щоденника „Свобода” у Джерзі Ситі в Америці, автор-редактор фундаментальних книжок про початки українського поселення і творення культури в Америці.

Василь Мудрий — історик Українського Тайного Університету у Львові, обласний комісар Проскурівщини за УНР, головний

редактор щоденника „Діло” у Львові, посол до Варшавського Союму.

Іван Німчук — головний організаційний редактор „Діла” у Львові, дослідник і автор книжок і розвідок.

Володимир Охримович — адвокат за фахом, колишній голова Української Народної партії у Львові, пізнішого Українського Національно-Демократичного Об'єднання (УНДО), головний редактор „Діла”.

Осип Боднарук — адвокат за фахом. Переходив кілька ідеологічних еволюцій. Головний редактор тижневика „Нова Зоря” у Львові за Польщі, видавцем якого був єпископ Української Католицької Церкви Хомишин.

Дмитро Паліїв — журналіст, редактор „Нового Часу”, а згодом щоденника „Українські Вісті” у Львові, посол УНДО до Варшавського Союму, загинув у рядах Дивізії „Галичина” під Бродами.

Василь Панейко — перший секретар закордонних справ в уряді Західньо-Української Народної Республіки, співредактор, а відтак головний редактор „Діла”, автор книжки „З'єдинені Держави Східньої Європи”.

Симон Петлюра — редактор тижневика російською мовою „Украинская Жизнь” у Москві; у добі 1917—1920 — Головний Отаман військ УНР, Голова Директорії, символ збройної боротьби. Згинув у політичному атентаті у Парижі 1926 року, застрелений.

Віктор Піснячевський — лікар за фахом, фанатик преси, заснував і редагував в Одесі за УНР два часописи. На еміграції заснував і редагував суспільно-політичний журнал „Воля”.

Олександр Саліковський — міністер внутрішніх справ у добі УНР, головний редактор „Української Трибуни” у Варшаві.

Максим Сливінський — борець за права української культури за царату, писав під псевдонімами до „Украинской Жизни” у Москві, дипломат.

Петро Стебницький — один із гурту наддніпрянських діячів, які боролися за права української культури у добі революції у 1905 році. Співпрацював у всіх — нечисленних — журналах, які появлялися в Україні, один із перших співробітників „Літературно Наукового Вістника”.

Іван Тиктор — не був журналістом, але записався в історії української преси як перший, який проголосив принцип — фінансової самовистачальності української преси. Заснував цілий концерн часописів. Видав у Львові та згодом у Вінніпегу в Канаді монументальні твори з ділянки історії українського війська і

культури. В його часописах і книжкових виданнях працювали найвидатніші наші діячі пера.

Федь Федорців — перший головний редактор „Діла” після віднови його за Польщі. Першорядний автор і редактор, фанатик друкованого слова.

Євген Чикаленко — один із нечисленних справді українських поміщиків за царату. Меценат української преси, засновник щоденника „Рада”. Один із найвидатніших постатей українського відродження у новітній історії України.

Микола Шлемкевич — журналіст, філософ-мислитель, співредактор „Українських Вістей” з Дмитром Палієвим під псевдом Іванейко. В Америці видавав книжки у заснованому ним Видавництві „Життя і Мислі”. Один із чільних інтелектуалів у історії преси.

Наталія Кобринська — одна з найперших діячок новітнього українського жіночого руху. Авторка статей в альманаху „Наш Вінок”, що його редагував Іван Франко.

23 постаті, історичні діячі політики, культури й зокрема періодичного друкованого слова. Всі вони в час написання книжки були вже поза цим світом — про живучих зумисне не писано. Історик української преси не зможе промовчати їх — він матиме завдання доповнити цей список дуже довгим реєстром діячів пера, що їх тут не названо.

Я був, покищо ще є і піду, а „Свобода” була переді мною і буде по мені. Щоб вона була надалі провідною, мусять її вести справжні провідні люди. Ведуть ідея і авторитет, розум і характер...

Кінчимо ці загальні завваги тим, що ми свідомі, що хоч „Свобода” зробила багато доброго для нашого народу в Америці, як і для української справи, вона могла б багато більше зробити, якби мала змогу побільшити свій об’єм та розпустити свої крила на всю ширину і довжину. Допоможім їй хоч тепер це зробити, бо щось ліпшого, ідейнішого, тривалішого і впливовішого уже на цій землі не збудуємо!

Ред. Лука Мишуга

(З останнього звіту головного редактора „Свободи”
д-ра Л. Мишуги на Конвенції УНСоюзу в 1954 році.)

о. Нестор Дмитрів,
другий головний редактор „Свободи”,
справжній літописець УНСоюзу та
Американської й Канадійської України
(1895—1897)

о. Стефан Макар,
третій головний редактор „Свободи”,
видатний союзний діяч-піонер і духов-
ний отець Союзу (1897—1900).

Антін Цурковський,
п'ятий головний редактор „Свободи”
(1907—1910) і теж у роках 1911—1912.

о. Іван Ардан,
четвертий головний редактор „Свободи” з 1900 року. З 1904 року виступає і як видавець і є ним до 1-го серпня 1907 р.

Осип Стеткевич,
шостий головний редактор „Свободи”.
Був на цій позиції коротко в році 1910-
му, а потім знову з 1912 року і до 1919 р.

Володимир Лотоцький,
сьомим головним редактором був він
з 1919 року і по рік 1926-ий, коли йому
на зміну прийшов ред. Омелян Рев'юк.

Петро ЧАСТО

ЗАВЖДИ МОЛОДА

Хто ніколи не переступав порогу редакції щоденника, тижневика чи місячника, але хоч раз у житті відвідав пекарню, мусить повірити мені на слово: це те саме! При тім, певна річ, кожна редакція має свій запах. Місячники випікають галети, їх можна брати у довшу подорож, вони поживні, одначе тверді, не на кожні зуби. Тижневики ближчі до актуальних потреб, їхній харч подібний до „ровлс”: є тверді і м'які, солодкі і пісні, притрушен цукром, сиром чи цибулею, протягом декількох днів не втрачають ні смаку, ні привабливості, та по тижневі їх слід уже класти до фриз.

Щоденна газета — то пекарня, звідки ми дістаємо звичайний хліб. Він усе свіжий, усе один і той же, і водночас від випічки до випічки цілком інший, бо навіть у спокійному життєвому плині вівторок чимось відрізняється від понеділка і середа від середи. Вже не кажучи про часи неспокійні, насичені важливими, а то й доленосними, як от тепер, подіями. Щоденна газета йде за нами слід-у-слід, переносячи на сторінки гарячий подих життя, людські радощі і скорботи, розчарування і нові надії.

Не треба й дивуватися, що той насущний хліб часом вихоплюється з черіні то недопечений, то підгорілий — щоденник у всьому подібний до того дня, котрий дає йому народження.

Припускаю, іронічний читач зауважить, що в цих моїх метафорах чогось бракує, і задля більшої вартости порівняння належалося б додати, що редакція газети чи журналу не існує сама по собі, як і не існує сама по собі пекарня — їй органічно передус млин, хіба не так?

Так, і вже що-що, а про млин я, приїхавши з України і горблячись під міхом непотрібного досвіду, сказати готовий. Хоч би це: у складі редакції обласної газети — щонайменше 25 осіб, й то самих тільки творчих працівників. Головний редактор з двома заступниками, відповідальний секретар, також із двома, сім завідуючих відділами, чотири-п'ять власних кореспондентів, два фотокореспонденти, художник-графік. Крім них ще є коректори, друкарки,

оператори на телетайпах, реєстратори листів, два бухгалтери, касир, водії редакційних авт — вже, отже, не млин і не пекарня тільки, а цілий колгосп. Братія весела, на всі руки вдатна. Мало, що пекли чи муку мололи — самі косили та снопи молотили, а не рідко орали й сіяли: редакційне начальство, догоджаючи „п'ятому поверхові”, обкомівським наглядчачам, плянувало матеріяли з наперед визначеними фактами і висновками. Бідні всі оті більші й менші „сірі кардинали”! Вже все кругом загнивало і висліди тотальної брехні тягнулися за кожним прожитим днем, як сморід за цісарським військом, а вони все ще ховали свою Велику Поразку в словах, у полові фальшивого ентузіазму. В журналістичних колах уже вголос наспівували макабричний „гимн комуністичної праці”: „Комуністи й комсомольці, вперед на всі боки, виконаєм п'ятирічку за чотири роки!” Гарно ж як — вперед на всі боки! Микола Гоголь, містик і безсмертний сміхотворець, був певний: ніщо так красномовно не характеризує суспільства, як театр. Сміявся б він чи плакав, якби дожив до „розвинутого соціалізму”? Вся „широка страна мая радная” стала суцільною сценою, на якій ніхто не міг ні кроку ступити, ні звуку вимовити без вказівок режисерів чи нашіптування суфлерів. А „мес мідія”, перебуваючи під особливою контролею, нагадувала велику псярню, звідки виводили на свіже повітря розмаїтих бульдогів, вівчарів та пуделів — одного на довшому ланцюжку, другого — на коротшому, і кожного штурхали в бік, коли він має лизнути, а коли — гавкати. Навіть коли вже наступила горбачовська „гласність”, вся советська преса продовжувала вміщатися в цю клясичну гумористичну формулу: перша сторінка — грандіозні успіхи, друга — поряд з тими неперевершеними успіхами є „окремі недоліки”, третя — що недоліки ті досить серйозні, нарешті четверта, де друкується гумор і сатира, — одні недоліки. Така трагікомедія Шекспірові не приснилася!

А були ж серед моїх колег газетярі, варті кращої участі. Принаймні ніхто з них не брав поважно, що, йдучи „вперед на всі боки”, можна до чогось доброго дійти. Тому майже кожен, граючи вимушену публічну роллю, мав якусь вузеньку, на одного, стежку, якийсь бодай ілюзорний притулок для розуму і душі: один вирощував кактуси, другий вбивав час над шахами, третій задурманював себе давньою Індією, а четвертий — горілкою, адже завжди можна „на всі боки” втекти від реальності, й коли вже бічні ніші зайняті, мусиш вибирати — чи падати сторч головою в чорну яму цинізму, чи дертися неприступною скелею в чисте небо віри.

Знаю також багатьох журналістів — вдома, в Закарпатті, і в інших наших краях — людей тихих і скромних, котрі були для влади більмом в оці тільки з цієї причини: вони любили і шанували українську мову.

Відважуся висловити ще одну правду, яку колись неодмінно потвердять спеціальні дослідження: українська журналістика дала нашому патріотичному рухові не лише Василя Стуса, Вячеслава Чорновола, Івана Сокульського, Михайла Осадчого. В усіх редакціях без винятку був хтось, бодай один, гнаний і битий, в той чи інший спосіб переслідуваний. Загалом низько оцінюючи висліди нашої праці, критично зіставляючи високі хвилі словесної піни з мізерним, недопечено-перепеченим хлібом, несміло, а все ж таки вимовлю це: не завжди він був істинний. Та й, крім усього, газетярі щоразу мають чим себе втішити: число газети живе тільки один день — завтра, може, спечемо щось поживніше.

Й от коли прийшов час для іншої журналістики, коли вже можна було заснувати незалежне видання з надією, що твоє слово матиме для когось вагу хоч би найскромнішого окрайця хліба, доля, не питаючи згоди, виштовхнула мене зі звичної колії, щоб урешті-решт опинився я перед дверима „Свободи”. Не стою ногами — тримаюся на крилах пієтету. Подумати тільки: найстаріша в світі щоденна україномовна газета, виходить у славній Америці та ще й з такою хвилюючою, солодкою назвою! Боже, допоможи мені переступити цей поріг...

Привітавшись із декількома особами, котрі тихо працювали за своїми столами в бюро, що сусідувало з відгородкою для головного редактора, чекаю на вирішальну розмову, уявляючи, як то, може, невдовзі буду знайомитися з редакційним керівництвом, завідуючими відділами, кореспондентами. Скільки ж їх усіх має бути, якщо одних секретарок щось з п'ять чи шість?

Але ж, леле, яка мала земля! Обертаюся на доторк до мого плеча — і бачу Романа Юревича, все того ж сумно-іронічного Романа, знайомого ще з часів навчання на факультеті журналістики Львівського університету! Оце пощастило! Вкоротці розповівши йому про своє життя, прошу показати редакційні приміщення, щоб коридорами пройти та вдихнути їхній творчий дух.

— Про які приміщення ти говориш? — витріщується на мене Роман. — Оті пару людей — це тобі й уся редакція.

— Мабуть, зате велика кількість закордонних кореспондентів? — висловлюю здогад.

— Ані одного, — весело каже Роман і додає. — Раджу тобі негайно позбутися усіх клясичних уявлень про редакційні структури, і нехай це тебе не лякає, адже ж ти не хочеш заперечувати, що ми, українці, є самобутньою нацією і даємо собі ради, не копіюючи інших? Матерія „Свободи”, братіку, є дуже тонка матерія, позаструктурна і позапартійна, це матерія саме українського бачення дійсності, української самореалізації, українського

ідеалізму. Ти гадаєш, проіснувала б газета сто літ, якби не була заснована саме священиком, отцем Грушкою? — І тут Роман на півслові змовкає й виправдовується. — О-о, це я вже ступив не в свій город. Діяльність отця Грушки, перші роки і перші десятиріччя „Свободи” — це прерогатива нашого головного редактора. Із зав’язаними очима він переведе тебе всіма історичними лабіринтами і, якщо будеш чемним, дозволить навіть торкнутися священного першого числа...

І так усе й було того незабутнього дня. Брав мене Зенон Снилик, головний редактор „Свободи”, в далеку мандрівку, в дев’ятнадцяте ще сторіччя, до часів отця Грушки, до витоків газети й Українського Народного Союзу, й таки торкнувся я поживклого першого числа, і все почуте і побачене мало для мене набагато більше значення, як просто авторитетний екскурс в українсько-американське минуле, — все це раптом стало новим рядком у книзі мого власного життя, бо на нашій бесіді Зенон Снилик познайомив мене зі своїм невеличким сводянським гуртом, відтак посадив за порожній стіл і сказав: „От і ти вже — один з нас”.

Минуло два роки. Тільки два чи вже аж два? У плині часу — мало, а в пережитому — так багато, адже ж 90-ий, 91-ий, 92-ий роки змінили обличчя світу, загостривши до крайньої межі пекучі запитання: хто ти, двадцятій віку, куди прямуєш, чого шукаєш, проти чого борешся і що борониш?

Ці запитання, стосуючись усіх загалом, усього людства, цілком правомірні й у випадку конкретних особистостей, надто якщо вони — працівники сторічної газети.

Існує одна певна ознака нашої професійної психології. Та ознака заперечує приповідку, згідно з якою, аби збагнути іншу людину, треба з нею пуд солі з’їсти. Газетярі осягають один одного відразу, з першої зустрічі. Щось подібне діється хіба серед незалежних бродячих псів — вони нюхом знають, хто є хто. Мій батько дуже любив звірів і навчив мене розуміти їх. Ця наука передається, мабуть, генетично, бо наша дочка Люба нещодавно, вже тут, в Америці, побачивши в телевізії епізод з жорстоким полюванням на вовка, невітішно плакала. І воно справді — газетярську стихію варто порівнювати саме з вовчою. Скільки в сіроманця незалежності, самодисципліни, холоднокровності, врівноваженості, цілеспрямованості, відваги! І саме ці риси найбільше ціняться в нашому середовищі. Боронячи кожен свій погляд, ми, достоту як вовки, об’єднуємося тільки коли йде велике полювання, як от президентські вибори чи, не дай Боже, якась загальна небезпека.

Входження в „Свободу”, таку малочисельну, що на початках

було аж лячно, дало додаткові підстави стверджувати: газетярство є неперевершена галузь у тому розумінні, що воно не тільки, як ніяка інша суспільна ділянка, скликає до себе абсолютно неподібних одна до одної особистостей — але саме ця різниця між ними є головною запорукою успішного існування газети. І єдиною професійною школою. Адже уміння писати не можна набутися в університеті, та й досвід, навіть багаторічний, нічого не дає. Щоразу ви сідаєте за чистий папір мов уперше, і життя вашій друкарській машинці дає друкарська машинка за протилежним столом: хтось надто захоплено проголошує „так” — і ви відразу шукаєте контраргументів на терені „ні”, хтось закруто бере вліво — і ви, підкоряючись законові всесвітньої рівноваги, інтуїтивно завертаєте вправо. Пам’ятаєте Рафаеля? Арістотель показує рукою вниз, мовляв, ми земні істоти і земними є всі наші інтереси і покликання. Платон же тримає палець дороги: ні, ми земні тільки тілом, батьківщина ж нашого духу — там, у небесах... Люди вже чотири сторіччя сушать собі голови, стоячи перед мистецьким шедевром: хто все ж таки має більшу рацію? Тим часом вона не в Арістотелеві і не в Платонові, а в них обидвох, у правді двох рук, в єдності землі і неба.

Ця діалектично світоглядна повнота панує й у „Свободі”. І не лише у рівновазі світовідчужань і світорозумінь. Оскільки „свободян” менше, ніж пальців на двох руках, то вони, певна річ, не можуть поділити всіх світових проблем і дилем за принципом персонального протиставлення. Тому цей принцип від зовнішніх умов переходить у щоденну професійну етику і врешті — у психологію. Це психологія тверезості, розважливості, відповідальності за кожне своє „так” і „ні”, за кожне „там, у небесах” і „тут, на землі”.

По цих словах вимовлю, не відкладаючи, унікальне для української журналістики ім’я Івана Кедрина. Нехай ще чиясь національна „мідія” похвалиться таким явищем: дев’ятдесятшестирічний Кедрин пише для „Свободи” щоденні редакційні статті. Вражає, однак, не самий вік, хоч довголіття, погодьмося, є ознакою відповідального ставлення до світу і до себе — вражає, що з віком знаменитий редактор не втратив свіжості у сприйманні життя, не розгубив на тернистих дорогах віри, не спинив думки на прописних істинах, не виснажив ні вродженого українського гумору, ні полемічної пристрасти, що має несхитну опору в його небуденній ерудиції. Кедринські редакційні — це талановите поєднання розуму і почуття, світла і тіні, ствердження і заперечення, і цією єдністю трактування буття витворили світоглядну доміную „Свободи” — газети незалежної, але певної, непартій-

ної, але патріотичної, сторічної, але все молоді.

Хто з нас це забуде: щоранку акурат об одинадцятій годині відчиняються двері, входить всіма нами нетерпляче очікуваний Кедрин з редакційною статтею під пахвою, і поки головний редактор відбивається від десятків телефонних дзвінків, корифей української журналістики з європейською галлянтністю обходить наших „свободянок”, обдаровуючи кожную легко, спонтанно зімпровізованим дотепом, а всіх нас — черговим політичним анекдотом. І коли він прощається і відходить, хіба можна не подумати, що людська душа, людський дух — непідвладні ніяким рокам?

Так само годі уявити „Свободу” без сімдесятип’ятирічної Ольги Кузьмович. Газета для неї — щось таке, як вода для риби. Це якесь енергетичне диво: прийдуть до редакції десять гостей з України в один день — „наша Ольга” того ж дня напише всі десять інтерв’ю. Таке враження, що якби вона працювала не через день, а щодня, усі ми стали б просто зайві — вистачило б її однієї. У вільні від газети дні вона так же самозречено віддає себе вихованню молоді, будучи одним з керівників українсько-американського Пласту і головним редактором журналу „Юнак”. А шкода! Якби ж хоч трошки вона вміла жити для себе — хоч настільки, щоб сісти за власні спогади, адже вона є племінницею Євгена Коновальця і Андрія Мельника, вона близько знала Олену Телігу, та й нашого Івана Кедрина пам’ятає ще з передвоєнного Львова, з „Діла”.

Другу сторінку „Свободи” редагує Любов Коленська. Широ співчуваючи їй, допомогти, одначе, ми можемо лише в оцей спосіб — дружно змовкаємо, коли з друкарні приносять для неї свіжу коректу. Ця наша зичлива товаришка щодня і щогодини перебуває між двома вогнями. З одного боку — імениті автори, до публіцистики котрих годі підступитися з однією міркою. Коли під аналітичною статтею стоїть підпис Миколи Бараболяка чи Осипа Труша, чи Юрія Рибак, чи Ярослава Татомира, чи Володимира Барагури, чи Олександра Серафима, чи Максима Бойка, чи Степана Женецького, чи Мирослава Мельника, чи Василя Ленцика, чи Юліяна Химинця, чи Василя Маркуся, чи Романа Голія, то це завжди означає не тільки глибокий, багаторівневий зміст, на хвилю якого конче треба відповідно налаштуватися, але й щоразу неповторний індивідуальний стиль. А такі автори рідко прощають необґрунтоване втручання в текст.

Її редакторські смаки і критерії формувалися під впливом високовартісної публіцистики Анатолія Камінського, Романа Рахманного, вже покійних Миколи Лівіцького, Михайла Сосновського, Вячеслава Давиденка, Остапа Тарнавського — журналістична діяльність цих вояків пера вповні заслуговує на те, щоб її знали

наступні покоління.

З іншого ж боку — сама вона з її вразливою письменницькою душею, з її внутрішньою витонченістю, зі здатністю відчувати не просто людей, але навіть, здається, повітря між людьми.

Як усі ми, вона не байдужа до політики і кожна добра вістка з України буквально молодить її, і все ж з її талантом новеліста-психолога сидіти над політичною статтею — нехай дуже важливою і майстерно написаною, а все ж переважно однозначною — це те саме, що після космічної ракети сісти на неквапливого селянського воза.

На першій сторінці поєднуються зусилля декількох рук. Читачі, мабуть, і не здогадуються, що за врівноваженою, відцентрованою інформацією стоять різке неподібні особистості, різні смаки, погляди і переконання.

Ну ось Христина Ференцевич. В усіх, хто приїздить з України і знайомиться з нею, вона викликає подвійну симпатію, бо належить до рідкісного типу (дивно що він, цей тип, попри сто еміграційних літ, все ще рідкісний!) людей, які повною мірою, розумом і серцем, засвоюють обидві культури — українську і американську. Цей гідний наслідування тип вартує спеціального соціально-психологічного есею, однак дуже сумніваюся, чи зміг би я й тоді вичерпати громадсько-газетарсько-людсько-жіночий портрет Христини. Вона у кожному випадку має власну думку і, що є взагалі майже неможливим серед нас, українців, уміє спокійно, без доконечної української емоційності, боронити її. А всі ж ми, вся Україна потребує думок ще більше ніж доларів — думок глибоких, аргументованих, не конче істин в останній інстанції, але конче — чесних і щирих, таких, що стимулюють судження інших, загалом суспільне мислення. Христина вже багато разів була в Україні і щохвилини знає, що там натеper діється, зокрема в культурі, в літературі, і це важливо ще й з того погляду, що вона вчить дітей у школі українознавства.

Часто слухаючи її, здається, що не весь її оптимізм щодо теперішньої України має під собою підстави, проте я добре розумію, що стоїть за цим незборимим ентузіазмом — гаряча дочірня любов і велике бажання, щоб Україна хутчіш вийшла з кола нужди.

Мені, ужгородцеві, Христина близька потрійно: славетний рід Бачинських, з якого вона походить, дав одного з найбільших закарпатських народних провідників — Єпископа Андрія Бачинського.

Все зрештою проясніє перед нами, сьогоднішні тривоги і болючі дискусії повивітрюються з пам'яті, а таки один день не

забуду ніколи: у Свят-вечір ми з дружиною і донькою увійшли у дім Ференцевичів і зацікавилися, вражені, на порозі — зустрічали нас запахи і кольори, і звуки святої України...

А напрооти Христини в нашому не вельми просторому бюрі стукотить друкарська машинка редактора Володимира Левенця — людини не менш непересічної, ніж усі інші „свободяни”, і цілком подібної до них тільки в одному: як усі в нашому дружньому колі, він говорить те, що думає, і в цій ширості у шістдесят п'ять літ зостається в душі палким українським юнаком, патріотом і ідеалістом, який не мириться ні з чим негідним у житті, а тим більше з ворожим, антиукраїнським. Він також усім еством прагне іншої України — щасливої і сильної, і саме тому так пильно вдивляється туди, де виникає найменша загроза нашому національному існуванню. Чи не легше відвернутися, не бачити, не псувати собі нервів? Чи не простіше сказати „О'Кей”? Але він цього не робить, бо хтось хоч один із нас мусить бути таким — прискіпливим, вимогливим, непримиренним. Втім, його вістки і публіцистичні статті позбавлені тенденційності, упередженості — Володимир Левенець рахується з реальною дійсністю, з фактом, і це той добрий вплив американської журналістичної школи, що його зазнали і зазнають на собі всі газетярі „Свободи”.

Про Раїсу Руденку, якби мені довелося ділитися своїми „свободянськими” враженнями раніше, я, мабуть, спромігся б сказати лише це: вона — дружина одного з найкращих українських письменників, поета і філософа Миколи Руденка, мужнього керівника Гельсінкської Спільноти, політв'язня. Достойна глибокої поваги, їй цілком заслужено, що пішла за чоловіком у тюрму і на вигнання. Але ж хто за таким чоловіком не пішов би? Ні, отже, вона ще й славна сама по собі, ця маленька синьоока, передчасно посивіла жінка — славна надзвичайною життєлюбністю і м'якою, чисто українською вдачею, котру проте не заломила жорстока підсоветська дійсність.

На Раїсиних плечах лежить щоденний зв'язок „Свободи” з Україною, і певен: читачі відчують, що цей зв'язок проходить через Раїсине серце.

Музичним оглядачем „Свободи” є молода львів'янка Галина зі знаменитого галицького роду Колесів. Вона — віолістка, з крові і кости, ясна річ. Після закінчення консерваторії в Європі Галя продовжує науку у славетному Джуліарді в Нью Йорку, і якщо спробувати вжити щодо неї найкоротшу характеристику, то слід сказати так: вона стала б блискучою газетяркою, якби не була блискучою музиканткою.

Оце й усе наше братство плюс головний редактор Зенон Сників. Щоправда, щороку на два-три місяці приходить колишня

„свободянка” Людмила Волянська — вона редагує альманах, який ви тепер тримаєте в руках, і ці два-три місяці нам не треба звертатися ні до довідників, ні до словників — їх нам замінює енциклопедична ерудиція і феноменальна пам'ять цієї, кажу без перебільшення, визначної українсько-американської журналістки. Її бездоганне перо успішно проникало в пласти знання, в котрих не кожен чоловічий розум дає собі раду. Досить згадати, що вона писала про життя і творчість Тараса Шевченка і Ладю Могилянську, виявляючи при цьому завидну глибину і свіжість суджень. Людмила Волянська — перша в моєму житті людина, з якою я пережив радість розмов про найскладнішу постать українського політичного життя двадцятого сторіччя — Дмитра Донцова. Вони довго листувалися — й уже це одне засвідчує великий розум і хист цієї жінки.

Невидимо і щоденно присутній у „Свободі” великий гурт великих людей, що працювали тут у минулі роки й десятиріччя. Цупка професійна пам'ять свободян є водночас теплою, вдячною пам'яттю: вона зберігає силу-силенну подій, випадків, інцидентів, веселих і сумних, чимало з них вже стали хрестоматійними, зі щирою пошаною вимовляється довгий ряд незабутніх імен — Антона Драгана, Михайла Сосновського, Луки Луціва, Богдана Кравців, Ярослава Гайваса, Василя Тершаківця, Леоніда Полтави, Євгена Федоренка, Володимира Косика, Антона Мізака, Володимира Душника, Тамари Кардашинець, Мирослава Чеха.

А тепер — вершина нашої піраміди. Знав я різних головних редакторів, однаке всі вони в одному дразливому пункті повторювалися: завжди ти їм був щось винен. Й оце вперше розкошую при головному, якому ніхто нічого не винен, і система „керівник-підлеглий” легко, без натуги працює: на те, що посередині — на газету. Вона, оскільки, кажу, нас жменька, забирає весь день і всі денні сили й від головного редактора також. Не має він змоги, як там, у нас, розіжджати на персональному авті (з шофером) й тижнями просиджувати на розмаїтих конференціях, а тягне плуга: ранкові години — в друкарні, над ломкою, відтак — вивчення пошти на предмет формування найближчих чисел, після обіду, майже щодня, — гості з України, і Zenon Снилик не шкодує для них ні часу, ні своїх неабияких знань. Людяність і вроджена скромність не дозволяють йому демонструвати ці знання перед нами — в редакції панує атмосфера стриманості, але бувають дні, коли головний виходить з-за своєї відгородки й, ніби незумисне, дивовижно дотепно жартує, і всім нам хочеться, щоб такі хвилини повторювалися частіше.

В недавній Україні над головним, мов круки, тяжіли десятки

партійних цензорів, поза їхніми очима й рядок у газеті не проскочив би. Тут, у „Свободі” — свобода.

Як же так — нема керівництва? Є, але цілком інше. Від Головної Управи УНСоюзу за наш щоденник і за англійський тижневик відповідає предсідник УНС Уляна Дячук. Вона часто сходить, хоч на хвилинку, з третього поверху в наше тісне „пекарське” коло, але не для того, щоб вимагати, що ми маємо спекти — колач чи хліб, не для того, щоб керувати, „бо так треба”, а тільки тому, що добре розуміє значення преси в сучасному світі, вагу вчасного і точного слова в житті української діаспори на теперішньому відтинку часу. Разом з тим вона ніколи не приходить „просто так”, обов’язково висловить якусь привабливу думку, якусь пораду, і її коротка, ясна, доброзичлива мова щоразу виказує в ній діячку масштабну, відповідну до часів, у які ми живемо.

Щоранку неодмінно загляне „на свіжі новини” головний секретар УНС Володимир Сохан, і також не як керівник, а радше як колишній журналіст, як живий серцем і небайдужий розумом українець.

Український Народний Союз — це синонім великої жертвенності, з якої постала і сто літ уже існує найстарша у світі україномовна газета. Подумати тільки — не в Україні, а на американському континенті!

Розповісти про всіх, хто вартий доброго слова — цьому потрібно було б присвятити весь альманах. Бо й у „Свободі” є свій млин і своє поле, є друкарня, де працюють сумлінні, знаючі люди, починаючи від директора Романа Павлишина і Ярослава Сидоряка на всі руки майстра, від комп’ютерниць, що складають наші тексти і нерідко під час складання знаходять ще й за нами помилки, як ось всебічно освічена (піяніст-педагог) Галина Кузьма, — і до самотнього Дмитра Парубчака, нашого експедитора.

Є в нас бібліотека з розмаїтими картотеками, вміло, з великою любов’ю впорядкована д-р Мілею Гарасимчук, і про неї теж маю підстави сказати: надзвичайно привітна, мудра, духовна людина — що залишила свій високопрофесійний слід у багатьох наукових виданнях, зокрема була вона серед творців „Енциклопедії українознавства”.

І звісно, дуже приємним є сусідство з англomовним тижневиком — там шукають своїх стежок до читача люди молоді, здібні, серцями й умами відкриті до широкого світу.

Хтось читає ці мої рядки і, мабуть, хоче зауважити: якщо у вас там всі такі геніяльні, то чому ж газету ви не робите день від дня кращою, цікавішою, впливовішою?

Зробимо, як треба буде. Життя наше не без проблем, звичайно. Однак чи в ювілейному нарисі про них говорити?

Головний редактор Зенон Снулик, 12-ий з черги — за столітнє існування „Свободи”, найстаршого і єдиного щоденника у вільному світі, розпочав свою каденцію в 1980 році.

По двох десятиріччях на становищі політичного редактора щоденника, сеньйор українських журналістів Іван Кедрин-Рудницький пішов на емеритуру в 1973 році. На світлині бачимо зажурених з того приводу його колег (зліва): д-р Михайло Сосновський, Любов Коленська, поет Богдан Кравців, Іван Кедрин, Антон Драган (головний редактор), Вячеслав Давиденко, Зенон Снулик (тоді редактор „Українського Тижневика”) та Василь Тершаковець.

Любов КОЛЕНСЬКА

„СВОБОДА” — АМБАСАДОР І ТРИБУН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У вуглекопній свиті, скромно, без ніяких фанфар народилася „Свобода” сто років тому. 15-го вересня 1893 року відкрив її навстіж дорогу у світ її перший головний редактор та її ініціатор о. Григорій Грушка, греко-католицький священник, встановлюючи їй престижеве місце серед усіх інших газетних видань, що пізніше народилися у Новому Світі. Об’явилася вона зразу у першому числі свого отими словами, що зобразили її мету та духовний зміст, словами, що лунають досьогодні: „Розпнятий за нас на Хресті Спаситель сказав: ‘Істина освободить вас!’” — вказуючи на основну і есенціональну потребу — пізнання правди, яка єдина може визволити — висвободити, як тоді писали; єдина допровадить до пізнання і розуміння національної гідності, єдина підведе українську людину з колін до висот рівноправності. Вірна цій своїй ще „піонерській” девізі „Свобода” залишилася від першого випуску свого аж посьогодні.

З-поміж усіх закликів, що раз-у-раз появлялись на сторінках „Свободи” — один з них, найголовніший, збагатив українську громаду в установу, яка роками вже є „українською твердиною” української спільноти, умістовлюючи свій заклик у ініціативній статті — „Нам треба народної організації”. І так у день Вашингтона, день народин Батька цієї країни, 22-го лютого 1894 року постав Український Народний Союз, що тоді мав назву Руський Народний Союз. І від тієї хвилини — „Свобода” і УНСоюз об’єдналися у кріпке довгорічне партнерство — кермовані однією думкою, однією нерозривною ціллю — добром рідного народу в діаспорі, а тим самим і добром українського народу в цілому.

Історія „Свободи” — це історія українського народу і на поселеннях і в Україні, зокрема в Західній Україні, — це його дерзання, його боротьба, його слабкість і сила, це його лет аж до перемоги.

Щоб зглибити, проникнути шлях „Свободи”, треба заверну-

тись у минулі її роки, у самі її початки. Кількома перелетними ключами стелився лет журавлів — українських емігрантів, з рідних їх гір до Нового Світу. Першу еміграцію з її материка, переважно з Карпат і передгір'я, виштовхнули злидні. Піонери, перші українці поселенці, як вони називали, в „Гамериці” — це були селяни, які прибули сюди із Закарпаття і Гуцульщини в 1870 і 1914 роках, здебільшого вони були неписьменні, національно малосвідомі. Їх на початках ледве чи цікавили громадська праця і культурні розваги, але всі вони були ревні вірні рідної Церкви. Понад силу приходилось їм вкорінюватися у чужий ґрунт. Скрізь чужа мова, незвичайно важкі обставини праці і гірка осамітненість серед моря різних національностей. А там — робота в копальнях Пенсильванії, згодом — на фармах і фабриках. Їхали вони в Америку, щоб, запрацювавши, повернутися в Україну і купити рідний клапчик землі.

І тоді поруч із рідною Церквою їх вирятувала „Свобода”, вирятувала із темної, злиденної безодні. Закликами, статтями, повідомленнями, порадами вона гуртувала їх разом, скріплювала на дусі, обтерла не одну сльозу, у неписьменних збуджувала охоту навчитись грамоти, спонукувала прокидатись із національної летаргії, боронила їх від кривди, давала їм правні вказівки. Словом своїм, що входило з хати до хати, вона стала виразником їхнього національного „вірую”, захисником їхніх особистих та національних інтересів спочатку в Америці, а згодом і поза нею, чи то інтервеніюючи в справі контрактних робітників на Гаїті, Філіппінах, чи в Канаді, або в Бразилії. На своїх сторінках „Свобода” інформувала і перестерігала їх, допомагала їм загосподарювати бразилійські праліси чи канадські прерії, навчала як обходитися на вуглекопних шахтах у Пенсильванії. Про це є у відомому репортажі о. Нестора Дмитріва „Канадська Русь”, де він перед читачем відкрив злидні канадських українців, їхнє гірке в той час існування.

І не лиш у цих країнах „Свобода” заступалася за права українців, але і в Галичині, бо, сказано в „Пропам'ятній книзі” — виданій з нагоди сороклітнього ювілею Українського Народного Союзу” 1936 року, під редакцією тоді головного редактора „Свободи” д-ра Луки Мишуги, — „Свобода” „веде реальну політику”. Адже вона настоювала на тому, щоб у „краю” викупувати ґрунт з рук польських дідичів чи жидівських власників земель, оголошуючи про різні місцевості, де парцелювали панські ґрунти, або де була лиш нагода перебрати їх в українські руки. Враз з цією хосенною акцією, вона закликала до постійних датків на допомогу жертвам „польської тиранії”, бо не словами, а ділами — долями можна багато допомогти краєві в біді. А це хіба легше, ніж

наставляти „груди на багнети”. Редакція „Свободи” теж збрала 300,000 підписів, висилаючи їх до австрійського цісаря, з проханням до нього в імені американських українців в справі Мирослава Січинського, як і збирала датки для жертв убитих робітників у ЗСА. Стояла вона в обороні і на сторожі правди українських поселенців, була їхнім речником і зв'язковим. Вона не лише освідомлювала нашого „русина”, а помагала організувати громади, будувати церкви, закладати читальні. Була вона від них пленіпотентом в інші країни, амбасадором в їхню Батьківщину і їхнім трибуном.

Відома „Свобода” її майже „хрестоносними” походами. Перший важливий такий похід „Свободи” за кордони Америки визначила Українська Рада під проводом о. Петра Понятишина. 1917 року президент ЗСА Вудро Вілсон проголосив „Український Тег Дей” — збірковий День, про що інформувала „Свобода”, заохочуючи до пожертв, що своєю акцією допоміг українським поселенцям бути начебто активними учасниками визвольних змагань.

Цікаві думки про тодішню пресу і її значення написав колишній головний редактор „Свободи” Омелян Рев'юк у статті „Духове обличчя українського імігранта” у Ювілейному Альманаху „Свободи” з нагоди її п'ятидесятиліття. Він пише: „Українська преса існує і буде ще певно існувати багато років, бо вона виповняє в життю імігранта певні важні потреби. Передусім так звана американська преса замовчує цілу низку справ, важних для імігранта. Далі про нього пише як про чужинця, і звичайно подає про нього новинки, як він допустився якогось злочину, пороку або шкандалу. Навіть як робить щось корисне для Америки, то звичайно навіть його ‘чужинецьке’ ім'я забороняє йому доступ до преси. Подруге, його власна ‘імігрантська’ преса дає імігрантові нагоду висказати свої почування і думки: імігрант може знати навіть американську мову, навіть може і сказатися по-англійськи, але він не вискажеться так, як роджений тут чоловік, або як він сам вискажеться тою мовою, якої він навчився дитиною. Тому звичайно газета, писана мовою його дитинства, остається для нього його газетою. Потрете, тільки люди, які знають імігранта, знають докладно, що для нього писати, які новини йому подавати, що пропускати, вони знають, що його цікавить, а що не цікавить. Наконєць, така газета робить велику громадську роботу, зв'язуючи в одну цілість всіх читачів, а тим самим усі громади, де вони живуть. В них появляються одні почування, одні думки, одна воля. Вона показується кольосальним засобом пропаганди щоправда в обмеженому суспільному колі, однаке в тім обмеженім оточенні вона може скріпляти свій вплив далеко поза межі впливів американської преси”.

Думки ред. О. Рев'юка, наче згусток усього змісту у просторі часу „Свободи” і її особливого значення, що в оцьому своєму сторічному існуванні перейшла навіть межі його рефлексій, його сподівань, коли ця газета щораз більше почала проявляти віддзеркалення державних аспірацій України, коли вона стала справжнім трибуном українського народу. Адже на її слові виростало покоління за поколінням, виховувались борці за громадянські права в цій „другій” батьківщині, поняття якої під назвою „двох батьківщин” визначив ред. Л. Мишуга, за право користуватися своєю працею через організування робітничих юній-профспілок, творити торговельні спілки, фінансові установи і цілий ряд організацій — виховних, наукових, включно із спортовими. „Свобода” заохочувала до закладання приватних підприємств, а УНСоюз фінансово допомагав набувати реальності, давав правні поради.

Після Першої світової війни в 1920—23 роках прибула нова хвиля до берегів Америки, прибуло 40,000 українських поселенців. Серед них було небагато таких, які їхали сюди „хліба ради”; натомість поміж ними чимало було усусусів, найсвідоміших синів України, які, хоч тоді не подолали ворога, але прагнули продовжувати боротьбу. Вони залишили рідні пороги з думкою далі працювати для визвольної справи. У той час центри української еміграції поширились з Пенсильванії до Нью Йорку, Клівленду, Дітройту, Чикаго. На тлі всезростаючої української громади появилася тоді одна з наймаркантніших постатей того часу — громадський діяч, патріот, знаменитий промовець і публіцист — д-р Лука Мишуга — головний редактор „Свободи”, — перед тим голова Місії Уряду Західньої Народної Республіки, — започаткувавши нову добу у розвитку української громади на поселеннях, у розвитку „Свободи”.

Друга еміграція принесла до Америки зі собою романтику доби січових стрільців, відлуння героїки боїв, окрилених чаром-лірикою стрілецьких пісень, та бажання дальшої праці для України. Живучи в Америці і будучи у проводі багатьох наших організацій, вони весь час утримували зв'язок з рідним краєм — формою переписки, поїздками до Європи, пишучи статті — спогади — нариси із своїх переживань під час визвольних змагань, скеровуючи громадську думку в потрібний загальний справі бік, передаючи в „Свободу” писання тих авторів, що перебували на рідних землях, спішили з матеріальною допомогою Україні, в чому їхньою правою рукою була „Свобода”. Включилися вони, як сказано, зразу в громадське життя української спільноти ЗСА, своїм інтелектом вище підносячи рівень діяльності будь-якої ділянки української громади та теж

включаючись у ряди УНСоюзу.

А коли в 1939 році Карпатська Україна проголосила незалежність і там розпочалися затяжні бої, д-р Л. Мишуга поїхав до Європи — Лондону, Парижу, а відтак Відня, і виголосив там полум'яні промови, яким потім зловживала п'ята комуністична колона. В одній з тих промов він закликав: „Держіться далі твердо на становищі господаря Закарпаття — нашої української прадідної землі. Ми всі, де не були б, є з вами для вашої допомоги. Пам'ятайте, що Ваш успіх є успіхом всього нашого народу та перемогою правди”.

І знову залунало оте слово ‘правда’, яке було в началі першого числа „Свободи” і в пізніших роках девізою її. Тож коли від прем'єра Карпатської України о. Августина Волошина, замученого згодом більшовиками, прийшла телеграма і заклик до українців у діяспорі, щоб з ними солідаризуватися, — „Свобода” відразу відгукнулася редакційною статтею — „Допоможемо”! І дійсно від тієї хвилини розгортано якнайширше моральну і матеріальну допомогу, аж поки упадок Карпатської України та початок Другої світової війни не висунули перед американськими українцями нових проблем та нових потреб України. Політичну акцію в користь незалежності Карпатської України вели тоді голова Об'єднання і співредактор „Свободи” Омелян Рев'юк і Дмитро Галичин, в той час головний фінансовий секретар, а пізніше — президент УНСоюзу. І це вони спільно видали заклик 3-го жовтня 1939 року — „До української еміграції в Америці”. УНСоюз і „Свобода” не дармували — вони стали головною базою, однією з найголовніших підпор українського революційного руху на рідних землях, початково оформленого в УВО, Українській Військовій Організації, а відтак в ОУН, Організації Українських Націоналістів. На жаргоні українських революціонерів доляри, що надходили в Галичину з Америки, називалися „мишугами”, бо їх туди особисто від себе, або з допомогою інших, надсилав ред. Л. Мишуга. Не можна не згадати тоді усіх протестаційних відозв, передових статей чи інформацій на сторінках „Свободи”, що гаряче протестували проти утисків польського уряду, який переводив тоді ганебної пам'яті „пацифікацію” українських селян в Галичині. І далі, ніби фоєрверки, спалахували заклик за закликом, щоб допомагати один одному, щоб об'єднуватися, щоб перетривати важкі дні і вперто, без найменших вагань іти шляхом до повного визволення України. Це і була роля амбасадора „Свободи”, що мала тоді колосальне значення, беручи до уваги вічну цензуру польського уряду в „Ділі”, білі плями, а то й цілі цензуровані сторінки, які мусіли мовчати... хоч правда була за ними.

Бурхливу хвилю третьої нашої еміграції до берегів землі Вашингтона історія визначила в зовсім відмінний спосіб від попередніх. Бож третя еміграція не прибула безпосередньо до Америки. Силою обставин вона зупинилася на заході Європи, що викарбувало на її психіці деякі характеристичні особливості. Багато з-поміж них — це були Вояки Української Дивізії Галичина, вояки Української Повстанської Армії, члени ОУН — патріоти, світогляд яких здебільшого кристалізувався на ідеології українського націоналізму Дмитра Донцова. З 1948 роком, після Другої світової війни, прибули сюди тисячі українців з різногранною професією і знанням, люди різного суспільного нашарування, політичні емігранти, які втекли перед комуністичним узурпатором.

З метою поінформувати англomовний світ про дійсну правду і факти про Україну та її народ, „Свобода” започаткувала англomовне видання газети — „Український Тиждень” 6-го жовтня 1933 року і видала понад 20 англomовних книжок; з них більш вагомі — одностомова „Історія України” Михайла Грушевського, що вийшла з Єйльського університету, та в 1971 році з Торонтського університету, під редакцією проф. д-ра Володимира Кубійовича, появилися два томи монументальної Англomовної Енциклопедії. В обороні правди і власного імені виступила „Свобода” в 1942 році, протестуючи проти наклепницької книжки „Саботаж” А. Кана і М. Маерса з видавництва Гарперс і Брадерс, в якій злісно очорнювано американських українців і їхні установи в симпатіях з німецькими нацистами і в коляборантстві. Проти фальсифікаторських їхніх закидів виступив УНСоюз, заскарживши видавництво до суду. Процес українці виграли.

У той час „Свобода” продовжувала працю своїх попередників — з візією на незалежність України. З цією ж візією почали видавати „Веселку” з 1954 року і багато інших книг белетристичних і науково-популярних, тим поширюючи книжку і фінансово допомагаючи письменникові. Від самих початків на її сторінках появлялись і статті письменників з України, чи їхні твори, як Івана Франка, Олени Пчілки, Богдана Лепкого, Софії Яблонської, тадіячок українського жіночого руху, як Євгенії Ярошинської, Наталії Кобринської, Олени Кисілевської. З-під їхнього вправного пера появлялись не лиш статті, але нариси, оповідання, вірші. Йдучи послідовно за кличем: Обличчям до молоді! „Свобода” віддавала цілі сторінки молодим, як теж були історичні чи спортові сторінки, чи з нагоди якоїсь особливої річниці.

Щоб допомогти новій політичній еміграційній хвилі, на сторінках „Свободи” щораз більше появлялося закликів у справі нових імігрантів. Тим разом „Свобода” перевела поміж членами

УНСоюзу збірку стодолярових пожертв. Своїми редакційними закликами газета підтримала акцію ЗУАДК, Злученого Українсько-Американського Допомогового Комітету, в переселенні скитальців, допомагаючи збирати на них фонди, видаючи книжку письменника Остапа Тарнавського — „Брат-Братові”. „Свобода” в той час ще втримувала зв’язки з українцями в далекій Азії, про що писав у своїх інформаційних статтях Іван Світ. Особливо вона мала зв’язки з тамошнім товариством „Просвіта”. Після Другої світової війни із напливом нових українських поселенців ріст „Свободи” дійшов до особливих вершин, започаткувавши нову добу в розвитку української громади.

І в той час теж почалися, чи радше сказати продовжувалися, „хрестоносні походи” чи „крусади”, як їх охрестив тодішній головний редактор „Свободи” Антін Драган. І „Свобода”, яка від самих початків була духовним суцільям українського народу на поселеннях, а змістом свого друкованого слова несла відбитку і тугу усього українського народу, пішла в нестримний хрестоносний похід, пориваючи за собою громаду, зливаючись з нею в одне — одні почування, одні думки, одну волю. Посипалися статті, вістки, інформації, заклики, репортажі.

Почавши від 1954 року, з ініціативи „Свободи” постала акція в справі побудови пам’ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні — безперервними статтями, документальними матеріалами; завершилася ця акція у 1964 році величавим збором тисячів-тисяч української спільноти біля здвигненого пам’ятника у столиці ЗСА.

Так „Свобода” була на чолі всіх маніфестацій, закликаючи якнайчисленніше брати в них участь, щоб виказати світові своє обурення, свій протест проти штучної голодової облоги, що його вчинила в 1932—33 роках Москва, щоб знищити українське село.

„Свобода” допомогла перевести мільйонову збірку на заснування українських катедр у престижному Гарвардському університеті.

„Свобода” популяризувала дисидентський рух на Україні серед діаспори та її співгромадян. Одним із притаманних прикладів цьому можуть послужити щоденні повідомлення — „рахування вниз” днів голодівки легендарного в той час для нас Валентина Мороза. І у своїх порогах газета оця вітала дисидентів, яким пощастило вирватися із каторги, коли вони почали прибувати до Америки; Святослава Караванського і його дружину д-р Ніну Строкату, генерала Петра Григоренка з дружиною, Леоніда Плюща і Надійку Світличну з дітьми, а пізніше — Раїсу і Миколу Руденків — що всіх їх не перелічити. Як ніколи перед тим, тоді відображувалася у „Свободі” жива картина — згорьованої України і України вільної в діаспорі.

З кінцем 1980 років в час „перестройки” раптом гребля прорвалася, і відтоді щораз густіше почали сюди прибувати з України відвідувачі: Євген Сверстюк з родиною, Михайло Горинь, Вячеслав Чорновіл, Ліна Костенко, Олесь Бердник, Ірина Калинець, Алена Пашко, Лариса Скорик та інші. Шукали вони контактів із діаспорою, приязного українського слова, хотіли познайомитись з теперішньою американською Україною, знайти часом пораду чи можливість публікації своїх творів. І „Свобода”, головним редактором якої від 1980 року є Зенон Снулик, вийшла назустріч гостям з України — частими інтерв’ю, репортажами, повідомленнями, поміщенням їхньої творчості, підшукуючи тим, що тут бажали залишитися, мешкання і працю, поміщуючи оголошення про літературні зустрічі, різні хорові ансамблі і музичні виступи мистців з України, що їх часто-густо спонсорував УНСоюз, гостинно їх приймаючи у своїй Українській Будівлі. І тут, як бачимо, знову ідеалізм та прагматизм сходяться в одне, в одне суцільне діло — підтримати земляків у священному їхньому ділі — побудові держави, тим більше, коли рік тому, 24-го серпня 1991 року, Україна проголосила незалежність і стала, як рівна з рівними, в інших „народів вільних колі”.

Майже щоденно на порозі „Свободи” зупиняються наші земляки — їм двері в редакцію навстіж відкриті. А в слід за гостями — цокають редакторські машинки, на комп’ютерах складаються матеріали про сучасну соняшну Україну та її народ. Про вільну, рідну Україну. І хоч юна наша держава ставить покищо перші свої кроки на шляху відродження — про неї пишуть все частіше сливе усі часописи світу.

Сьогодні „Свобода” і в дальшому допомагає скріплювати державність України. Члени Екзекутиви УНСоюзу — головний президент Уляна Дячук і головний секретар Володимир Сохан — двічі вже побували в Україні на те, щоб втримувати зв’язок із тамошніми українцями, розповідати їм про нашу установу, та щоб знайти якнайбільш влучний спосіб допомоги в рості України, і знову тут роля „Свободи” — вписувати всі події, віднотовувати, щоб колись стати джерелом для ще одного літопису України — вже не „Несторового”, а „Українців — людей великого Ісходу”, — українців потойбіч і поцейбіч океану.

Над Українською Будівлею УНСоюзу в Джерзі Ситі гордо і вільно майорить синьо-жовтий прапор, перекликаючись із тим прапором, що повіває над Верховною Радою України в Києві. „Українська твердиня” — УНСоюз вповні оправдала свою назву, обстоюючи враз із „Свободою” права української людини тут і там. В цей рік „Свобода”, відзначаючи своє століття, сміло може

повторити слова Христові, що появились були колись у першому числі цієї газети: „Істина освободить вас!” Адже „Свобода”, постійно кермуючись християнськими засадами і стоячи в обороні українського народу, нині зустрічає і своє століття і Україну вільною. Візія „Свободи” — амбасадора і трибуна українського народу — збулася. Врешті затріюмфувала правда, наша правда.

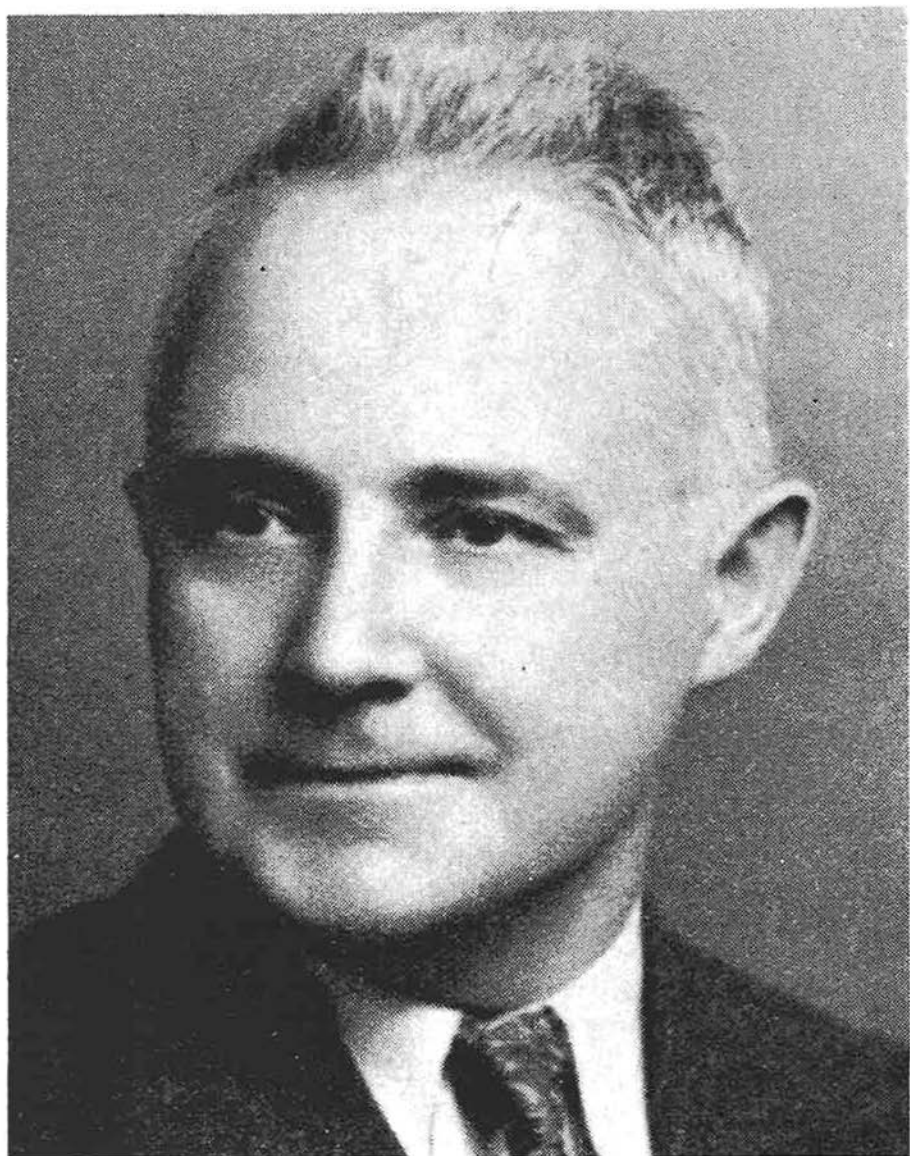
== Михайло СОСНОВСЬКИЙ ==

Проблема справді масового і справді добре редагованого періодика на терені Канади і ЗСА стоїть відкритою сьогодні. Якщо ми хочемо мати майбутнє у цих країнах, ми мусимо зважитися на ґрунтовну ревізію наших поглядів, всієї нашої дотеперішньої політики, мусимо перестати постійно дивитися в минуле, а почати дивитися у завтра і післязавтра. З цим тісно в'яжеться і наша пресова політика в цих країнах, якщо наша преса має сповнити свою велику і відповідальну соціальну функцію. Очевидно, слово тут за нашими громадськими проводами в ЗСА та Канаді, але коли з якихось міркувань вони не могли б за цю справу взятися, то з ініціативою повинні вийти наші фінансові установи, зокрема забезпеченеві Союзи. Ми, наприклад, не бачимо ніяких особливих труднощів у тому, щоб так поставлене питання не можна було розв'язати з успіхом на базі найбільшого нашого щоденника „Свобода”, тираж якого повинен би бути збільшений до яких 75,000 примірників і який охоплював би американський і канадський терени. Вся інша українська преса продовжувала б діяти в міру можливостей у своєму дотеперішньому засягу так довго, як довго в її теперішній формі буде на неї запотребування.

(З книги „Між оптимізмом і песимізмом”)

Головний редактор д-р Лука Мишуга був на цьому становищі 22 роки (1933—1955), а в самій редакції — з 1921 року. Доктор залишив на газеті найглибший слід, будучи редактором-інтелектуалом. З ним на світлині є д-р Володимир Душник (з правого боку), заслужений громадський діяч, журналіст і довголітній редактор англomовного „Українського Квартальника” та інших періодиків, включно зі „Свободою” та „Українським Тижневиком”.

Восьмим головним редактором щоденника був Омелян Рев'юк (1926—1933). Йому належить половина кредиту за редагування диво-книги, що появилася друком у 1936 році під назвою „Пропам'ятна Книга”, видана з нагоди сороколітнього Ювілею Українського Народного Союзу”. У передмові редактор видання д-р Лука Мишуга писав: „При редагуванні п. О. Рев'юк допомагав обробляти й упорядковувати весь зібраний матеріал, п. Степан Шумейко допомагав при редагуванні англійської частини...”

Андрій КАЧОР

ПРОМОВИСТИЙ 1893 РІК

Відзначаючи 100-річчя „Свободи”, одного з найстарших українських часописів у діаспорі, точніше Північній Америці, спершу двотижневика, з 1894 роком тижневика, далі півтижневика, відтак три рази в тиждень, а від 1921 року — щоденника, який був також ініціатором і творцем „Руського”, а згодом Українського Народного Союзу і його офіційним органом до сьогодні, варто кинути оком, що в тому часі, 100 років тому, діялося в Україні.

Це була б дуже широка тема, яка заслуговує на окрему розвідку. У цій короткій статті я поставив собі скромніше завдання, а саме: кинути оком, що важнішого діялося в тому часі, в 1893 році, у нашому славному Львові. Маю на увазі чотири події, які заслуговують на згадку й тепер, бо вони пригадують нам початки певної суспільно-громадської праці в Західній Україні, яка тоді і теж пізніше була „П'ємонтою” України.

* * *

Промовисто, що в тому часі, коли в Північній Америці українці (що тоді звали себе русинами) почали ставити свої перші організаційні кроки, коли появилася „Свобода”, тоді у Львові українська громада святкувала 25-літній ювілей Товариства „Просвіта”, заснованого в 1868 році. „Просвіта” в тому часі все більше розгортала свої крила до широкої культурно-освітньої праці в Галичині, щоб згодом стати, що так скажемо, матір'ю майже всіх українських товариств і установ в Україні й поза Україною.

У 1893 році Іван Белей, редактор першого й єдиного в тому часі українського щоденника „Діло” у Львові, написав есей „25 літ історії Т-ва ‘Просвіта’ у Львові — 1868—1893”. Це ювілейне видання появилася друком у 1894 році. З цієї праці знаємо, що у 1893 році „Просвіта” була вже оформлена як крайове товариство. Вона почала тоді організувати по містах Галичини свої перші філії, а по селах влаштовувала Читальні „Просвіти”, головним завданням яких було поширювання освіти і національної свідомости серед

широких мас народу на західноукраїнських землях, а відтак по всій Україні, а згодом і на еміграції.

У тому ж році „Просвіта” мала вже 10 філій і 233 Читалень (для порівняння подаю, що в 1914 році „Просвіта” мала 77 філій і 2,944 Читалень та 504 власних домів). „Просвіта” розгорнула свою велику видавничу діяльність. До 1928 року вона видала, як подає Володимир Дорошенко у своїй праці п. н. „Просвіта, її заснування й праця”, 603 книжки у 3,395,171 примірниках, а були це шкільні підручники для українських шкіл і популярно-наукові та літературного змісту книжки для широких мас українського народу.

„Просвіта” довгий час по її заснуванні була єдиною організацією, в якій гуртувалися всі тогочасні народовецькі діячі. І тому вона займалася не тільки культурно-освітньою, але й громадсько-політичною діяльністю. Вона організувала або допомагала у виданні українські преси, як „Діло” (1880 р.); „Батьківщина”, що її видавав Ю. Романчук (1879—1887); „Свобода” (1897); вона була ініціатором заснування першої політичної організації народівців — Народної Ради в 1885 році, яка згодом дала початок до організації перших політичних українських демократичних партій.

Не спиняючись детально над історією „Просвіти” в тому часі, згадаймо все таки перших її керманичів до 1893 року. Першим її головою був Анатоль Вахнянин (1841—1908), видатний громадський діяч, педагог, письменник, журналіст і композитор. До першого її виділу були обрані Олександр Борковський, Іван Комарницький, Михайло Косса, Максим Михалюк, Омелян Огоновський, Омелян Партицький, Юліян Романчук, Кирило Сушкевич і Корнило Устиянович. Після Вахнянина (1868—1870), головами „Просвіти” були: Юліян Лаврівський (1870—1873), Володимир Федорович (1873—1877) і проф. о. Омелян Огоновський (1877—1894). Огоновський був ініціатором перенесення тлінних останків о. Маркіяна Шашкевича в 1893 році до Львова. І про це буде тут мова окремо.

* * *

У 1893 році, у Львові, відзначено також 20-ліття існування Наукового Товариства ім. Шевченка, оснований заходами головно культурних діячів із Центральних земель України під проводом Олександра Кониського (1836—1900) — відомого „героя національної праці”, Дмитра Пильчикова, М. Жученка, а фундаторкою була Єлисавета із Скоропадських Милорадович.

Наукове Товариство ім. Шевченка — це найстарше, довгий час єдине провідне наукове українське товариство, зановане 11-го

грудня 1873 року у Львові. Спершу під назвою „Т-во ім. Шевченка” воно було як літературне з метою створити базу для вільного розвитку української літератури й науки поза межами царської Росії з її цензурою і адміністративними утисками всього українського, а мови зокрема. І саме в 1882 році заходами того ж Кониського і Володимира Антоновича, воно переорганізувалося на Наукове Товариство, яке відтак, під проводом проф. Михайла Грушевського, який у 1894 році переїхав з Києва до Львова, стало найповажнішим нашим науковим осередком і таким воно є і до сьогодні. За головування Грушевського Т-во дістало організацію на зразок Академій Наук.

* * *

Коротко ще згадаймо, що в 1893 році у Львові святковано 10-річчя „Народної Торговлі”, першої української споживчої кооперативи на західньо-українських землях, яка була основана в 1883 році у Львові з ініціативи інж. Василя Нагірного і А. Ничая (пізніше довголітніх її керівників) і яка стала першим українським торговельним центром для маломістечкових і сільських крамниць. Згодом вона стала Централєю української споживчої кооперації в Західній Україні. Не будемо на цьому місці переповідати дуже цікаву історію „Народної Торговлі”, яка стала „матір’ю” української кооперації в Західній Україні. Скажемо тільки, що в перших десяти роках вона успішно поборювала різні організаційні на фінансові труднощі. А їх було дуже багато. І в 1893 році „Народна Торговля” закріпила свою першу крамницю у Львові до такої міри, що вже в 1894 році вона була спроможна відкрити свої перші філії в Станиславові та Перемишлі і шукати для себе ґрунту в інших містах Галичини.

Згадаймо, що, святкуючи своє 15-ліття в 1898 році, Н. Т. мала вже 948 членів, які вплатили 55,000 корон уділового капіталу, мала 14 власних крамниць в різних містах Галичини, торги яких досягнули 808,000 корон (це була дуже поважна сума, яка забезпечувала працю майже сотні працівників). Крім цього Н. Т. обслуговувала 549 сільських крамниць, які разом із своєю централєю підготовляли ґрунт не тільки для кооперації, але й для українського приватного купецтва, якого ми ще тоді майже не мали.

Дуже важливу зміну зробила Н. Т. за почином Івана Петрушевича у 1907 році. Вона змінила статут, щоб формально стати Союзом Торговельно-Господарських Спілок з метою кращої обслуги не тільки споживчих кооператив, але всіх громадських крамниць (які були при церквах і Читальнях „Просвіти”). У 1914 році напередодні Першої світової війни Н. Т. мала 19 власних

відділів з крамницями, об'єднувала 1,244 членів, у тому 93 кооперативи, які зложили 215,000 австрійських корон на уділовий капітал, а торговельні обороти її досягнули суму 2,522,000 корон. Усіх приватних крамниць, що їх обслуговувала Н.Т., в тому році було 831.

Між двома світовими війнами Н. Т. під проводом таких кооперативних діячів, як Микола Заячківський, інж. Юліян Павликовський, д-р А. Барияк і Михайло Лазорко, розрослася у велику кооперативну Централю п. н. Крайовий Споживчий Союз, що об'єднував 6,709 членів, у тому 584 споживчих кооператив, а торги переступили п'ять мільйонів польських злотих. У 1939 році большевицька влада все майно „Народної Торговлі” загарбала, включаючи її в свою систему державної торгівлі, і в той спосіб її зліквідувала. Тепер назрів час в Україні „Народну Торговлю” відновити, щоб вона знову стала Централєю української споживчої кооперації.

* * *

Значна подія, яка мала місце у Львові в 1893 році і яка заслуговує на окреме вирізнення — це перенесення тлінних останків о. Маркіяна Шашкевича до Львова.

Товариство „Просвіта” у Львові в 1893 році святкувало свій 25-літній ювілей. З того приводу Головний виділ „Просвіти” вирішив вшанувати також 50-ліття смерті Великого Сина і Пробудителя Галицької Землі о. Маркіяна Шашкевича (1811—1843) і спровадити його тлінні останки із села Новосілок Ліських, коло містечка Бузьк, повіт Камінка Струмилова, до Львова і похоронити на Личаківському цвинтарі, що є справжнім Пантеоном Галицької Землі.

Виконуючи цю постанову, Головний виділ „Просвіти”, що його очолював від 31-го травня 1877 року до 28-го жовтня 1894 року о. д-р О. Огоновський (1833—1894), відомий громадсько-культурний діяч, історик літератури, професор Львівського університету, з цілою низкою комітетів і за допомогою всіх українських товариств у Львові zorganizував велику всенародну українську маніфестацію, якої український Львів, столиця княжої України, а тоді „Галицької Русі”, досі не бачив.

Почалося з того, що 31-го жовтня тлінні останки о. Маркіяна Шашкевича при великому здвизі народу, з процесіями, відпроваджено з Новосілок Ліських на залізничну станцію в Задвір'ю, де був приготований окремий поїзд, яким 1-го листопада 1893 року по 50-ти роках Маркіян Шашкевич відбув тріумфальний в'їзд до княжої і королівської столиці Галицької землі Львова. І тут, у підніжжі

княжої гори, названої тепер Високим Замком, на залізничному дворі Підзамче при Жовківській вулиці, почесна сторожа Академічного товариства „Ватра” винесла на своїх раменах чорну домовину з дорогими мощами на площу перед дворцем, де зібралася десятитисячна маса народу з Митрополитом, пізнішим кардиналом, Сильвестром Сембратовичем. Тут привітальне і рівночасно пращальне слово в імені Т-ва „Просвіта” та цілого українського народу виголосив о. д-р О. Огоновський. Відтак домовину поставлено на простий селянський віз, прибраний народними килимами і численними вінками, до якого запряжено три пари круторогих волів. Звідси похід рушив Жовківською вулицею до церкви св. П'ятниць, де Митрополит у приявності вдови по поетові Юлії та великого числа духовенства і народу відслужив другі похоронні відправи.

Опісля жалібно-величавий похід рушив вулицями Львова, щоб відпровадити домовину з тлінними останками о. Маркіяна на Личаківський цвинтар.

Личаківський цвинтар у Львові належить до найкращих не тільки в Україні, але в цілій Східній Європі. Тут поховано багато наших культурно-наукових і громадсько-політичних діячів. Тут, недалеко від могили Шашкевича, є гарний і високомистецький нагробник найбільшого галицького Сина Івана Франка.

Тепер, у 150-річчя смерті о. Маркіяна Шашкевича, українська громада Львова у власній вже державі має поставити на його могилі новий мистецько оформлений пам'ятник, на який Шашкевич собі заслужив, бо він посіяв зерно на Галицькій Землі писаним колосом на ґрунті любові і пошани до всього рідного. Один з його учнів і послідовників, М. Казаневич, слушно звернувся до нього словами: „О, безсмертний Маркіяне! Ти запалив огонь у моїх грудях (і в грудях цілого народу Галицької Землі. — прим. А. К.), що хіба тільки могильна земля загасити може”.

При цій нагоді слід ще додати, що в тому родинному гробівці поховано також сина о. Маркіяна Володимира (помер у 1885 році) та дружину Юлію, яка померла в 1896 році.

У 100-річчя народження М. Шашкевича в 1911-му році, знову ж з ініціативи Т-ва „Просвіта” у Львові, здвигнено на Білій Горі в Підлісся недалеко Золочева, в родинному селі Поета залізний Хрест-пам'ятник 25 метрів заввишки, де кожного року відбуваються Маркіянові свята, дуже часто з великими маніфестаціями та здвигами української галицької громади.

Передостанній головний президент УНСоюзу д-р Іван Флис із своїм „тім'ом” — головним секретарем Володимиром Соханом (посередині) та тодішнім головним касиром, теперішнім головним президентом — Уляною Дячук, під час прощальної імпрези, на якій д-р Флис дістав Ведмедика в подарунку.

Д-р Іван Флис під час своєї третьої каденції, як головний президент, розповідає rado про всі осяги УНСоюзу і його за ті 12 буремних років (1978—1990) ред. Ользі Кузьмович.

Ольга КУЗЬМОВИЧ

А ЩО КАЖУТЬ ПРО „СВОБОДУ” ЧИТАЧІ?

Звичайно десь у полудневих годинах вантажне авто зі свіжими ще „мокрими” примірниками „Свободи” зупиняється на ньюйоркському „давнтавні” біля кіоску „Веселки” та крамниці „Сурма”.

Про це точно знають старші віком українські мешканці цієї дільниці та в тому часі мандрують в одне чи друге місце, щоб захопити якнайскорше газету і, таки стоячи на місці, переглянути її, що в ній нового, які вістки з України чи про Україну, які відбудуться наші імпрези та про кого із знайомих пишуть.

Такі наші громадяни — це щасливці; вони читають „Свободу” ще свіжу та актуальну і не мусять чекати на неї кілька днів, як усі ті читачі, що дістають її поштою.

І саме це запізнення поштових посилок — найбільша причина до жалів і нарікань читачів, яких ми стараємося розпитати про наш щоденник. А наші читачі розкинені по цілій Північній Америці, ба — по всьому світі, і походять із різних прошарків української громади, мають різні зайняття та є різного віку. Силою обставин пильні читачі „Свободи” тепер звичайно старші віком, бо такі мають більше часу на читання і тут більше знання української мови. Однак в останніх роках „Свобода” здобула зовсім новий ринок зацікавлення, а це — мешканців України, які все ще рідко, але з великою пильністю читають кожне число нашого щоденника, яке попаде їм у руки. Постійних передплатників в Україні ще мало, але кожен відвідини тут і там, і кожна виміна людей поширює засяг читачів нашого столітнього часопису.

Відомий наш пенсійного віку політичний діяч д-р М. стоїть таки в крамниці „Сурма”, розгорнувши „Свободу”, і пильно читає через великі в темній оправі окуляри.

— Як оцінюєте тепер наш щоденник? — питаємо його несміло.

Він споглядає на нас доволі нерадо через окуляри і поволі цідить слова: — Для мене вона є джерелом щоденних вісток з України, та ж тепер це те, чим ми усі живемо і чим найбільше цікавимося. Хотілося б ці вістки мати якнайскорше і в якнайбільшій

кількості. Коби тільки не було в них так багато незрозумілих для мене скорочень та нових слів.

Молоду дівчину, яка платить саме 50 центів за примірник „Свободи”, хапаємо дослівно за рукав, коли вже вибігає із крамниці.

— Так, я купую її для бабуні і, коли можу, в полудневій перерві прибігаю сюди і несу бабуні, що живе на Шостій вулиці. Вона вже не ходить багато, їй важко, а „Свобода” — це єдина щоденна розривка в її самотньому житті. Коли б ви знали, як вона на неї чекає! І все перше відкриває третю сторінку, щоб поглянути, чи хтось знайомий не помер. А як побачить відоме їй прізвище — зітхає сумно і відмовляє молитву. Тоді щойно починає читати „Свободу” від „дошки до дошки”. Часом задрімає над якоюсь статтею, — але читає все вірно.

— А ви читаєте також так вірно?

— Мушу признатися, що не дуже. Часом заголовки, но і які будуть забави чи імпрези, а часом в п'ятницю „Про це і те”. Я не маю так багато часу і не все, що там пишуть, мене цікавить.

Біля „Веселки” стоїть знайомий колишній відомий український любитель спорту і таки на вулиці пильно вчитується в останню сторінку „Свободи”.

— Що там такого цікавого? — питаємо його, поздоровивши чемно.

— Читаю вістки про спортсменів з України. Пані дорога, — ми маємо тепер шанс у світі! Добре, що „Свобода” про це пише.

*
* *

В знайомих, у родинному стейті нашої 100-літньої старушки „Свободи”, на мої запитання про неї дістаю спершу цілу гурму нарікань на пошту.

— Погляньте, щойно сьогодні після трьох днів дістаю число, а часом ще пізніше. Розуміється, світових вісток із першої сторінки навіть не читаю, бо вони вже зовсім неактуальні, але навіть вістки з України не нові, бо за цей час вже хтось переповість, потелефонує, перекаже, що читав у „Свободі”.

Вибачаюсь за американську пошту, хоч цьому редакція не може ніяк зарадити, але таки питаюся, що читають у цій родині.

— Я читаю головне другу сторінку — статті на політичні та суспільні теми. Дописи мене менше цікавлять, хіба що торкаються акцій для України або вражень з України, — каже голова родини, також вже пенсійного віку.

— А мене цікавлять дописи про українське життя в різних містах. Бачите, як людина — активна в Союзі Українок, — все мені приємно прочитати, що наші союзнянки працюють у різних ділянках громадського життя і то часто — на провідних місцях.

Діти моїх знайомих вже на своїх господарствах, і в своєму опитуванні заходжу і до них. Після привітання ще заки ставлю стереотипне питання, моє око завважає на столику біля дверей, де лежить пошта, кілька чисел „Свободи”, видимо, ще навіть ніким не розгортаних. — Так, ми дістаємо „Свободу”, бо батько нам запрономерував. Але читаємо її, а радше, щиро кажучи, переглядаємо звичайно при кінці тижня, бо у робочі дні немає коли. А втім світові новинки нам нецікаві — їх чуємо і бачимо кожного дня на телевізійних програмах або читаємо в англомовній пресі; про події в Україні інформують нас батьки. Але нам цікаво, що відбуватиметься тут на нашому терені, який концерт із приїжджими з України, яка доповідь, виставки чи виступ, коли академія і, розуміється, коли знову буде якась конференція із провідними тепер представниками України політичного чи наукового характеру.

*
* *

Давня знайома, що живе тепер у стейті Мишиген, часто телефонує, коли перечитає у „Свободі” щось, що їй особливо подобається, або коли має до статті застереження. І так наші розмови звичайно сполучені дуже близько із тим, що є темою мого опитування.

Тут я навіть не потребую питатися навмання, що подобається у „Свободі”, бо либонь для неї цей щоденник — дарма що приходить до її самотнього дому з великим запізненням — є одним із найважливіших лучників із українським світом, що з того типового американського містечка видається дуже а дуже далеким:

„Коли щось в газеті є особливо цікаве, я витинаю і висилаю в листі до сестри. Вона цікавиться літературою і жаліє, що в останніх роках куди менше письменницьких творів у „Свободі”, як раніше. Пригадуєте „Літературну сторінку”? Ось на що моя сестра все дуже чекала.”

— Це правда, що література тепер у нашому щоденнику на дальшім місці, але не забувайте, що наступили роки, такі вагомими подіями в Україні, що навіть наші письменники в діаспорі майже замовкли. Легше якось поетам, бо великі переживання дають їм натхнення, але з прозою — то справді не легко.

*
* *

З Каліфорнії надійшов короткий лист у відповідь на мої запитання.

— Що найбільше цікавить мене у „Свободі”? Правдоподібно, розмови із тепер частими вашими гостями з України. Бачите, тут, де живу, дуже рідко є нагода зустрітися із престижевими гостями з України, а через ваш щоденник я немов їх трохи зустрічаю і пізнаю що вони за птахи, що думають, що плянують? Розуміється, треба взяти до уваги, що напевно ви не можете завжди всього написати, що вони вам розповідають, а з другої сторони, — де є певність, що в кожному випадку кажуть щиро те, що думають? Але воно цікаво — це є трішки можливість пізнати ментальність тих, від яких ми були силоміць відділені півсторіччя.

*
* *

— Ви радо даєте інтерв'ю до нашого щоденника. Чому? — питаємо одного із членів провідного політичного життя в сьогоднішній Україні.

— Ну що ж, ми знаємо добре, що „Свобода” — це найбільш поширений (і єдиний) щоденник у діаспорі, а нам важливо, щоб якнайбільша кількість українців-іноземців знала наші думки і пляни. Я вам все розкажу, а Ви, як напишете, дайте перед друком ще мені перечитати, щоб не вкралося щось невласливе.

Для нас така „цензура” трохи незвична, але виконуємо бажання нашого гостя.

*
* *

Наші рідні з України, що є на відвідинах у ЗСА, чекають на кожну „Свободу” з нетерпінням, бо при незнанні англійської мови — вона — єдиний лучник зі світом. Читають все, висловлюють свої коментарі, ставлячи десятки питань „чому”. Незвичні для них короткі статті, бо в українській пресі пишеться довго і дуже дрібним друком (папір там — дефіцитний). Незвичайне також для наших земляків з України те, що, коли тепер свободна преса України залюбки критикує події і людей, дозволяючи навіть на особисті випадки, — у „Свободі” є до всіх подій в українському світі поміркований підхід. Дивує їх також, що багато місця посвячується

справам Українського Народного Союзу, і мусимо вияснити їм, що „Свобода” є органом цієї громадської асекураційної установи, яка газету фінансує.

Дивно для нас, однак, що багато гостей з України, особливо з центральних земель, перебуваючи тут, перш усього питаються за російським щоденником „Новое Руское Слово” і „релігійно” кожного дня його читають.

Причини до того подають різні, а ми можемо лише дивуватися, чому воно так є...

*
* *

В Україні ще про наш щоденник не усі знають і при кожних відвідинах там, коли кажу, що працюю у „Свободі”, чую радісне: „А, в радіо ‘Свобода’ !”.

Либонь у часі заборон і „китайського муру”, чи пак „залізної заслони”, населення УССР потайки слухало закордонне радіо — передачі радіо „Свобода” були дуже популярні. Тож усім терпеливо вияснюю, що існує щоденник тієї самої назви і він, до речі, далеко старший як радіова передача та що наближається сто років від появи його першого числа. Здивуванню завжди немає кінця, і кожен хоче побачити бодай одне число. І коли дістають таке в руки, то цікавить їх у ньому все, навіть теми, які, здавалося б, призначені лише для американських українців. Очевидно, тут грає роль також те, що писана газета українською мовою, бож мову англійську ще не багато із наших земляків знає.

— Присилайте більше „Свободи”, — чую завжди прохання в Україні. Чому не можете видавати її також тут, у нас? — питають знайомі та незнайомі при кожній нагоді.

На це відповідь дасть майбутнє і вже, здається, у найближчих роках. Тим часом при відзначуваннях сторіччя появи нашого щоденника його популярність напевно зросте, і у теперішніх дуже сприятливих умовах для розвитку української преси можна буде поважно думати про його поширення змістом, засягом і читачами.

— Чи знаєте, що в 1993 році припадає 100-річчя „Свободи”? — питаємо членів молодших поколінь нашої родини.

Зустрічаємо велике здивування і просто недовір’я, що таке щось можливе. Сто років!

Тож розповідаємо коротко, як це воно було, як і чому парох Української греко-католицької церкви в Джерзі Ситі о. Григорій Грушка розпочав у 1893 році сам один видавати газету для

українських імігрантів в Америці, що хотіли знати, що діється серед них та в Рідному Краю, який залишили для заробіткової праці. Розповідаємо, як ручним возиком славною Гренд вулицею віз газету до друкарні і як опісля його дяк роздавав парохіянам і розсилав далі.

— Чому не напишете про це тепер? — питають нас молоді люди. — Це ж таке цікаве і ми про те нічого не знаємо.

Значить треба нам таки починати 100-річчя нашого щоденника „із начала”.

Українська імігрантська преса існує і буде ще певно існувати багато років, бо вона виповняє в життю імігранта певні важні потреби. Передусім так звана американська преса замовчує цілу низку справ, важних для імігранта. Далі про нього пише, як про чужинця, і звичайно подає про нього новинки, як він допустився якогось злочину, пороку або шкандалу. Навіть як робить щось корисне для Америки, то звичайно його само „чужинецьке” ім'я забороняє йому доступ до преси. Подруге, його „власна” імігрантська преса дає імігрантові знамениту нагоду висказати свої почування й думки: Імігрант може знати навіть американську мову, навіть може вміти висказуватися по англійськи, але він не вискажеться так, як роджений тут чоловік, або як він самий вискажеться тою мовою, якої він навчився дитиною. Тому звичайно газета, писана мовою його дитинства, остається для кожного його газетою. Потретьє, тільки люди, які знають імігранта, знають докладно, що для нього писати, які новинки йому подавати, що пропускати, вони знають, що його цікавить, а що не цікавить. Накінець, така газета робить велику громадську роботу, зв'язуючи в одну цілість всіх читачів, а тим самим усі громади, де вони живуть. В них появляються одні почування, одні думки, одна воля. Вона показується кольосальним засобом пропаганди, що правда в обмеженому суспільному колі, одначе в тім обмеженім оточенні вона може скріпляти свій вплив далеко поза межі американської преси.)*

Ред. Омелян Рев'юк
(„Із „Ювілейного Альманаху 1894—1944”).

*) Мову оригіналу збережено. — Ред.

Антін Драган був головним редактором 23 роки. Він розпочав традицію приймання в склад редакції жінок-журналісток. Так першою жінкою в редакції „Свободи” була Любов Коленська (1970) (стоїть посередині), а другою — Людмила Волянська (1974).

В роках 1979—80 головним редактором був Василь Тершаковець (зліва). На його прощання і ред. Ігоря Дябоги, співредактора „Українського Тижневика”, вони удостоїлися „Почесної грамоти УНС.” Заступником головного редактора в тій каденції був ред. Володимир Левенець (в центрі), який працює в редакції вже повних 20 років.

Омелян ТВАРДОВСЬКИЙ

„СВОБОДА” Й УКРАЇНСЬКИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ СПОРТ

З великою пошаною і вдячністю відмічують славний ювілей заслуженого для української громади щоденника „Свобода”, органу Українського Народного Союзу, особливо українські спортові організації.

Преса в загальному є свого роду дзеркалом, що відбиває громадське життя народу й держави, а разом з тим є основним засобом інформації, пропагування ідей, проєктів та стремлень. Живучість преси наглядно показує, наскільки даний нарід відчуває її потребу та яку вагу покладає на неї. Періодична преса пише історію сучасности. Справді, тільки вона здатна встигнути за нестримним бігом часу, занотувати, зберегти для сучасників і нащадків в повних деталях неповторні події біжучого дня — і епохальні і менш значущі, але не менш гідні пам’яті. З цим почуттям перегортаємо пожовклі від давности й потерті сторінки старих газет і журналів, з цікавістю оглядаємо, наче стару та грізну зброю. Вона ж бо явно й вірно служила народові, проповідувала, кликала, мобілізувала на славні діла.

Саме впродовж свого минулого сторіччя таку роль сповняв наш щоденник „Свобода”. Майбутні історики українського організованого життя в ЗСА і в Канаді матимуть чудове джерело потрібних інформацій, фактів і деталей для своїх праць з пожовклих листків „Свободи”.

Поміж іншими важливими ділянками українського організованого життя в діаспорі „Свобода” не тільки на рівні трактувала фізичне виховання і спорт, але й часто була їх промотором. Свідчать про це численні трофеї, медалі й грамоти, що їх на протязі багатьох десятків років уфундував щоденник для переможців в різних великих турнірах і змаганнях копаного м’яча, тенісу, плавання і інших ділянок спорту, в яких змагалася українська спортова молодь. Як і личило цьому українському чоловічому щоденникові, на його сторінках вже майже від самих початків приділювали немалу увагу українському спортові. Близько перед

Другою світовою війною почали вже появлятися спеціальні спортові сторінки в українській і англійській мовах.

В останніх майже 50-ти роках на початку появлялася сторінка „Спорт”, пізніше — „Український Спорт”, а від 1976 року — „Спортові Вісті”.

На протязі цього часу мінялися редактори, назви сторінок, але незмінним залишилося головне спрямування популяризувати фізичну культуру і спорт між українською молоддю, допомагати існуючим українським спортовим осередкам і їх надбудовам, колись СУАСТ, пізніше УСЦАК, успішно виконувати спортивно-виховну працю, як теж гідно репрезентувати українське ім'я в американсько-канадському спортовому довіклі.

Не лишала „Свобода” поза своєю увагою різні корисні для українського спорту акції, що їх в різних роках проводила Українська Спортова Централь Америки і Канади. Крокує наш щоденник в ногу з часом, сприяючи тепер УСЦАК в її допоміжних акціях для відродження спорту в сучасній самостійній, але зруйнованій Україні.

Втішаючись відносно чималим тиражем, „Свобода” є могутнім чинником в українському організованому житті, в тому й спортовому. Але не даремно говориться в народі: кому багато дано, з того більше й вимагають. Отож, щоб якнайкраще виконувати свої публіцистичні та організаційні функції, газета повинна в першу чергу якнайкраще задовольнити зацікавлення та інтереси своїх читачів. Одним із випробуваних засобів щодо цього є залучення до редакторського колективу кваліфікованих і авторитетних працівників, як теж мережі сумлінних і надійних кореспондентів, дописувачів.

Впродовж свого минулого сторіччя „Свобода” завжди втішала-ся такими працівниками, завдяки яким стала найпопулярнішим щоденником поза Україною. Тому що говоримо про спортову сторінку, то й годиться згадати її редакторів обидвох — англійської і української, секцій: Олександр Данко, Володимир Боднар, Зенон Сників, Олег Звадюк, Роман Лисняк, д-р Едвард Жарський, Володимир Сохан і від 1976 року Омелян Твардовський.

Найвидатнішими кореспондентами й дописувачами на протязі довгих років були: Марія Душник, Богдан Прудіус, Осип Новицький, Філярет Лукіянович, Олег Лисяк, Роман Припхан, Ярослав Хоростіль, д-р Орест Попович і багато інших.

А якщо говорити про людей спорту, то мабуть не знайдеться в ЗСА і Канаді, а то й в Україні, популярний український спортовець або тренер, досвідчений працівник фізичного виховання, який не був би в той чи інший спосіб зв'язаний із спортивною сторінкою „Свободи” як автор, герой репортажу або персонаж статті. Можна

з певністю відмітити, що жодного визначного українського спортсмена на цьому континенті і взагалі в світі не обійшла „Свобода” своєю увагою. Такий він — наш передовий, єдиний щоденник поза Україною.

Великі й відповідальні завдання стоять нині перед цим нашим виданням. Будучи органом Українського Народного Союзу, „Свобода”, як і на початку свого сторіччя, в першу чергу зобов’язана дбати й сприяти його організаційній праці й діяльності.

Але „Свобода”, придбавши честь бути свого роду органом українського організованого суспільства в ЗСА, а частково і в Канаді, має немалі зобов’язання перед ним та десятками різних організацій, в цьому числі й спортової. Це поруч швидкоплинних подій, що мають місце в сучасній Україні. І в цій відповідальній праці, як і завжди, „Свобода” очевидно буде спиратися на широкий авторський і читачий актив, розраховуватиме на їх щирі й доброзичливі підтримку й допомогу. Бо тільки в цьому буде запорука успіху на шляху другої сотні років.

Омелян РЕВ'ЮК

Першим таким поетом (у „Свободі”) був о. Григорій Грушка. Він починав писати поезії, вплітаючи їх у статті. Коли при писанні статті чувство в нього підносилося вище, він переходив з прози в поезію. Згодом він писав уже вірші не зв’язані зі статтями. Та вони все ще мали характер статті, чи, властиво кажучи, поетичної проповіді, бо в нього й стаття мала бути чимось у роді писаної проповіді. В „Свободі” з 5-го червня 1895-го року о. Грушка помістив заклик „До священників”, у котрім кликав:

*Гей, браття, до чину,
Не годиться спати,
Вже сонце зполудня,
Пора й нам вставати,*

*І взятись до праці
Та щирого труду
Во ім’я науки
Для нашого люду.*

(З „Пропам’ятної Книги”, 1936)

Червону троянду дістав ред. Іван Кедрин чи не від наймолодшої членки редакції панни Галини Колесси. На світліні вона стоїть з правого боку. За нею — головний редактор Зенон Снулик, Раїса Руденко, Володимир Левенець, Любов Коленська, Ольга Кузьмович, Христина Ференцевич та проф. Володимир Барагура, редактор журналу для дітей „Веселка”, що появляється щомісяця при УНС вже з 1954 року. Відсутні на світліні ред. Роман Юревич та ред. Петро Частю.

Члени редакції щоденника вміють не тільки працювати, але й розважатися. На світліні співають редактори „Многоліття” для одного чи другого соленізанта. (Зліва направо) Христина Ференцевич, Ольга Кузьмович, Тамара Кардашинець, Роман Юревич і Раїса Руденко.

Володимир БАРАГУРА

МОЄ ЗНАЙОМСТВО ЗІ „СВОБОДОЮ”

Коли дивлюся на свій пройдений життєвий шлях з точки бачення людини в періоді „золотої осені”, то вважаю, що через жажіття Другої світової війни я став „поїздом, який вискочив із рейок і вже ніколи на них не повернувся”. Одним словом, молодечі задуми, пляни, прямування й дерзання не здійснилися, й моє життя пішло крутими стежками.

Одночасно мушу ствердити, що велику роль в моєму житті відіграв припадок, який часто позитивно розв’язував мої тяжкі життєві проблеми. Студентом я випадково познайомився з товаришкою студій, почувши її життєрадісний, щирий сміх у гурті розбавлених співтоваришок. Вона стала кілька років пізніше моєю незабутньою дружиною.

Завдяки випадковій я кілька разів у воєнний час влаштовувався на добру працю без спеціальних заходів. Не хочу їх усіх тут згадувати.

Завдяки випадковій я познайомився особисто зі „Свободою”. Перша моя зустріч зі „Свободою” була неособиста й відбулася в таборі переміщених осіб у Ашаффенбурзі, Баварія. Тут я теж випадково познайомився з надійним професійним журналістом, абсолювентом Високої Журналістичної Школи в Варшаві Геннадієм Которовичем, який видавав і редагував газету „Неділя”, що стояла на позиціях Уряду УНР. Я редагував у ній відділ українських справ з виїмком політичних та ідеологічних, які застеріг собі головний редактор.

Тоді мені потрапило в руки одне число „Свободи”, офіціозу УНС. Воно не дало мені ясного образу цього періодика, бо було присвячено протоколам з Конвенції цієї установи. Але припадок захотів, що після прибуття до ЗСА, поборовши тяжкі побутові умови в новій невідомій країні, я врешті влаштувався на добре становище в адміністрації Колюмбійського університету.

І ось трапився знову припадок, який дав мені змогу познайомитися зі „Свободою” особисто і з ходом часу стати частиною її колективу. Якось я зустрівся коло церкви св. Юра в Нью Йорку з

проф. Михайлом Лисогором, з яким я вчив один шкільний рік у гімназії „Рідної Школи” в Яворові перед вибухом Другої світової війни. Проф. М. Лисогір запропонував мені стати членом 361-го Відділу УНСоюзу „Дністер”, що я і зробив. Він теж поінформував мене, що відбудуться незабаром загальні збори „Дністра”, під час яких члени вибирають нову управу. На всі пости вже намічено кандидатів, залишилося ще вільним місце рекордового секретаря. Протоколярний секретар, який був досі, не задовольняв членства, бо його протоколи були недокладні, тяжко стилізовані, а після кожного речення він ставив знак оклику (!), а інколи два й три.

Я погодився на пропозицію й прийшов на збори, які відбувалися в домівці Американсько-Українських Ветеранів. Мені заімпонувала велика кількість присутніх „старих емігрантів”, які живо цікавилися громадськими й національно-політичними справами. Присутні ставили питання, дискутували, в міру сперечалися й завжди доходили до згоди в користь установи.

Мене одноголосно, чи радше всеголосно, вибрали протоколярним секретарем і цей пост я виконував довгі роки. Після вибору один із членів приступив до мене і сказав: „Як то є, що коли ви говорите, то виходить усе ясно й зрозуміло, а як я виступаю, то пишу як порося”.

Завдяки приналежності до „Дністра”, який тоді нараховував близько тисячі членів, я пізнав багато відданих союзових і громадських діячів „давньої генерації” — д-ра Демидчука, Мартина Малетича, Петра Кучму, зокрема брата тодішнього президента УНС Дмитра Галичина — Івана, пам’ять про якого зберігаю до сьогодні.

Членство в „Дністрі” відкрило мені дорогу до „Свободи”, а згодом до редагування журналу для дітей „Веселка”. Було воно так: фінансовий секретар „Дністра” П. Кучма запропонував мені поїхати з ним до „Свободи” і познайомитися з д-ром Лукою Мишугою. Я відмовлявся, бо чув, що головний редактор „Свободи” нерado вітав новоприбулих журналістів через те, що багато з них відвідували його з надією влаштуватися на працю в редакції. Тоді вже було кілька новоприбулих редакторів — Іван Кедрин-Рудницький, д-р Лука Луців, Богдан Кравців, Леонід Полтава.

Проте Кучма переконав мене, й одного вільного від праці дня ми вибралися до Джерзі Сіті. По дорозі зайшли до „бари”, посідали на дзиглики й випили чарку-дві, щоб набрати відваги. По дорозі я заплянував тактику зустрічі.

Заступник головного редактора Антін Драган зголосив наш прихід. Ставши в дверях бюро д-ра Мишуги, я зауважив його „кислу міну”. Мабуть він подумав: „Ось ще один небажаний кандидат на редакційне крісло”.

Щоб уникнути клопітливої ситуації, я, поки представитися, заявив: „Пане докторе, я працю маю. Моя візита у вас має виключно куртуазійний характер”.

Я побачив, як усмішка вдовolenня промайнула обличчям доктора. Ми приязно погуборили десять-п'ятнадцять хвилин. Майбутнє показало, що це була увертюра до мого тіснішого пов'язання зі „Свободою” в характері редактора „Веселки”.

Однаке виглядало, що ця співпраця могла швидко закінчитися невдачею. Коли появилось перше число „Веселки”, д-р Мишуга дав її до „внутрішньої рецензії” одному з передових редакторів, який однаке не знався на дитячій літературі. Його оцінка була вбивча, мовляв, журнал редагований невдало, надто в стилі „старокрайовому”, він не зацікавить сьогоднішню українську дитвору на поселеннях.

Я отримав телефонічний виклик від ред. Драгана якнайшвидше з'явитися в редакції „Свободи”. Коли я прибув, д-р Мишуга в розпущі піднесеним голосом заявив: „Ви знівечили наші пляни, ви завалили наш задум!”

Почувши таку негатиwну оцінку, я заявив свою резигнацію від себе й від двох інших співредакторів — Богдана Гошовського й Романа Завадовича.

За кілька днів знову телефон. Тим разом бадьорий голос редактора: — „Все в порядку громада ентузіастично прийняла появу ‘Веселки’, місцевий отець-парох прийшов із гратуляціями до ‘Свободи’, дзвонили телефони, надходили письмові признання, напливали передплати”.

З того часу моя співпраця зі „Свободою” затіснилася, хоч із ходом часу прийшлося поборювати тяжкі перешкоди й удари, які стосувалися „Веселки”, але це не належить до теми моєї співпраці зі „Свободою” як позаредакційного співробітника-дописувача. Ця співпраця дійшла до апогею за ред. Драгана і продовжується до сьогодні за редагування Зенона Сника.

Що ж — „Tempora mutantur et nos mutamur in illis” (часи змінються й ми змінємося з ними).

Василь ДІДЮК

ЯК Я ЗАПІЗНАВСЯ ЗІ „СВОБОДОЮ”

Було це давно, бо у 1925 році було мені 10 років. Тоді до мого села повернувся з Америки наш сусід; приїхавши з Америки він у розмові з людьми не міг позбутися слова „шур” (sure), тож у селі призвали його „Микита Шур”. Говорячи з людьми, часто у нашій хаті він нарікав на тяжкі обставини, у яких приходилось йому працювати і жити в Америці; правда, побіч нарікання, він вихвалював її понад небеса!.. І справді, він заощадив дещо доларів, бо в короткому часі купив біля села десять гектарів гарного поля, побудував нову хату, відновив старі господарські будинки, придбав господарський реманент і завів взірцеве господарство; взірцевий город, пасіку і сад. Оженився з молодою, гарною і свідомою дівчиною та став передовим у господарській праці. Хоч не мав він — поза елементарну — освіти, але мав уроджену інтелігентність, був дуже милою і товариською особою, чим здобув собі пошану села. Був він головою „Просвіти”, кооперативи тощо. Як сусід, він часто заходив до нас і довго-довго розказував і дискутував з батьком про Америку, до чого я, як десятилітний хлопець, з великою увагою прислухався і ставив йому питання про ту якусь незбагненну Америку, у якій, згідно з розповідями Микити Шура, є так зле і так добре.

Одного дня він запросив мене прийти до нього, він бо покаже мені дещо, що привіз із собою. Увійшовши у його дім перший раз, на стіні я побачив малюнки людей у широких капелюхах, на конях з револьверами і мотузками. Коли я запитав його, хто це ті люди, — він сказав, що то ковбої! А що таке ковбої?

Тоді він оповів, а я перемінився в слух, хоч багато чого з того не розумів. Питаю його — чому вони стріляють? Чому ловлять корів, коней, молодих телят і їх в'яжуть; пощо їм такі великі капелюхи і так далі. Він тоді знов поволі і спокійно все ще раз мені повторив, а я, прийшовши додів, довго під ніч розказував про те все своєму татові, що опісля я не міг вже заснути. Ця моя перша розмова з

Микитою дуже нас заприятлила і він вже частіше запрошував мене до себе на розмови, бо я дуже уважно слухав про все, що у Америці діється, всі чуда-дива. А тому, що часто в нашу розмову він вплітав якесь англійське слово (ще тепер пригадую, як часто він повторяв „ю ар смарт бой” або „окей”), то звичайно, не розуміючи цих слів, я питав, що воно означає? Він пояснював, але мені все здавалося, що то такі дивні слова, що вони не можуть означати, що „я є мудрий”, і вони все мене смішили. Також пам’ятаю, як одного разу я його запитав про значіння якогось слова. Він вияснив мені і додав: „Пам’ятай, ти повинен навчитися говорити по-англійськи, по-американськи і колись туди поїхати, буде тобі там добре”. Тоді я не думав, що може колись у моєму житті таке трапиться.

З молодих літ я дуже любив читати і писати. Всі книжки, які тоді були в нашій читальні „Просвіти”, я перечитував по кілька разів. Вдома була газета „Народна Справа”, що її називали „коров’ячою”. А називали так тому, що через неї у випадку загибелі корови газета виплачувала якесь відшкодування. Вже не пригадую точно — мабуть було 25 золотих. Був у нас місячник „Місіонар” і деколи батько діставав газету „Діло”. До Микити Шура я заходив часто, а увійшовши одного дня до його хати, побачив щось мені дуже цікаве: на бічному столику лежала широко розгорнена пом’ята газета, на якій грубими літерами було написано „Свобода”, а малим друком — „газета Українського Народного Союзу”... Я відразу кинувся до газети, розгорнув її великі сторінки і почав читати, пірнувши в незнаний для мене і дивний світ, де чужа мова, багато індіан і багато чорних, де стріляють на всі сторони, де ловлять молодих телят (яких мені було дуже жалко), корів, коней, а тут і українська газета!

Увійшовши до хати, Микитка застав мене просто загіпнотизованим газетою. На мої питання, звідки ця газета, чому пом’ята і стара, він тільки пояснив, що в ній було щось завинуте, і попередив мене, що не може тепер зі мною говорити, бо має якесь дуже важливе зайняття в господарстві: „Візьми, каже, газету і читай. Прийдеш увечорі, і я тобі розкажу”. Радий, вибіг я з його хати. Показав газету моєму молодшому братові і, сховавшись у городі, почав читати й перечитувати по кілька разів, хоч не все розуміючи.

Нетерпеливо чекав вечора. Того вечора я довго засидівся в нього, аж батько мусів пригадати мені, що час спати, бо завтра школа...

Тоді я мав 11 років і Микитка передплатив для мене „Свободу”, але я, виїхавши до школи, вже з нею зустрічався тільки під час вакацій вдома. Тривало це недовго. Неприятливі політичні обставини, арештування польськими, а опісля больше-

вицькими окупантами підпілля, Друга світова війна і скитальщина в Німеччині, — ось було моє життя. За любов до рідного постраждав і Микитка Шур, який з моєю родиною був вивезений на Сибір неісходимую... В українському таборі втікачів ім. Т. Шевченка в Гослярі, Західня Німеччина, вів я культурно-освітню працю, учителював, провадив хор, редагував газетку „Таборові Вісті” та на короткий час перед виїздом до Канади був таборовим головою.

Часто я про „Свободу” думав, але ніколи не сподівався з нею зустрітись. Був листопад 1945 року. Заходжу до табової канцелярії. На столі між якимись листами є зв'язаних дві газети. Розв'язую. Переді мною два числа „Свободи”, переданої сотником Б. Панчуком з Лондону. Він якраз відвідував сусідній Ганновер. У числі з 4-го жовтня 1945 року подано короткі інформації про визначніших українців у Канаді: про посла Глинку, великого оборонця і опікуна скитальців; проф. інж. А. Михайленка; д-ра Костя Андрусишина, професора української мови; д-ра Т. Павличенка, ученого ботаніка, та про інших. Такими інформаціями наші таборовики дуже цікавилися. А котрогось вечора в табовій залі зібралося понад 200 осіб, щоб послухати, що пише американська українська газета „Свобода”. Від того часу я відновив зв'язок зі „Свободою”, що її неперіодично передавали чи пересилали нам адвокат С. Фроляк, сотник Б. Панчук, о. д-р Василь Кушнір, д-р В. Галан, о. д-р В. Ваврик і інші. Пізніше наші земляки з Америки і Канади, що нав'язали контакт зі своїми рідними, до практичних посилок завжди долучували по кілька чисел української преси, найчастіше „Свободу”. Згодом вже особисто нав'язав зв'язок з нею, одержував її вже поштою. і кілька разів пересилав їй інформації про наші табові гаразди, про советські шантажі і спроби навіть силою репатріювати нас на „рідину”. Вістки із „Свободи” я передруковував у „Таборових Вістях”, зокрема з числа 32, де було поміщено 1,000 оголошень у рубриці-розшуків рідних. Всі ці інформації серед таборян були тоді на вагу золота, бо сотки, як не тисячі в той спосіб віднайшли своїх рідних, знайомих, нав'язали контакти з організаціями, церквами, що у багатьох випадках допомогли скитальцям виїхати до Америки, Канади, Аргентини, Бразилії, Австралії та в інші країни. Ці зв'язки допомогли й мені та моїй родині виїхати на афідавіт Т-ва „Просвіта” в Ляшін — Монреаль у Канаді, а братові — до Америки. Приїхавши до Канади, я став членом УНСоюзу, і за заохотою св.п. Антона Драгана, тоді головного редактора „Свободи”, став постійним її дописувачем-кореспондентом. Ним продовжую я бути і тепер, за редактора Зенона Снилика. Від 1966 року до 1975 року я мав у „Свободі” стало рубрику — спочатку „Тиждень в Торонті”, а опісля — „Вісті з Торонта”, збирані з всебічної праці великої української

громади метрополітального Торонто та з усіх ділянок многогранної суспільно-громадської, церковної, культурної, економічно-господарської, виховної, мистецької, спортової і політичної діяльності. Через „Свободу” я добре визнавався на засадах та праці УНС, до якого вступити на працю переконав мене у 1965 році тодішній головний секретар д-р Ярослав Падох. Вже в 1966 році на Конвенції УНСоюзу в Чикаго мене обрали головним радним, а в 1990 році я був обраний головним контролером. Також тепер я ще більше і тісніше пов'язаний не тільки зі „Свободою”, але і з цілим Видавництвом УНС. У 100-ліття „Свободи” я клоню голову з пошаною перед усіма тими, які її засновували, розбудовували, редагували, дописували і читали. Я рівночасно радію, що на протязі не короткого часу я був зі „Свободою”, а через неї — і з УНСоюзом, тож бажаю нашій славній ювілятці „Свободі” ще другого століття гарно і славно служити Україні й українському народові.

Д-р Мишуга, спільно з д-ром Демидчуком і ред. Омеляном Рев'юком, приготував у 30-их роках „Ювілейну Книгу” Українського Народного Союзу, що, мабуть, назавжди залишиться найбільшим і найдбайливіше опрацьованим першоджерелом історії українського поселення в Америці. Треба було написати сотні і тисячі листів до секретарів Відділів УНСоюзу та місцевих громадян, багатьом з них треба було „з горла видерти” інформації про місцеву громаду, її початки і тодішній стан, що в більшості були в кожному відношенні „гірогліфами”, і опісля днями і ночами ті матеріяли приготувати до друку. Якщо є хтось такий, що на правду заслужив собі на нагороди Пуліцера і Нобеля, то це — в моїй оцінці — д-р Лука Мишуга тією „Ювілейною Книгою”. Підготовою та редагуванням тієї книги д-р Мишуга так собі „набив руку” в редагуванні дописів з життя громад, що ніхто й ніколи йому в цьому не дорівняє. Тільки велика пошана і любов до простого люду, особисте знання, видержливість та працьовитість могли визначити таке відношення д-ра Мишуги до тих дописів.

Ред. Антон Драган
(Із книги „Лука Мишуга”, 1973).

Дмитро ДОРОШЕНКО

„...у 1902-му році...”

При кінці XIX століття українське громадянство в Росії ще дуже мало знало про українську еміграцію з Галичини до Америки. Українські часописи, видавані в Австро-Угорщині, в Росії були заборонені, своїх ще не було, а російські часописи дуже рідко згадували про якісь події з українського життя.

Пом'ятаю, що вперше довідався я про українських емігрантів в Америці зі статей російського письменника Е. Матросова (що писав під ім'ям Гр. Леліви) *Заокеанская Русь*, друкованих у 1897 році в російському місячнику *Историческій Вѣстникъ*

Замітку про цю статтю умістив український місячник *Кієвская Старина* — одинокий тоді орган українців під Росією — писаний, розуміється, російською мовою. Я згадую про статті Матросова тому, що мабуть не один лиш я довідався з них про нашу заокеанську еміграцію, а певно було більше таких українців мого покоління.

Від 1897 року я пренумерував львівську *Зорю*, яку висилано до Росії в замкнених ковертах, а від 1898 р. *Літературно Науковий Вістник*, який російська цензура перепускала аж до вересня 1901 року. З тих журналів можна було довідатися вже більше про нашу американську еміграцію, хоч то були здебільшого коротенькі вістки про ту або іншу книжку, видану в Америці, або про часопис. Довідався я тоді і про *Свободу*, але самої її не бачив аж до 1902 року. А сталося те таким способом. На початку 1902 року я перейшов на студії до Петербурзького університету з Варшавського, де студіював перед тим. Весною 1902 року відбувся в Петербурзі, як звичайно, великий концерт, присвячений Шевченковим роковинам. Це був перший взагалі Шевченківський концерт, який я бачив у своїм житті. Ці концерти відбувалися в Петербурзі дуже бучно — у великій залі, приходило дуже багато людей, бо українська колонія в Петербурзі була велика, хоч свідомих українців було й не так багато. Здебільшого то були „малороси”, але на панахиду в Казанському соборі по Шевченкові, а потім

на концерт явилось дуже багато і тих „малоросів” тим більше, що концерти бували дуже цікаві: виступали на тих концертах щонайкращі співочі сили з царської опери, де було багато співаків і співачок з України. Вони охоче брали участь у Шевченкових концертах, і тому слава про українські концерти йшла по цілій столиці. Звичайно, якщо весною (коли справляють Шевченкові роковини) перебувала в Петербурзі якась українська трупа, то її артисти теж виступали на Шевченкових концертах зо співами або деклямаціями. І був іще такий звичай, що концерт починався кожного разу короткою вступною промовою сеньйора петербурзької громади, відомого українського письменника Данила Мордовця.

Так було і 1902 року. Перед початком концерту на естраду, прикрашену білим погруддям Шевченка, удекорованим зеленню й українськими рушниками, виступив старенький дідусь з довгою сивою бородою. Це був Мордовець. Ціла заля привітала його рясними оплесками. Кожного року промовляв він своє вступне слово, і всі були цікаві, чи скаже він що нового, чи це буде повторення більш-менш того самого, що йому вже стільки разів доводилось говорити? Цим разом Мордовець сказав нове.

Вклонившись за звичаєм бюстові великого поета, він витяг з кишені число якогось часопису, розгорнув його і показав публіці. Це була американська *Свобода* : „Ось дивіться, — сказав він: перед вами число українського часопису. Виходить він геть далеко від нас, аж за океаном, але це видають наші люди нашою мовою, і дивіться — ось якраз число, присвячене Шевченкові! Аж ось куди залетіла слава нашого батька Тараса!” — і на цім побудував старий ціле своє вступне слово, й було воно дуже щире, тепле, так що захопило всіх. Звісна річ, не міг він прилюдно сказати, що яка це дивна і неприродна річ, що на своїй рідній землі, в Україні, не вільно нам мати своїх часописів, та що сама *Свобода* в нас заборонена, хібащо котра там наукова установа, може бібліотека самої Академії Наук у Петербурзі абощо, сміє її діставати. Але ж усе ми й без слів розуміли і мабуть мало знайшлося серед численної публіки на концерті таких, яких не вразив сам вигляд українського часопису з Америки (та ще й з такою назвою як *Свобода*) — в той час, як українська преса була суворо заборонена в самому ріднім краї. Оцей відклик старого Мордовця до *Свободи* випав дуже влучно і справив велике враження.

Проїшло кілька років і обставини в Росії дуже змінились. Настав 1905 рік, і ще перед проголошенням конституції 17-го жовтня цензурні заборони ослабли настільки, що було можна спроваджувати з-за кордону українські часописи; своїх ще не вільно було видавати — аж до кінця 1905 року, але з Австрії чи з Аме-

рики вже можна було пренумерувати. Вже не пригадую собі, коли саме і як, але я став не тільки пренумератором *Свободи*, а й її дописувачем-кореспондентом. В Україні та й у цілій Росії відбувалися тоді великі події: наростала революція, яка хоч і не повалила ще царського трону, то вже сильно ним захитала, і над Україною повів перший вітерець свободи. Цілком зрозуміло, що заокеанські земляки цікавилися тим, що робиться в Україні, як вона оживає, як прокидається національний рух, — і я в своїх статтях писав про цей рух та про його перші прояви. Народилася й українська преса. Восени 1906 року я переїхав до Києва і став постійним співробітником цілої низки молодих українських часописів. Писати до *Свободи* вже мені не вистачало часу. Але вона вже й не потребувала так як раніше кореспонденцій з України, бо вже могла черпати всі вістки про українське життя безпосередньо з українських часописів.

Не марнотратним, не яловим повинно бути життя і перебування нашої еміграції поза межами Батьківщини, а повним глибокого змісту та позиточних наслідків для рідного краю! Глибоке розуміння потреб нашого національно-державного руху і контактна согласована праця з тією роботою, що провадиться в Україні, — ось що головним чином буде ціхувати працю еміграції за кордоном, коли вона захоче як слід виконати свій обов'язок перед рідним народом... Отже пріоритет державности над партійністю, загально-національних інтересів над класовими та груповими, партійними мусимо ми на еміграції зрозуміти і відчувати як категоричний імператив, як одну з головних умовин нашого державного будівництва... Наша сила в єдності, а порука успіху наших змагань у державній слухняності... Хай же менше серед нас буде тих, про яких кажуть, що вони нічого не забули і нічому не навчилися! Навпаки, нехай буде більше таких, що навчилися на помилках своїх і мають мужність визнати їх, щоб надалі їх уникати!

(Із „Звернення до української еміграції”)

Симон ПЕТЛЮРА

Д-р Семен ДЕМИДЧУК

„СВОБОДІ” НА 25-тім РОЦІ.)*

В 1918 році минає „Свободі” 25 літ.

Перше її число появилось ся дня 15. вересня 1893 року. Се трета з ряду українська газета, заложена на еміграції в Америці. Дві попередні, „Америка” і „Руске Слово”, скінчили скоро своє існуванє.

*
* * *

Під звуки тяжких молотів та копальняних джаганів появила ся на сьвіт „Свобода”. Бідна і непоказна — як дитина бідних родичів. Се трета дитина по смерти двох її посестр. Попередні згинули на шляху по короткім житю і коротких терпінях. Яка доля була призначена для сеї третої української дитини — ніхто не знав. Дехто думав, що її стріне доля попередниць. Без дому, без сталого місця побуту... З міста до міста переносили її; плекали як могли, щоби вдержати при житю, і поволи набирала вона сил та ставала дорогою дитиною цілої української еміграції.

*
* * *

Які лихолітя перебувала українська газета протягом свого існуваня, про се щойно розкаже історія. Як нищили її вороги українського народу, як підкопували її існуванє ренегати і недолюдки таки з українського роду, про се ще памятають старші емігранти. Як видержувала „Свобода” всі тяжкі проби і поступала вперед, несучи каганець просьвіти народної, кличі єднаня і організації; як вливала в струпішілі серця живого народного духа; як мертвих воскрешала до нового житя; як будила дрімаючих до сьвятої праці на народній ниві; як додавала відваги і сили знесиленим народним робітникам; як піддержувала і скріпляла вичерпаних зі сил; як лучила всіх щирих Українців на чужині — про

*) Зберігаємо правопис оригіналу. — Ред.

се найліпшим свідомством нинішній стан еміграції. Всього, що нині створили американські Українці, є тісно зв'язане з історією „Свободи”.

Колько то жертв переслала американські Українці до старого краю за покликами „Свободи”; яку то силу дала через те еміграція рідному краю; які здобутки досягнули наші брати через одержану поміч ізза моря — про се ніхто не знає. Се не дасть ся обчислити, ні зважити, ні змірити. Але коли в теперішніх часах галицьким Українцям сходить зоря дійсної свободи, то певно що „Свобода” своїми покликами до жертв, своїми збірками, своєю працею і своїми жертвами брала важну участь в сій приготавляючій праці до великого воскресеня.

Дзвонила „Свобода” довго і ворожила волю рідному народови, закованому в царські кайдани. І зі сторони найтяжчих ворогів нашого народу, царських посіпаків та агентів, зі сторони ренегатів та перевертнів довело ся їй зазнати найтяжших терпінь і переслідувань. Знеславили її, оклеветали, поставили на позорище — все те терпеливо перенесла „Свобода”, чекаючи тої щасливої хвилі, коли буде могла донести про волю закованих братів.

І перша „Свобода” задзвонила радісну вістку цілій американській Україні про автономію — волю російської України.

*
* * *

На двацятій п'ятій рік пішло „Свободі”. Саме цвіт життя в людським зрозумінню. І пишаєть ся та красуєть ся „Свобода” як розцвіла українська дівчина. Се вже не утла слабонька дитинка; се в повнім розвою своїх молодечих сил доня еміграції.

На домі під ч. 83 при улиці Гренд в місті Джерзі Сіті, Н. Дж., красуєть ся золотими буквами напись: „Свобода”, українська газета, друкарня і книгарня. Майже весь дім займає її уладжене, машини, магазини, адміністрація, експедиція й редакція. Двацять людей працює при ній, сімнайцять тисяч примірників друкуєть ся кожного другого дня в тижни по 6 (деколи й по 8) сторін друку, а зьвіжі передплатники прибувають кожного дня. Імя „Свободи” звісне кождей свідомій українській одиниці на еміграції в Америці; її імя звісне в ріднім краю по обох боках кордонів; чужі народи, які починають ся вже числити з українським народом, знають також про істноване і значіне головної української газети „Свободи”.

„Свобода” росте: більшає і кріпшає — матеріально і морально; набирає щораз більшого значіння у своїх і в чужих; у

приятелів і ворогів.

І тому „Свобода” — се є наш цінний доробок на чужині.

Нехай же дорожить нею кождий щирий Українець.

Нехай величаєть ся нею як своєю рідною газетою.

Нехай бронить її перед наклепами ворогів.

Нехай допоможе їй зрости у силу.

Нехай стараєть ся придбати для неї як найбільше передплатників.

Нехай ювілейний рік 25-літнього істнованя „Свободи” принесе їй двацять п'ять тисяч передплатників.

Сього має право домагати ся „Свобода” від української еміграції тепер.

І нехай пощастить ся „Свободі” перший принести українській еміграції в Америці радісну звістку про усуненє кордонів в ріднім краю та про злуку всіх українських земель в одну самостійну українську державу.

Ч. 49

*В здоровому тілі здорова душа,
Та часто буває не варта гроша.
В уломному тілі буває душа,
Що красою світ весь і Бога втіша.*

Ч. 50

*Хоч би все небо папером було,
Хоч би все море чорнилом було,
Зорі б на пера перекувать,
Ангели б сіли тим пір'ям писать, —
То не списали б — так мудрий прорік —
Мудрости Божої ввік.*

Іван Франко „Строфи”.

РЕПОРТАЖ

Маючи на увазі, що репортаж Т. Потоцького, в якому він описує положення українців у Бразилії при кінці XIX ст. — це історичний документ, ми зберегли його оригінальну архаїстичну мову. Цей репортаж узято з бразилійського журналіста „Цвіркун”.

Теодор ПОТОЦЬКИЙ

Ріо Кляро, в вересні 1897 р.

Дорогі Браття Русини Американські!

Пишу я до вас з великою охотою. Дуже мене то тішить, що ви мені газету „Свобода” посилаєте, і то не тільки мене, але всіх Русинів, котрі ті газети читають, много людей їх читає, а ще більше слухає в нашій руській читальни, котру ми заклали в Ріо Кляро дня 25 липня 1897 р. в домі тім, котрий ми збудували для свого священика о. Н. Роздольського близько церкви. Той дім досить великий, в котрім тепер заклали руська школа для наших дітей. На початок учаться вже 40 дітей найближчих сусідів і що раз більше дітей приходить. Той дім коштує 1000 мілів — сама робота, бо дерево своє. Але ще не помальований, лиш помешканє для священика мальоване білою фарбою, два покої; школа і читальня ще ні. Нема грошей, за що кінчити, бо ту за гроші дуже трудно. Хоч би було що на гроші продати, то нема кому, бо від нас кольонія дуже далеко і борше не буде, як за два роки, і то не знати. Як не піти на зарібок до кольонії або до бразиліянина до герби, то нема відки грошей взяти. Часом поляки з „місточка” Кляро приїдуть, купують фасолю або кукурудзу, жито, гречку, от так що трафиться. То хіба лиш вистачить на сіль та на нафту, а на що інше, то треба піти десь дальше заробити.

Ми сходимося до читальні в неділю по Службі Божій, а діти ходять до школи кожного дня до полудня. Професора ще не маємо, бо не маємо звідки ще заплатити. Але дав нам Бог такого священика, що вчить наші діти без жадної платні, бо він видить наші недостатки. В тім році великі для нас тягарі, бо ще лише два літа

минули, як ми прибули на Ріо Кляро; а ми в тім році побудували церкву і резиденцію для священика. То ж міркуйте, чи не тягар для таких бідних емігрантів?

Як ми ту приїхали, то ту були тільки ліси та гори, що не було де ногою поступити. Але тепер вже виглядає 5-та кольонія подібна на село: по обох боках дороги стоять рядами хати деревляні, а на середині кольонії, на горі (на 15 номері 5-ої Лінії) стоїть наша церква руська, велична. На цілу Бразилію лиш одна руська церква величається, бо другої нігде нема в Бразилії. Коло неї дзвіниця і великий дім: резиденція, школа і читальна все разом під одним дахом. Слава руська нігде не загибає, куди Русини повернуться. Поляки на сусідній кольонії Ріо Кляро вже по 7 літ, а ще не мають костела, но маленьку капличку, таку як наш бідний Русин хату. А ми Русини готові ще знов до двох літ — як дождемо — другу церкву збудувати. Коби ми всі русини купи трималися, але є ту такі Русини, що він день Русин, 6 день Поляк в тижни. Деякі не пильнують церкви і читальні, але їх не багато таких перекінчиків. Скарги їх на священика не правдиві. Отець Роздольський людей не здирає, бере мало, бо знає, що початок для кольоніста дуже тяжкий, а продати нема кому що, бо то саме кождий має на кольонії, а о зарібки тяжко. Наш священик дуже дбає о то, щоби Русини разом трималися і не цуралися своєї рідної мови і віри руської. Його за то не люблять Поляки. Діти наші учить отець духовний дуже добре і то не лише по-руськи а й рахунків і по бразилійськи, бо тут нам потрібно і бразилійської мови навчитися, але своєї руської не покинемо ніколи.

Бразиліяни дуже раді нашим людям і завсе до церкви приходять. То треба вміти з ними розмовляти, бо они всі не можуть навчитися, а часто приїздить до нас. Дивляться, як наші люди роблять на шакрах, дуже їм подобається і они хотіли би так потрафити. Котрі блисько мешкають, то уже потрафляють сіяти жито, садити картофлю і по нашому, по-руськи потрафляють уже говорити; а декотрі далеко мешкають, то ще нічого не знають. З початку, як прийшли, то як наші люди давали їм хліба, то они не хотіли брати, бо не знали, що то єсть. А тепер то не знати що дали би за хліб. За то наших людей люблять, що як коли приїздить до нас, то наші люди приймають їх, то они кажуть, що „Галицькі Русини добрі”, а Поляки, тоті з Варшави „не добрі”, бо їх ніколи не приймали, як они тут уже по 9 років мешкають. Як же мають їх приймати, если не мають чим, бо они самі не уміють коло хліба робити.

Питалисьте, коли ми тут осіли?

Я виїхав в році 1895, по Воскресенію Христовім в Провідну суботу, з Мишкалева під Львовом. У Львові переночувало нас 5 фамілій: Теодор Потоцькій з жінкою, дітьми Мартою і Данилом і моя сестра Марія. Я мав всіх грошей на дорогу 100 зл., бо я ґрунту не продав, бо мій батько мені заборонили, бо я ще власти не мав до ґрунту. Тільки жінчине поле продав за 70 зл., а решту 30 зл. потягнув-єм з свого, що мав-єм з дорібку і з тим поїхав. Других 10 зл. позичив-єм собі у Томка Барчишина з мого села, котрий мав 800 зл. На тоті гроші мав Томаш Барчишин: жінку, два сини, 2 доньки, зятя і сестру, всіх їх було 8 душ. Знов Олекса Наревач мав 700 зл., а на те було їх 4: він сам, жінка і 2 малих дітей. Знов Василь Возьний мав 300 зл. На то був він сам, жінка і 3 дітей. Взагалі було нас 5 родин: 1) Теодор Потоцькій, 2) Василь Потоцькій, 3) Томко Барчишин, 4) Олекса Наревач і 5) Василь Возьний. У Удіне стоялисьмо 7 тижнів. Сільвіо Нодарі, злодій, обдирав там людей. Навіть я сам дав 62 зл.; нігде не дав-ємся ошукати, але там мусів. Ми виїхали до Генуї 6 червня 1895 р. з Удіне і сіли ми на корабель 8 червня. 22 дні їхали ми на кораблі через море. Досить добре їхалося нам, дякувати Богу, одної години не слабував я на морю. В Парані відвезли нас в ліси до Кольонії Ріо Клярю.

Дальше пишу Вам (29 грудня 1897), що у нас тепер жнива. Жнем жито, ячмінь, гречку, горох і всьо Бог зародив дуже красно. Гречку жнеться і зараз знов сіється; три рази на рік гречку сіється; ячмінь два рази, горох два рази на рік, жито тільки один раз, але дуже красно родить всьо. Пшениці дуже мало сіють, бо не можна устеречись від птахів, так зідають. Просо також дуже красно родиться, картофлі дуже красні, також два рази на рік садиться. Овес не сіємо, бо нам не треба...

Питалисьте, як ту наші люди господарують?

Я вам пишу, що ті, котрі були в Галичині працюючими господарями, то і тут добре гасздують. А котрі в Галичині були лайдаками, піяками, марнотравними синами, то і тут є волоцюгами бразилійськими. Не пильнує шакра свого, но ходить по Бразиліянах та за марний гріш робить, тай каже, що заробить гроші, тай поїде до Галичини, бо ему не удасться з того ліса поле зробити, бо то дуже велика праця і для такого легкороба така робота за трудна.

Зруб ліса на засіви — тут починається рубати ліс при кінця вересня; з початком жовтня чищені в вересні ліси висічється дрібне з

помеже грубого і тогди один тиждень сохне то дрібне; потім береться до грубого дерева рубати; поострить собі сокиру тай рубає впень до одного дерева. Где єсть дуже грубе тай густе дерево, там добрий ґрунт, але треба напрацюватися гірше. 4 або 5 хлопа через день досить вирубають, а де піньори і тростини, то там зрубає і 2 хлопів через день досить ліса, бо піньори дуже зрідка стоять. Але де тростини і піньори, там не хоче добре родити, а де твердий ліс, то родиться всьо дуже добре, але муситься добре спалити. Як зрубається і полежить хоть два-три тижні або й місяць на сонци, тогди як підложиться огонь, то треба скоро утікати звідтам, бо як зачне горіти, то аж страшно дивитися аж земля трясеться, так гудить. То й погорить де йно що єсть — грубе дерево і дрібне, навіть пні з грубого дерева погорять і зараз по згашенню огню садиться кукурудза, фасоль, огірки, гарбузи, кавуни. Садиться так: возьметься кавалок патики, затеше і робить ямки, кидає зернята, що в котрім місци потреба садити. То по тім огни то така земля пухка, що так ноги стрягнуть, аж хочеться по тій землі ходити. Ту не ореся ані не копає, но ся так садить на спаленім лісі, а о зборі кукурудзи та фасолі, то сієся жито, гречку, ячмінь, горох, просо; пшеницю майже ніхто у нас не сіє, бо дуже птахи зідають. Як посієся, то муситься мотиками раз попри раз мотичити, бо би на верху зерно було. І так всьо на спаленім найліпше родиться; городинні насіння там садиться або сіє, где найсильніший огонь перейде, там садиться капуста, бураки, редька, морква, чісник, цибуля. Лен дуже великий родиться; єще не можна потрафити прядиво з него зробити, не удається. Коноплі не хотять родитися, дуже маленькі, а сімя від самого кореня аж до верху — саме сімя; но дуже малі, найбільше може трима локоть. Так і бураки насіння не видадуть, росада так само. Мусимо собі насіння розсади і бураків з Галичини спровадити.

Далі просилибисьмо вас, чи бисьте не були так вдячні для нас післати зернять з овочів, бо ту нема в нас в Ріо Кляро.

В Курітібі, то вже єсть дуже великий сад з ріжними овочами європейськими, але трудно дістати. Ми ще не маємо жадних овочів, тільки маємо помаранчі, бросквині (такі бразилійські сливки). Винограду я досить маю, но єще не родить... Але наші люди Галичане то не всі мають посаджений виноград, помаранчі, банани, бросквині. Більше о всьо стараються наші Русини як Поляки, що вже по 8 літ в Бразилії. Наші Русини маньдзяки садять, то роблять маньдзякову фарину з того кореня; єго копаєся, трєся на муку, о вже фарина. То є добре до мяса або до хліба мішати. Садят ту в Парані банани; то вигляда як біб галичанській, такі струки на собі мают. В середині, як розлупити той струк, то єсть як масло, но дуже солодке

і на хліб так розмаститися як масло і дуже смачно їсти хліб з тими бананами. Єсть тут дерево — називається гавірато, має дуже великі ягоди, так як в Галичині вишні но дуже солодкі. Знов називається дерево серезі: має ягоди винні, червоні. Малини є, ожини є. З пальми ягоди не конечно добрі: солодковаті, терпкі. Лісові дерева є дуже різні, але я не знаю, як они називаються. Котрі знаю, то пишу: 1) піньори, 2) імбуя, 3) шафран, 4) цедра, 5) канеля, 6) пальмап, 7) гавіра, 8) канга, 9) серезія. Є ту багато дерев, дальше не знаю як називаються. До будови найліпша імбуя, піньор і цедра... Воздух тут здоровий і вода дуже добра... Пасіку кожний має, бо тут дуже рояться пчоли. Але мід ні по чому, бо ніхто не хоче купувати, бо кожний має свій. В церкві лише воскове світло маєм, бо мільове дуже дороге.

Братства церковні у нас заложені (для) господарів святого Отця Миколая, (для) господинь Святих Тайн. Тепер молодіж вступає до братства: парубки і дівчата... Вступ до братства: річно платять 1 міля і 500 рейсів господарі. Газдині платять річно 1200 рейсів; парубки і дівчата по 1 мілю річно; кожний старася о свої свічки...

Бразиліяни часто ходять до нашої церкви. Всі Бразиліяни, котрі сидять поблизько нас, хотять належати до нашої грецької католицької церкви. Наші отець Роздольський прийняли би їх, коби дістали позволення від тутейшого біскупа бразильського Іосифа курітібського. То-ж Бразиліяни ті самі думають о позволене біскупа, але дуже трудно, щоби він позволив, бо він боїться, щоби бразиліяни не пристали на обряд, бо они є римської католицької віри... Але они видять, що у нас найкрасніше, церков красна, відправа красна, спів дуже красний. Їм дуже уподобалося всьо руське і хотять до нас належати. Бо як не сподобався наш руський спів і наше руське Богослуження, та-ж в цілім світі нема красшого Богослуження, красшого співу над руського, зато хотять належати до нас... Він не радий Русинам, бо его підмовили польські ксьондзи. Він не дав нашому священикові руську церкву... Але що-ж — священики церкви не мают, но ми, люди, а він нам що зробіть? Не має нічого до розказу! Як священика — нам треба церкви. Маємо руську школу, читальню, дзвіницю, свою руську церковну раду — 24 радні. Що нам хто...

Ми собі жіємо самі в собі, що хто має до нас. Сила ще Поляків до нас пристане, бо вже свого священика не мають, бо їх геть поїхав до Курітібі. Заки біскуп наміркувався, то ми церкву поставили, а єгомосьць поставили: в п'яту неділю Великого посту (1897 р.) відбулося посвячення церкви. Біскуп що нам зробили? Видів, що не порадить з нами, та бо не минули еще від будови церкви два місяці, а

вже стоять коло церкви наша руська школа і читальна і помешкане для священика, — всьо разом під одним дахом. А поляки зі встиду мало не показалися. А тосьмо їм втяли! Они вже по 5 літ тут і не мають костела, а ми за два літа церкву і школу збудували. Наша церква будувалась 55 днів, але не мало і наш о. духовний Н. Роздольський трудів та клопотів мали. Наш отець Роздольський мешкали місяці в мене, в моім домі, а місяці у Барчишина. То ми по цілих тижнях не мали, но радилисьмося, що як будем робити. Як зачиналисьмо братися до будови церкви, то не було но 10 мілів всіх грошей. Наш егомосьць кажуть до мене: „Но Потоцькій, що будем робити?” Я кажу: „Будем ставити, а як не поставимо, ну, то перестанемо”.

Як щасливо зачалося, так тривала робота 55 днів. Люди з дальших улиць не хотіли помагати, але як зобачили, що вже хрест на бані стоїть, то і они приступили. Хрест на бані такий, як звичайно на руських церквах, котрий я сам своїми руками закладав. Була то субота, тай вже повечоріло, а конечно я і наш отець духовний хотілисьмо аби на неділю хрест стояв. Було тогди досить людей, насходилися господарі, господині, діти малі і великі. А вже не хотів жадин полізти. От я сам виліз на саму гору, подали мені хрест і я заложив. Тогди всі заспівали „Многая літа”. Стала церков готова і посвячене відбулося — як вже-м казав — на другий день, т.е. п'ятої неділі в великий піст. Був той день дуже великим торжеством для нас всіх Русинів. Дуже всі радувалися з тої нашої прекрасної руської відправи, бо неоден не сподівався вже руської церкви видіти та руського співу чути, бо то неедин пішов далеко на роботу, то ще й споминку не було, як він відходив з дому на роботу. Повернув з роботи, а вже церква стоїть! Як прийшов перший раз, як учув дзвони, то з радости серце пукало. Аби камінне серце мав, то сплакати мусів з радости.

Але зазнали ми горя не мало. Кільканайцять господарів, от вам навіть напишу, котрі найбільше працювали. З 5-ої кольонії (улиці): себе вже не пишу, бо я і наш отець духовний найбільше трудів перебули, а інші: Гринько Мончак, наш славний Русин, Михайло Малюта, Тимко Барчишин, Василь Потоцькій, Теодор Баран, Йосиф Гриців, Іван Феринсович і Дмитро Кобилецький. З 3-ї кольонії: Гарасим Симбай і Василь Трач. З 4-ої кольонії: Мартин Рудацькій, Ілько Футерко і Олекса Тріска. Головним майстром був Панько Завацькій від Барра Феї — 17 кілометрів від нас. Робили і інші, але тоті найбільше наробилися і ще доси не мають заплачено, бо у нас ще біда і нема відки грошей взяти. Призначено було дати на церкву від кожного номера шакра по 20 мілів з близших улиць: з 5-ої, 6-ої і 4-ої. А з дальших кольоній: 1-ої, 2-ої, 3-ої по 10 мілів, а на

школу всі по 2 мілі від шакра. А школа вже давно стоїть, а ще по 100 мілів зложили. Церков коштує (сама робота) 2,800 мілів, а школа 1000 мілів. Але що робити, що люди бідні не складають, бо не мають грошей. Зараз по церкві поставили ми школу. Знов Манчак, Малюта, Фиринсович, Симбай і ще декотрі.

Довг той спокою не дає мені. Чи ви би нам порадили? бо моя голова вже склопотана. І що зроблю, коли мене щось тягне, щоб і клопотатися чимось конечно; своїм клопотом не клопочуся, бо не маю вправді так чим, але без свого маю досить. Але Бог ласкав і якось дасть витривати, як чоловік здоров. Я ще не слабував тут від коли-м виїхав. Ту на Ріо Клярю повітря здорове і воду маємо дуже здорову. Єсть від мене о два кілометри дуже велика ріка (Ігвасу).

Наталія КІБЕЦЬ

НОВОРІЧНЕ ВЕЛИЧАННЯ

*На ясні зорі — на чисті води
Тобі бажаю я, народе,
Іти в намічену дорогу
У боротьбі за правду і свободу
У просторі віків.*

*Тримай високо благословенний
Жовто-блакитний прапор у міцній руці,
Неси туди, де дім і степ, ліси і гори,
Де вільні птиці в голубім просторі
Віншують щастя людям на землі.*

*Товариш, друг і побратим свободи,
Прапороносець власної судьби,
Безсмертний, слався!
Слався, мій народе,
Мій гордий, чесний, добрий,
завжди молодий!*

ЛИСТ КОЛОНІСТА ІВАНА ПЕТРОВИЧА ДО о. АНТОНА БОНЧЕВСЬКОГО

(з архіву п. професора Миколи Геца)

Прудентополіс, 27 марта 1898.

Духовний Отче!

Поздоровляю Вас нині я чоловік подлий і убогий. Щастя і здоровля зичу зі серця. Дякую за те, що жадаєте, щобисьмо відзивалися один до других з далеких країв і показали любов — діти руської землі, розсіяні по світі, і розповіли о своїм щастю, о долі, яка нас чекала за океаном.

Покинулисьмо руську землю, випрацьовану, дідів, прадідів, отців наших; покинулисьмо дороги і стежки, виїжджені і видоптані: покинулисьмо ті дороги і доми, школи і доми Божі, що побудовали для нашого добра, і ті дзвони, що нас кликали і будили до молитви, і священників, що голосили слово Боже; покинулисьмо звичаї і обичаї, притчи і приповіді руського народу. То така Божа воля.

З одної сторони смутно і нудно. Як мати відлучила свою дитину, она тужить, нім призвичаїться. Так і ми в відвічній пустині бразилійській — трудно навикнути, трудно упам'ятатися. Може бути для нас радістю і веселістю, кобисьмо були гідні терпіти для Господа Бога і зачати початок життя на славу Божу в тім краю.

Ми вийшли з пишного Вавилону, бо там не було від кого навчитися ані прикладу взяти, бо всюди який пан, такий крам; много читали, але много облуди.

От наша доля в тім краю. Дісталисьмо те, що нам бракувало: ліса і землі, то вже досить маємо, на чім працювати...

Можемо бути щасливі, як заховаємо те, що Бог приказує. Нема нич готового; треба на всьо старатися наново. Всьо облітає, — щосьмо з собою привезли — до останнього.

Не много зналисьмо, пощо їхали. Ми не були такі мудрі... Зналисьмо тільки, що в вітчині не могли утриматися та треба

втікати в світ за море... Наша доля — не можемо сказати, що зла, бо бисьмо тим Бога ображали. Доїхалисьмо до Парангви за своїм коштом. Ту нас тримали і давали нам отриманє і дальшу подорож, чи котрий мав, чи не мав. Але з голоду ніхто не вмер, іно з Божої волі. Дали нам ліса. Не питали, чи маємо гроші. Не попалисьмо в неволю, що може статися. Ще видно, що Господь Бог хоче той нарід до себе пригорнути, до себе навернути, бо прислав нам пастиря правдивого, що говорить слово Боже в предвічнім лісі. Ходить, трудиться, працює для нашого спасіння. Трудно описати, що в таким відвічнім лісі голоситься слово Боже і серце чоловіка переймаєся радістю.

Ошукався той, що собі обіцяв за морем золоту гору лупати і ховати та збивати в торбу, або готові пироги та розкіш. Сам не знав, як і що сталося. Штирлинги золоті поміняв на кавалок хліба, бо не хотів працювати. Не було як вертатися до Галичини. Не один плаче над могилою своїх дітей, знов діти — (над могилою) своїх родичів.

При тім доношу, що нас виїхало чотирьох (4 родині) з парохії і що жіємо, крім одного Василя Мороза.

Кінчу тих пару слів і прошу прийняти від недостойного слуги, перечитати і — як ласка — написати до нас.

**Іван Петрович — з Городища
варязького, пов. Сокаль.**

ПРИМІТКА

Тим „духовним отцем“, до якого писав Іван Петрович, був о. Антін Бончевський. Він був парохом Села Городище і знав особисто автора листа. По виїзді Петровича до Бразилії також о. Бончевський виїхав до Північної Америки, де став співробітником УНСоюзової газети „Свобода“, а передусім він був головним секретарем УНС і головним предсідником у роках 1898—1900 відповідно. При помочі о. С. Кізими, ЧСВВ, він нав'язав контакт з двома колишніми парохіями та їх листи помістив у „Свободі“.

У Бразилії тепер живе до 230 тисяч українців. У більшості, це вже третє й четверте покоління. Нової еміграції, яка приїхала по закінченні Другої світової війни, дуже мало, а та, яка прибула, поселилась по більших містах, як Сан Паоло, Куритиба, Порто Алегре. Велика частина з них виїхала пізніше до Америки й Канади. Головні осередки українського життя в Бразилії — це Прудентополіс, Куритиба, Пітанга, Ірасема (в стейті Санта Катаріна), Малет, Уніом да Віторія, Понта Граса, Дорізон, Ронкадор та інші. Осідком української католицької Епархії св. Івана Хрестителя є півтора мільйонне місто Куритиба, яке є столицею стейту Парана.

(Календар „Світла“ 1992)

ГИМН АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Далека Ти, а близька нам
Кохана вітчино!
Як сонце з неба Твоїм ланам,
Ти світиш нам в одно.
Світї нам, вітчино, світи,
Кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти
У слухную годину —
У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

Як птахи ті, що їх пожар
Прогнав з-під рідних стріх,
Не перший поклик; хоча б з-під хмар,
Ми злінемо до них.
Поклич нас, вітчино, поклич,
Кохана Україно!
Ми злетимо, як козацтво у Січ,
У слухную годину —
У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

Не даром ми тепер живем
У вітчині свобод;
Ми знати будем, як без ярём
Живе й росте народ.
Вставай лиш, вітчино, вставай
І нас клич, Україно,
Ми здобудем заморський наш край
У слухную годину —
Як бій, то бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

Д-р Федір ПОГРЕБЕННИК

„ДЛЯ УКРАЇНИ ЖИВЕМ”

Вимушена еміграція українців у різні країни, постійно живуча в їхніх серцях єдність з дорогою, незабутньою батьківщиною, прагнення висловити свої найсвятіші почуття любови до землі батьків — все це зумовило появу цілого ряду високопатріотичних творів українських поетів і композиторів. На початку ХХ століття виникають перший і другий гимни українців Америки, що їх нещодавно опублікував Іван Лепша на сторінках журналу „Наука і суспільство” (1990, ч. 4), на жаль, з дуже скупими поясненнями-коментарями.

„Перший гімн американських українців” створили поет Василь Щурат і композитор С. Людкевич. Насамперед необхідно встановити дату написання твору. Він виник напередодні Першої світової війни на замовлення американських українців — кого саме, встановити не вдалося. Як мене повідомила дослідниця творчості С. Людкевича Зіновія Штундер, в архіві Людкевича не зберігається ніяких матеріалів, які кидали б світло на історію виникнення згаданих творів — чотириголосих хорів у супроводі фортепіану.

Щось є незвичне в тому, що гимн американських українців написали діячі української культури в Галичині, які, до речі, не зазнали емігрантської долі, хоч, як вірні сини свого народу, відчували біль і муку, надії й сподівання своїх співвітчизників за океаном. Очевидно, йшлося про те, щоб таке непросте завдання як написання гимну виконали талановиті мистці, якими, безперечно, були поет і вчений В. Щурат і один з найвидатніших українських композиторів Станислав Людкевич. Поетові вдалося глибоко передати почуття і настрої українських емігрантів (не лише американських), оту до болю гостру щемливу тугу за рідним краєм, пристрасне бажання допомогти рідному краю у його тяжкій боротьбі за щастя і волю народу. Висловивши у перших рядках гимну одну з основних засад твору — органічну, духовну єдність заокеанських українців із своєю корінною батьківщиною:

*Далека ти, а близька нам,
Кохана вітчино.
Як сонце з неба твоїм ланам,
Ти світиш нам водно*

у наступній строфі поет звертається до рідного краю із закликом-проханням:

*Світи нам, вітчино, світи,
Кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти
У слушную годину.*

У приспіві розгортається мотив двох перших строф, набуваючи нового закличного характеру:

*У бій! У бій!
За світлий прапор твій,
За тебе, Україно!*

Йшлося про Україну розз'єднану, поневолену, до якої в тяжку годину зверталися погляди її дітей, розкиданих далеко по всьому світу:

*Поклич нас, вітчино, поклич,
Кохана Україно,
Ми злетимо, як козацтво у Січ,
У слушную годину.*

Наступні строфи лаконічно змальовують (певною мірою в абстрактній формі) життя-буття американських українців на вільній землі Вашингтона:

*Не даром ми тепер живем
У вітчині свобод,*

висловлюють впевненість у тому, що вони знатимуть „як без ярем живе й росте народ”.

Віддаєм належне поетичному текстові В. Шурата, який зумів торкнутися струн душі українських емігрантів зокрема яскраво висловленим закликом „Вставай лиш, вітчино, вставай, І клич нас Україно”, у якому виявилось чуття єдиної української родинини.

Зауважимо, що всі акценти цього гимну звучать повноцінно, однаково виражено, наприклад, чіткі заключні рядки гимну про здобуття України волі:

*Ми здобудем заморський наш край
У слушную годину.*

Не маючи відповідних документів, мені важко з'ясувати, які саме причини зумовили необхідність створення „Другого гімну американських українців”. Очевидно прагнення мати досконаліший текст. В усякому разі, на початку століття виникає ще один патріотичний вірш-гімн Остапа Грицяя, що його озвучив той же С. Людкевич. Обидва вірші близькі за своєю проблематикою, мають однакову кількість восьмирядкових строф, супроводжуються приспівом. І. Лепша, передруковуючи текст гімну, зауважує: „На жаль, про автора поезії ‘Для України живем’ не знайшов у доступних мені довідниках жодного слова”. У цьому гіркому зізнанні автора статті є своя сумна історія.

Адже протягом десятиріч ім'я О. Грицяя (1881—1954) українського поета й перекладача, критика й літературознавця, який з 1914 року жив поза межами України, спочатку у Відні, а пізніше у Федеративній Республіці Німеччини, витравлювалося з нашої пам'яті і настільки забулося, що навіть журналіст з вищою освітою не зміг знайти про нього у наших виданнях жодного рядка. Щоправда, він таки повинен був знайти 32 рядки в першому томі „Української літературної енциклопедії” (К., 1988), коли б до неї звернувся. Але одне видання, де можна знайти те чи інше забуте ім'я, ще не захищає його від забуття. Тому охарактеризуємо трохи докладніше особу поета. О. Грицай народився в Галичині — в Княжполі Добромильського району на Львівщині. Закінчив Львівський університет. Працював педагогом у гімназіях Галичини, з 1914 — у Відні, де займався активною журналістикою та перекладацькою діяльністю. Писав вірші, поеми на громадянські мотиви, окремою книжкою видав великий поетичний твір „Втеча Олексі Перхуна”, сповнений патріотичними настроями. Певне уявлення про поему О. Грицяя, про його поезію загалом, може дати пролог до згаданого твору, що має назву „Тіням Тараса”. Ось уривок з нього —

*Замучений за волю України,
Ти вмер далеко від своїх степів,
І ввік тебе тюремні крили стіни
За твій великодушний, вільний спів.
Та спів лунав... Під брязк Твоїх кайданів
Він вихром стряс престолами тиранів.*

О. Грицай у поезії тяжів до громадянської патетики, але не чужі були йому і ліричні мотиви.

Певний час симпатизував літературному об'єднанню „Молода муза”, хоч активним членом його не був. Тому для включення низки його поезій до антології „Молода муза” (1989), на мою думку, не було достатніх підстав. Але добре, що упорядник згаданого видання — відомий поет В. Лучук — звернув увагу на поезію О. Грицяя, а приписати поета до іншого коша — справа нескладна.

Як уже мовилося, О. Грицай — мистець з виразною національною інтонацією свого поетичного голосу. До речі, він писав патріотичні вірші про Україну і німецькою мовою, друкуючи їх у віденських газетах та журналах. У 20-ті роки багато перекладав з німецької на українську і навпаки — з української на німецьку (твори І. Котляревського, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Олександра Олеса та інших поетів). Уцей час він близько зійшовся з д-ром Лукою Мишугою, В. Стефаником, Олександром Олесем, Н. Суровцевою, також перекладачкою з української на німецьку, багатьма українськими культурними діячами, які перебували в той час у Відні. Д-р О. Грицай у своїх творах досягав певних творчих здобутків, художньо-емоційних узагальнень. Думаю, що „другий гімн американських українців” він написав з метою висловити почуття і прагнення своїх краян-земляків до рідної землі у складний час її історичного розвитку, національно-територіальної розмежованості, маючи на меті сприяти консолідації всіх українців. Гімн декларує кровну спорідненість українців Америки з рідними братами на Батьківщині:

*Гей за морем, за широким
Разом нас судьба звела, —
Край далекий на чужині
Нам за вітчину дала.*

Цим пісенним зачином поет вводить в історію американських українців, стверджуючи наступними рядками вірша єдність їхніх почуттів з народом України, його героїчними традиціями:

*Але ми, козацькі діти,
Тямим предків-козаків,
Понад море, над широке
Кличем до своїх братів.*

*Як прийдеться стати разом,
Ми в Україну підем,
Бо для неї лиш на світі —
Для України живем.*

Висловлюється впевненість у тому, що народ здобуде волю й славу, „як у бій підемо всі”. Щоправда, автор говорить (виражаючи думки тих, від імені яких написано гімн), що там на рідній Україні

...престол нам заясніє

Встануть там нові князі...

та, на мою думку, це не стільки політична програма, скільки поетична метафора, сповнена романтично-патріотичною тугою за суверенністю України.

Остання, третя строфа, може, найсильніше виражає кредо заморських українців, які не мислять свого існування без залишеної ними Батьківщиною:

Сонце всюди нам принесе

Подих рідної землі,

Клич її ми все почуєм

І за морем, в чужині.

Зіставляючи тексти обидвох гімнів, бачимо їх цілком очевидну суголосність в утвердженні духовної спорідненості вихідців з України з рідною землею, які, проживаючи на американському континенті, плекають почуття любови до отчого краю, своєї правітчизни. У першому випадку домінантними є рядки „Як сонце з неба твоїм ланам, Ти світиш нам водно”, тобто постійно, повсякчас, „Ми злинемо, як козацтво в Січ у слушную годину”, у другому — „Бо для неї лиш на світі — Для України живем”, „Сонце всюди нам принесе Подих нашої землі”. На мою думку, віддаючи належне поетичному текстові В. Шурата, віддаємо перевагу гімнові О. Грицяя. Він глибший за змістом, емоційніший і образніший з погляду художньої структури. Цікаво зіставити музику до обидвох гімнів. Якщо поетичні тексти належать двом різним мистцям, то музику створив один і той же композитор, і в першому і в другому випадку виявивши глибоке розуміння характеру текстів-гімнів на честь рідної Вітчизни, створивши життєствердну, динамічну музику виразного народно-національного звучання. Обидва хори — чотириголосі, сповнені мажорною гармонією, музичною експресією. На жаль, у післявоєнний період жодного разу на Україні не виконувалися. Талановита музика майстра хорового мистецтва довго була приречена Москвою на забуття.

Сьогодні, коли зламалися стереотипи вузькоглядного недалекого мислення, яке вело до відчуження основної маси українців від своїх співвітчизників за кордоном, коли переміг тверезий погляд на Україну, її майбутні шляхи історичного розвитку в українців за кордоном і все більше зростає почуття взаємоповаги і взаємодопомоги, дуже доречно вдуматися в перший і другий гімни.

Це непересічні документи духовного поступу наших співвітчизників за океаном, які усвідомлювали і усвідомлюють, що їхня доля історично тісно пов'язана з Україною, що зберегти свою національну ідентичність вони можуть лише спілкуючись із священною землею батьків, яка сьогодні відроджується, розкриває обійми до всіх своїх дітей, сущих в нашій країні і далеко поза її межами. Цілком зрозуміло, що розглянуті гимни стосуються не сьогоднішніх подій, відбивають думки і почуття заокеанських українців минулого, але висловлене в них щире почуття любови, синівської любови до України наших співвітчизників і сьогодні нас не може не хвилювати.

Д-р Остап ГРИЦАЙ

ГИМН АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Motto: „Для України живем”...

*Гей! за морем, за широким
Разом нас судьба звелá,
Край далекий на чужині
Нам за вітчину далá.
Але ми — гетьманські діти
Тямим предків козаків!
Понад море, над широке
Кличем до своїх братів:
Як прийдеться стати разом,
В Україну ми підém!
Бо для неї ми на світі,
Для Вкраїни ми живем!*

*Хоч за морем ми далеко,
В нас живе ще рідний дух;
Горду мрію він леліє,
Над козацький лине Луг!
Там престол нам заясніє,
Встануть нам нові князі!*

*Ще добудемо ми слави,
Як у бій підéмо всі.
Як прийдеться стати разом,
В Україну ми підém!
Бо для неї в цілім світі,
Для Вкраїни ми живем!*

*Українці ми до скóну
В нас є сила козаків!
Не розлучать нас ні море,
Ні межі чужих країв!
Сонце всюди принесе нам
Подих нашої землі!
Клич її ми все почуєм
І за морем в чужині.
А прийдеться стати разом,
В Україну ми підém!
Бо для неї в цілім світі,
Для Вкраїни ми живém!*

Д-р Михайло ПАЛАМАР

ДЕЯКА РАННЯ ПРЕСА РУСИ-УКРАЇНИ

Літописці використали чимало давніх переказів про перших володарів Києва — Кия, Щека і Хорива, та їх сестру Либідь, бож останніх двох (молодших братів) назви залишились в київських горах — Щекавиці та Хорєвиці, а Кий розбудовував город Київ і був у поході на Константинополь та дав доручення будувати город Києвець над нижнім Дунаєм для поширення чорноморських торговельних зв'язків у VI столітті, тобто за часів Юстиніяна — візантійського імператора. Але про розпорядки князя Кия та їх поширення, хоч би й для його війська, не було охоплено пресою, бо перший відомий Аскольда літопис появився в Києві після походу володаря Аскольда 860 року на згаданий уже Константинополь, коли й були поширені дипломатичні зв'язки з Візантією. Тоді Аскольд (нащадок Кия) став християнином і опісля на його могилі в Києві була побудована церква св. Миколая, що виявляє його хресне ім'я.

Ради кращих сусідських зв'язків Візантія в 860 році також вислала місіонарів — філософа Константина (св. Кирила) і його брата Методія, які знали й слов'янську мову, в Русь-Україну, а не до Хозарії, що деякі дослідники пробують доказувати. Тоді в Києві було засноване Архиепископство — найстарше в слов'янському світі, бож після повороту з Києва згадані місіонери виїхали до Моравії (Чехії). Їдучи через Крим, свв. Кирило і Методій знайшли тут Євангелію й Псалтир в „руському” письмі, яке ширилось в Україні вже з часів Троянської війни (в XII столітті до Христа) через торговельні зв'язки в північному Причорномор'ї, що помічено й у археологічних дослідках. Отже, пресові записи були роблені з різних нагод при дворах київських володарів, що опісля використано для літописних зведень, з яких чернець Нестор, родом з південної Київщини, підготував 1113 року в своєрідній академії — Києво-Печерському монастирі — славнозвісну „Повість временних літ”.

Між іншим, початки ранньої преси сягають першого століття до народження Христа, коли то розпорядки Юлія Цезаря вивішували на т. зв. площі Риму, де були подавані відомості з народного зібрання та військових подій, а копії передавано й до провінцій Римської імперії. В XV—XVI століттях вже були „летючі листки” на терені Німеччини, де подавано відомості про політичні події та поширення заразливих недуг. Такі листки практикувались і в інших народів Західної Європи. Тут були відомості і з українських земель, головню про повстання 1648 року Богдана Хмельницького та творення української держави. Про це писано в англійській, французькій та німецькій пресі, тобто в часописах, деньниківстві й журналах, виготовлюваних вже на пресових (друкарських) машинах.

За часів гетьмана Івана Виговського, крім універсалів — листів до загалу, були також друковані повідомлення для козацьких старшин, де поруч законів і розпоряджень подавано й тогочасні пресові відомості. Але після Полтавської битви 1709 року накази царя Петра I прикорочували існування української преси на центральних землях України. Тоді було значно легше з пресою на українських західних землях, головню в Австрійській імперії, де вже з 1784 року існував і Львівський університет та були катедри з викладами в українській мові.

Але періодична преса — „Український Вістник” — з 1816 року поширювалася вже в Харківському університеті, заснованому 1804 року старанням Василя Каразіна, де співпрацівниками були різні професори, а між ними — і Григорій Квітка-Основ’яненко і Петро Гулак-Артемівський. Тут цензура була передана до професорської колегії. Цей журнал приготувляли в університетській пресі, тобто на власних друкарських машинах; він мав форму малої книжки, де було зазначено, що відомості є і про історію України, щоб збудити любов до рідного краю. В цьому журналі дописи були з географії, етнографії, української літератури, історії козащини й деякі українські пісні, гумористично-сатиричні дописи, інформації про навчання в Харківському університеті та повітових школах і тому подібне.

Передплатників згаданого Вістника в першому році було мало, хоч були й заохочування розсиланням частини видань даром. Але подібний досвід з передплатами був у тих часах і в інших народів (в Чехії чи Росії), властиво передплати оплачували видатки. Але цензура зростала й цей Журнал вдержався лише чотири роки, тобто до 1820 року. Після цього Харківський університет почав видавати „Український Журнал”, де подавано відомості з історії мистецтва, хліборобства, торгівлі, промисловости, української

старовини, філософії та класичної літератури, що зацікавило учених і поза Слобожанщиною.

За часів Голіцина, коли почесним членом Харківського університету став граф Аракчєєв і починались повстання декабристів та зрушування до повстань поляків, цензура знову зростала. Адже народні хвилювання впливали негативно на російський уряд і у відношенні до української преси, так що видання „Українського Журналу” було прикорочене 1825 року. Опісля почали появлятися альманахи і збірники. В 1831 році проф. Опанас Шпигоцький почав редагувати „Український Альманах”. 1840 року Михайло Максимович почав збірник „Кієвлянин”, так що вийшло дві книжки в Києві, а третя в Москві. Альманахи і збірники також довго не вдержувались головно через брак матеріяльних засобів та через політичні імперські обставини, що збільшувало цензурні труднощі.

Хоч ліквідація Кирило-Методіївського Братства 1847 року була багата тяжкими наслідками для України в національно-громадському житті і позначилася занепадом української преси в центральних землях України, але вже в 1854—56 роках видавали студенти Київського університету часопис „Самостійне Слово”. Поруч інших видань 1861 року Василь Білозерський почав редагувати журнал „Основу” в Петербурзі, хоч про його періодичність не згадано. Тут співпрацював Пантелеймон Куліш, повернувшись зі заслання з часів ліквідації Кирило-Методіївського Братства, Микола Костмарів, ректор Київського університету Михайло Максимович, Володимир Антонович, Марко Вовчок, Олександр Кониський, Павло Чубинський, Олександр Кістяковський та інші, які дали підстави для відродження української культури.

„Основа” в Петербурзі виходила двома мовами: в ній поміщувано твори красного письменства, історії України, географії, етнографії, промисловости, медицини, літературної критики, публіцистики, пісні (наприклад, Степана Руданського „Повій, вітре, на Вкраїну”) та поеми Тараса Шевченка під назвою „Кобзар”. В „Основі” також приділявано увагу розвитку суспільних процесів, аналізуючи родину, рід, думки про місто й село, суспільні верстви, нації й держави та взаємовідносини між ними. Тут було порушено також справу повороту спольщеної української шляхти до свого народу та захисту народних прав і звичаїв, що спричинило відгук читачів з українських земель, включно й з Криму, та відгуки представників преси західних земель України.

Були й виступи в російських журналах проти порушування історично-національних справ у „Основі” та вживання української мови й літератури, на що, звичайно, Костомарів і Куліш давали відповіді. Траплялись і великодушні відгуки про „Основу” в

російській журналістиці, де зазначували, що вже не можна думати про українську літературу без належної поваги, та бажали успіхів. Іван Аксаков уважав „Основу” знаряддям боротьби українців з поляками, бо бували тут відповіді й на статті у польській пресі. Але журнал „Основа” існував лише два роки, бо міністер Валуєв з'ясував своє вороже становище до української преси в 1863 році, а Емський Указ 1876 року заборонив і доставку зі закордону книжок і брошур українською мовою.

В 1882 році появилось перше число журналу „Кіевская Старина”, яку підтримував фінансово Платон Симиренко — багатий підприємець, власник цукроварні. Окрім того, представники Київської Громади дали також підтримку безплатним співробітництвом, так що появились великі досягнення української спільноти, хоч було чимало проблем з центральною цензурою в Петербурзі, де цензори раз-у-раз вбачали двозначність у висловах, сепаратизм, мазепинство тощо. Деякі російські журнали були прихильні „Кіевской Старинѣ”, і заявляли, що таке видання могло б мати місце й в їхній літературі. Знову ж львівська „Зоря” писала, що „Кіевская Старина — це цінне видання, яке повинно бути в руках кожного русина”.

В „Кіевской Старинѣ” об'єдналися найкращі сили України, де співпрацювали вже згадані В. Антонович, М. Костомарів, Дмитро Яворницький, Михайло Грушевський, Іван Франко та багато інших. Головним редактором довгі роки був св. п. Володимир Науменко, замордований у 1919 році більшовиками. Цей журнал проіснував 25 літ і виготовлено 97 томів різноманітних праць — трудів, де було включено відомості й з археологічних дослідів України та журналістики. Тому то деякі дослідники української преси тих часів слушно називають „Кіевскую Старину” першою українською енциклопедією.

ТРОХИ ГУМОРУ:

СВЯТА ВЕЧЕРЯ І ЮДА

Кандидат вніс прохання за прийняття його до компартії. На засіданні ком'ячейки секретар питається, хто має які завваги?

Один каже: — Та в нього в хаті висить „Свята вечеря”!

Вислали одного перевірити справу, але в міжчасі кандидата повідомили. Він обернув образ, а на другому боці... сам Андропов.

Прийшов енкаведист на перевірку, оглядає стіни, вкінці питається:

— А де ж ділася „Свята вечеря”?

Кандидат пояснив:

Ті, що повечеряли, вже пішли додому, а залишився тільки сам Юда!

ПІЗНАЙМО СЕБЕ

Кажуть, що одним із найтяжчих завдань людини є пізнати себе і змінити себе. Без пізнання й усвідомлення своїх негативних і позитивних рис і навичок людина не може панувати над собою, поліпшувати себе, вдержувати правильних взаємин з іншими. Тому про вагу самопізнання писали стародавні і новітні філософи, їй присвячує чимало місця модерна психологія. Основою філософічного світогляду Григорія Сковороди стало гасло „пізнай себе”. На його думку, — „немає нічого важливішого, нічого більше корисного й величного, як пізнати себе самого й вичувати в нашому попелі загребану іскру щастя.” Також треба знати себе, щоб знати інших, і навпаки.

А пізнати себе і свої спроможності можна на основі життєвих досвідів, через порівняння себе з іншими, фаховою лектурою тощо.

Темпераменти.

Вже грецький лікар Гіппократ у V столітті до Христа розрізняв чотири типи людей відповідно до їхніх темпераментів — тобто способу реагування почувань на зовнішні подразнення і явища. Ці типи він визначив як сангвініків, меланхоліків, холериків і флегматиків.

Сангвініки реагують на сприйняті вражіння скоро і жваво, але й швидко цих збуджень позбуваються. Це люди поверховних настроїв і почувань: вони нічим не переймаються, люблять приємні сторони життя.

Меланхоліки реагують повільно, але абсорбують і переживають вражіння глибоко і довго. Це серйозні, замкнені в собі, схильні до задуманости особи, що радше піддаються настроям смутку, ніж радості („Я співаю колір чорний, бо це колір мій”, — як писав Степан Руданський). Серед них багато ідеалістів і мрійників; вони часто ідеалізують і себе, що приводить до затрати почуття реальности.

Холерики реагують швидко й нагально — „вибухають”. Це люди активні, запально-вольового темпераменту, що звичайно найбільше енергії зуживають на опанування свого гніву.

Флегматики — це теж типи активні, але тяжко запальні, з довготривалими наслідками набутих реакцій. Вони холоднокровні і затяті, байдужі до чужої недолі. „Одушевити їх якоюсь справою можна тільки збудивши у них фанатизм,” — казав Фрідріх Ніцше.

В житті, однаке, всі ці темпераменти не проявляють себе в чистому виді, — звичайно у них наявна більша або менша домішка інших темпераментів.

Опираючись на Гіппократовій теорії, Володимир Антонович зараховував українців до меланхоліків, поляків до сангвініків, росіян до флегматиків в його праці „Три національні типи”.

„Українець не легко рішається, але вже як рішиться, то не легко від того відмовляється, через те його уважають упертим,” — писав інший український автор Данило Мордовець. — Він повільний і солідний як у ході, так і у всіх своїх рухах. За те його дехто уважає ‘лінивим’; доволі апатичний, а тому неініціативний.”¹⁾

Серед інших народів — італійців уважають сангвініками, німців — холериками, англійців — флегматиками.

Х а р а к т е р .

Проте поділ людей відносно до темпераментів є радше поверховий, заснований виключно на зовнішніх реакціях. Модерна психологія, досліджуючи психічну структуру людей, розрізняє різні роди характерів, притаманних поодиноким особам і націям.

Коли давніше під характером розуміли суму більше або менше стабільних прикмет людини, чи психічне наставлення до довкілля, то тепер наука під характером розуміє внутрішні психічні сили, з яких зроджуються зовнішні вияви поведінки. Ці сили — це імпульси, вольові зацікавлення і переживання та психічні функції: мислення, почування, пам’ять, спостереження. Своєрідне співвідношення і комбінація цих елементів зумовлюють характер людини.

Дослідженням суті характеру та визначенням різних типів людей займалися численні психологи — В. Джеймс, Р.С. Вудворт, Р.Б. Гілфорд, Е. Кречмер, К. Г. Юнг, щоб згадати найвидатніших. Серед них на вирізнення заслуговує праця швейцарського вченого Карла Густава Юнга (Jung) п.н. „Психологічні типи”, що вперше появилась у 1921 році.

Користуючись усіма досягненнями психології, Юнг висуває свою теорію, згідно з якою на психічну структуру складаються

душевна енергія — „лібідо”, і „душевні функції”, якими ця енергія діє назовні. Психічні функції — це відчуття, тобто сензуальне сприймання: бачити, чути, дотикатися тощо; мислення, що дає розуміння явищ і речей; почуття, яке дає оцінку тим явищам і речам, та інтуїція, що сприймає явища підсвідомо. Одна з тих функцій звичайно займає панівну позицію, маючи одну з трьох інших як допоміжну функцію. Відповідно до цього Юнг розрізняє типи раціональні і а-раціональні. В перших домінує мислення і почуття, а в других — спостереження й інтуїція.

Іншим критерієм поділу характерів Юнг вважає спрямування психічної енергії: назовні або до нутра. Коли енергія звернена на світ довкільний (об'єкти), з якого черпає свої вартості і погляди, тоді це тип людини екстравертної. Коли ж ця енергія спрямована на внутрішнє „я” людини (суб'єкт) і з нього виносить свої вартості, тоді це тип інтровертний. Особи першого типу є звичайно рухливі, товариські та самовпевнені, однак, перебувають під впливом довкілля, орієнтуються на чужі погляди і звичаї та до них пристосовуються. Люди другого типу є замкнені в собі, несміливі і недовірливі, зате мають власну думку і погляди, керуються особистими мотивами; вони самостійні, не пристосовуються до світу, але намагаються його змінити.

Залежно від керівних душевних функцій екстравертів можна би ділити на типи розумові, почуваневі, сензитивні й інтуїтивні. Те саме відноситься і до інтровертів. І так, наприклад, інтуїтивний екстраверт намагається завжди зміркувати найкращі можливості, що відповідають його передчуттям („мають добрий нюх”). Його улюблені професії — це купецтво, підприємство, біржева спекуляція, деколи політика тощо.

Натомість в інтуїтивного інтроверта інтуїція звернена на несвідомі внутрішні елементи, яким вона надає значення справжніх явищ і речей. Тому серед них найбільше містичних мрійників, пророків, мистців, поетів.

Коли в екстравертів домінує відчуття, тоді вони неперевершені реалісти, що опираються тільки на особистий досвід. Затє сензитивні інтроверти сприймають речі особисто (суб'єктивно) і, затрачуючи пропорційність відношення, сприймають дійсність ілюзорично.

Тут слід згадати, що до інтровертного типу деякі психологи зараховують український нарід. Основніше з'ясував це етнопсихолог Я. Ярема в праці „Українська духовість в її культурно-історичних виявах”.²¹ Цей інтровертизм він пов'язує з другою основною рисою українського характеру — з почуттєвістю (емоційністю), мовляв, „почуттєво-душевне життя отримує (в

українців) вищу оцінку від інтелектуального.” Інтровертивні особи чи народи — це здебільшого творці культури і релігійних систем, тоді коли екстравертні зосереджуються на культурі матеріально-технічній — на цивілізації. Типовим представником українського інтровертизму Ярема вважає Сковороду — „цвіт української духовости” (І. Мірчук вважає Сковороду „українським національним типом.”)

Цей інтровертизм проявляється, м.ін., в ізоляціонізмі — у прагненні відокремитися від зовнішнього світу. („Ізоляція від світу вважалася на Україні довгі віки основним постулатом та ідеалом християнського життя і єдиною запорукою вічного щастя”, — каже Ярема). Натомість Володимир Янів твердить, що український інтровертизм „не є замкненням у собі, але радше спрямуванням на себе..., без тенденцій до ізоляції.”³⁾

В інтровертизмі коріниться теж інша знаменна українська риса — індивідуалізм, якого, проте, не слід мішати з егоїзмом. Ця прикмета проявляється в тенденції не підпорядковуватися волі іншого, в т. зв. отаманщині, але не в самолюбстві, оскільки українці виявляють багато співчуття до чужої недолі, помагають потребуючим і є гостинні.

Схема Шпрангера.

В науці характерології на увагу заслуговує схема німецького педагога Е. Шпрангера (Eduard Spranger, 1882—1964), що має особливу вартість при виборі професій. Шпрангер ділить людей відповідно до їхніх життєвих зацікавлень та до того, яку перевагу дають вони різним духово-культурним цінностям: науки, мистецтва, політики, релігії тощо. Залежно від того він розрізняє шість типів людей: 1. теоретичний (науковий); 2. економічний; 3. естетичний; 4. суспільний; 5. політичний, і 6. релігійний.⁴⁾

„Теоретична” людина найбільше займається досліджуванням правди, систематизуванням свого знання; „економічна” — користолюбна, особливо зацікавлена у фінансово-торговельних справах; „естетична” — найбільше уподобання має в красі і гармонії, віддається мистецтву; „суспільна” — альтруїстична і гуманна людина, посвячується суспільній праці; „політична” — найвище ставить силу і впливи, змагає до провідництва, любить політичне суперництво; „релігійна” — віддана Богові як найвищій і найбільшій вартості, що задовольняє всім людину.

Згідно з цією схемою, український нарід з історично-культурної перспективи можна би зарахувати до типу релігійно-суспільного.

Український народ із своїм багатством почувань і кордоцентричністю (зосередженням на серці) був глибоко релігійний вже від часу прийняття християнства, як про це свідчать свої і чужі хроніки. В центрі українських цінностей завжди стояла моральність,* а „коли ціла нація стає носієм моральності, тоді національний характер і доля є охоплені цією моральністю”, — каже Шпрангер.⁵¹

З релігійності випливає теж українська соціальність. „Соціальний тип не прагне і не знає іншої сили, як сила любови”. Однак цей автор підкреслює, що нації і їхні культури не перебувають під впливом однієї вартості, але в синтезі різних вартостей, які слід розглядати в історичній перспективі.

Фізіогноміка.

Коли для пізнання свого або чужого характеру не раз потрібно довгих років часу („бочку соли треба з людиною з'їсти, щоб її пізнати”, — каже народна примовка), а для пізнання національної психіки потрібно цілих поколінь, тоді завдяки науці фізіогноміки можна досягнути цього протягом хвилини із зовнішнього вигляду даної особи, зокрема її обличчя.

Початки цієї науки сягають часів грецьких філософів; в першому столітті до Христа вона була відома під назвою „Сіанмієн”. Натяки на неї маємо в Біблії Старого Завіту („Вже й з вигляду можна пізнати чоловіка, і з обличчя видно, хто розумний”, — Книга Сирах, 19, 29). В модерній době праці про фізіогноміку дали — швейцарський протестантський теолог Й. К. Ляватер (XVIII стол.), лікар К. Г. Карус, Ф. Й. Галь та інші.

Згідно з дослідженнями цієї науки, вже сама будова тіла вказує на темперамент і здібності людини. Струнка, худощава постать належить людям активним, підприємливим і рішучим, серед яких бувають дослідники, піонери, лідери. Коли у них грушкова (трикутна) форма обличчя з високим чолом, — тоді це можуть бути мистці (Едвард Козак), літератори, поети, філософи. Натомість низьку, товстувату фігуру з круглим обличчям та коороткою шиєю мають особи вітального темпераменту, погідної вдачі, замилюванні у життєвих вигодах і приємностях. Вони легко пристосовуються до кожночасних обставин — „не доктринери.”

Як згадано, грушковаті (звужені униз) обличчя притаманні інтелектуалам і мистцям. Це звичайно також особи з роздвоєною психікою („схізотипи”), задириливої вдачі, що не люблять коритися волі інших — творці оригінальних ідей. Квадратне лице з широким чолом і такими ж вилицями є ознакою стійкості, непідкупності, ретельності. Мають його вдумливі, розважні особи, що вміють здійснювати свої пляни — люди твердих переконань, уперті. Серед

них чимало добрих політиків (наприклад, Вінстон Черчіл).

Овальне (видовжено-округле) лице, при середньому рості мають одиниці практичні, систематичні, з хистом до пристосування (Микита Хрущов). Люди з круглим обличчям й круглою головою є гнучкі у поведінці, згідливі, що сприймають світ таким, яким він є, і також уміють пристосовуватися до вимог і потреб часу.

Ознаками характеру можуть бути також поодинокі частини обличчя. Наприклад, за високим чолом діє бистрий розум, інтелігентність, терпеливість — прикмети необхідні до життєвих успіхів. Це люди великих ідей, винахідники; між ними бувають видатні філософи, успішні політики. На протилежні до них якості вказує низьке, вузьке чоло людей слабого характеру, часто безвідповідальних. Однак низьке, але широке чоло буває у проникливих спостерігачів.

Великі з твердими мочками вуха (мочка, частина вуха, де вколюється сережка) є ознакою доброго здоров'я і життєвих успіхів. Зокрема велика горішня частина вух (як у Дмитра Донцова) вказує на інтелігентність і практичний змисл. Такі вуха переважають у юристів, лікарів, філософів, лідерів. Вуха з більшою долішньою частиною належать особам доброго серця і погідної вдачі. Малі, прилягаючі до голови вуха бувають у осіб з мистецьким, здебільшого музичним обдаруванням. Але в них брак витривалості, слаба пам'ять!

Делікатне, м'яке волосся і така ж шкіра вказують на витонченість смаку, вразливість, замилювання до культури. Природне хвилясте або кучеряве волосся мають люди романтичної, чутливої, хоч і нетерпеливої вдачі, привабливого чару. Натомість тверде, шорстке волосся є в людей діловитих, рішучих. Коротке, стояче волосся зраджує обмежений розум, брак самостійності і смаку. Темний колір волосся мають люди приязні і ввічливі; каштановий — гарячого темпераменту, імпульсивні, з хистом до майстерности та з почуттям справедливості. Густе волосся — ознака здоров'я.

Очі

Очі мали б бути осаджені рівно, розмежовані на ширину ока. Більша відстань вказує на слабкий ум, менша — на хист до обсервації, аналітичний ум, творчу наснагу, але також на вузькоглядність, нетолерантність, хитрість. Великі округлі очі мають особи кмітливі (бистроумні), обережні, палких почувань. Серед них теж чимало акторів, співаків.

Отяжілі, товсті повіки бувають при стриманій, недовірливій натурі. Малі очі є звичайно в людей боязких, меланхолійного

темпераменту й обмеженого ума. Прижмурені очі означають силу уваги, зосередженість, витривалість і точність.

Темний колір очей є символом енергійності, активності, пристрасності. Ці прикмети відсутні при очах ясних. Сірі очі вказують на великий розум, що панує над серцем. „Така барва очей властива геніальним людям”, — писав Іван Франко. (Сірі очі мали, між іншим, Шевченко, Франко, Леся Українка та інші видатні постаті нашої історії, як М. Залізняк, гетьман Павло Скоропадський; у світовій історії — Наполеон). Ясно-карі очі мають люди теплої, співчутливої вдачі, хоч у них менше стійкості і послідовності, як при чорних очах. Чорні очі є ознакою передбачливості, рішучості та великої інтелігентності. Сафірово-сині, зелені або ясно-фіолетні очі вказують на активність і притомність ума. Червоні очі бувають у людей внутрішньо напружених з посиленою сексуальністю.

Брови

Брови темнішого кольору, ніж колір волосся, мають особи сильних почувань, пристрасного напруження, з твердим характером і творчим поривом. Ясніший колір брів вказує на пасивний темперамент, можливо на слабе здоров'я. М'які, рівні, широкорозмежовані брови бувають в осіб широкого розуму, талановитих, толерантних. Разючо помітні, нерозмежовані брови вказують на гарячий, пристрасний темперамент, ревнивість, недовірливість і диктаторську вдачу. Кошлаті брови — символ дразливості й донкіхотства. Густі брови — ознака мужеськості, імпульсивності, гнівливості. Рідкі — символ легковірності; короткі — знак нетерпеливості, перечулення, деколи егоїзму. Що тонші, рідкіші брови, то більше стримана, асоціальна людина з браком творчої наснаги і нахилом до лінивства. Дуже грубе, темне волосся густих брів належить видатним особистостям, часто автократам (Брежнєв).

Ніс

Носи ділять на римські, грецькі, вірліні, гаковаті, задерті, кирпаті або їх комбіновані форми.

Римський — великий, правильно оформлений (Пій XII), з високим гребенем ніс належить вродженим провідникам. Коли під ним вузькі уста, тоді такі особи бувають безжалісні і жорстокі. При широких устах вдача є гуманна, симпатична. Загалом — це панівні, гордовиті натури.

Грецький — прямий, гарний ніс вказує на замилювання до краси й мистецтва. Такий же ніс, але меншого розміру, закінчений наче вірлиний дзюб — це вірлиний ніс в осіб з мистецьким смаком, але без творчої наснаги, яка питома людям з грецьким носом. **Гакватий** (викаблучений) ніс мають люди активно-підприємливі, рухливі, з успіхами у промислі і торгівлі, часто тяж матеріялісти (при великій голові). **Задергі** (звернені вгору) носи мають особи задирилі, що люблять перечити іншим; вони також енергійні, агресивні, практичні, вміють виносити рішення і брати на себе відповідальність. Люблять бути з людьми. **Кирпатий** (притуплений) ніс виявляє людину вузьких ідеалів, браком вітальності, хоч товариської і милої вдачі (Часто комедійні актори).

Загалом — великий ніс при обмеженому розумі вказує на тяжку, примхливу, часто фанатичну вдачу. Довгий ніс буває в людей незвичайно талановитих, з хистом до провідництва або замилювання до харитативної діяльності. Середньої величини ніс із широким містком і товстими ніздрями мають особи ощадні, скупі, що вміють нагромаджувати багатства. Це звичайно є стимулом до працьовитості — до успіхів у торгівлі і професії. Однак при низькій голові ця форма може бути спонукою до лиходійства: обману, крадіжок і навіть грабежу. Ідеальний ніс повинен бути простий, без горбків, з круглим, повним закінченням і товстими боками. Прямі носи є символом здорового мислення; загострені — холодної вдачі.

У с т а.

Великі уста вважаються ліпшими, ніж малі. Губи повинні бути розмежовані прямою лінією; чим простіша ця лінія, тим більш надійна людина. Малі, бліді, тісно стулені губи вказують на потайну, скриту, або холодну, вираховану вдачу. Малі, бліді уста бувають теж у осіб несміливих, нездібних належно виявити свої почування. Вистаючі, повні губи означають хвалькуватість, невишуканий смак, як теж грошолюбство, захланність, нагромадження запасів. Широкі уста є ознакою щедрості, доброзичливості, симпатії і виrozumілости. Кути уст, звернені вверху, вказують на оптимістичну, веселу, хоч і примхливу вдачу; звернені вниз є знаком песимізму, перечуленості, в гірших випадках — схильності псувати радість іншим. Повнота кутів уст є символом гостинності. Довга, тверда, пряма верхня губа означає стійкість, зосередженість і здорові засади. Коли зосередженість є надто напружена, тоді трапляється розсіяність ума. Дуже коротка верхня губа зраджує легкодушність і ненадійність характеру. Товсті губи виявляють

задирливість вдачі в людей, що поступають по власній думці і волі, але завжди занятих, працьовитих. Товстіша долішня губа буває у лицемірів, що часто допускаються промахів під маскою чеснотливості.

Підборіддя

Найбільш відповідне підборіддя є висунуте вперед; найгірше — відхилене взад. Квадратне, вистаюче підборіддя є ознакою сили, хисту до провідництва, з виглядом на довголітність. Розколоне підборіддя — знак пристрасної, але опанованої жаги любови до протилежної статі.

Відхилене взад (рецесивне) підборіддя буває в осіб менше амбітних, неохочих діяти відповідно до своїх спроможностей, слабої волі, часто впертих. Мале, округле підборіддя мають люди легкодушні, але з теплотою любови і сильного темпераменту. В них брак самопевности, вони воліють коритися, ніж наказувати.

Густу бороду або вуси мають люди незвичайно працьовиті, жадні задовольнити свою амбіцію й досягнути намічену мету.

— . — . — . — . — . — . — . — . — .

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що фізіогноміка — це не наука в стислому розумінні цього слова, має вона чимало критиків. Згаданий вище психолог Г. Рорахер навіть не радить „посилатися на встановлені правила фізіогноміки, оскільки вони не доведені відповідними аргументами. Дуже часто ці правила собі взаємно суперечать.”⁶⁾ Подібні застереження висував у XVII столітті французький мораліст Ж. Ля Брюїр, вважаючи, що „фізіогноміка може служити тільки для здогадів.” Опонентом цієї науки був також американський учений Д. Г. Патерсон, автор праці „Будова тіла й інтелект” (1930).

Проте, як кожний може переконатися особисто, ця наука дає чимало влучних вказівок і тому має немало прихильників.

— . — . — . — . — . — . — . — . — .

1) Цит. за Н. Григоріїв. Українська народня вдача. 1941, ст. 21.

2) У Збірнику „Перший Український педагогічний конгрес. Львів, 1935 (1937).

3) В. Янів. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду. У збірнику „Релігія в житті українського народу”. 1966, ст. 192.

4) E. Spranger. Types of men. 1928.

*) Князь М. Цертелєв писав у 1819-му році в передмові до „Збірки українських історичних дум“, що українцям притаманна чиста моральність, „яку вони старанно зберігають і сьогодні, як одну спадщину по предках, що врятувалася від жадности сусідніх народів.“ — Цит. за „Великою історією України“, вид. І. Тиктора. 1948, ст. 649.

5) E. Spranger, Ibid., p. 293.

6) H. Rohrer, Ibid., s. 130.

Бібліографія до розділу „Фізіогноміка.“

1. Asano, Hachiro. Faces never lie: the new art of Japanese physiognomy. 1964.
2. Rees, Grace A. Character reading from face: the science of physiognomy. 1955.
3. Young, Lailan. Secrets of the face. 1984.

Мирослав ПОПОВИЧ

Особно виділяється філософія Тараса Шевченка. Він і для учасників гуртка, за походженням паничів, був предметом поклоніння як Поет і Пророк, голос Народу і голос Божий. Шляхи його духовного формування та його інтереси істотно відрізнялись від середовища хоча б тому, що Шевченко був справді геніальний поет. Тема філософії поетичної творчості, філософська характеристика Шевченкового доробку — окремі питання. Відзначу лише, що в цілому Шевченко лишається близьким ідейно до своїх товаришів, і його політичний радикалізм знаходить вираз швидше в поезії, ніж у програмах. Читаючи „Гайдамаків“, не варто забувати, що тема принесення сина в жертву традиційна для християнства, дуже поширена у романтиків і сама по собі не говорить про кривавість авторів. Як і членам Товариства Шевченкові властивий певний індивідуалізм, велика самостійність Промислу у визначенні власної долі. Якоюсь мірою це збігається з традицією кінця ХУІІІ — початку ХІХ ст. („голос Поета — голос Божий“), але, швидше, з традицією того Кобзаря-Перебенді, що на козацькій могилі сам на сам розмовляє з Богом. „Ми не раби Твої — ми люде“ — це горде волелюбство якраз і визначало особливі риси історичного призначення українського народу, яке, згідно з месіянізмом Костомарова, полягало в його особливій здатності покінути з усяким деспотизмом.

(З „Журналу Державницької Думки“. Київ. 1992)

Місце першого поховання Тараса Шевченка в Петербурзі. На надгробному Каміні витесані відважні слова Пророка: „Поховайте та вставайте, кайдани порвіте“, а далі російською мовою: „Здесь, 12 марта 1861 г., было первое захоронение Великого Поэта Украины Тараса Шевченко“

Тарас ШЕВЧЕНКО

*Благословенная в женах,
Святая Праведная Мати
Святого Сина на землі.
Не дай в неволі пропадати,
Летучі літа марне тратить.
Скорблящих Радосте! пошли,
Пошли мені святеє слово,
Святої правди голос новий!
І слово розумом святим
І оживи і просвіти!
І розкажу я людям горе,
Як тая мати ріки, море
Сльози кровавої лила,
Так, як і Ти. І прийняла*

*В живую душу світ незримий
Твойого Розп'ятого Сина!..
Ти — Матер Бога на землі!
Ти сльози матері до краю,
До каплі вилила! Риду, риду,
Молю, ридуючи, пошли,
Подай, душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило,
І на Україні понеслось,
І на Україні святилось
Те слово, Божеє кадило,
Кадило істини. Амінь.*

(З поеми „Неофіти“)

Михайло ЛОЗА

ОТЕЦЬ МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ (1811—1843)

(до 150-их роковин його смерті)

В житті українського народу, розділеного часто політичними кордонами, дається запримітити маркантне явище, процес національного відродження, започаткований в одній займанщині, швидко переносився на інші частини України. Так було з відродженням української державності в 1917 і 1918 роках, так було з поширенням нашої національної назви — „Україна”, „українець”, так було з літературним відродженням — започаткованим Іваном Котляревським на центральноукраїнських землях. З таким спостереженням можна було б посуватися далі в глибину історії українського народу, але ми зупинимося на останньому явищі.

В часі, коли появилася „Енеїда” Івана Котляревського, українські землі перебували в основному під пануванням двох імперій: Росії і Австрії. Хоч виступ Івана Котляревського мав місце на центральноукраїнських землях, у підросійській частині України, то його твір „Енеїда”, який появилася у 1798 році, швидко став тим духовним мостом, яким ідея Івана Котляревського, ідея відродження української літератури, ідея впровадження у неї народної мови проріділася до Галичини. Почин Івана Котляревського підхопив у Галичині молодий український патріот Маркіян Шашкевич і кинув гасло:

*Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила —
Чому ж мова їй немила?
Чом ся не встидати маєм?
Чом чужую полюбляєм?*

А тою мовою, яку ‘полюбляла’ тоді українська інтелігенція в Галичині, була мова польська. Цією мовою залюбки розмовляли і священники, користувалися нею студенти Духовної Семінарії у Львові, студентом якої був також і Маркіян Шашкевич. В Духовній

Семінарії був звичай, що питомці збиралися час-до-часу із своїми настоятелями в просторій залі, яку звали „музеєм”, і там хтось із питомців виголошував промову, відповідну до характеру зібрання: чи то на честь якоїсь високопоставленої особи, чи з нагоди якоїсь події. Такі промови виголошувалися польською, німецькою або латинською мовами. Коли прийшла черга на виступ Маркіяна Шашкевича, він — на превелике диво присутніх — сказав свою промову по-українськи. Своєї мови він не повстидався! Виступ Шашкевича припав тоді багатьом питомцям до вподоби. У деякого зродилося навіть бажання розмовляти українською чи — як тоді казали — руською мовою.

Поки молодий питомець Маркіян Шашкевич рішився на такий сміливий крок, пройшов він процес освідомлення. Це освідомлення відбулося в наслідок роздумувань над долею свого народу в порівнянні із долею інших слов'янських народів, національне відродження яких породило у Шашкевича бажання допомогти своєму народові піднятися з упадку, допомогти йому створити власну літературу рідною зрозумілою мовою. Але як? Підмога прийшла. Прийшла зі сходу. Подали її піонери українського національного відродження, які діяли на центральноукраїнських землях, а перш за все Іван Котляревський. Прочитавши його „Енеїду”, запізнавшись із граматиною української мови Олексія Павловського — виданою в 1818 році, вглибившись у українські народні пісні, що їх у 1827 році видав Михайло Максимович, Шашкевич і сам став збирати народні пісні у своїй вужчій батьківщині. До цієї праці заохочував і своїх товаришів.

Про той перелім, який стався у поглядах Маркіяна Шашкевича, дуже влучно висловився один з найближчих його товаришів і однодумців о. Яків Головацький у статті „Пам'ять Маркіяну Руслану Шашкевичу”. Згадавши про студії Шашкевича в ділянці слов'янознавства, Яків Головацький далі писав:

„Тут ему отворився великий світ — Слов'янщина з своєю поважною, величною стариною, з відмолодженими відживаючими парістками. Все то переймала молода, повна сили і надії душа. З живим запалом молодецьким слівдив, іспитував, загортав цілу Слов'янщину і заєдно розпростронював свої відомости.

„Розваживши все і роздивившись, предці не знаходив нігде того, що дух его віщий перечував, а душа так сильно бажала; все він тужив за чимсь, шукав, чого у школах не учили, чого не знаходив ні в старих, ні в нових словесностях, бо він шукав своєї народної, банував за своєю родимою. Як півсонно снувалася перед умом якась нова питома своя народна словесність, але не було відваги без проводу самому пуститися в незнакому путь! Пригодою

лучилася Котляревського ‘Енеїда’, Малоросійські пісні Максимовича та, либонь, Павловського граматака. Урадований знайшов тое, за чим так довго глядів, зобачив живий приклад, переконався о можности народної руської словесности, загадав великую гадку: утворити чисто народну словесність южноруською і сесій гадці вірен остав до кінця.” (Твори Якова Головацького, том 1, стор. 229, вид. „Руська Письменність”. Мову автора задержано з незначними змінами).

Знайшовши те, за чим глядів, зв’язавшись духово з Придніпрянщиною, Маркіян Шашкевич не поривав цього зв’язку вже до кінця свого короткого життя. Кожна літературна новість на центральноукраїнських землях наповняла молодого ентузіаста радістю. Про це свідчить от хоч би лист Шашкевича до Михайла Козловського. Майже весь зміст листа заповнений враженнями Шашкевича від літературних досягнень братів-придніпрянців. Під кінець 1941 року Шашкевич одержав Альманах „Ластівка”, що його — в тому самому році — видав у Петербурзі Євген Гребінка. З листом до Козловського Шашкевич посилав йому „Ластівку” і з захопленням, звертаючися до обох Козловських, пише:

„Рідні, любезненькі! Несеся воздухами до Вас, мої миленькіі, шпарка Ластівка. Такої ще ніхто з роду не бачив, бо не то іно що гарно виспіває та щебече та так мов промовляє, а то ще й на зиму не ховається і все снується, і все літає, і все виспіває, що забудеш і біду і горе, і смуток і журбу, і здається тобі, що завсіда весна. От така то летит до Вас Ластівка.

„При Ластівці ступає вагою сановитий, сумний сказав бись, престарий Могила і заглядає не так, як ластівка, весело в віконця, а ступає під землю в могили, цілує давний порох, обнімає кости, а, нагорнувши там сили в свої груди, гуляє з вітрами по степах, або з вороном по-під небеса. От-так, братчику. Потішся з ними, полюбуйся, пожурися і поплач, а небаком назад їх до нас пришли.”

Далі у своєму листі Шашкевич обіцяє прислати Козловському твори Григорія Квітки-Основ’яненка. (Твори Маркіяна Шашкевича, том 1, стор. 132—133, вид. „Руська Письменність”).

У листі Шашкевич згадує про Могили. Це псевдонім українського поета-романтика Амвросія Метлинського (жив у роках 1814—1870). Перша збірка його творів під назвою „Думки й пісні та ще дещо” вийшла друком в 1839 році. Саме цю збірку мав Шашкевич на увазі, пишучи листа до свого друга Михайла Козловського.

У „Ластівці” — як відомо — друкувалися перші твори Тараса Шевченка. Тож — само собою розуміється — з цими творами Шевченка Шашкевич познайомився. Дехто припускає, що до рук

Шашкевича дістався також і перший „Кобзар” Шевченка — виданий у 1840-му році.

Але вернімся до попередніх років. Знайшовши те, чого шукав (за висловом Якова Головацького), Шашкевич почав думати про якийсь видання українською мовою і в Галичині. При допомозі однодумців, а головню при допомозі двох близьких друзів — Якова Головацького й Івана Вагилевича — Шашкевич зредагував літературну збірку українською мовою — під назвою „Син Русі, ілі собрание стихотворов в руским языку от клеру Семінарії єнеральної в Льві городі, руского краю Метрополії, року 1833”. Назву цієї збірки подають тепер звичайно в скороченні: „Син Руси”. У збірці був поміщений вірш Шашкевича такого змісту:

*Дайте руки, юні други,
Серце к серцю най припаде,
Най щезають тяжкі туги,
Ум, охота най засяде.*

*Разом, разом! Хто сил має,
Гонім з Руси мраки тьмаві, —
Зависть най нас не спиняє.
Разом к світлу, други жваві!*

Був це заклик до шанувальників української мови.

Після цієї першої літературної спроби, яка мала ще багато недостач, Шашкевич і його однодумці вирішили скласти ще одну збірку — призначену вже для загалу. Задум здійснено. Нова збірка одержала назву „Зоря, писемце посвяченое рускому языку”. На зміст „Зорі” склалися народні пісні українських і слов’янських народів, та оригінальні твори укладачів збірки. Збірку „Зоря” зредагувано в 1834 році. На видання збірки друком треба було мати згоду цензури, тож рукопис переслано до Відня, до цензора слов’янських видань — Вартоломея Копітара, за національністю словінця. З літературного боку Копітар оцінив збірку позитивно, але дозволу на видання не дав, мотивував свою відмову аргументами політичного характеру. У „Зорі” була стаття про гетьмана Богдана Хмельницького, яка — на думку Копітара — могла б порушити поляків. Знову ж ідея окремішности української мови і народу могла б не подобатися москалям. Копітар вислав „Зорю” австрійським урядовим чинникам у Львові для дальшого вирішення, поставивши при тому питання: 1. Чи Австрія може і повинна підтримувати русняків (малоросів) коштом і на досаду польської літератури? 2. Чи має вона робити це також коштом і на досаду

великоруської літератури, бо природний ріст цієї нової літератури в Галичині мав би розвиватися коштом польської і великоруської літератур ?

Львівські урядові власті, вважаючи себе некомпетентними вирішувати справу видання „Зорі”, звернулися до Митрополита української Греко-Католицької Церкви — Михайла Левицького, а Митрополит знову до свого дорадника — професора богословії д-ра Венедикта Левицького. Останній прямо перелякався нового духу збірки „Зоря”. Перелякав його і фонетичний правопис збірки і її зміст, не подобалося йому навіть приbrane ім'я Руслан. (Тут треба пояснити, що Шашкевич, Головацький і Вагилевич прибрали собі слов'янські імена : перший — Руслан, другий — Ярослав, третій — Далибор. Цих трьох ентузіастів відродження української літератури їхні товариші називали „Руською Трійцею”. З такою назвою перейшли вони до історії української літератури). Не розуміючи значення імени Руслан, цензор о. Венедикт Левицький утотожив це ім'я з німецькою назвою для Росії „Русланд” і з таких недоречних міркувань зробив висновок, що Шашкевич пропагує з'єднання галицьких українців з москалями. Розуміється, що при такому наставленні до збірки цензор не дав дозволу на її видання.

В час, коли вирішувалася доля „Зорі”, Шашкевич відважився на ще один сміливий крок. Українські священики виголошували тоді проповіді звичайно польською мовою. Мало хто проповідував по-українському. Шашкевич став переконувати питомців у тому, що слід би було виголошувати проповіді українською мовою. Питомці поділилися: одні підтримували ідею Шашкевича, інші були за вживанням у проповідях польської мови. Дійшло до того, що Митрополит велів питомцям 4-го курсу вирішити це питання шляхом голосування. Голосування, однак, вирішило справу на користь польської мови. Не зважаючи на це, питомці — Шашкевич, Устиянович, Вагилевич виголосили у трьох львівських церквах в день Покрови проповіді руською-українською мовою. Маркіян Шашкевич проповідував у церкві св. Юра. Було це у 1835 році. Названі питомці зробили перелім. Після їхнього виступу щораз то більше священиків почали вживати української мови у своїх проповідях.

Після невдачі із „Зорею” члени „Руської Трійці” не зневірилися. Далі думали над тим, як би то видати збірку друком. Вихід знайшовся. Рік перед тим Яків Головацький був на студіях у Пешті. Там мав він знайомих студентів сербів. За їхньою допомогою можна було видрукувати збірку на Угорщині, де не було такої суворої цензури як у Відні чи Львові. Отож Яків Головацький переслав до Пешту на руки свого знайомого серба Георгія Петровича новий рукопис збірки із зміненою назвою, а саме —

„Русалка Дністровая”. Сьогодні важко сказати, чи і як далеко зміст „Русалки” відбігав від змісту „Зорі”, бо рукопис „Зорі” у першому своєму вигляді не зберігся. Цим разом пощастило. „Русалка Дністровая” побачила світ. Надруковано її при кінці 1836 року, але на титульній сторінці поставлено наступний, 1837 рік. Місце видання: Будим (тобто — Буда). Тут потрібне пояснення: в часах Шашкевича угорські міста Буда (Будим) і Пешт були ще окремими містами. Сполучено їх в 1872 році. Пов’язано також і назви. Об’єднані міста дістали назву „Будапешт”.

Хоч з надрукуванням „Русалки” пощастило, то щастя після того вона не мала. З надрукованих 1000 примірників Петрович вислав на руки Якова Головацького до Львова 900, а 100 — до Відня. Львівська поліція, однак, skonфіскувала вислані на адресу Головацького примірники — так що у свій час мало книжок розпродано. Skonфісковані примірники пролежали на поліції до 1848 року. В часі так зв. „Весни народів” знято з них заборону продажу.

Перше видання „Русалки” — це вже бібліографічна рідкість. На щастя, є можливість тепер робити фотокопії, і таку техніку для перевидання „Русалки” застосовано. Появилися вже факсимільні видання, які заступають оригінальне видання.

На конфіскації першого видання „Русалки” не закінчилося. Поява цієї книжечки завдала Шашкевичеві і його товаришам чимало клопотів і то не тільки з боку поліції, але й від свого громадянства. Згадуючи про поставу громадянства до „Русалки”, Яків Головацький у Альманаху „Вінок Русинам на обжинки” в 1846 році писав:

„В нещасливу годиноньку вродилася тая Русалка. Замість помочі та підохочування найшлися посмішки... ба й ворогування. Показалося, що — ‘що голова — то розум’. Були такі, що радо би її читали, але не в тім строю (вбранні). Одному за се, другому за те невподоба. Одному в сім, другому в тім недогода. Не взяв ворог і таких, що зовсім цуралися такою невидальщиною і бісом на неї якось дивилися”.

Шашкевич, мабуть, сподівався неприхильного ставлення громадянства до „Русалки”. Свої сподівання передав він віршем „Веснівка” — поміщеним у тій же „Русалці”:

*Цвітка дрібная
Молила неньку
Весну раненьку:
— „Нене рідная,
Вволи ми волю,*

*Дай мені долю,
Щоб я зацвила,
Весь луг вкрасила,
Щоби я була,
Як сонце ясна,*

*Як зоря красна,
Щобим згорнула
Весь світ до себе!"
— „Доню голубко!
Жаль мені тебе,
Гарная любко!
Бо вихор свисне,*

*Мороз потисне,
Буря загуде;
Краса змарніє,
Личко зчорніє,
Головоньку склониш,
Листоньки зрониш,
Жаль серцю буде."*

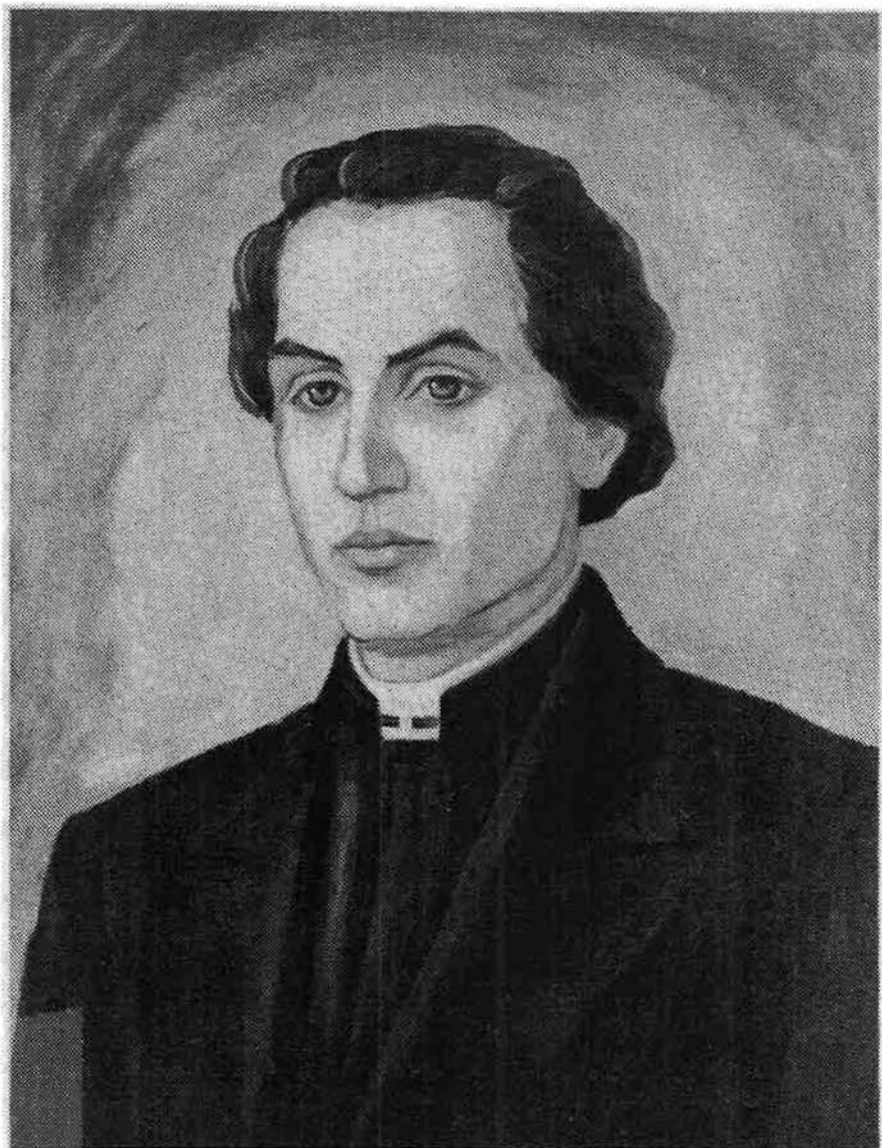
Вірш „Веснівка” зацитовано тут за текстом з праці д-ра Луки Луцева „Маркіян Шашкевич”, Видавництво „Свобода”, 1963 рік. Коли порівняти цей текст із текстом надрукованим у „Русалці”, помічаються певні зміни — не тільки у правописі, але й у мові, — наприклад: форму займенника „минѢ” змінено на „мені”, іменник „жиль” (діялектична форма) — на „жаль”. виправлено також і друкарські помилки. В „Русалці” надруковано:

*Вволи ми волю,
Дай минѢ домо.*

Складач недоглянув, і букви *лю* прочитав як *мо*. Інші друкарські помилки: „горная” — замість „гарная”, „жило”, — замість „жилѢ”, згідно „жаль”. В цьому випадку складач не доглянув м’якого знака „ь” і прочитав його як „о”, і вийшло: *Жило серцю буде*.

Правда, „Русалка”, як припускав Маркіян Шашкевич, зазнала чимало лиха, але перетерпіла його, не загинула і таки вкрасила собою весь луг. „Цвітці дрібненькій” не дали загинути послідовники Шашкевича, прихильники відродження української літератури в Галичині і поєднання цієї літератури з українською літературою за Збручем. Словом: о. Маркіян Шашкевич, на 42 роки молодший від автора „Енеїди”, став своєрідним доповненням Івана Котляревського. Велику кривду роблять Шашкевичеві ті, хто вважає його галицьким поетом. Ні, о. Маркіян Шашкевич був соборником — всеукраїнцем!

Ні Котляревський, ні Шашкевич не стали найбільшими українськими поетами. Але вони є піонерами відродження української літератури. Як піонери — вони промощували шлях для приходу таких велетнів, таких світочів української літератури як Шевченко, Франко, Леся Українка. Прихід великих постатей звичайно буває попереджений предтечами. І такими саме предтечами були Іван Котляревський і о. Маркіян Шашкевич.

Пробудитель Галичини, поет і священник, піонер відродження літератури народною мовою у Західній Україні, о. Маркіян Шашкевич (6-го листопада 1811 року — 7-го червня 1843 року). Перший із духовників того часу виголошував проповіді в церкві українською (руською) мовою. Портрет пензля мистця Роман Коваля.

Микола РЯБЧУК

„БО РУСЬКЕ МИ СЕРЦЕ”

До 150-річчя від дня смерти Маркіяна Шашкевича

Шашкевичів сучасник і у певному розумінні зверхник — австрійський канцлер князь Клеменс фон Меттерніх — сказав якось, що за загорожею його саду (під Віднем) починається Азія. На схід від Меттерніхового саду лежали, як ми знаємо, Словаччина і Угорщина, Польща й Литва, Україна і Білорусь, Фінляндія і Росія; словом, від географічної Азії його відділяли добрих кілька тисяч кілометрів, про що князь Меттерніх, зрозуміло, знав хоча б тому, що на тих теренах лежав чималий шмат ввіреної йому імперії. Але зрозуміло також, що не про географію йому йшлося: в понурому жарті австрійського канцлера відбилася вся зневага тогочасного імперського „естаблішменту” до численних „варварських” („азіятських”!) народів, над якими благодійникам — Габсбургам судилося панувати.

Меттерніхівський жарт — своєрідна парадигма усього ставлення Західної Європи до своєї убогішої і менш удатної східної сусідки; Україна пізнала на собі таке ставлення чи не найкраще з-поміж усіх східноєвропейських народів: упродовж століть її вперто не помічали, ігнорували, заперечували, принижували. Навіть сьогодні, коли політична ситуація, здавалося б, кардинально змінилася, багато хто й далі воліє не бачити її упритул, не сприймати всерйоз, трактувати як такий собі політичний жарт, історичне непорозуміння.

Пам’ятати про цей соціальний контекст необхідно, бо інакше ми мало що зрозуміємо в українській історії й українській культурі. Ми не зрозуміємо, зокрема, унікальної ролі о. Маркіяна Шашкевича в процесі українського національно-культурного відродження; не зрозуміємо, зрештою, й самого того відродження, а відтак і характеру тієї безмірної шани, якою ось уже півтора століття оточена скромна постать галицького поета й будителя — як у Західній Україні, так і на Наддніпрянщині.

Переглядаючи нині поетичний доробок Шашкевича — зо три десятки оригінальних віршів і кільканадцять перекладів („Сербські

народні пісні”, уривки з „Короледвірського рукопису” та з „Канівського замку” Северина Гощинського тощо), — ми навряд чи наважимося визнати цей доробок справді значним, співмірним із Шевченковим чи бодай із Федьковичевим. І справа не лише у мізерній кількості написаного (поет помер у 32 роки від туберкульозу, на яку хворів і його батько, ото ж творчий потенціал молодого поета залишився великою мірою нереалізований). Справа не лише в тематичній, стильовій, інтонаційній обмеженості написаного — українські романтики дошевченкової, та й пошевченкової доби писали подібно.

У Шашкевича, здається, найвиразніше помітна нерозвиненість, невиробленість української літературної мови тієї доби, — помітна особливо виразно на тлі його ж таки власних віршів, писаних польськи, значно досконаліших, хоч теж далеко не першорядних у тогочасному літературному контексті.

Що ж тоді дає нам підстави розглядати наївні і, як на сьогоднішній літературний слух, „неоковирні” рядки М. Шашкевича в одному ряду з вогненным і нітрохи не застарілим упродовж століть Шевченковим словом? Що дає нам моральне право услід за Франком зарахувати Шашкевича до „найбільших світочів нашої літератури: Котляревського... Шевченка, Федьковича, Костомарова”? (Іван Франко. Зібр. творів у 50-и томах. Т. 43, с. 378 — К., 1986).

Очевидно, не тільки поезія. Естетичні критерії у випадку української літератури, на жаль, досить часто виявляються безсилими, бож недостатніми; вони можуть з'ясувати стороньому читачеві лише півправди, тим-часом як ціла правда залишається неприступною, — якщо шукати її поза конкретним суспільно-політичним та національно-історичним контекстом, — тим трагічним контекстом, у якому змушена була розвиватись українська культура, українська нація. Одним із можливих ключів до цього контексту якраз і є згадана на початку фраза фон Меттерніха, або ж — слова самого Шашкевича з його передмови до „Русалки Дністрової”: „Судило нам ся послідними бути. Бо коли другі Славяне вершка ся дохаплюють, і естли не вже то небавком побратаються з повним ясным сонцем, нам на долині в густій студеній мраці гибіти. Мали і ми наших півців і наших учителів, але найшли тучі і бурі — тамті заніміли, а народові й словесності надовго ся здрімало; однакож язык і хороша душа руська була серед Слов'янщини, як чиста слеза дівоча в долоні Серафима.

„Зволила добра доля появилися і у нас збіркам народних наших пісень і іншим хорошим і ціловажним ділам. Є то нам як заране по довгих тьмавих ночах, як радість на лиці нещасного, коли лучша надія перемчить скрізь серце его; суть то здорові, повноносильні рістки, о котрих нам цілою душею дбати, оргівати, плекати і

зрошати, док під крилом часу і добрих владнувателів хорошою і кріпкою засіяють величею” („Русалка Дністровая”. Фотокопія з вид. 1837 р. — К., 1972, ч. III).

Про те саме — й чимало віршів Маркіяна Шашкевича, скажімо, написане 1833 р. „Слово до читателей руського языка”:

*Дайте руки, юні други,
Серце к серцю най припаде,
Най щезають тяжкі туги,
Ум охота най засяде.
Разом, разом, хто сил має,
Гоніть з Русі мраки тьмаві;
Зависть най нас не спиняє,—
Разом к світлу, други жвавi!*

Маркіян Шашкевич. Твори, К., 1973, с. 23)

„Се перша у нас книжка в руській мужицькій мові — угольний камінь галицько-руського письменства”, — так оцінив місце і значення творчості Маркіяна Шашкевича його земляк Михайло Павлик у нарисі “Про русько-українські народні читальні” (1887).

Ще чіткіше про це сказав Михайло Возняк у великій статті про Шашкевича, написаній до 100-річчя з дня його народження: „В житті українського народу, зокрема в його літературі й культурі, Шашкевич зробив своє ім'я безсмертним, заслуживши це безсмертя тим, що:

1) ввів погорджену й висміювану селянську українську мову в літературу, складаючи ‘Зорю’ і ‘Русалку Дністровую’, пишучи вірші, прозові оповідання і наукові розвідки; народної мови вживав у церковній проповіді та світських промовах, у домовім і публічному житті, народну мову вважав за гідну для перекладів найкращих чужих творів і Святого Письма — тому дав початок нової доби української літератури в Галичині;

2) уклав першу гарну читанку для народних шкіл у народній мові;

3) ужив у своїх писаннях фонетичного правопису;

4) підкреслював при кожній нагоді єдність українців на всьому їх етнографічному просторі;

5) усю свою діяльність опер на своєму народі й усе, що робив, робив для кращого майбутнього рідної землі.”

(Михайло Возняк. Маркіян Шашкевич. Львів, 1941, с. 51-52).

Шашкевич, отже був *перший* — і вже цим заслуговує на нашу повагу, але він також був *всупереч* — всупереч забитості і затурканості українського люду, всупереч зденаціоналізованості

української інтелігенції, всупереч спровінціалізованості української культури, всупереч довгим століттям бездержавного існування, всупереч усьому, що ми дещо евфемістично називаємо „несприятливими історичними обставинами”. Беручись за нечуване діло — писати вірші мужицькою мовою, видавати цією мовою альманах, читати цією мовою церковні проповіді і дбати про освіту цього безправного люду в його ж таки рідній мові, Шашкевич, безумовно, кидав зухвалий виклик — меттерніхівській монархії, всевладним в Галичині полякам, зденаціоналізованому русинському клірові, землякам-рутенцям і, нарешті, собі самому, — що, може, було річчю найважчою — із огляду на слабе здоров'я і з огляду на життєві знегоди та подвійну залежність від церковних і світських властей (заробляв собі на хліб сільським священиком), із огляду на родинні традиції та стереотипи, згідно з якими польська мова вважалася значно престижнішою від „русинської”, через що, власне, й віршував молодий Шашкевич по-польськи значно краще, аніж по-українськи.

Щоб подолати це все, потрібен був велетенський дух, неабияка сила волі, титанічна одержимість, що її ми знаходимо у Шевченка (лиш на два роки молодшого від Шашкевича), згодом у Лесі Українки, Франка. Саме ця одержимість і злутувала життя і творчість Шашкевича в одне, неподільне ціле, спонукала навіть найприскіпливіших „естетів” визнати услід за Богданом Лепким, що „не можемо його віршів читати, не думаючи про нього, не пам'ятаючи, хто, коли і як їх писав; не можемо дивитися на них з таким холодом і з такою безсторонньою байдужістю, з якою газетний рецензент осуджує надіслані до редакції поезії” (Б. Лепкий. Маркіян Шашкевич. — Коломия, 1912, с. 86).

Тільки так можемо зрозуміти наведені вище слова Франка про „найбільших світочів нашої літератури”, як і наведені нижче спогади Черемшини зі свого дитинства: „Деда мали дома дві шафи, повні книжок, і, піддаючи мені по книжці, казали мені вечорами читати ті книжки голосно при вуйках і дедевих знайомих. Читалося ‘Дністровую Русалку’, ‘Правду’ за рік 1869, Федьковича, Нечуя, ‘Марусю’ Квітки, Вовчка, видання ‘Просвіти’... Мої дедя були на свій час і селянський стан досить очитані, любили все, що гарне і добре, любили багато читати, а навіть самі бралися принагідно вірші писати, були дуже вразливі на чуже нещастя і на чужу кривду...” (Марко Черемшина. Твори в двох томах. К., 1974, с. 171).

Драгоманов, котрий 1876 року в статті „Галицько-руське письменство” не без іронії цитував “стихи” Маркіяна Шашкевича, вважаючи загалом „чудними вже для освіченого чоловіка у Росії у часи Лермонтова і Гоголя заголовки віршів галицьких і зразки мови їх”, помилявся в найголовнішому: для справді „освіченого

чоловіка” вірші Шашкевича не більш „чудні”, ніж, скажімо, вірші Шекспіра для сьогоденного англійця, чи “Слово о полку Ігоревім” для кожного з нас; мовна і версифікаційна геніяльність Шевченка постала не на голому місці: вона зростала і з давньоукраїнської поезії XVI—XVII ст., і з книжної мови Сковороди, і, звичайно, з досягнень (і невдач) найближчих Шевченкових попередників.

Перехід до живої народної мови від книжної знали практично всі національні літератури. Для одних тією священною книжною мовою була арабська, для інших — санскрит, ще для інших — латина. На Україні цей перехід від книжної церковнослов'янської до живої народної затягнувся, на жаль, через відомі історичні обставини. Щогірше — хронологічно цей перехід припав на період остаточного поневолення України сусідами та, як наслідок, фатальної асиміляції провідних верств суспільства. Творення нової літературної мови на Україні відбувалося, таким чином, в умовах структурної неповноти української нації, в умовах, коли цілі суспільні прошарки (і то, власне, найбільш причетні до творення й поширення літератури) не користувались українською мовою; коли мова, по суті, не функціонувала у цілих величезних сферах суспільного життя, витіснена звідти іншими панівними мовами.

Усе це, безумовно, ускладнювало процес формування нової української літератури народною мовою, підштовхуючи одних письменників до творення в чужих, літературно розвиненіших на той час мовах, інших — провокуючи до штучного збереження на письмі церковно-слов'янської, „руської” архаїки (галицьке „москвофілство” — великою мірою наслідок такої мовної дезорієнтації), а ще інших — істотно обмежуючи в засобах виразу, через що нова українська література тривалий час не могла вийти за межі „низького”, бурлескного стилю та поверхових фолклорних наслідувань.

У Галичині згадані процеси проходили особливо болісно — як з огляду на мовну й етнічну відрубність цього терену, так і з огляду на тривалішу окупацію цього менш численного, ніж на Наддніпрянщині, етносу. Аж за часів Франка літературна мова в Галичині набула бажаної гнучкості й невимушеності, — а по-справжньому її ресурси розкрилися вже в цьому столітті у творчості цілої плеяди поетів з Галичини.

Шашкевич був перший, і ця його першість дає нам підстави цілком по-іншому дивитись і на його власні вірші, і на вірші Франка та Антонича, яких, на мою думку, без Шашкевича могло, зрештою, просто не бути.

„Література всякого народу є образом його життя, його способу думання, його душі, — писав 1836 року Шашкевич у

невеликій полемічній брошурі 'Азбука і abecadto', виданій у Перемишлі польською мовою. — Вона повинна зародитися і зрости серед власного народу та розцвісти на тій самій ниві, щоб не бути подібною до того райського птаха, про якого оповідають, що він не має ніг і тому заєдно висить у повітрі. Література є необхідною потребою цілого народу. Її змаганням і головною ціллю є ширити освіту між усіма членами народу" (М. Шашкевич. Азбука і abecadto. Передрук з унікального оригіналу 1836 р. — Вінніпег, 1969).

Ця полеміка з „латинщиною” не повинна, однак, сприйматися як негація всього чужого. „Шашкевич читав Міцкевича, — свідчить у згаданій праці (с. 92) Б. Лепкий, — знав польську поезію, знав чужі літератури, від грецької й латинської починаючи, був, як багато хто в його часах, очарований поезією Шіллера, одушевлявся закордонними українськими поетами-авторами...” До сказаного можемо додати й слова Франка про вплив на Шашкевича ідей Яна Колляра, Вука Караджича, інших діячів слов'янського відродження, а також про значення в поетовому становленні інституту Оссолінських у Львові — „з його багатою вже тоді бібліотекою, багатою іменно на книжки і видання слов'янські”, та про особисті контакти з польською інтелігенцією — групою „молодих, світлих і талановитих поляків, що опісля мали відіграти важну роль у історії польського письменства” (Іван Франко. Збір. творів у 5-ти т. Т. 29., с. 43.-К., 1981).

Та найістотнішими у поетовому становленні й „наверненні в українство” було, безумовно, його знайомство з тогочасною наддніпрянською літературою — творами Котляревського й Квітки-Основ'яненка, Гребінки й Метлинського, зібранням українських народних пісень Максимовича та „Граматикою” Павловського. При всій унікальності Маркіяна Шашкевича як суспільного і культурного явища мусимо визнати також, що було воно складовою частиною загальноєвропейського процесу національної емансипації, національного пробудження і відродження багатьох недержавних народів. І в Болгарії, і в Угорщині, й у Польщі, і в Сербії поети-романтики ставали своєрідними „батьками нації”, її „будителями” — це чеське слово щонайкраще характеризує суть літературної й громадської діяльності багатьох романтичних поетів, зокрема й українських по обидва боки Збруча.

Шашкевичеві не бракувало літературних взірців для наслідування — як у творчості колег-наддніпрянців, так і серед чималої кількості польських поетів „української школи”; не випадково одним із небагатьох творів, що його взявся перекладати Шашкевич, був „Канівський замок” Северина Гошинського (польського письменника з Київщини, твір якого мав вплив, між іншим, на

Шевченкових „Гайдамаків”).

Українська старовина, багата і драматична, приваблювала не лише польських і російських романтиків, найбільший інтерес вона викликала, зрозуміло, у самих українців: у ближчій і дальшій історії шукали українські „будителі” підтвердження історичних прав і державницьких устремлінь свого народу, доказів його історичної тягlosti і спадкоємности, його не випадковости на історичній сцені серед інших народів.

Вірші про Наливайка й Хмельницького, про перемогу русичів над польським королем Болеславом Кривоустим, посідають поважне місце в доробку Шашкевича; історія для нього — не лише тема ностальгійних зітхань за тим, що було і не вернеться, а й заклик до чину, нагадування про майбутнє, за яке слід боротися, яке слід здобувати:

*Споминайте, братя милі,
Славнії часи старі!..
Ніби Прута бистрі хвилі,
Плили руські лицарі.
Блискали шеломи в сонці,
Червонилися щити, —
Славні Русі оборонці
Йшли на ворога в світи (...)*

*Від копит шляхи стогнали,
Від прапорів нісся шум,
Аж до неба підлітали
Гомони лицарських дум!
Споминаймо, братя милі..
Може, спомин спосіб дасть
Воскресити в новій силі
Руську славу, руську владсть!*

(М. Шашкевич. Твори. — К., 1973, с. 30)

Київська газета „Рада” 29-го жовтня 1911 року у редакційній статті з нагоди 100-річчя з дня народження Маркіяна Шашкевича писала: „Насіння, що кинув Шашкевич у рідну землю, по довгих часах національного лихолітя й стужі прийнялося нарешті, зійшло, і скрізь тепер зазеленіли вже молоді вруна нашого народного відродження” (цит. за: „Русалка Дністрова”. Документи і матеріали. — К., 1989, с. 341-342). Радість із тієї молоді зелені, як ми знаємо, виявилась передчасною: суворі морози ледь не до самого коріння вибили незміцнілі паростки давно очікуваного українського відродження. Не будемо, отже, впадати у патос нині, хоч маємо для того, здається, більше підстав, ніж у жовтні 1911 року. Нагадаємо краще видану приблизно в той самий час у далекій Америці книгу споминів про Шашкевича — з її простим і суворим імперативом: „Він не той поет, що тільки займає, бавить, полонить фантазію і чувство, то віщун, то великий діятель народний. Його поезії, його пісні — то радше средство, а ціль — збудити свій нарід, двигнути його, ввести межі інші народи

Слов'янщини і Європи, до волі, до поступу, до великої культурної роботи" (3 Маркіянових днів. Спомини. Зладив Іван Брик. — Нью Брітен, 1912, с. 29).

Серед палких Шашкевичевих „Псальмів Русланових” — їх не вельми охоче включалось до підсоветських видань поета, є рядки: „Сполошиш ми долю і проженеш щастя, день ми споморочиш, і світ ми западе, нуждою мя вдариш і нашлеш ми злидні, світ ми спустіє і йме ворогувати, знидіє радість і плач мя огорне, туга ми ранком і вечером журба, і ніч ми не сонна, і горьоване з сонцем; вирвеш ми очі і душу ми вирвеш, а не возьмеш милості і віри не возьмеш, а не видреш любови і віри не видреш, бо руське ми серце та й віра руська!” (М. Шашкевич. Твори. — К., 1973, с. 118).

„Караюсь, мучусь, але не каюсь”, — скаже з подібного приводу майже одноліток Шашкевича Тарас Шевченко; „Благословляю твою сваволю, дорого долі, дорого болю”, — напише через 150 літ Василь Стус. Не шукайте тут прямого зв'язку. Він у кожному з нас, у нашій причетності до того, що Шашкевич звав Руссю, а ми сьогодні звемо Україною.

Константина МАЛИЦЬКА

В о.МАРКІЯНОВІ РОКОВИНИ

*Він рідне слово пробудив,
Те слово призабуте,
З мужицьких серць добув його,
Зі струн сільської нуті.*

*В погорді було скрізь воно,
І пан ним соромівся,
Він на престол підняв його,
Щоб світ йому вклонився.*

*І кинув слово те в народ
На лан пустий і сірий,
І плоду ждав з зерён своїх,
Любови повен, віри.*

*І впало сім'я слів його
На добру впало ниву,
І серед вихрів, в жар наруг
Розвинулось щасливо.*

*І вже не згине слово те,
Повік буде дзвеніти
Й пророка пам'ять збережуть
Вкраїни вірні діти.*

Галина КОЛЕССА

ПЕРЕВІДКРИЙМО НАШУ ІСТОРІЮ

Протягом довгих років історія України як нації та держави була фальшована. Щобільше — багато її аспектів взагалі замовчувалося, включно з видатними постатями, які в тій чи іншій ділянці — історії, політиці, науці чи культурі відіграли важливу роль і вплинули на дальший поступ цих ділянок, а тим самим в певному сенсі — і на долю наступних поколінь. Про таких людей „не бажано”, а часом й заборонено було говорити вголос, а як вже офіційні чинники їх і згадували, то ця інформація була тенденційно спотворена. Так діялося за царської Росії, ще гірше — за російсько-большевицької окупації, не набагато краще представлялися справи в міжвоєнній та сучасній Польщі. Вистачить сягнути за советськими енциклопедіями чи польськими виданнями, щоб пересвідчитися, як далеко зайшли спроби перекручення, спалювання інформацій про все те найкраще, що належить нашому народові. За прикладами не приходиться далеко ходити — Митрополит Андрей Шептицький, проф. Володимир Кубійович, вже не говорячи про гетьмана Івана Мазепу, Головного Отамана Симона Петлюру...

Замовчування і фальшування виникали з імперіялістично-експансіоністичних цілей, як і спроб елімінації всього, що будувало українську національну свідомість, показувало живучість нації і стремління до незалежності. Цьому було підкорено і старання викликати в українців почуття національної меншевартості та підбудувати у панівних народів великодержавний шовінізм.

Серед жертв такої політики були історичні події та постаті перелому двох століть та першої чверти XX століття, коли почала по-справжньому рости і розвиватися ідея сучасної національної самоутвердженості.

Однією з таких постатей був Олександр Колесса (1867—1945) — літературознавець, мовознавець, фолклорист, поет, історик літератури, громадський та політичний діяч, дійсний член НТШ. Доцент, а згодом професор Львівського університету (1895, 1898—1918), один із засновників, перший та кількарізовий ректор Українського Вільного Університету (1921—22, 1925—28, 1935—37)

та Карлового університету в Празі (1923—39), посол до австрійського парламенту (1907 та 1911—18), де захищав права українців до освіти, включно з правом мати український університет; голова Дипломатичної Місії ЗУНР в Римі (1921); засновник „Товариства наукових викладів ім. Петра Могили” у Львові (1906) — першого українського народного університету, головою якого був аж до 1918 року, та заступник голови Центральної управи товариства „Просвіта”.

Олександр Колесса протягом своєї більш як тридцятилітньої наукової діяльності досліджував пам’ятки української писемности, нову українську літературу, український фольклор та фольклорно-літературні зв’язки, написав праці про творчість Тараса Шевченка, о. Маркіяна Шашкевича, Юрія Федьковича, Івана Франка, Уляни Кравченко та інших, серед них і не-українців.

О. Колесса (літературний псевдонім — Олекса Ходовицький) — автор багатьох поетичних творів, серед яких — популярного „Шалійте, шалійте, скажені кати”; головна ідея його поезій — важка доля національно поневоленої батьківщини, протест проти насильства та деспотії, нужда та ліричні мотиви.

Олександр Колесса належав до української інтелектуальної еліти того часу. Діяльність вченого внесла великий вклад в українську наукову думку і не тільки віддзеркалює його відданість українській справі — вона відіграла важливу роль в становленні свідомости українців, особливо на Західних українських землях. Тому спадщина О. Колесси, як і інших йому подібних постатей, вимагає свіжого погляду та глибоких досліджень, тим більше тому, що імена такого рівня людей супроводжувалися безліччю тенденційних перекручень, неясностей, які виникали з інспірацій наших ворогів. Вистачить згадати, що одні характеризували Колессу як „буржуазного націоналіста”, і цього вистачало, щоб „забути” його заслуги і творчість, інші старалися порізнити його з Іваном Франком і створити враження, ніби О. Колесса став на дорозі І. Франка в отриманні професури у Львівському університеті, хоч правдивою причиною був спротив намісника Галичини Казімежа Бадені, жорстокого переслідувача українського руху. Крім того, Франко не користувався прихильністю уряду з уваги на свої радикально-соціалістичні та революційні ідеї, через які він тричі був ув’язнений. Не допомогла справі також і контрверсійна стаття Івана Франка „Der Dichter des Verrates” („Поет зради”).

Навпаки — Олександр Колесса протягом цілого життя був у дружніх стосунках з Іваном Франком і шанувальником його творчости; щобільше — І. Франко мав великий вплив на формування світогляду О. Колесси та на громадсько-літературну

Олександр Колесса

творчість останнього. О. Колесса у своїх викладах присвячував велику увагу творчості І. Франка і спричинився не тільки до детального зазнайомлення з нею широких мас тодішнього студентства, але й до звеличення його як геніяльного поета і Великого Каменяра нашого народу.

Доказом браку солідної аналізи життя і творчості О. Колесси свідчить хоча б той факт, що місце народження вченого всі енциклопедії подають хибно.

Обов'язком сьогодинішнього покоління є спростування тенденційних перекирчуень у нашії історії та повернення належного місця незаслужено забутиим її сторінкам. 125-та річниця від дня народження Олександра Колесси могла б бути доброю нагодою не одному нашому науковцеві присвятити увагу дослідженню творчості Поета і мислителя, а опрацювання архівів* і творчого доробку вченого напевно вистачить на зроблення багатьох наукових праць.

* Збережена частина особистого архіву Олександра Колесси знаходиться в Канаді у його нащадків.

Не часто на одній світлині можна зібрати таких визначних особистостей, як ось на цій фотографії з минулого століття, з доби, коли формувалася і йшов до висот галицький „Пємонт”. Судять (зліва): Михайло Павлик, Євгенія Ярошинська, Наталія Кобринська, Ольга Кобилянська, о. Сувєстєр Ленкий (Марко Мурава), Андрій Чайковський, Кость Паньківський, старший. Стоять: Іван Копач, Володимир Гнатюк, Осип Маковей, Михайло Грушевський, Іван Франко, Олександр Колесса, Богдан Ленкий. Стоять (в другому ряді): Іван Петрушевич, Філарет Колесса, Осип Кушакевич, Іван Труш, Денис Лук'янович та Микола Івасюк.

УКРАЇНІ

*Ти сходиш вже, огниста наша зоре!
Ти, недосяжна і велика мріє,
Ти, здійснена всіх поколінь надіє,
Ти, в бурі світовій єдиний наш якорє!*

*І путь Тобі стелили від віків
Володимира Хрест, ум бистрий Ярослава,
І вся бувальщина важка, кривава
І геніїв піднебний, віщий спів.*

*Сусіди горді вже присипали могилу,
В яку Тебе вели Твоїх синів крамоли, ...
Та душу невмирущу і Твого люду силу
Пекольних врат зусилля всі не поборили!*

*Із аду лютих мук, із моря поту й крови,
Із жару полум'я, з потоків сліз сиріт
Встаєш безсмертна Ти із сявом любови
Нове життя — новий творити світ!*

*Гей, в Києві ревуть і дзвони і гармати!
Мов прадідів полки воскресли із могил
І молодих, нових набрали сил,
Щоби ще раз за Тебе умирати!*

*На щоглах кораблів стяги жовто-блакитні
Із моря Чорного шумлять Тобі поклін...
Заграли радісно Кубань і синій Дін,
Пороги гомонять Тобі пісні привітні.*

*Тобі й Бескидові вклоняються вершини,
Хвалу Тобі гудуть і Прута водопади
І радісно шумлять над Тисою левади,
Й Волині кришталевих вод долини...*

*Прийми ж поклін і від землі Данила!
Скріпи склепіння Твогого хорому,
Простри над людом волі мирні крила
І йди назустріч сонцю золотому!..*

УКРАЇНСЬКА ПРОПАГАНДА ДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Одним з могутніх засобів модерної політики — державної чи визвольної — є належно поставлена інформативна служба і пропаганда. Ця остання — це формування думок і поглядів інших людей, творення публічної opinio для плянованої мети. Тому вже американський президент Лінкольн твердив, що „публічна opinio є усім; без її прихильности все засуджене на невдачу, — при її допомозі можна все досягнути”. Ця правда зокрема важлива для поневолених народів, які, — як каже курдська приповідка, — „ніде не мають приятелів”. Вони не мають голосу в світовій політиці, люди чують про них тільки принагідно й до їхніх визвольних аспірацій відносяться з байдужістю, а то й з ворожістю, власне, через непоінформованість і впливи ворожої пропаганди. Що, наприклад, знаємо ми про визвольні змагання басків, бретонців, курдів, сікхів та інших, коли нарікаємо, що світ так мало знає про нас?

Відколи постала в 1991 році українська незалежна держава, ситуація змінилася на нашу користь. Майже півтори сотні держав світу визнали Україну і кількість їх щодень зростає. Але і далі нашим завданням є не тільки цікавитися долею інших народів, але й нахилити їх до позитивного ставлення до нашої держави, здобути їх реальну підтримку. Світ мало знав правди про Україну, тому що справа її державности від віків придавлювалася намулом російської пропаганди. Наслідком цього ще до Першої світової війни в Західній Європі про нас мало хто знав. Це стосувалося і міродайних чинників.

Небезпеку цієї ситуації збагнули діячі українського національного відродження вже в половині минулого століття та на початку цього століття і в міру своїх сил та можливостей старалися цьому запобігти. За це їм належить признання і місце в нашій історії. Згадаємо кількох із них, хоч їх було значно більше.

Одним з перших на цьому полі були члени Київської Громади, основаної в 1860-их роках (Стара Громада). Реакцією на

їхню діяльність були донесення адміністративних органів України до російського уряду про ширення української пропаганди не тільки серед селян і міщан, але й серед війська, та що метою цієї пропаганди є „відділення України від Росії”. Царський режим zareagував на це застосуваннями, звільненнями з посад та іншими репресіями української інтелігенції. Завершенням цих переслідувань був указ міністра внутрішніх справ Валуєва про заборону українського друкованого слова, що появився в 1863 році.

Інформативно-пропагандивні статті про українські справи в російській пресі містив у тому часі Михайло Драгоманов. За це він був звільнений в 1875 році з посади професора в Київському університеті. В наступному році члени громади вислали його до Західної Європи як амбасадора і речника української вільної думки за кордоном.

Оселившись в Женеві, Драгоманов розгорнув жваву видавничо-публіцистичну й політичну діяльність на всю Європу. Статтями у власному журналі „Громада” і в європейських газетах та інформативними брошурами в різних мовах (він знав шість чужих мов) Драгоманов „відчинив вікно з Європи в Україну і з України в Європу”. Його протест проти Емського указу з 1876 року, опублікований в чотирьох мовах, відкрив очі Європі на справжню Росію та її імперіялістичну політику, подав перші правдиві відомості про український рух та його переслідування царатом. Обстоюючи постулат самостійності всіх народів російської імперії на федеративній базі, Драгоманов протестував проти ставлення українського питання як домашньої справи Росії, вважаючи його питанням міжнародним. Він теж видвигнув концепцію одности української нації і держави в її етнографічних межах і протестував проти польських претенсій на українській землі в рамках „історичної Польщі”.

Та хоч Драгоманов уважав інформативно-пропагандивну публіцистику корисною, він згодом прийшов до висновку, що більш ефективною є пропаганда жива, dokonувана ділами. „Нам треба засяяти наукою та ділами, аби увесь світ зглянувся на нас. Тоді й числитися з нами будуть”, — казав він*.)

Діяльність Драгоманова позитивно оцінювали вже його сучасники. М. Грушевський вважав місію Драгоманова „епохою в

*) Модерну версію цієї думки маємо в Євгена Онацького, який каже, що „цікавість теперішнього світу можна викликати дійсним героїзмом, піднесенням непереможного чуття (чого так багато у Шевченка), але не намаганням викликати чисте співчуття, що лише нас принижує. Головна мета — викликати обурення, а не співчуття..., бо обурення кличе й спонукує до чину”. — Є. Онацький. „У Вічному місті”. 1954, ст. 285.

українському житті". Він пригадував культурному світові, що в її найтемнішій добі Україна жила далше, що вона не вмерла і не вмере mimo всіх царських утисків і заборон."³

Слід згадати, що живими пропагаторами української справи в сенсі Драгоманова (хоч не за його ініціативою) були тоді наші світової слави мистці оперної сцени — Соломія Крушельницька (1872-1953), Олександр Мишуга (1853-1922), Модест Менцінський (1875-1935) та інші. Своїми виступами на сценах європейських столиць і великих міст вони пригадували світові, що Україна не тільки існує, але й зроджує талановитих мистців.

У науковому світі тоді ж визначився фізик, професор Віденського університету Іван Пулюй (1845-1918) своїми дослідженнями катодових і „Х” — променів, що їх згодом удосконалив В. Рентген. Світової міри ученим був також основоположник геохемії і біохемії Володимир Вернадський (1863-1945).

ІВАН ФРАНКО

В тому часі, коли М. Драгоманов ширив правду про Україну на європейському форумі, подібну діяльність серед народів Австро-Угорщини провадив Іван Франко. Високоталановитий літератор, науковець і політик, Франко публікував статті про українські справи не тільки в українських, але і в німецьких, польських та інших чужомовних часописах і журналах. Як кореспондент віденського демократичного тижневика „Die Zeit” в роках 1895-1905, він містив статті, що визначалися гарним стилем, об’єктивністю, ясністю викладу та пристрасною любов’ю до справи визволення українського народу. (Франко був одним з перших публіцистів, що захищали концепцію повної незалежності України всупереч федералістичним ідеям Костомарова і Драгоманова).

Багато статей про українські справи публікував Франко зокрема в польській пресі. В роках 1887-97 він працював у редакції „Кур’єра Львовського” та був співробітником кільканадцяти інших польських газет і журналів, що появлялися в Австрії і Росії. Його короткі огляди історії української літератури друкували німці, поляки, чехи, мадяри. Зі свого боку Франко щиро цікавився іншими націями, захоплювався величними постаттями західноєвропейських народів [і інших народів], робив переклади з їхніх літератур. У своїй промові з нагоди 25-літнього ювілею його літературної праці він казав: „Я старався присвоювати культурні здобутки й інших народів і знайомити інших з його (українського народу) життям”.

МИХАЙЛО ТИШКЕВИЧ

До впливових пропагаторів і захисників української справи перед, в часі і після Першої світової війни належить визначний політик і дипломат граф Михайло Тишкевич (1857-1930). Народжений у шляхетській родині на Київщині, Тишкевич закінчив Петербурзьку академію мистецтв і перед Великою війною виїхав до Швейцарії. Тут він розгорнув широку інформативно-пропагандивну діяльність у користь України. Працю улегшували йому численні знайомства в антантських дипломатичних колах та листовні контакти зі знайомими політиками в Парижі й Лондоні. Немалу роллю грали і його особисті вальори: був це аристократ, повний привабливості й грації, вишуканий у поведінці, хоч скромний у рухах і словах, бистрий у думанні. За короткий час свого перебування за кордоном Тишкевич став настільки популярним, що дипломати чужинці шукали його посередництва для взаємних зв'язків. Посилав він меморандуми в українській справі всім представникам Атланти, провадив таку ж пресову кампанію у швейцарських і англійських газетах. В 1917 році Тишкевич багато причинився до визнання української державности Англією та Францією.

До публіцистичної праці Тишкевича належать також вартісні інформативні брошури і документи: „Історичні документи про Україну”, „Україна перед Мировим Конгресом”, „Українська література” та інші. Його ролю в українській справі за кордоном один наш діяч ставить нарівні з ролюю М. Грушевського на батьківщині в дореволюційний час. „Так само закордонні вороги України приписували М. Тишкевичеві створення українського питання за кордоном, як російська царська влада разом з ‘чорносотенними’ елементами приписувала Грушевському ‘створення’ українського питання в Україні”. 4) Свою діяльність Тишкевич фінансував власними фондами, жертвуючи на неї свої останні ощадності.

В 1918 році Тишкевич був призначений послом Української Народної Республіки при Ватикані, а в 1919 році — головою дипломатичної місії УНР на Мирову Конференцію в Парижі (після відкликання Сидоренка). Тут він нав'язав нові контакти з провідними державними мужами Європи — французьким президентом Пуанкаре, з прем'єрами Клемансо, Ллойдом Джорджем і Венізелосом, маршалом Фошем, ген. Вейгандом та іншими. Одначе, заходи Тишкевича були нівечені іншими членами української місії, які вважали його „католицьким клерикалом”. Він зрікся свого становища в 1921 році і виїхав до своїх у Познанщині, де в міру

можливостей продовжував працю для України. Помер М. Тишкевич 3-го жовтня 1930 року в Бидгощі.

Оцінюючи ретроспективно діяльність Драгоманова, Франка, Тишкевича, один наш учений каже, що „були вони на той час ревелаяціями в інтелектуальних сферах Європи”. Вони завдавали перші удари об мур мовчання і байдужості до української справи в світі.

* * *

Помагали пробивати цей мур також інші українські діячі, тепер майже призабуті історією, хоч варті доброї пам'яті поколінь.

Належить до них передусім редактор і публіцист Роман Сембратович (1876-1906), який уже в 1890-их роках під час своїх студій у Відні публікував статті про українські справи у столичній пресі Австрії. Коли І. Франко в 1898 році через шахрайства польської адміністрації в Галичині програв вибори до Віденського парламенту, Сембратович виступив у тижневику „*Di Bage*” з домаганням до австрійського міністра справедливості вияснити цю справу судовою дорогою. На переломі століть Сембратович уже як відомий публіцист, друкував інформативно-пропагандивні статті також у часописах Німеччини. Польська галицька преса зареагувала на них бурею лайки і спричинила деякі труднощі в дальшій праці їх авторові.

Тому з початком 1901 року Сембратович оснував свій тижневик „*X-Strahlen*”, в якому поруч справ цікавих для віденської публіки присвячував багато місця українським справам. Не змігши, однак, вдержати свій тижневик, Сембратович став кореспондентом німецького часопису „*Франкфуртер Цайтунг*”. У 1902 році появилася в Німеччині його книжка „*Polonia irredenta*” про сваволі і надужиття польської шляхти і властей в Галичині, що знову спричинило повінь протестів з боку польських газет.

В 1903 році з ініціативи Сембратовича став появлятися журнал *Ruthenische Revue*, що його видавцем був Український Народний Комітет. Цей журнал ґрунтовно ознайомлював європейську публіку з українськими справами — галицькими і підросійськими. Про утиски царського режиму в Україні Сембратович докладніше написав у книжці „*Das Zarentum in dem Kampfe mit der Zivilization*” (1905). Ця книжка появилася теж у французькому перекладі з передмовою Б. Бернзона, про якого буде мова далі.

Біограф Сембратовича признає, що був це „інформатор... совісний і безпартійний, який ознайомлював німецьку і європейську публіку з українськими справами і його праця не пропала

безслідно, — культурний світ став більше інтересуватися Україною”. 5)

* * *

Сучасником Сембратовича в пропагандивній праці був публіцист і видавець Ярослав Федорчук (1878-1916). Уродженець Снятина в Західній Україні, вчився він в українській академічній гімназії у Львові, потім працював в асекураційному Товаристві „Дністер” (в роках 1896—1902). Виїхавши до Швейцарії, Федорчук деякий час перебував у Женеві, заки перенісся до Парижу. Тут доповнив свою освіту, одружився й добився становища і маєтку. Від 1907 року він став містити статті про українські справи в журналі „Le Courrier Europeen”. До редакційної колегії цього журналу входили політики й письменники різних націй, між ними й великий приятель українців, норвезький письменник Бернштерне Бернзон (1832-1910), нагороджений в 1903 році премією Нобеля. На пропозицію Федорчука Бернзон погодився написати передмову до французького перекладу вищезгаданої книжки Сембратовича „Царат у боротьбі з цивілізацією”, виданої Федорчуком. Та хоч мав він добрі стосунки в політичних і літературних колах Парижу, однак його статті про польсько-українські відносини в Галичині наробили йому ворогів серед польських емігрантів у Франції — вони очорнили Федорчука й інших українських публіцистів, начебто вони пишуть за гроші пруського уряду.

Відомості про Україну і її проблеми подавав також заснований Федорчуком „Кружок українців” (Circle Ukrainiens) у Парижі. Під фірмою цього Кружка вийшла в 1912 році праця Федорчука про українське відродження — *Le reveil national des Ukrainiens*. Незадовго перед Першою світовою війною він поширив свою діяльність теж на Англію, видавши меморандум про українське питання англійською мовою — *Memorandum on the Ukrainian question in its national aspect*.

Після вибуху війни Федорчук переїхав до Льозанни у Швейцарії, де й помер 7-го травня 1916 року.

* * *

Чимало описів і споминів про Україну і її нарід залишили чужинецькі автори-туристи, що побували у східній Європі вже від XVI століття або й раніше. Писали вони про національні різниці між українцями і росіянами, про політичні аспірації української верхівки тощо. Вичерпні дані про ці подорожі й описи знайде читач у книжці Володимира Січинського („Чужинці про Україну”).

На окрему згадку серед чужинецьких авторів заслуговує польський письменник і публіцист XIX століття — Францішек Духінський (Franciszek Duchński, 1816-1893). Народжений у польській шляхетській родині на Україні, Духінський був одним з нечисленних польських українофілів. Виїмгрувавши в 1846 році до Франції, він був активний в політичному й журналістичному житті польської еміграції; між іншим, у своїх польських і французьких статтях знайомив Європу з українськими справами в Росії. Писав він про арешти й засуд кирило-методіївців, про національні різниці між українцями й росіянами, про окремі початки і хід історії обох народів, зараховуючи Київську Русь до історії України. Завдяки його заходам впливовий французький політик й економіст К.Делямар, видавець часопису „La Patrie”, опублікував у 1869 році присвячений українському питанню памфлет під назвою „П’ятнадцятимільйоновий європейський нарід забутий історією”. Була це властиво петиція до французького сенату, щоб змінити виклади історії в середніх школах Франції з підкресленням національної різниці між українцями і росіянами. Ця публікація появилася також у німецькому перекладі. У своїй книжці „Aryas et Tourans” (1864) Духінський писав, що Гоголь і Шевченко не є росіянами, але українцями, та що вони обстоюють самостійність України.

Духінський був прихильником польсько-української співпраці і в тому дусі дописував до галицького журналу „Основа”. Його погляди мали деяких послідовників серед інтелігенції Придніпрянщини (між іншими О. Кониського), але теж і противників (Костомаров, Драгоманов).

УКРАЇНСЬКА ПРОПАГАНДА В АМЕРИЦІ

Заходи познайомити американський світ з українством починаються вже в першому десятилітті після появи українських емігрантів у ЗСА, в 1890-их роках. Отець Григорій Грушка (1860-1913) оснував у 1893 році часопис „Свободу”, а пізніше — Руський (Український) Народний Союз, щоб згуртувати їх в русло організованого народного життя. На основуючих зборах Народного Союзу о. Грушка, крім усього іншого, закликав присутніх, щоб дали світові про себе знати — „що ви живете і що тут, у ЗСА, українське народне життя б’є живою струєю.”⁶⁾ Головним засобом до цього мала бути „Свобода”.

Першим світським інтелігентом, що занявся інформативно-пропагандивною працею для України в ЗСА, був політичний громадський діяч і публіцист д-р Семен Демидчук (1884-1965). Перший раз побував він в Америці в 1912 році з доручення управи

„Рідної Школи” для переведення грошової збірки на цілі цієї установи. Вдруге вислала його до ЗСА Головна Українська Рада у вересні 1914 року для zorganizування допомоги українським визвольним змаганням та „щоби поінформувати американських українців про наше становище у війні”, — як доручав голова Ради Кость Левицький. Заходами Демидчука відбувся в днях 30-31 жовтня 1915 року в Нью Йорку т. зв. Всеукраїнський Сойм, який вислав резолюцію до Державного Департаменту у Вашингтоні, що „основне змагання українського народу — це самостійна держава”.

Демидчук також нав’язав численні особисті контакти з прихильними американцями та збуджував у них зацікавлення українською справою. В американському видавництві „Крісчіен Гералд” він виєднав 15 тисяч доларів на українські цілі в Європі. За його старанням Український Народний Комітет у Нью Йорку вислав делегацію в особах конгресмена Дж. Геміла і д-ра К. Білика на Мирову Конференцію в Парижі. Той же Комітет (створений 1916 року) вдержував Інформаційне Бюро в закупленому для цієї мети домі в Нью Йорку та видав книжку Степана Рудницького „Ukraine and Ukrainians”(1918).

Стимулом для невтомної діяльності Демидчука був його щирий патріотизм і незламна віра в непереможність української національної ідеї. Його англомовні брошури і статті в часі Першої світової війни „були чи не єдиним джерелом об’єктивних інформацій про Україну та український нарід в англомовному світі. Більшість з них були присвячені українським визвольним змаганням та критиці імперіалістичних зазіхань на Україну з боку її сусідів”, — каже Володимир Душник.⁷⁾

— . — . — . —

Як знаємо, всі пропагандивні заходи наших діячів і публіцистів у Європі й Америці не мали сподіваного впливу на рішення Антанти й ЗСА в справі української державности. Вашингтон був неприхильно наставлений до незалежності України, бо в очах Державного Департаменту Україна була „тільки частиною Росії”, союзника Америки. „Не можна чейже ділити територію свого приятеля”, — казав у зимі 1919 року член американської місії до українського уряду капітан Бовман.⁸⁾ З подібних мотивів ставилася негативно до української справи також Антанта.

Публічна опінія і урядова політика тих потуг була століттями формована впливами Росії — офіційними стосунками з нею. Україна як окрема нація для російських істориків і уряду не існувала. Також сильніші від українців впливи на уряди західних

держав мали польські політики і діячі (як наприклад, І. Падеревський на президента Вільсона).

Тим часом українська нація до Першої світової війни була в процесі відродження і викристалізованою нацією з ясно усвідомленою метою стали українці щойно в часі революції. Поневоленою залишилася Україна й після двох світових війн і її справа понад півстоліття перебувала в міжнародній декон'юнктурі. І хоч про нас тепер уже знають, але „нас низько розцінюють, не вірять у наші силові аргументи”, — як каже проф. Євген Онацький. А рішальною в політиці є сила, а не опінія. Опінія є тільки знаряддям сили для досягнення мети і її вона найчастіше сама формує шляхом пропаганди. На зовнішньому форумі суттєве значення для неї мають тільки факти, бо „справедливість”, — за словами одного американського сенатора, — базується не на емоції чи сентиментальному ентузіязмі, але випливає з правди, яка завжди виходить побідною”. Іншими словами, історичний процес має свою власну логіку, незалежну від суб'єктивних бажань і плянів політичних діячів. Тому правду слід відкривати і подавати до відома світу, що є передусім завданням міністерств інформації і пропаганди в державних націй, чи інформативних бюро і добре зорганізованих „лаббі” — безпосередніх впливів на міродайні чинники, у поневолених народів.

Бібліографічні примітки

1. G. G. Bruntz. „Allied propaganda and the collapse of German empire in 1918. 1938, p. 3.”
2. Цит. в Ю. Охримович. „Розвиток української національної політичної думки”. 1965 (1922), ст. 105.
3. Цит. в Ivan L. Rudnytsky. „First Ukrainian political program”. Essays in modern Ukrainian history. 1987, p. 260.
4. Л. Лукасевич. „Роздуми на схилку життя”. 1982, ст. 195.
5. Н. О. „Мужі української культури 19 і 20 століття” 1985 (1918), ст. 11.
6. Е. Ясенювський. „Отець Григорій Грушка, основник 'Свободи'”. Альманах УНС на 1972 рік., ст. 117.
7. В. Душник. „Д-р Семен Демидчук — піонер і патріот”. Альманах УНС на 1971 рік, ст. 65.
8. Л. Цегельський. „Від легенд до правди”. 1960, ст. 230.

Ю. ЗОРЕНКО

ОСТАННЯ ПІСНЯ МАЗЕПИ

(Баляда)

Над Дніпром широким пишно
Сяють зорі в цій хвилині.
Тут, в Бендерах, все припишло —
Мла вгорі, туман в долині.
— Що там чинять в Україні?..
Над Дніпром міцна рука ще,
Булаву поклавили, сміло
Кобзи струн, було, торкає.
Тут недуга точить тіло —
Пальці кобзу ледь тримають.
Хоче гетьман ще заграти.
— Що ж заграти, щоб розвіять
Цей туман густий в долині?
Щоб болюча туга-пісня
Аж дісталась в Україну?..
Ось рука торкнулась кобзи —
Линуть туги й жалю звуки
На поля, степи та далі,
Голос пробує добути —
Душить голос згуст печалі.
Так мина хвилина, друга.
Потім знову починає
Гетьман скорбну пісні мову,
Та враз чує: хтось у гаї —
Двох чи трьох — ведуть розмову:
„В тузі гетьман. З України
Не діждався він розради...”

*Johannes Mazepa
Cosaccorum Zaporoviensium
Supremus Belli-Dux.*

Портрет Гетьмана Івана Мазепи — Запорозьких Козаків Верховного
Вождя — узятий із журналу „Европейше Фама“, виданого в Ляйпцігу 1704
року.

— Та не все козацтво нині
Піддалось намові, зраді —
Встане Мати ще з руїни!"
Гей, учув цих слів Мазепа,
Сил добув — і дужі звуки
із-під пальців залунали,
Понеслись в поля, на луки,
Обізвались в темнім гаї,
З ними враз могутня пісня
Летом крил широких має —
В ній не біль, не туга й горе,
В ній — одвага й непокора,
Заклик бою в ній лунає:

„Сини України — орлята!
Ще волі засяє нам стяг.
Ще стануть до бою завзято
Нащадки козацькі за нас!
Поразок і зрад вони змиють
Минущого часу ганьбу
І славою гордою вкриють
Майбутню Вкраїни добу.
Не гинуть ідеї свободи,
Не вічна неволя і тьма —
Борися лише, мій народе,
І впіде московська тюрма!"

Аж ось пісні слів не чутно;
Струни кобзи лиш рокочуть.
Козакам-розмовцям чудно —
Подивитись ближче хочуть.
З-за дерев вони поволі
Вийшли й бачать: гетьман доли
Розпростертий спить, спочилий,
Непорушним сном могили...
Не затихли лише струни —
Наче дужче самі грають,
Ще гучніше посиляють
В світ мелодію живуцу:
Дух Мазепи в них витає,
Гін до волі невмирущій!

Степан ВОВКАНИЧ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО СЛОВА

Всі філософські системи є формами певного теоретичного мислення. В них відображені нашарування своєї епохи, акумульовані її наукові відкриття і досягнення практики, завдяки введенню в інформаційний тезаурус історії філософії нових парадигм, категорій, понять тощо. Кожен, хто тією чи іншою мірою причетний до розвитку думки, частково сприймаючи, розвиваючи або відкидаючи погляди попередників, посильним внеском продовжував і продовжує будувати нові структури, виходячи із свого світосприймання та часу. Однак чи не найбільше розширювання у філософії викликав і викликає підхід до розуміння стародавнього вислову „Перед усім було слово”, який і у наш час є своєрідним водорозділом діючих філософських систем, існуючих державних і політичних ідеологій, суспільних укладів соціально-економічного розвитку. Це пояснюється комплексом причин, однак у період перебудови така ситуація значною мірою зумовлюється тим, що значення стародавнього твердження св. Івана недостатньо або й зовсім не аналізується у світлі останніх науково-технічних, технологічних революцій, зокрема інформатизації сучасного суспільства. Цей парадокс дивує, бо вже при першій згадці про слово наша думка асоціюється з його інформаційною сутністю, комунікативною функцією, з його ролею як якісного засобу спілкування людей, передачі соціальної інформації. А може саме елементарне і вузьке розуміння зв'язку слова з інформацією і перешкоджає тому, що згаданий вислів не розглядається з позиції розвитку соціальної інформації як процесу широкомасштабного, який важко обмежити рамками окремої країни і в якому цей зв'язок значно глибший і складніший, а головне, через національно-етичні „вікна” не завжди видимий.

Віднайдення відповіді на ці та інші складні питання перш за все пов'язане з інформаційним підходом до слова, який дозволяє його розглядати цілісно не тільки у вузькому, а й широкому, вірніше найширшому розумінні: слово не треба розуміти вузько, лише як основну одиницю мови, хоч це має великий сенс, складну єдність звукового знака і смислового значення, що несе певну інформацію,

під якою знову ж таки примітивно розуміємо різні дані, новини, тощо. Його слід розуміти як соборний фактор і найвище досягнення розвитку взагалі, де існує єдність матеріального і ідеального розвитку, можливість постійного нагромадження слова в інформації як форму цієї єдності, субстрату інтелектуального ресурсу людського роду, тобто знань людини розумної в цілому. Ця людина у знятому вигляді наслідуює всі процеси еволюції розвитку всього живого на землі, усвідомлює їх і її знання відображають інтелектуальний розвиток самої людини. І ця унікальність людини розкривається тільки через відношення до себе подібної істоти, спілкування і передачу знань, як зафіксованих у матеріальних носіях і уведення у суспільний обіг, що стали, таким чином, інформацією, так і „знань у собі”, у пам'яті людини, думці на словесному рівні. Важко оцінити спілкування слова як засобу інформації у життєдіяльності людей, у передачі набутого ними досвіду й знань, у їх соціальному та духовному розвитку. Обмін досвідом і знаннями, їх нагромадження та передача спричинені соціальною природою. Суспільство як соціальна спільність не могло б існувати, якби люди не спілкувалися між собою, не обмінювались набутим досвідом та знаннями, збагачуючи їх, не передавали від покоління до покоління.

На всіх етапах суспільного розвитку, пізнання закономірностей природи та їх використання у соціальній практиці основою передачі інформації було, є і залишається слово. Соціальна інформація, виражаючи зміст пізнання і логічного мислення у формі видимого і почутого слова, є найпростішим і водночас найбільш творчоздатним природним видом інформації. Ця інформація про нове, пізнане і освоєне людиною постійно перебуває не тільки в русі у суспільстві, а й саме спричиняє рух суспільства вперед, випереджаючи діяльність.

Слово є тим універсальним імпульсом, який співорганізовує розвиток суспільства і дозволяє надати смислового змістові соціальній інформації динамічних матеріальних форм. Ці форми постійно удосконалювалися. Завдяки тому інформація дедалі надійніше зберігалася і зберігається не в одній лише тендітній людській пам'яті. На шляху розвитку матеріальних форм і засобів зберігання та передачі інформації виділяють три важливі історичні етапи, пов'язані відповідно з винаходом та застосуванням писемності, книгодрукування і сучасної безпаперової інформації, що базується на пов'язаній з великими відкриттями людства — комп'ютерній технології. Однак на всіх цих етапах домінуюче творче значення слова зберігалось; мінялись і вдосконалювались лише процеси та форми його кодування з метою оперативного

поширення набутої інформації (рукопис, книга, магнітні стрічки, диски тощо) для загального поступу людського роду. В кінцевому результаті інформація використовувалась і використовується в декодованому вигляді, тобто знову ж таки — в зручній, природній для кожного формі видимого чи почутого рідного слова.

Разом з тим, удосконалення засобів фіксації, закріплення і акумулювання слова в матеріальних носіях інформації, її постійне нагромадження та споконвічна фільтрація, особливо успіхи сучасної соціальної інформації дають підстави говорити про більш широке, якісно нове значення слова у створенні не тільки сукупного соціального досвіду людей, традиційних знань окремих груп чи народу, а й світових „банків інформації”, про їх роль у формуванні інтелектуального ресурсу такої складної інформаційної системи, якою є спільність людей, зокрема, про загальнолюдські цінності, всесвітній розум, суспільний інтелект, наукову думку як планетне явище і тому подібне. Слово набуває надзвичайно ущільненої форми знань, стає своєрідним інформаційним тезаврусом людства. Отже в такому широкому планетарному контексті вагомість слова переростає у велич думки людства, у пізнання об'єктивних істин загальнолюдських моральних цінностей, що зменшує невизначеність за допомогою знань (інформації), перетворює їх у силу (потенціал) і вивільнює інтелектуальну духовну енергію розвитку. Джерелом творення нового стану було слово як певне нагромадження обґрунтованих знань, тобто істина, абсолютне знаюче (нове) слово, що відкриває закони природи, соціально-економічного розвитку, і через їх застосування стає силою, духовною енергією освіченої думки і мудрости, замінюючи силу мускулів. Тут слово репрезентативно виражає думку (розумову діяльність), „клітини” якої — відкриті закони природи, опрацьовані наукові поняття, відфільтровані часом прислів'я, правила-норми поведінки тощо —

формуються окремо від словесного вираження як самодостатні елементи одиниці інформації, нагромадження яких уможливорює прийняття оптимального рішення, створення нових реальностей, раціональних моделей діяльності без безпосередньої участі автора інформації. Це — відчужена від творця, усупільнена інформація, що стає „соціальними генами” розвитку, входить у традиції, орієнтується у знаряддях праці, предметах побуту. культурі народу. Всі предмети, що нас оточують, колись були винаходом безіменних нині авторів.

З огляду на те, на наш погляд, у виразі „Перед усім було слово” закорінений глибокий інформаційний зміст, що вимагає відповідного широкого підходу до слова, а не дискусії навколо вузького розуміння поняття „логос”. Це означає, що основним тут є не

стільки фактор часу, визначальний момент фіксації та відрахунку чогось, з чого *все* починалося, скільки інформативна сутність та природа „слова” як феномену розвитку, де воно через дію стає реальною силою, виражаючи їх органічну єдність і самоорганізацію. В інформаційному тлумаченні слово насамперед виступає як нагромаджені самодостатні знання для побудови нового, які уможливають завершення логічності в усьому твореному, в розумінні різноманітності як системної цілісності, в зменшенні невизначенності (ентропії) і встановлення певного порядку та комплекс інших, як нині усвідомлених, так і ще не вивчених атрибутів раціонального і гармонійного створення та розвитку якісно нового стану, додержання його рухомої рівноваги щодо навколишнього надзвичайно динамічного світу.

Таким чином, слово і відокремлює і узагальнює, воно одиничне і ціле. Воно одиничне у окремої людини, але ціле у людському роді в цілому. Це можна бачити з поданих слів американського астронавта, сказаних під час перших кроків по поверхні Місяця: „Які малі мої кроки і який гігантський крок людства”. Тільки через окреме мале слово твориться велике слово роду людського. У ньому відбивається не тільки дійсність і нагромаджений досвід: воно стає і синтезатором апіорних знань, атрибутом інтелектуального потенціалу. Тут на перший план виступають розум людини і мудрість її дії. Розум і акумулятором і генератором слова, органом прийняття нових рішень на основі опрацьованої інформації, він трансформує поняття у судження, регулює діяльність і поведінку тощо. Мислення, як найвищий процес розумової діяльності, породжує і розвиває слово і через його перетворення в інформаційний ресурс, як інтелектуальну базу людської спільноти, розширює можливості пізнання дійсності, творить усю систему матеріальних і духовних цінностей, стає висхідним трампліном для нового досягнення і просування вперед.

У цьому аспекті слово — не тільки засіб розумового розвитку людини, усупільнення знань — не тільки найвище досягнення, а й плід розумного розвитку взагалі у планетному і космічному масштабі. У такому сенсі можна сказати, що весь науковий, технічний, економічний, соціальний і духовний прогрес людства, який би грандіозний і безкрай він не був, врешті-решт складатиметься із намагань зрозуміти і відтворити шлях становлення слова силою, тобто шлях відтворення слова в його первісному значенні.

Припустимо, що людство створить таку складну речовину, з якої формується людський мозок, створить робота-людину, що наслідує процеси розумової діяльності; навчить робота говорити, працювати на такому екологічно чистому „пальному” як яблука,

хліб, вода і тому подібне. Припустимо, що при цьому людство збереже, хоч би на сьогоднішньому рівні, залишки первозданої природи і не замінить біосферу на техносферу, не доведе навколишнє середовище до стану, коли процеси в ньому стануть необоротними. Адже „шагреньової шкіри” природи може й не вистачити для того, щоб добути знання, самодостатні для відтворення десь у Всесвіті кутка природи, яка колись була на Землі. „Чому такого? Може кращого?” Ні. Саме такого. Бо людина переконується, що саме в ньому все було доцільним і логічним, переконується, що її шлях розвитку є „самоз’їдаючий” і їй не вдалося змінити природні (чи Божі) закони фізики, хемії, біології, що вона може змінити лише умови їх дії. Переконується людина в тому, що для того, щоб зрушити систему, потрібно вийти з неї, а вона — людина — лише частинка природи і може діяти так, як діє сама природа; переконується, нарешті, що для ефективної комунікації в космічному просторі потрібно, щоб інформація передавалася зі швидкістю думки, а не радіомагнітних хвиль чи світла. І людина тоді усвідомить, що вираз „Перед усім було слово” — це історична стиснена спіраль ДНК (DNA) ноосференого розвитку, розтискаючи яку і „продираючись” по якій ми намагаємось її розшифрувати, а водночас створити свій образ і шлях розвитку, хоч не завжди до системи „природа-суспільність-виробництво” відносились з глуздом. Прийшовши, як кажуть, „на круги своя”, людина зрозуміє, що багато із створеного нею є непотрібним, що цінність нового як знання слід визначати в контексті ноосфери, тобто сфери розуму, що йдеться про слово, яке за змістом і формою втілення віддзеркалює все затрачене й здобуте, раціональність і співвідношення в кінцевому підсумку, яку ми не хотіли зрозуміти і оцінити.

Людина усвідомить, що розвиток ноосфери можливий за оптимальної взаємодії системи „природа—суспільство—виробництво” з таких основних обмінних процесів як речовина, енергія, інформація та цілісного збереження примату науки і моральних імперативів (тобто віри).

Можливо, що у просторі вищенаведеного вислову вся його велика складність і глибока таїна. Не виключено, що саме в такій формі мислитель сивої давнини „спресував” складний і взаємозалежний процес розвитку, найвищий результат якого — людина має не тільки земну, а й космічну обумовленість, що Всесвіт як система функціонує на основі інформації, що наш світ — інформаційно зв’язана ділянка космічного стану і слово — надбання не тільки планетне.

Отже, слово, як знання (інформація) — початок і постійний чинник розвитку взагалі, ідея і прообраз створеного. Зумовлюючи

розвиток, воно саме народжується в ньому і з цього й проростає, самоорганізуючись і ущільнюючись до надзвичайно високого рівня і сили. Розвиток — це процес самостановлення через діяльність слова (знання) як творчої сили ноосфери, якісно нового соціально природного утворення, яке досягає найвищого ступеня розвитку під впливом розуму і праці людини, здобутків наукової думки і техніки, багатства культури і мовної різноманітності. Мовна мозаїчність, тобто розмаїтість слова, органічно притаманна ноосферному розвитку як необхідна умова прояву різних думок, рішень, дій тощо. Вона збільшує таким чином потенціал вибору найоптимальнішого варіанту саме розвитку. Це вимагає нового широкомасштабного мислення, що сприймає плюралізм думок і утверджує різноманітність реальностей як таку і у всьому, в тому числі утверджує й мовну різноманітність, як основу виникнення нової інформації — цього важливого інтелектуального стимулятора саморозвитку і соборного чинника творчості народів Землі. Зникнення однієї з мов світу, подібно як і котрогось із представників тваринного і рослинного світу, збільшує тріщину на спіральноподібній дорозі до храму, вершиною якого є в його найширшому значенні, зменшує шанси і надії на досягнення її людством.

Очевидно людство увійде у третє тисячоліття, серйозно задумуючись над парадигмою ноосфери, що її увели в науковий обіг наш земляк Володимир Вернадський і француз П'єр Тейяр де Шарден. На жаль, політичний клімат в останні роки роботи першого президента Всеукраїнської Академії наук не сприяв праці над проблемою сфери розуму і наукового освоєння природи. Однак академік Вернадський вірить, що ноосфера — це така фаза історії нашої планети, де совокупний розум людини, науки стануть максимальною силою її творення, що мисляча людина є мірою всьому, тобто, визначальною є її мудрість. „Геологічно, — писав він, — ми переживаємо виділення у біосфері царства розуму, що докорінно міняє і її будову, — ноосфери” (Вернадський В. І. Размышления натуралиста. Научная мысль, планетное явление. Москва: Наука. 1977.с. 91). Дефіцит мудрости, широкомасштабного мислення спричинив не тільки внутрішні трагедії окремих народів і країн, а й світові воєнні конфлікти, ядерну небезпеку і ряд інших сьогоднішніх гльобальних екологічних, медичних проблем. Тепер тільки стає зрозумілим, що для розв'язання цих проблем потрібне широке мислення і розуміння світової різноманітності, а, можливо, і Всесвіту, як нерозривної єдності. Енергетичні, економічні, екологічні та інші проблеми саме й загострились і набувають критичного, якщо не катастрофального стану, внаслідок відсутності такого типу мислення і несвоєчасного врахування цього у

діяльності людини. Однак, ми не здатні мислити не тільки міжпланетними категоріями, а й загальноземними; ми тільки вчимося. І до таких атрибутів ноосфери, як розуміння науки як планетного явища, створення світового банку даних з цієї чи іншої проблеми, до сукупного світового розуму, який би творчо працював над проблемами прогресу на землі, перетворення її у наш загальний дім, — нам ще далеко. Хоч технічно саме інформатика, космічні засоби зв'язку дозволяють певною мірою це вже зробити сьогодні. Однак дедалі стає очевиднішим, що успіхи тут визначатимуться не стільки досягненнями інформатизації, скільки соціальними і моральними імперативами, гуманними цілями і консолідацією всіх.

Запропонований інформаційний підхід до слова уможливив не тільки цілісність і широту його розгляду, а й дозволяє повніше зрозуміти парадигму ноосфери, пояснити нерозривну інформаційну єдність людини і Всесвіту. Ми не обмежуємо ноосферу „думкосферою” чи „інформсферою”, хоч наголос на інформаційну природу ноосфери не безпідставний і відомий давно. Так за одним ученням — це „реальний, всесвітній процес обміну інформацією, реальна маса інформації, що передається з абсолютною неперервністю незчисленними каналами зв'язку, і вона буквально заповнила земний і навколоземний простір” (Забелин І. М. Физическая география и наука будущего. Москва. 1970. с. 122). Однак важко не погодитись з тезою іншого професора, що „становлення ноосфери — це закономірний процес розвитку матеріального світу, невіддільний від специфіки розгортання соціальної форми руху матерії” (Плетников Ю. К. Проблеми ноосфери. Москва. 1974. с. 48—50). Рух знань, досвіду, активність людини по їх передачі — це одвічна соціальна форма руху матерії. Специфіка передачі інформації полягає не тільки в тому, що рух знань відбувається по вертикалі і горизонталі, тобто передача знань, досвіду йде від покоління до покоління і на рівні одного покоління, а й у тому, що необхідною передумовою передачі є триєдність природи цього процесу. Слово як інформація з'єднало ідеальне і матеріальне в одне ціле, вірніше, в триєдине. Джерело інформації, канал її передачі та споживач — ось триєдина конечність інформаційного буття. Це єдність ідеальної за змістом і матеріальної за формою фіксації, передачі, збереження і розповсюдження інформації, що в найрізноманітнішому вигляді, в тому числі і слова, веде до пізнання Істини як обґрунтованих знань. Практично важко собі уявити, як можна ідеальну за природою інформацію відтяти від її носія, який завжди має матеріальну субстанцію. Немає передачі інформації без носія ні в природі, ні в суспільстві, ні у виробництві.

Наприкінці зазначимо, що концепція триєдності розвитку природи висунута і широко тепер пропагується українським вченим П. А. Харченком, який на противагу дискретній (переривчастій) уяві про розвиток ставить його розуміння як безперервну триєдність. На його думку, органічний світ — це двоїстість, де два діалектичні полюси взаємодіють у рамках триєдності, розвиваються і все це тотожне одиниці. Взаємодію двох іманентних діалектичних полюсів матерії зумовлює її трипостасний стан (дві полярності, що уособлюють домінування протилежних полюсів, плюс стан рівноваги полярності). Виявляється, що індивіди у формі трьох статевих станів — чоловічого, жіночого та андрогінного — не мають дискретного статусу (онтологічно), що справжнім носієм життя є не дискретний індивід, а надприродне Триєдине, яке є найвищою цілістю світу органічного. Це має також місце у мові (троїчна система родів), у категоріях часу (минуле, майбутнє, сучасне) та інше.

Проаналізований вище інформаційний підхід до слова не тільки не протирічить концепції триєдності у природі, а й дозволяє подивитися на цю проблему ширше (стосовно не тільки органічного, а й духовного світу) і, найголовніше, задуматись, чи є концепція щодо триєдності природи новою під місяцем, чи не передали нам предки інформацію про це давно? Ми часто недооцінюємо розум наших предків, особливо у пляні символічних узагальнень. Хто не знає, а тим більше — не хоче знати своєї історії, такому важко уберегтися від повторення допущених у минулому помилок і результативно змагатися за своє майбутнє. Гіпотетично можна сказати, що інформація про триєдність розвитку природи нам залишена в стародавньому знакові — тризубі.

Той факт, що тризуб був знаком ще князів Київської Русі, не викликає сумнівів ані заперечень. Щобільше: дехто йде далі вглиб нашої історії і вбачає в тризубі тридент — знак матріярхату, коли був культ матері. Звичайно ті, хто звик до інших культів, неодмінно в тризубі вбачають символ „українського буржуазного націоналізму”. Для тих, хто знає, що цей знак — стародавній, це символічне зображення Берегині, яка здійняла руки для захисту домашнього вогнища, дітей і дому. Може й так. Думаю, однак: чому саме матері і обов’язково доби матріярхату? Чому не можуть бути більш глибокодумні символи сучасного розвитку чи прийдешнього — паросток або смолоскип свободи і братства, чи інший символ загальнолюдської ваги, до розуміння якого ми ще не дозріли? А може це в долонях затиснута свічка — символ каяття, духовного переродження і служіння ідеалові Істини...

Я вбачаю у тризубі відображення інформаційної триєдності розвитку будь-якої системи, яка передбачає єдність джерела і приймача (батьки — діти, вчителі — учні, проводир — виконавці і т. п.) і наявність між ними процесу передачі інформації. Джерело і приймач виступають біполярними протилежностями в момент перебігу даної передачі і можуть мінятися місцями в інші моменти, зберігаючи рухому рівновагу системи. Тут минуле і майбутнє розвитку займають крайні позиції, а сучасне — це зв'язок між ними, яке ще не є минулим і вже не є майбутнім. У тризубі, як і в сучасному схематичному зображенні індукційної котушки, де систематично віддзеркалюються її витки, відображені символічно джерело і приймач, а між ними — символ їх зв'язку, можливо і слово, що з цього зв'язку проростає. Тільки за наявності цих трьох компонентів може відбуватися дія (рух, життя), без них функціонування та розвиток системи неможливі.

*) Ноосфера (розум і сфера) — оболонка Землі, в якій виявляється вплив людини на структуру й хімічний склад біосфери.

Степан Вовканич - завідувачий відділом соціологічних досліджень Львівського відділу Інституту економіки АН УССР, кандидат економічних наук, голова осередку Товариства української мови ім. Т. Шевченка

Омелян РЕВ'ЮК

На розвій літератури мав великий вплив розвій українського газетярства на іміграції. Український імігрант прийшов сюди, не маючи ще звичаю читати газету. Навчився він цього аж на іміграції. Ця наука забрала багато часу, але український імігрант навчився цього добре, коли від початку війни він почав читати й удержувати коло пів тузина правильних періодичних видань, а від кінця війни коло десять, у тому числі два щоденники та кілька газет, що появляються кілька разів на тиждень, при чому „Свобода” в один час сягала тиражем до 25,000. Ця українська преса, що своїм розвоєм збуджувала вже подив американських дослідників, заспокоювала переважну частину потреб духового корму в імігранта й заступала йому в значній мірі красне письменство.

(З „Пропам'ятної Книги”, 1936)

Анатолій ГОРОХОВСЬКИЙ

„РОМАН ІЗ СУЗІР'Я РОМАНІВ”

Осінь 1965 року видалася на Львівщині напрочуд теплою і лагідною. Вона прийшла величавою ходою, наповненою багрянцем садів та лісів, дозрілим врожаєм. Марно шукати такого майстра пензля, який міг би так осипати золотом віти столітнього дуба чи стрункого клена, влити янтар у пахучі груші й виноград, намалювати такі червонощокі яблука.

Добре пам'ятаю, як ліс, що розкинувся навколо Львова, заспівав свою нескінчену пісню, автором якої була та ж сама осінь. Хвилюючи звучала симфонія на величному балі природи, першими скрипалями у тому дивовижному оркестрі були сонце, вітер і листопад.

А поруч на узліссі змійкою вилася невеличка річка. У прозорому плесі чистої води віддзеркалювалися віти верби, кучеряві китиці калини. Вода швидко оббігала камінчики, ніби дякувала за їх прохолоду, а потім, набравши сили, чимдуж навздоганяла швидкоплинну течію.

Такою закарбувалася у моїй пам'яті та далека чарівна осінь.

А в той же самий час, коли природа добирала останні фарби для свого вбрання, готуючись до осіннього балю, у суспільному житті України все відчутніше давалися взнаки холодні, крижані вітри з Москви. Вони несли зі собою приморозки, які нищили паростки зростання національної свідомості, що народжувалася найперше у творчих організаціях республіки. Ця алегорія у перекладі на загальнозрозумілу мову означає ніщо інше, як чергову мерзотну політичну кампанію, спрямовану проти носіїв так званого українського буржуазного націоналізму.

З усього було видно, що навальний наступ на національно свідомі сили, після Хрущовської відлиги, що закінчилася 1963 року, був заздалегідь ретельно підготовлений і до його здійснення були залучені не тільки партійні комітети, але й підрозділи КГБ. Головний і найбільш болючий удар був спрямований проти української інтелігенції — письменників, композиторів, художни-

ків, акторів, вчителів, журналістів. Щодня газети „Радянська Україна”, „Правда України” та їм подібні видання друкували тенденційні звіти із зборів „творчих” спілок, в яких діячі культури і мистецтва піддавалися нищівній критиці за любов до рідної мови, за патріотизм, за вболівання про долю українського народу. Однак навішуванням ярликів справа не закінчувалася, незабаром почалися арешти, за тюремними ґратами опинилося чимало відданих синів і дочок народу, його гордість і надія.

Не обминули ці події і літературний республіканський журнал „Жовтень”, що видавався у Львові. У той час в його редакції працювало ряд прозаїків, поетів та критиків, твори яких були широко знані далеко за межами України. Збори колективу, присвячені критиці тих, хто ніби сприяв появі на сторінках журналу „ідеологічно хибних” творів, тривали майже цілий день. Завчасно вимуштрувані у відділі пропаганди та агітації обкому партії промовці безпідставно обвинувачували ні в чім неповинних колег, вимагаючи звільнення їх з роботи, аби очистити редакцію від націоналістів.

Коли збори, а вірніше ганебне судилище наближалось до кінця і залишалося лише прийняти постанову, слова попросив невисокий на зріст юнак, що сидів у кінці залі й увесь час щось нотував у записнику. На це прохання аудиторія по різному zareагувала: одні пропонували припинити дебати — інші наполягали на тому, щоб дати слово. Останніх було більше і тому головуючий оголосив: „Виступатиме Роман Кудлик. Прошу уваги”. Роман підвівся з крісла і попрямував до столу, за яким сиділа президія. На якусь мить йому вдалося, що то не збори, а захист його дипломної роботи перед державною екзаменаційною комісією факультету журналістики Львівського університету. Тоді йому довелося вступити у двобій з рецензентом, який звинуватив дипломанта у симпатіях до поетів, зокрема Симоненка, які ніби є виразниками українського буржуазного націоналізму. Він категорично відкинув необґрунтовані твердження і переконливо довів, що ці поети — захисники народних інтересів, його вірні оборонці.

І цього разу складалася майже аналогічна ситуація, тому Кудлик не міг мовчати. І він заговорив:

— Шановна громадо! Прошу пробачення за відвертість, але мушу сказати те, що мене бентежить. Дивує позиція моїх колег, які потурають розправі над невинними людьми. Замість того, щоб стати в їх захист, вони, набравши в рота води, грають у мовчанку, а деякі навіть плескають у долоні, схвалюючи самосуд.

Я пишаюся тим, що працюю з ними поруч, що знаю їх, вчуся у них, високо ціную їх талант, чесність і порядність. Україні потрібні

саме такі патріоти, справжні уболівальники за її долю, за щастя і свободу українського народу.

Отож, схаменіться, друзі, станьте на захист своїх безвинних товаришів, а то завтра на вас чекає таке ж беззаконня.

Все, я скінчив, дякую за увагу. —

У залі запанувала тиша, ніхто не чекав від молодого поета такого гарячого співчутливого слова. А у президії справжнє збентеження, радіться з представником обкому партії, який брав участь у цих зборах. Врешті-решт встає головуєчий і оголошує перерву, за час якої було зроблено тиск на тих, хто готовий був підтримати молодого поета.

За цей сміливий і відвертий виступ Кудликові довелося дорого заплатити. Наступного дня його викликав головний редактор журналу і вручив наказ про звільнення з роботи.

— Де ж правда, хіба так можна, це ж грубе порушення елементарних законів! — обурювався Роман.

У відповідь почув:

— Заспокойся, друже, ти мусиш розуміти, що проти вказівки „білого дому” (так у Львові іронічно називали будинок обкому партії) мені не годиться йти. Чесно кажучи, цей наказ видав проти своєї волі. Сподіваюсь, влаштуєшся в іншому місці.

Однак минали тижні і місяці, а влаштуватися Кудликові все не вдавалося, ніхто з редакторів газет, а їх у Львові, включаючи багатотиражки, нараховувалось десь біля тридцяти, не хотів з ним мати справу, за це можна було нажити неприємности.

Втративши надію знайти роботу за фахом, Роман почав ретельно вивчати оголошення про вакантні місця кочегарів, вантажників, хотів скористатися досвідом Вячеслава Чорновола та Михайла Осадчого — відомих львівських дисидентів, — які саме займали такі „посади”. І всюди, куди не звертався, чув однакову відповідь: „Спізнився, юначе!”

Дома Кудлика зустрічала дружина з маленькою дитиною на руках. Вона уважно вдивлялась в очі чоловіка, намагаючись побачити в них приємну новину. Та даремно.

— Романе, як будемо жити далі, на хліб вже грошей нема, дитині молока купити не можу. А тут ще господар квартири приходив і вимагав, щоб сплатити за три місяці, які заборгували. Пригрозив, що викине нас на вулицю. Говори, чого мовчиш! —

— Зачекай ще трішки моя люба, люди порадили звернутися до редактора „Львівського залізничника”, завтра піду до нього...

Добре пам'ятаю той день, коли Кудлик постукав у двері мого кабінету. Виглядав він дуже втомленим, очі якісь затьмарені, а голос такий тихий, що ледве було чути, про що він говорить:

— Довідався, що у вас є вакантне місце літературного працівника, може візьмете мене, я працював у „Жовтні”...

— Не треба далі, — перебив я його, — знаю про вас все, в обкомі розповідали. Поезії ваші читав, сподобались, бачу. є Божа іскра, а що скажете про прозу, якою доведеться писати?

Задумався мій співбесідник, покручує рудуваті вуса, а потім із непевністю сказав:

— Пам'ятаю в університеті професор Нечиталюк, який читав нам курс української літератури, любив говорити, що поетами народжуються, а на прозаїка можна вивчитися. Хочу заповнити, що нарис, оповідання, репортажі, статті та усі інші прозові жанри мені під силу, а втім самі переконаєтесь, на що я здатний.

— Ну, що ж, Романе, — сказав я, підсумовуючи бесіду, — від цієї хвилини вважайте себе нашим працівником, нехай щастить вам!

Підсумовуючи наказ про зарахування Кудлика я, відверто кажучи, не уявляв собі, які мене чекають неприємності. І вони не забарилися. Наступного дня мене викликав до себе начальник Львівської залізниці Григорій Богданович, який по суті був господарем цієї газети. З неприхованим обуренням він накинувся на мене:

— Вам хто дозволив приймати на роботу бандерівця?

Це кого ви маєте на увазі? — запитав я, хоча добре знав, про кого він веде мову.

— Не удавайте з себе простачка, це не личить редакторів газети. Допустили політичну помилку і негайно виправляйте її. Цього я вимагаю не тільки як керівник залізниці, але і як член бюро обласного комітету партії. Сподіваюсь, що вам все зрозуміло і тому завтра покладете на стіл наказ про звільнення Кудлика.

Я хотів пояснити свою позицію у цьому питанні, але Богданович слухати мене відмовився і дав зрозуміти, що розмова на цьому закінчена.

Вийшовши з кабінету, я твердо вирішив стояти на своєму, хоч добре розумів, що у цьому змаганні мені здобути перемогу буде ой як важко.

Ранком наступного дня, тільки-но я прийшов на роботу, як подзвонив помічник Богдановича і сказав, що начальник хоче зі мною говорити і він зараз з'єднає мене з ним. Розмова була короткою і гранично категоричною:

— Досі не бачив вашого наказу про звільнення Кудлика. А тому вибирайте: чи ви, чи він!

Це вже був ультиматум, за яким повинні були послідувати санкції. Та приблизно у середині дня мені стало відомо, що міністер

шляхів терміново викликав Богдановича у Москву, а звідти він поїхав у відпустку...

Кудлик нічого не знав, що діється навколо нього, я огоротив його від усіх неприємностей, зосередивши його увагу на виконанні редакційних завдань. Незабаром на сторінках часопису з'явилися перші матеріали, які викликали велике зацікавлення читачів. Залюбки їздив він у Карпати, де в той час велися роботи по електрифікації гірських дільниць залізниці — майбутніх ланок трансєвропейської електрифікованої магістралі Москва — Київ — Львів — Чоп — Будапешт.

Героями нарисів та замальовок Кудлика були не тільки залізничники, але і гуцули та бойки — люди сміливі, сильні, роботящі, які споконвічно живуть у Карпатах. Це вони сплавляють плоти по стрімких гірських річках, випасають худобу на полонинах, славляться неперевершеними майстрами виробів з дерева. Роман любив вечорами гостювати у пастухів, слухати їх пісні, легенди, народні повір'я, цікавився життям і побутом верховинців. Все це потім знайде своє відображення у віршах поета та у прозових творах.

А тепер із карпатського плаю повернемося до Львова у редакцію газети, яка міститься в будинку управління залізниці. Принагідно згадати, що ця будівля була споруджена напередодні Першої світової війни за часів Австро-Угорської монархії і відносно свободи для розвитку української культури.

Та у советський період українці зазнавали чимало різних утисків, арештів і заслань. Утиски стосувалися і мови. Ось як це позначилося на „Львівському залізничнику”, який видається українською мовою. Цілком закономірно, що вона і була мовою спілкування працівників газети. А в той же час поза нашими дверима майже рідної мови не можна було почути. У зв'язку із цим пригадується такий досить прикрий випадок. Якось у роботі редакційної наради взяв участь голова профспілкового комітету залізниці. Почувши, що розмову ведемо українською мовою, він сказав.

— Змушений висловити своє здивування з приводу того, що ви відокремилися від усього колективу. Пояснюю свою думку: для усіх залізничників існує одна мова спілкування — російська, а ви цураєтесь її.

На зауваження керівного працівника реакція була негайною. Першим заговорив Кудлик:

— Дивно було нам слухати те, що ви сказали. Важко повірити, що це виголосив українець, який народився і виріс на Тернопіллі. Чому ж ви цураєтесь рідної мови? А ми розмовляємо і будемо

розмовляти мовою наших батьків, мовою Шевченка і Франка, ніхто не в змозі заборонити її.

Мені нічого було додати до слушного зауваження нашого молодшого працівника.

Якщо я вже торкнувся питання мови, то варто згадати ще один епізод, який має безпосереднє відношення до того, про що вище говорилося. Якось мене терміново викликали у центральний комітет компартії України. Приїхав, заходжу у відділ пропаганди й агітації, а тут мені запропонували перевести видання „Львівського залізничника” з української на російську мову.

— Чим це викликано? — питаю в інструктора, який займається пресою.

І знову я почув посилення на загальнозалізничні інтереси, а до того, що газета Південно-західної залізниці, що видається в столиці України, перейшла на російську мову і нам потрібно наслідувати її приклад.

Коли я відмовився від цієї пропозиції, то мене направили до заступника завідуючого цього відділу Леоніда Кравчука, нинішнього Президента України. Він уважно вислухав усі мої докази і змушений був погодитися з ними.

Коли, повернувшись у редакцію, я розповів про те, чого від мене вимагали у ЦК, то Кудлик негайно відгукнувся такими віршами:

*Шаную всі народи, їхні мови,
Та лютъ бере, як вказують мені:
„Ім хоч щодня освідчуйся в любові,
А от своєму... Бажано, щоб — ні”.
На осоці яблук не знайдеш,
І не буяє колос на осоті.
До вселюдського тоді лиш доростеш,
Коли зростає відмалку патріотом.*

Як же, все ж таки, склалася подальша доля Романа Кудлика? Скажу відразу: непогано. Ось послухайте. Повернувся з відпустки Григорій Богданович, начальник залізниці, і найперше попросив підібрати ті числа газети, які він не читав. Увагу привернули репортажі із карпатських дільниць магістралі, в них він знайшов багато цікавого і корисного.

— Хто готував ці матеріяли? — запитав він.

— Наш новий літературний працівник Роман Кудлик.

— Якщо не помиляюсь, то це той самий, якого я вимагав звільнити з роботи?

— Так.

Настав хвилюючий момент, відверто кажучи, я сподівався, що Богданович проявить зараз свій характер і поставить, як кажуть у таких випадках, усі крапки над „і”.

— Ну, що ж, — сказав він після тривалого роздуму, — з усього видно, що Кудлик людина здібна, він може розібратися у складних виробничих питаннях, його матеріяли досить повчальні. А тому знімаю свою вимогу, хай працює.

Кудлик залишився в редакції ще на чотири роки. Це був, без сумніву, плідний період у житті журналіста і поета. Якщо звести разом усі нариси, оповідання, репортажі, написані Кудликом за час роботи у „Львівському залізничнику”, то вийшов би чималий том прозових творів.

У той же час своїм основним покликанням Кудлик вважав поезію, і тут йому було чим похвалитися. У видавництвах Києва та Львова побачили світ збірки поезій „Розмова”, „Яблуневі ліхтарі”, „Листя дикого винограду”, „Горішня брама”. Враховуючи великий творчий доробок, Кудлика було прийнято членом Спілки Письменників України.

Не зважаючи на те, що в газеті Кудликові були створені умови для плідної роботи, його все ж тягнуло до журналу, у якому він зробив перші кроки у справжню поезію, де відчутно б’ється пульс літературного життя Західньої України. І мрія його збулася. Головний редактор журналу „Жовтень”, за часів „перебудови” перейменованого на „Дзвін”, Роман Федорів запросив Романа Кудлика на посаду завідуючого відділом поезії.

Говорячи про поета Кудлика, слід сказати, що він увесь свій талант присвятив служінню українському народові, здійсненню віковичної мрії про незалежність та соборність. Ще задовго до того історичного дня, коли Парлямент України прийняв „Акт про незалежність України”, поет закликав вірити у свій народ, жити з ним, боротися разом за краще майбутнє. Ці думки з усією повнотою знайшли своє відображення у збірці „Горішня брама”. Наведу невеличкий уривок з поезії „Над морем” (Спроба деклярації):

*Та не ховаю голову, як страус,
Від каменюччя, що у мій город.
Не відмежовуюся і не відрікаюся,
А на однім стою: „Я вірю в мій народ!”
Я вірю, що, немов одвічне море,
Жорству він перемеле і відгórне.*

*За чорними вітрами пустить вслід.
Самооновиться і скруту переборе,
Як вже бувало за його життя,
Самоочиститься, як у негоду море,
На берег викинувши накип і сміття.*

Поет завжди в пошуках свіжих, незатертих образів, нових ритмів, які диктує сьогодення, незвіданих тематичних обріїв. Словом — шукає неповторности, бо поезія — це неповторність. Не дивно, що вірші Кудлика перекладались на іноземні мови, виступає поет активно і як пісняр.

На закінчення хотів пояснити зміст заголовка нарису. Він у певній мірі запозичений у св. п. Остапа Тарнавського, а точніше з його статті „Письменники Галичини там і тут”, надрукованої в альманасі Українського Народного Союзу за 1992 рік. Пам'ятаєте, він писав, що в Західній Україні перед у літературі ведуть Романи, до яких належать Роман Федорів, Роман Іванчук, Роман Андріяшик, Роман Лубківський і звичайно Роман Кудлик.

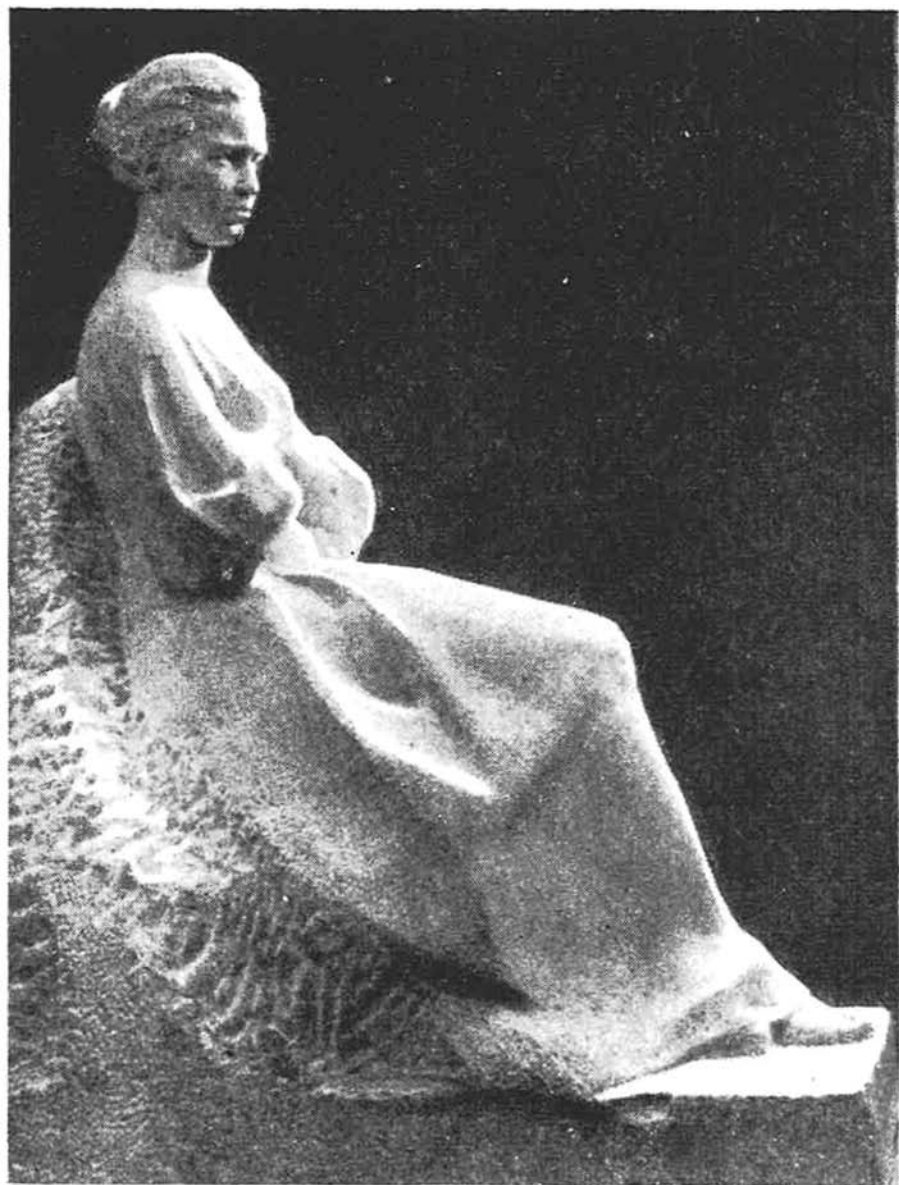
Такий він Роман Кудлик — поет, прозаїк, перекладач, а нині заступник головного редактора журналу „Дзвін” — яскрава зірка у сузір'ї Романів.

Леся УКРАЇНКА

*Гей, царю тьми!
Наш лютий вороже! Не дарма ти боїшся
Кайданів тих залізної музики!
Боїшся ти, що грізні, смутні гуки
Пройняти можуть і камінне серце.
А чим же ти заглушиш дикий голос
Хаосу темного, крик голоду й біди
І розпачливеє гукання „світла, світла?”
На нього завжди, як луна у горах,
Одважні, вільні голоси озвуться.*

(З поеми „Fiat nox”)

Галина Кальченко „Леся Українка”. Мармур. 1962.

Євгенія БОЙКО—ДІМЕР

МАЛЕНЬКА НЯНЯ

(до 60-річчя Великого Голоду)

В полі, під невисоким горбом покритим лісом, розташувалася комуна на місці колишньої німецької ферми. Її лани могутнім потоком докочувалися до тихих, зарослих травою вулиць околиці міста. Коли жито і пшениця достигали і вітер хитав їх прудкими хвилями, що набігали одна на одну, комуна здавалася велетенським кораблем, що пливе по золотому і бурхливому морі. Навіть повітря тут нагадувало собою морське, кришталево чисте. Його хотілося пити без кінця повними легенями.

В крайній від поля убогій хатині під солом'яним дахом з двома підсліпкуватими віконцями жили Шевчуки. Батько працював чорноробом на залізниці, і на його мізерну платню родина, що складалася з двох дорослих і чотирьох дітей, ледве зводила кінці з кінцями. Надійка, соромлива і тендітна дівчинка дев'яти років, була старшенською. Її великі сірі очі розумно дивилися з-під густої гривки. В них з'являвся смуток, коли дівча дивилося на дітей, зайнятих буйними забавами, що вимагали швидкого бігу. Надійка не могла брати в них участі, бо мала вроджену ваду серця.

— Лікарі заборонили тобі бігати, доню, — говорила мати, пестячи рукою її голівку.

Цими кількома простими словами накладалася строга заборона на найбільш цікаві їй речі — гру в хованки, у квача або в розбійників. Забороні підлягали також далекі прогулянки до лісу і до річки.

— Тобі не можна перевтомлюватися, — говорила мати.

А Надійці так кортіло бавитися з дітьми, плигати і бігати наввипередки. Тому її хвороба видавалася їй великою несправедливістю. Вона ніяк не могла примиритися з тим, що все своє життя повинна буде відмовляти собі у всіх приємностях.

— Чи я скоро видужаю? — допитувалася вона свою матір.

— Надіймося, кохана. Лікарі кажуть, що ти, можливо, видужаєш, — зітхала жінка і на її круглому приємному обличчі розливався смуток.

— І тоді я зможу бавитися з дітьми?! — раділа Надійка.

Інколи дівчинка, захоплена якоюсь запальною грою, забувала про свою ваду і приєднувалася до своїх товаришів. Але саме серце наказувало їй зупинитися. Воно починало ніби рости, збільшуватися, заповнювало собою всю грудну клітку і його глухе, тривожне биття відлунювалося голосно в її вухах. Для бідної Надійки лишалися лише спокійні, менш привабливі забави, як колечко, зіпсутий телефон, кремінці і, звичайно, ляльки. Можливо із-за обмеженості своїх дій вона так ніжно й безповоротно полюбила свого наймолодшого братика Толика. З дня його народження між ними постав міцний і взаємний зв'язок. Немовля углядивши свою старшу сестричку, завжди простягало їй, усміхаючись, рученята, які нагадували собою молоточки з тонкими держакми. Надійка годувала його, поїла, одягала, купала. Вона була йому потрібна і це вона своїм дитячим відчуттям розуміла. Батько зробив для малюка дитячу коляску і дівча не розлучалося з Толиком навіть на вулиці.

— У вас не дочка, а янгол, — не могли нахвалитися сусіди. — Ось уже і няня вашому синкові.

— Моя маленька няня. Що я без неї робила б! — з гордістю погоджувалася пані Шевчук. Так кличка „маленька няня” назавжди витиснула Надійчине справжнє ім'я.

На їхній вулиці жив Миколка на прізвисько Перець. Цей білявий десятирічний хлопчисько, не по літах високий, був ватажком дітвори всієї околиці й ініціатором усіх пустошів і бешкетів. Лише інколи він милостиво дозволяв дівчатам брати участь у своїх витівках, але на хвору „маленьку няню” ніколи не звертав жодної уваги. Микольчина кліка складалася з найгірших бешкетників. Хлопці беззаперечно виконували всі його доручення: виносили йому на вулицю колоду карт для гри, яблуко, насіння, або лазили за м'ячем через тин, коли він м'яча заганяв у чужий двір. І як було не підкорятися Миколі? — Він, як ніхто інший, міг свистіти, закладаючи до уст два вказівних пальці. Його лексикон, як і належить „отаманові”, був пересипаний словами, які вживалися лише, як він висловлювався, блатними, як наприклад: шпанá, фрайер, кореш (друг), на большой, зашухерити, й іншими. Ці слова він вимовляв природно і просто, неначе він дійсно належав до банди найбільш відчайдушних хуліганів.

Микола організовував часом набіги — то обірвати у когось вишню-скороспілку, то порічки в комуні, або ж улаштував походи до лісу — видирати з гнізд пташині яйця для колекції. Інколи бешкетники нападали на проїжджаючі комунальні тягарові авта. Зброєю служили гнилі помідори і порізаний гарбуз. Кілька разів так були вибиті шибки у кабіні тягарівок. Водій зупиняв

вантажне авто, щоб схопити хуліганів, котрих зразу й слід захолов, а з кузова з ними, бувало, щось зникало. Наступного дня від хати до хати ходила міліція, але до цього часу все якось щастило Микольці.

Навесні ліс за комуною покривався, ніби тендітним пухом, зеленими розпуклими бруньками. Там під деревами землю вкривали майже суцільним килимом блакитні проліски. Здавалося, що небесна синява перелилася з переповненої чаші і рясно скропила сухе торішнє листя. Земля під щедрими ласкавими проміннями пестилася і випромінювала незвичайні й хвилюючі пахощі. З ґрунту тягнулися вгору до сонця з неспівмірною для їх розміру силою тонесенькі стебельця трав, а листочки на гіллях на очах збільшувалися. Тільки починало смеркатися, з лісів і полів до міста летіли рої комашок. Повітря, наповнене дзвінком і безперервним гудінням, оживало і на́че ворухилося. Хрущі, засліплені білизною крайніх хат, вдарилися об їх стіни і падали на землю, щоб знову розправити крильця і продовжувати свій весняний урочистий політ. Але їх очікувала дітвора з бляшанками і слоїками. Відбувалося змагання — хто більше зловить комах. Надійка в подібних змаганнях теж брала участь і завжди перемагала, за що її всі хвалили, всі, крім Перця.

— Велике діло. Чого не бачили, — спльовував він презирливо кризь зуби.

Але незабаром його ставлення до Надійки змінилося, коли вона винесла з хати невеликий гарненький кинджалик для відкриття листів. Вона скромно стояла з коляскою Толика і, коли до неї підійшла її товаришка, показала кинджалик.

— Що це в тебе Няню? Дай подивитися, — скомандував Микола.

Дівчинка подала несміло цікавий йому предмет.

— Що за гарна річ! — вигукнув хлопець після докладного розглядання, — як блищить, як сяє! Дай його мені! — сказав він раптом, дивлячись їй просто в очі.

Це прохання заскочило Надійку. Вона не збиралася розлучатися з кинджаликом, адже це був подарунок її хрещеної матері.

— Чому мовчиш? Кажі! Навіщо він тобі, дівчині, здався? — переконував її Микола. — Ну ж, дай.

— Я не можу. Він не мій, а татів, — збрехала вона.

— Що з ним твій тато буде робити? — насмішливо дивувався хлопець, хіба що жаб колоти.

Всі зареготали. Надійка зніяковіла і злякалася: тепер вона попаде в неласку до Перця.

Хлопець злісно сунув їй кинджалик в руки, і вона поквапно покотила коляску з братом додому.

Але, видно, в голові Миколи міцно засіла думка стати

власником цього скарбу й він почав підкреслено помічати дівчинку.

Ця весна відрізнялася від усіх попередніх — це була весна голодного 1933 року. На селян накладали непосильні податки. Спеціальні посланці комуністичної партії з міст нищили по колись квітучих селах, забираючи не тільки посівне зерно і картоплю, але й останній горох чи квасолу, що варилися на обід у горшках в печі. Сталін жорстоко мстився на українських селянах за те, що вони противилися вступанню до колгоспів. То був штучний голод, запроваджений сатанинським урядом. То був геноцид. Голодні селяни кидали рідні села і йшли до міст в надії знайти там заробіток. Але місто не приймало їх... Виснажені вкрай люди падали там на вулицях і вмирили. Вночі їхні тіла потайки тягаровими автами звозили на цвинтар у братські могили й негайно засипали землею. Але наступного дня на їх місце з'являлися вже інші, деякі з них з жінками та діточками, — і їх всіх чекала така ж гірка доля. Так вмирили цілі села. Україна — колись житниця усієї Європи — гинула від голоду в той час, як червоні окупанти з неї вивозили ешелони жита і пшениці на експорт закордон. В самих містах теж гостро відчувався недостаток харчів. Особливо тяжко приходилося дітям. Багато з них хворіло на золотуху і рахіт. Кволий від народження Толик зовсім змарнів навесні. У нього перестали прорізуватися зубки.

— Мамо, чому у Толика не ростуть зубки? — Запитала Надійка.

— Від недостатнього харчування, доню. Та й вітамінів не вистачає.

— А що таке вітаміни?

— Це речовина, яка потрібна для організму людини.

— А де їх можна знайти?

— В садовині і городині — в яблуках, помідорах, у салаті, в моркві та інших. Ось вчора вистояла цілий день в черзі біля крамниці за морквою, але її не вистачило. Лише за кілька чоловіків переді мною морква кінчилася, — журилася мати. — День пропав, і нічого не дістала, а на базарі у спекулянтів все коштує непомірно дорого. Куди нам смертним там купувати, — голос матері затремтів і в її очах Надійка помітила сльози.

В кінці тижня розпочалися шкільні ваканції. Дітвора, насолоджуючись відпочинком, галасливою зграйкою зібралася на вулиці. Незабаром з'явився і Микола.

— Хто хоче йти зі мною сьогодні ввечері до комуни по моркву? — запропонував він, по-молодецькому підтягаючи свої латані штани.

— Дуже небезпечно. Скрізь охороняє сторожа.

— Дурниці! — шморгнув носом Микола. — Більше диму, ніж вогню.

Надійка стояла серед дітей і відчувала, як кров припливає їй до скронь. Вона навіть не чула зауваження про небезпеку. У неї на думці була матір, яка в черзі не дістала моркви, і братік, якому потрібні були вітаміни. У неї з'явилося відважне рішення. Коли „отаман” знову запитав:

— Ану ж, хто зі мною?

— Я піду з тобою, — голосно заявила вона.

— Маленька няню?! — здивувався хлопець, — ти ж хвора. Куди тобі.

— Я вже видужала. Зі мною тепер усе гаразд, — палко вигукнула дівчинка, сама в це вірячи.

У Микола промайнула блискуча думка і на його обличчі з'явився хитрий вираз.

— Ні, ти не підеш з нами, — промовив він і почав накреслювати детальний план дій з хлопчачками, що вже зголосилися до участі в його замірі.

— Перче, візьми мене з собою, — промовила, благаючи, Надійка. Тоді хлопець відповів:

— З однією умовою...

— З якою?

— Якщо ти даси мені кинджалика, пам'ятаєш, того, що ти показувала. Ти повинна мені його дати перед тим як підемо до комуни.

— Я принесу тобі кинджалика, — пробурмотіла дівчинка після короткого вагання.

Вечір минув швидко, стерши останній жовтогарячий відблиск сонця на обрії. Смеркалося. Влітку батьки не дуже піклувалися, щоб діти вчасно лягали спати, — тільки б не заходили далеко від дому. Тому ніхто не звернув уваги на кількох хлопців і одну дівчинку, що зібралися біля крайньої хати. Вони заздалегідь ще вдень зробили прогулянку до комуни, щоб досконало вивчити розташування грядок. Неповний місяць, що зійшов над обрієм, освітлював їм дорогу. Там, де вона звертала до комунального поля, Микола зупинив дівчину і рішуче прошепотів:

— Дивіться, не здрейфіть. Хто боїться, може не йти!

Надійка слухала Миколу, в кишені якого вже була її дорожочинність — кинджалик, і вся тремтіла від думки, що тепер вона належить до банди, і це лягло на її сумління, як тяжкий тягар. Її батьки дуже осуджували крадіжку. Весь життєвий шлях був для неї раніше рівний, світлий і знайомий, а ось раптом вона ніби звернула на круту стежку, що вела кудись в темний бір, де ховалося стільки невідомого і небезпечного — аж подих їй забило... Як ніколи, її худеньке тільце відчувало вечірній холод. Вона вже хотіла відмовитися від моркви й забрати у Миколи кинджалик, але в її уяві

з'явився братік Толик з блідим беззубим усміхненим личком і кулачками-молоточками, братік, якому негайно були потрібні вітаміни. І коли „отаман” їй кинув:

— Ще не злякалась, не передумала? — вона впевнено відповіла, що не передумала.

— Основне, — повчав Миколка, — триматися порядку. Ти, Сашку, — звернувся він до лупатого хлопчини, — будеш стояти на шухері.

— Як же я нарву моркви, якщо буду стояти на шухері? — прогугнявив спантеличено Сашко.

— Про це не турбуйся. Свою частку ти отримаєш від усіх нас, — заспокоїв його Перець. — Тільки не здрейф по-дурному. А то вийде казна-що. Фальшивий сполох зіпсує всю справу. Ти даси нам знати, коли зауважиш щось підозріле — свиснеш. Гаразд?! — Тоді, шпано, ушивайся, хто куди може.

Але трапилось зовсім інакше: як тільки дівтора розсипалася по грядках і Надійка щойно відчула в руках махрове прохолодне морквиння, зненацька, ніби грім з неба, без умовного сигналу-свисту вартового — гримнув чоловічий голос:

— Так ось де ви, злодії!..

Вся грядка заворушилася, ожила, почулося тупотіння дитячих ніг. Надійка похапцем сіпнула за морквиння, їй у носик ударив ароматний свіжий запах листя, і з морквиною в руці дівчинка кинулася навітікача. Спочатку вона бігла полем, плутаючись ногами в зеленому житі, потім по дорозі. Ззаду, наздоганяючи, чувся тяжкий біг погоні, то зближаючись, то віддаляючись. Промайнуло кілька хвилин безупинного бігу. Серце дівчинки стукотіло голосно і часто, в грудях тиснуло і не вистачало повітря. Вона відчувала страшну втому. Тільки б добігти до перших хат, котрі білили в тьмяно-сріблястому світлі місяця. Діти вже розсіялися і зникли в полі. Вона лишилася одна зі своїм страхом, і лише цей тяжкий, безупинний тупіт переслідував її. Ось він її вже зовсім настиг. Їй здавалося, що це все голосніше й голосніше стукотіло її серце... Та вона не наважувалася обернутися, щоб не губити часу. На місяць наповзла грайлива хмаринка й тінь від неї впала на землю, промайнувши повз дівчинку, якій здалося, що то тінь її переслідувача. Вона шарпнулася з останніх сил вперед, і тоді її груди пройняв гострий біль. Там щось захрипіло і заклекотіло. Надійка спіткнулася, випросталася на весь зріст, пробігла ще кілька кроків і раптом як підкошена впала ниць на м'яку збиту колесами возів землю. Вона більше не відчувала ні болю, ні втоми, ні страху, лиш її рука все ще міцно стискала вкрадену морквину. А місяць знову виглянув з-за хмари, кинувши бліде проміння на мертву дівчинку на безлюдному шляху.

Єлена КЛЮЄВА

СМЕРТОНОСНІ РОКИ

*Випала тяжка селянам доля —
Обібрали, обманули їх, —
І вони вмирили серед поля
І в містах, на вулицях чужих.*

*Порожніли їх біленькі хати —
Вітер хутко замітав сліди,
Та убивцям не було відплати,
І росли, росли могил ряди.*

*А живі повзли до міст в стражданнях, —
З ніг-колод сочилася вода, —
За якимсь нікчемним подаянням
Гнав їх голод, гнала їх біда.*

*Оббивали скрізь чужі пороги,
Та рятунку не знайшли ніде,
Й далі йшли по звивинах дороги,
Що нікуди їх не заведе.*

*Умирили і старі і діти —
Залишались трупи на шляхах...
Мить мовчання! — Щоб серця відкрити,
Й сльози стерти, що стоять в очах.*

*Біля церкви, під відкритим небом,
Ті, які вже завтра теж помруть,
Відспівали тих, кому не треба
Більш нічого в їх останню путь.*

*Гинув в „найщасливішій державі”
Люд селянський... В пам'яті сплива
То рука простягнена, кістлява,
То злетілі з чорних вуст слова:*

*„Люди добрі, дайте хоч скоринку!” —
Голоси молили од дверей.
Ми несли з сумлінням в поєдинку,
Відірвавши від своїх дітей,*

*Тим голодним все, що в хаті мали...
В очі їх страшенні дивились ми...
А в думках моїх слова стогнали,
Ударяли блискавки й громи.*

*Смертоносні, як самум в пустелі,
Роки ті спалили все в душі... —
Висікати б правду ту на скелі,
Кров'ю б написати про це вірші!*

*Переклала з російської мови
Євгенія Бойко-Дімер*

Іван ЮРЧЕНКО

ЧИ ВИ ЧУСТЕ, ТАТУ?

(Зі спогадів „На довгій ниві”)

Ось вже й ген-ген понад півстоліття проминуло, відколи ви, тату, відійшли у засвіти. Та й не самі відійшли, а разом із мільйонами таких самих, вигублених голодом трудівників на родючій українській землі. Любили ви ту землю й шанували, натрудженими руками дбайливо обробляли свої чотири десятини, бо й родина наша була велика — шестеро дітей треба було нагодувати й одягнути, дочок заміж повіддавати й на мою освіту тягнулися „як шкурат на вогні”, з усіх сил старалися, щоб син „у люди вийшов”. Мріяли про спокійну старість, а вона обернулася для вас пеклом пекельним. Довелося все важко запрацьоване віддати, бо силоміць тягнули до того гомонського колгоспу, а там усе прахом ішло. В селі нашому, та й на всій землі українській, старшнє діялося — розоряли людей, виморювали голодом їх оті комуністичні зайди, разом із нашими місцевими покидьками, які й самі полягли потім голодним трупом після нелюдяної, диявольської роботи.

У пам’яті моїй пересуваються картини тих жахливих років, бо й моя доля важилася тоді на терезах життя і смерті, висів постійно над головою Дамоклів меч НКВДівської помсти за мою „петлю-ривчину”.

— Ой, помстяться на тобі, сину, оті чекісти, — так було казали ви мені, — та й нам усім добра не ждати, бачу, що насувається велике лихо на нашу землю...

Передчували ви, тату, те страшне лихо своєю чесною, незрадливою душею. Воно почалося ще у 1927 році, коли у селі Красенькому на Брацлавщині „вродилася” комуна. Пішов тоді про неї розголос, влада повдягала усіх „комунарів” у кожухи та валянки, мовляв, дивіться, беріть приклад. А за рік та комуна розлетілася — „комунари” побачили, що то безголов’я, позабирали худобу й реманент і розійшлися по своїх господарствах. Після того уповноважені партійці з міста почали нашвидкуруч організовувати т. зв. СОЗи — товариства спільної обробки землі, — у кількох

селах на нашій Вінничині вони ледве животіли. Я ще пам'ятаю, тату, як ви бувало обурювалися, що те забране від господарів усе знаряддя мокне та іржавіє під відкритим небом, а коні й худоба стоять занедбані, голодні, без стаєнь та хлівів. Розлючені жінки тоді зібралися й ухвалили позабирати корови та інший товар додому, щоб не погинули. Але це були тільки початки того лихоліття, що його ви передбачали. Вже у 1929 році почався шалений наступ на наше та інші села, ота насильницька колективізація, — партійні уповноважені з міста приїздили, розвішували гасла, а на зборах селян викрикували: „Знищити куркуля, як клясу!” А в нас у селі, як ви знали, таких „куркулів” і не було, а дві трохи заможніші родини тоді ж зразу розорили, вигнали з хат і вночі вивезли на Північ, на загибель. В одну хату вселили „незаможника” Анастасія, відомого на все село конокрада й злодія, але він скоро загидив ту хату й довів до руїни. Трактори вже почали переорювати межі ланів тих наших сусідів, що під тиском і погрозами вписалися до колгоспу. Та й зять наш Іван із Тетяною мусіли віддати свої півтори десятини до того колгоспу. Ви ж тоді жили в них, бо мати померли, а ви працювати на полі вже нездужали, мали яких 75 років. В той час у селі нашому, як і скрізь, робилися такі неподобства, що хай Бог боронить, — душили податками „одноосібників”, чи як їх звали „підкуркульників”, подвоювали й потроювали той податковий „плян до двору”, а за невиконання цілі родини оббирали до нитки, забирали все до зернини, витрушували навіть вузлики з квасолею, кукурудзою, кутею, а квашенину викидали на шлях. Забирали й одяг, а взуття із дітей стягали.

Пригадуєте, як познущалися з сусіда нашого Онанія Люльки? У сільраді збили його до крови, кожух і чоботи стягли й біг він взимку босий, у самих полотняних штанах до прокурора у сусіднє село шукати „справедливості”. А за що? Домагалися, щоб розшив клуню, вкриту почорнілим житнім околотом, обмолотив і „віддав державі два пуди пшениці”. Чи не глум? Ой, як же упеклися селянам ті „бригади” з міськими парттисячниками, політкомісарами з ГПУ — НКВД та й нашими місцевими підлабузниками з комсомольців і „комнезамів”. Притягли до тієї ганебної роботи і нас, вчителів, — змушували школярів приводити, бо ці „бригади” посиляли їх по горищах лазити, вишукувати сушню, гриби, мак — і те забирали.

Тяжко я переживав оте знущання з наших людей, старався, як міг, стояти в стороні від нього, не зважав і на погрози. Пригадую, тату, що ви називали ті „бригади” розбишаками — і такими вони були, бо по селах лунав стогін і голосіння, лилися потоки сліз нещасних матерів. Вони, ті мучениці-матері, старалися рятувати дітей від голоду, сушили цвіт і листя акації, липи, варили спориш, перетирали голі кукурудзяні качани. Та хіба то був рятунок? Почали

пхнути і діти і дорослі, деякі утікали до міста та й там умирали на брукові.

Мене тоді НКВД щороку шарпало, забирало на допити, садило на кілька місяців до вінницької в'язниці, знову випускало і я повертався до вчительства, але не надовго. Справджувалася обіцянка нашого односельця Арона Абрамовича Тарасовського, що його син Льова був „шишкою” — заступником начальника ГПУ—НКВД у Вінниці: „...Ви пили нашу кров зразу, а ми будемо пити вашу кров поступенно”. А ви ж, тату, добре знаєте, що я нічиєї „крови” не пив. Та це не спасло мене — в кінці 1932 року заслали мене на далеку північ: на 10 років, а там вижив тільки чудом, бо навколо росли й укривалися мохом могили тисячі і тисяч таких як я. Ці могили з хрестами потім тракторами зарівнювали із землею, щоб і сліду по них не лишалося...

А хіба ваша доля, тату, була кращою? Коли я повернувся із заслання в 1941 році, то не впізнав рідного села — воно світило пустою, в руїнах лежала наша церква, стирчали комини зруйнованих хат і скрізь безлюддя, не видно й знаків життя. Ледве знайшов сестру Тетяну з чоловіком — вона мало не зомліла, побачивши мене, немов привид не з цього світу. Тоді й довідався я про вашу, тату, сумну долю — не пережили ви того лихоліття, заморені голодом, доконав він вас на старість і померли ви в муках тяжких. А ховати не було кому, бо люди, які ще трималися на ногах, не мали сили робити труни, копати могили, а стягали десятки трупів і закопували їх у рові, присипаючи землею. Вона, та рідна земля, прийняла усіх вас до себе. Ніхто не співав вам „Вічная пам'ять”, тільки вітер голосив над братською могилою — так, як і на Півночі голосив і плакав над сотнями тисяч безіменних могил українських мучеників. Не міг я, тату, розшукати й місця, де знайшли ви вічний спокій, — не було й сліду братської могили вашої. Не жили вже й ті, що загортали вас землею. А тому простіть мені, що не міг я помолитися там, де ви спочили навіки.

Але ваші діти, внуки й правнуки, тату, пам'ятають про вас і всіх виморених страшним голодом. Пам'ятає про них і про той жадливий злочин червоної большевицької Москви на нашій Україні увесь рід український на вільних землях, хоч і далеко від Рідного краю. І не тільки згадує вас, мучеників, а й усьому світові пригадує й розповідає про те страхіття, що його приховувала нелюдська влада. Рід український пам'ятає, молиться за вас, не забуває і не забуде. Чи це чує душа ваша несьогосвітня, тату?

Наталія КІБЕЦЬ

Л И Н К И

Чудовий осінній день. Небо напрочуд чисте, блакитне — ні хмаринки. Дніпрові води відсвічують блакить неба і самі як небо. Стою і дивлюсь у далечінь і хочеться забути всі турботи, що лежать на твоїй істоті. Нараз: „Товаришко інженере, де це ви зі своїми думками? — Верніться на землю!.. — Хочете линків на обід? Для доні вашої?

— Сердечно дякую. Ви завжди щось знайдете для мене. Краще понесіть додому, — відповіла я.

— Не турбуйтеся, я й для себе буду мати. Дивіться, які гарні! — в сітці тріпалися три линки. — Ви ж у нас одна — жінка... Та до того ж... — Далі він не доказав: — Будете їти додому, я лишу їх на контрольний.

Трудовий день минав, наче б мало минати і все пережите за цей день, але родина, умови і обставини, в яких живеш і працюєш, нагадують про все...

Втрійку з'їли вечерю — ласували смачну юшку з линків. Мама пішла до кухні мити посуд, а я, як завжди з донечкою на руках, відпочивала: чатала байочки або щось оповідала. На цей раз моя думка була чомусь на тартаковому заводі, де я працювала після арешту чоловіка. Зжилася за два роки з тими людьми. І розповіла я доні за тих людей, яких позбавили надбаного тяжким трудом господарства, і мусіли вони, приховуючи свої імена, працювати, як і я, на тартаковому заводі, тяжко заробляючи на денний прожиток для своєї родини. Нагадували вони мені галузку з верби. Зломить її бурею, а якась добра рука візьме та й уткне її в землю та ще й полле, і виросте з неї знову дерево, яке в негоду або спеку дасть притулок подорожньому. Багато гарних людей зустріла я там. Не раз допомагали вони мені, співчували моєму горю.

Так, оповідаючи, незчулася як задрімала. І сниться мені, що сидимо на березі Дніпра. Доня бавиться в пісочку, а я з Васильком ловимо рибу. Василеві одна за одною чіпляються, а в мене нічого. — Дивись, який ти щасливий, — із заздрістю сказала я. Він

засміявся, і нічого мені не відповів.

В повітрі почалася відчуватися свіжість. Сонце то сховається за хмари, то знову вийде. Хмари почали громадитись все густіше і густіше. Десь далеко чувся гуркіт грому. Нараз, як загриміло... страшна блискавка прорізала небо. Полив дощ. Я схопила доню і швидко поклала її на пісок, стараючись прикрити її собою. — Васильку, іди до нас ближче! — Кличу я. Підіймаю голову, оглядаюсь, і ніде його не бачу. Що за дивина, де ж він міг подітись?

Від гуркоту я проснулася. Біля мене стояла мама, намагаючись мене розбудити.

— Доню! Стукають у двері, та вже пізно і я боюся відчиняти. Сама знаєш, який зараз непевний час.

В двері стукали настирливіше. Я передала сплячу доню мамі, а сама пішла до дверей. — Відкриваю. Переді мною два агенти НКВД. У коридорі напівтемно. Світло від п'ятидесятиватної жарівки на стелі коридору відсвічувало то на дашку картуза, то на цівці рушниці. Я навіть спитала, що вони хочуть?

— Гражданка, собірайтесь! Візьміть паспорт із собою. Без речей... — Мамині очі наповнилися слізьми. Жах застиг на її обличчі. А в мене в думці: — Чи надовго? Що буде з ними?

Накинула хустку і пішла.

Україна, 50 років тому.

Олекса СТЕФАНОВИЧ

ІЗ ЦИКЛУ „ГОЛОД” (II)

*Завили собаки, як на пожар,
Завили в степах, мов кру́чені.
Над обрієм черева чорних хмар
Розпухли, набрякли кру́чами.*

*Завили собаки, як на пожар,
У сурми біди засу́рмили.
Скомандував Голод хмарам „удар!” —
І рушили важко ю́рмами.*

Ольга КУЗЬМОВИЧ

ГАЛИЦЬКИЙ ЛЕВ

Петра викинула хвиля людей із літака, а митна перевірка пройшла скоро, і ось двері відкрилися автоматично і він побачив перед собою мурашню чекаючих — привіти, крики, поцілунки. Був зовсім оголошшений. Шукав горячково серед натовпу за дрібною поштаттю Ади, але ніяк не міг знайти. Як це так, не вийшла зустрічати? І що він зробить без знання мови, без одного знайомого, сам на летовищі в Нью Йорку... Облятий холодним потом, стояв із валізками на краю людського моря, а серце билось, як навіжене.

— Ви чекаєте на когось? Не приїхали на час? — запиталася українською мовою сива пані.

— Так. А ви відки знали, що я українець?

Вона засміялася і відразу взялася випитувати: — чи має телефон або адресу, чи ті люди живуть в Нью Йорку, чи він тут вперше? Але саме тоді Петро вже здалеку побачив Аду, яка, задихана, пропихалася до нього.

— Як я могла сподіватися, що твій літак з Києва прийде так точно і ти будеш так скоро готовий? А на шляхах такий рух, це ж час, коли всі їдуть додому.

*
* * *

Ада була помітно нервова. Таж це вперше він приїхав до неї, після довгих місяців листування, телефонів і взаємної туги. І ще має цього вимріяного Петра представити своїй родині. Говорила, отже, безперестанку, ведучи вправно авто поміж сотками інших авт, що поволі просувалися вперед у вечірньому сумерку. А Петро був неменше схвилюваний. Дивився докруги себе на незнане місто з почуттям, що все це лише сон, який він так часто мав у останніх місяцях. Сидів непорушно біля Ади і боявся її діткнутися, щоб не розвіялася, як марииво.

Привітання з родиною було сердечне, хоч дещо штивне. Оглядали себе з цікавістю і, здається, старалися себе очима пробити наскрізь. Батько і брат, скоро після перекуски і чемностевої розмови про лет і погоду, попрощалися, і Ада попроварила Петра до кімнатки, що чекала на нього. Все було її рукою приготоване, навіть збірка Ліни Костенко на нічному столику та, що подарував їй у Львові, з маленьким гербом левика, який сам вирисував. Довго ішла ще розмова. Ада, пригорнувшись до Петра, розповідала, що будуть робити, які уложила пляни, як тужила за ним.

Петро витягав призначені для всіх скромні дарунки. Вишивку для матері Ади, картину для батька, нове видання „Кобзаря” для брата, а для Ади — гуцульське намисто.

— А тут на додаток нові львівські співанки, на тасьмі. Вони не є цікаві, але одна пісенька немов написана для нас. Послухай:

*До Канади, за океаном, попливу до Адріани,
Подарую намиста сувій, я люблю, приїжджай у Львів...”*

Ти моя золота королева, а я твій галицький лев”

Ада сміялася, що ЗСА не Канада, а вона, Ада, насправді не Адріана, але підспівувала за Петром з блиском в очах.

* * *

Петро збудився із важкого сну, хвилину все крутилося в голові, і він ніяк не міг усвідомити собі, де він і що з ним діється. Крізь густі занавіси продиралося світло і він у тому сутінку оглядав незвичне йому оточення. Простора кімната, квіти, полички, заповнені рядами книжок, на стінах картини. Йому став перед очима куток у батьківській хаті між кухнею а передсінком, де увечорі мати розкладала для нього до снання старий лежак. На нічному столику зауважив карточку, писану відомим йому нерівним письмом Ади: „Коханий! Я мушу іти до роботи і до школи. В кухні все приготоване. Відпочивай добре!”

У хаті була повна тиша, усі пішли і залишили його самого. Як же так першого дня гостини? День тягнувся в чужому оточенні в безконечність. Перечитав „Свободу”, з якої вістки про події в Україні були йому вже відомі, а оповістки про імпрези та про смерть людей — нецікаві. Включив телевізор, але скоро незрозуміле говорення змусило і цю розривку виключити.

Привітав під вечір Аду, що перша вбігла у хату, дещо ображений, але вона ніяк не вибачалась.

— Першого дня і ти залишила мене самого?

Ада засміялася зовсім невинно: „Перш усього, у тебе була велика зміна часу, і я думала, що будеш спати. А подруге, у нас не

можна так без поважної причини опускати зайняття тим більше, що це весна і зближаються іспити. Отже мусиш з тим погодитися, що це не Львів. Тут все трохи інакше”.

Оце „інакше” зауважив Петро й увечорі, коли мама Ади вложила вечерю для усіх до мікрохвильової печі, Ада накрила до столу і всі їли мовчки, поспішаючи, а батько вхопив навіть у руки недочитану в поїзді газету. Ніяких широких розмов, ніяких чарочок та приговорювання до них. Чемно перекинулися словами з Петром, питаючи, чи відпочив, і, чимскоріше закінчивши вечерю, усі крім Ади вибачилися, що спішаться: мама на засідання Союзу Українок, батько до лябораторії, щоб „щось викінчити”, а брат, вхопивши спортову торбу, вияснив, що умовлений на відбиванку.

Ада мала доручення закупити харчі й вирушила з Петром до крамниці. Хоч він знав про ці великі крамниці з оповідань і фільмів, але ця перша зустріч ще увечорі була повна подиву (стільки різного побачив на полицках) і якоїсь підсвідомої зависти, що у них ніхто такого добра не має. Кружляв по всіх відділах великої крамниці, дивувався голосно, раз-у-раз випитував Аду, що це чи там те, і почувався, як дитина в крамниці з іграшками. Ада спершу терпеливо вияснювала, але вкінці заявила що „школа часу”, і вони з повними паперовими мішками вирушили додому.

* * *

„Школа часу!” І з тим постійний, немов вже нерозривно пов’язаний до всіх, поспіх, — це було найбільш різке враження, яке приніс йому побут на американській землі. Він ніяк не міг того зрозуміти.

— Коли ви живете? — було його часте питання до Ади і до людей, яких тут пізнав. Бо ніколи не було у всіх можливості на довгі розмови, на дискусії чи навіть довші товариські відвідини.

— І як ви можете так пролітати через життя? — питав він Аду на усіх її павзах поміж викладами, працею і оглядинами міста, які Ада старалася включити у свою програму, щоб і Петро мав приємність.

Але Петро з кожним днем був менше і менше вдоволений із гостини в Америці. Багато йому було не до вподоби, що і виявляв Аді, і їхні розмови ставали щораз палкіші, бо кожне боронило своїх поглядів. Петро критикував американізацію українців і плиткість автохтонів, а Ада вже з принципу боронила. Він заявив, що ніколи не зуміє так жити „як вони”, а Ада уважала, що до всього, як є бажання, можна пристосуватися.

Батьки Ади були рівно приязні, немов не завважаючи непорозумінь поміж молодими, і ніколи не випитували про їхні дальші пляни чи розвиток їхніх стосунків.

Час летів стрілою. Весна була у повному розцвіті, засипана тут золотодошем і магноліями, а з весною зближався поворот Петра в Україну. Він нетерпеливо чекав Великодня з надією, що врешті-решт буде бачити святковий настрій, плекані традиції і порівняє чи все так „як у них”.

*
* * *

— За два дні їдемо, Петре, до Марусі на Великдень. Побачиш інакшу частину Америки, пізнаєш ще і цю родину. Приготуйся на цікаві переживання.

— На Великдень? Та ж за два дні буде щойно Квітна неділя!

— Чи я тобі не вияснила, що ми святкуємо за новим стилем?

— Як це так? Святкуєте польський Великдень?

— Який польський? Хто тут так думає? Тут демократія і деякі наші церкви перейшли на новий календар, і це все. Моя родина також, тому що наша парохія так святкує.

— То і Свят Вечір у вас 24-го грудня? То мої батьки у всіх роках переслідування придержувалися своїх віковичних традицій, а ви тут змінили календар, як рукавички? Як можна було?! — Петро ніяк не розумів. Якось у всіх їхніх розмовах і порівнюванні побутових різниць між Америкою і Україною до його свідомости либонь не дійшло, що „його” Ада і її родина належать до тих „відступників”, про яких тепер пробомкувалося в Україні. А тепер це був немов удар, неочікуване розчарування, біль, прямо розпач.

— Як я могла думати, що ми із-за святкування за новим календарем гірші українці? Чи це має щось спільного із вірою чи патріотизмом? Колись і тут були поміж переселенцями непорозуміння, але зчасом всі стали більш виrozumілі. Ми ж навчилися демократії, свободи думки, понять, — вияснила зі сльозами в очах Ада.

Але Петро стояв перед нею і глядів, немов на ворога: „Я не буду тепер святкувати, я вертаюся скоріше до Львова”.

— Не можеш, — шепнула Ада, — „Аерофлот” не змінить квитка...

— То ви всі їдьте до Марусі, а я залишусь тут!

— Петре, прошу, чи не можеш для мене посвятити на цей раз свої переконання? — Того вечора розійшлися вперше без традиційної розмови, як люди із двох світів, як двоє майже ворогів. І, здається, сон не приходив цієї ночі, а думки були гіркі.

Такий був і настрій у них на гостині у Марусі, хоч назверх, ради родини, нічого не показували. Розмова при столі після традиційного побажання яйцем зійшла, як звичайно, на події в Україні, на

економічну кризу, відвідини політичних провідників і поїздки туди й назад. У розпалі дискусії неначе призабули про присутність Петра, який мовчав завзято.

— Кожен приїздить сюди з витягнутою рукою, а чи вони застановляються, як ми на початку важко працювали, щоб здобути те, що тепер маємо?

— Але „вони” працювати не спішаються, все ще звикли саботувати „начальство”.

— Могли б трохи навчитися від нас, то може б зрозуміли, що не може постійно плисти цей золотий потічок через океан в Україну.

— Але кожний вертається від нас із технічними апаратами, одягом. І все це мусить бути модне, першої якості, краще і модерніше, як ми носимо.

— І ще точно вимагають, що комірці в сорочках можуть бути лише такі вузькі, мовляв, тепер мода каже, а закаблуки у жіночих черевиках доконче високі та вузькі за останній „криком моди”.

— Ну що ж, ми тут жили, як у Бога за пазухою, а вони, кажуть, стільки літ натерпілися, то їм належиться...

Ада неспокійно поглядала на Петра, але він удавав, що не чує нічого, і грався з дітьми.

* * *

Останні дні перед виїздом Петра проминули скоро. Треба було ще купити дарунки для родини, попрощатися із новими знайомими, ще залишилися квитки до театру, і Ада обмежила свої обов'язки, щоб посвятити якнайбільше часу Петрові. Але всеж цілий цей короткий час стояло між ними щось недоговорене, щось без відповіді, немов великий знак запитання, що повис у повітрі.

Говорилося про можливість приїзду Ади літом до Львова, про те, що і батьки хочуть вкінці поглянути на родинні сторони, відвідати могили предків, побачити теперішню Україну. Але все це не мало якоїсь певності, все було „може”, „як будуть добрі обставини”, „як нічого не зміниться”, „залежно від політичної ситуації”...

Чи справді проминув місяць, як Петро стояв на тому самому летовищі, повний неспокійного очікування на „свою” Аду?

Тим разом вона, звичайно балакує, мовчала. Літак „Україна” запізнився, і пасажери чекали, порозсідавшись на лавках, хто де міг. Години, здавалося, тягнулись у безконечність, а неспокійні думки замикали уста. Вони сиділи побіч себе, як майже двоє незнайомих. Десь побіч на сусідніх лавках ішла голосна розмова.

— Подумайте, найшов собі там українку, кидає все і перено-

ситься туди на постійно.

— Думаєте, що він перший? Тамошні жінки не такі, як ми тут, вони терплять мовчки, працюють подвійно і не вимагають рівного поділу обов'язків.

— А ви надовго в Україну?

— Я тільки відвідати родину. На два тижні, бо більше без комфорту не витримаю, привикла щоденно мити волосся, а там, знаєте, як з водою. А ви?

— Я за бизнесом, також на коротко. Щось мені може вийде і навіть зароблю.

Ада зірвалася зі свого місця і підійшла до широкого вікна, де можна було бачити простір великого летовища і перші світла. Десь на заході червоніло заходяче сонце і на небі блідо миготіли перші зірки. Петро станув за нею і тихо підспівував: „Ти моя золота королева, а я твій галицький лев...”

Ірина ВОВК

*Кажімо більше ніжних слів
Знайомим, друзям і коханим:
Нехай комусь тепліше стане
Від зливи наших почуттів.*

*Нехай тих слів солодкий мед
Чиюсь гірку загоїть рану.
(Чи перший біль, чи то останній,
Коли б то знати наперед!)*

*Кажімо більше ніжних слів.
Комусь всміхаймось ненароком.
То не життя людське жорстоке, —
Жорстокі в нас слова черстві.*

Кажімо більше ніжних слів.

*Із збірки „Дзеркала”,
Львів, 1991.*

Іван КЕДРИН

„С В О Б О Д А”

Розділ з книги „Життя—події—люди, спомини і коментарі”, що вийшла в Нью Йорку в 1976 році у В-ві „Червона Калина”

У половині червня 1953 року моя сестра Мілена, д-р Лука Мишуга і ми обоє, я з дружиною Марусею, були в одному ньюйоркському ресторані. Сестра Мілена і Лука Мишуга були знайомі ще з-перед Першої світової війни у Львові, а під час і в перших роках після тієї війни Мишуга був дуже частим гостем в домі її і її чоловіка д-ра Павла Лисяка у Відні, де і я його пізнав. В ході розмови моя дружина вийняла з торбинки листа, що його ми тількищо отримали від нашого сердечного приятеля Богдана Попеля з Чикаго, і відчитала місце, в якому він писав, що „тут люди загально говорять, що це найбільше свинство, щоби дозволяти Кедринові роками фізично працювати у фабриці”. Мишуга почервонів і нічого не сказав, я дорікав моїй дружині, що вона цим пошкодила мені, а сестра Мілена, яка, видно, краще за нас обох знала Мишугу, підморгнула дружині. Годі напевне твердити, чи то під впливом листа Попеля, чи воно сталося незалежно від отого епізоду в ресторані, — я отримав коротенького листа за підписом ред. А. Драгана, в якому він запропонував мені приїхати до „Свободи” „у справі, яка Вас буде цікавити”. Розмова відбулася на першому (за американським рахунком — другому) поверсі будинку при Гренд вулиці 83, у залі Екзекутиви УНСоюзу, і привітними були головний предсідник УНСоюзу Дмитро Галичин, головний секретар Григорій Герман, д-р Лука Мишуга і ред. Антін Драган. Мені запропонували працю в редакції „Свободи” від 1-го липня того року з платнею 250 дол. місячно „грос пей” (брутто). Я, очевидно, з радістю прийняв, бо і платня була трохи вища, як та, що я заробляв на фабриці, і вертався до своєї професійної праці. Найбільша моя радість стосувалася факту, що я не мусів уже довше стояти по 8 годин й пакувати скрині, бо сама та праця хоч не була важка, проте я відчував, що не зможу вже довго виконувати її: я вже дістав від стояння погані жиляки на ногах.

У редакції „Свободи” працював уже з новоприбулих імігрантів д-р Лука Луців. Зараз після мене прийняли туди Богдана Кравцева і

Вячеслава Давиденка. Ми чотири дружили і коли й були між нами різниці думок на будь-яку справу, то вони ніколи не закаламутили наших найкращих взаємин. Д-р Луців — першорядний літературознавець, головню коли йдеться про українську літературу до часу Другої світової війни, людина хрустального характеру, справжній праведник Господній, простолінійний, ворог будь-якої інтриги чи обмови. Богдан Кравців був знайомий мені ще з передвоєнних років у Львові, вже тоді лавреат одного літературного конкурсу ТОПІЖ-у (Т-ва Письменників і Журналістів ім. І. Франка за головування Романа Купчинського), один з видатніших сучасних поетів, чи не найкращий знавець сучасної підсоветської української літератури, книголюб, дуже добрий знавець редакційної техніки з особливим розумінням важливості редакційного архіву. Вячеслав Давиденко — мовознавець, пурист української мови, так само уже з журналістичним і редакційним досвідом. Коли ми всі четверо опинилися на емеритурі, ред. А. Драган не раз з жалем згадував, що „такого ‘тіму’ редакція ‘Свободи’ за всю свою історію не мала і не матиме”.

Але праця чи співпраця у „Свободі” не була легкою, і власне той редакційний склад облегував її. Коли я відійшов на емеритурі рівно після 20-ох років перебування у редакції щоденника, дехто з приятелів запитував мене: „Як ти витримав там 20 років?” — і я відповідав: „Це тільки тому, що я скінчив блискуче академію у грецького філософа ‘Наплевателеса’ ”. — Але у цьому трохи цинічному вислові було дійсно дещо правди. Я і мої редакційні колеги — хоч ніхто з них не уповноважив мене промовляти в їх імені, — дуже швидко зміркували, що нема ніяких реальних шансів старатися за будь-які реформи, за будь-які зміни в системі редагування і видавання газети. Тому треба було або стати „присотсуванцем” і мовчати та виминати будь-які суперечки й конфлікти, або зрікатися праці. Припускаю, що не тільки я, але й дехто з моїх вищеназваних колег був би не раз зголосив свою резигнацію, якщо б не свідомість, що наш вік і незнання ніякого іншого фаху, як тільки українська журналістика, не дозволить нікому з нас дістати будь-яку іншу нефізичну працю. Наші працевдавці здавали собі теж з цього справу і давали нам винагороду, до якої просто соромно було признаватися. Ред. Драган не раз признавав у розмові зо мною, що це неморально використовувати примусовість ситуації нас чотирьох професіоналів, щоб не дати нам пристойної винагороди, і я вірю, що коли б це залежало від нього, то він був би звузив „ножиці”, які існували між платнею головного редактора і членів редакції. Коли я відходив з „Свободи”, то моя найвища за 20 років праці платня досягла 8,580 дол. річно („гроспей”, брутто). На Різдво ми дістали „бонус” 100 дол.

Головний передсідник УНСоюзу виправдував наші платні, що вони, мовляв, цілком пристойні, прирівнюючи їх до винагороди службовців у сусідній фабриці мила „Колгейту“, чи будь-котрого з сусідніх банків, — але він не брав на увагу різниці професійних кваліфікацій, ані теж куди вищу за нашу платню фабричних майстрів чи банкових фахівців. За давньою традицією — працівники УНСоюзу і „Свободи“ до 5-ти років праці мали тільки однотижневу відпустку, і тільки вже за мене внаслідок наполегливих старань справа відпусток стала першою — після 10-ти років праці ми вже діставали 3 тижні платної відпустки, а я отримував ще один тиждень відпустки безплатної.

Які це були відносини у „Свободі“, з якими я (буду говорити тільки про себе) тільки з трудом примирювався? „Свобода“ — це, мабуть, одинокий у світі щоденник, в якому нема ані секретаря редакції, ані коректора. Редактор Драган щокілька тижнів чи навіть днів робив усім нам гіркі докори за друкарські помилки в газеті — і мав рацію, коли йшлося про факт помилок. За кожним разом я відповідав, що численні помилки, які, зрештою, є в усіх газетах світу (їх чимало у кожному числі „Н. Й. Таймсу“) будуть так довго, поки не буде прийнятий окремий коректор. Його й донині нема. За життя головного редактора Луки Мишуги функції редакційного секретаря фактично, хоч не формально, виконував його заступник ред. Антін Драган. Коли після смерті Мишуги 8-го лютого 1955 року Антін Драган став головним редактором, то він взяв на себе стільки обов'язків і функцій, що їх не має ні один головний редактор у світі: він відчиняє і перечитує пошту та відповідає на листи, розподілює матеріал, перечитує і корегує передові статті, перечитує вже зверстану цілу другу сторінку, пише важливіші, головні українські новинки на 1-ій сторінці газети, пише (не завжди, але дуже часто) одну редакційну статтю, веде так звані кампанії в різних політичних справах, — заступає інтереси УНСоюзу в газеті (статті, звіти, рекляма), приймає і звільняє співробітників (писаної умови ніхто не мав, але з редакції за моєї пам'яті нікого не звільнено), вирішує всі „принципові“ справи також адміністрації і друкарні і книжкових видань, та ще й уранці верстає своїми руками олов'яний склад 1-ої сторінки газети, — це останнє є дивоглядом, що його нема ні в одному щоденнику світу, бо це ж діло друкарського „метранпажа“, якому треба дати тільки карточку з черговістю вискладаних речей. Додати, що ред. Драган бував ще з уряду на засіданнях Екзекутиви і Головної Ради УНСоюзу та Екзекутиви Українського Конгресового Комітету і пише про них звідомлення до газет. Ясно, що ніякий геній з головою, як баняк, не всілі дати собі раду з усіма тими функціями — щоб було все ладно і складно,

швидко, без загайок і без скреготів та конфліктів. А тому ще що „Свобода” — насправді невелика газета, яка розпоряджає для редакційного матеріалу лише двома з половиною спорінками, бо решту заповнюють оголошення, і тому, що пошта приносить денно кільканадцять листів, то матеріяли залежуються, за браком секретаря редакції нема їх евіденції, автори листів обурюються на брак відповіді, звіти про святкування 22-го січня появляються під Великдень, а про відзначування роковин смерті Петлюри й Коновальця в травні — пізньою осінню. Розв’язати цю проблему зрештою дуже трудно, бо коли подавати ці звідомлення тільки дуже скорочено, то місцеві громади ображуються. Це саме стосується різних музичних імпрез, на яких кожна дитина грає „чудово”, деклямує „з глибоким відчуттям” і співає, як соловейко. (Проте, це правда, що дітей не слід критикувати!) Редагувати щоденну газету поза рідним краєм взагалі дуже трудно та ще й орган Союзу, який, як його охрестив покійний Мишуга, є „заморською твердиною” (чому не фортецею?), але є також асекураційною установою, для якої число членів є питанням бути—не бути. Від довшого часу я вже не чую такого, щоб хтось із читачів погрожував виступленням з УНСоюзу в реакції на якусь статтю чи замітку у „Свободі”, але в перших роках мого перебування у „Свободі” таке бувало, — це невиданий у культурному суспільстві шантаж супроти рідного часопису, від якого всі вимагають, щоб був „незалежним”. Нема у світі цілком незалежного часопису, бо завжди він залежний від свого видавця і свого редактора. У даному випадку „Свобода”, будучи дійсно понад і позапартійною газетою, мусить, як орган УНСоюзу, дбати за його інтереси, але (А. Драган теж у теорії признавав це) найкращу прислугу УНСоюзові зробить „Свобода”, коли вона буде — *доброю* газетою, коли вона буде цікава і матиме повагу у суспільстві.

Нема сумніву, що при всьому консерватизмі — „Свобода” значно змінилася після припливу до ЗСА нової імміграції і прийняття до її редакції чотирьох новоприбулих професійних сил. А втім, редактор Драган, який у теорії признає, що, наприклад, існування 10 партій і трьох комбатантських організацій УПА — це аномалія, яка приносить шкоду українській громаді, — признає аномалію численних фікцій в українському житті у діаспорі, виминав і далі виминає такі дразливі й контрверсійні теми. Тому й „Свобода” стала органом інформаційним, а не керуючим, дармащо могла би ним бути. „Свобода” має величезний вплив на суспільство, доказом чого є факт, що ні одна ідея не може бути зреалізована, ні одна імпреза не може мати успіху, якщо її не підтримає „Свобода” і якщо „Свобода” не поведе за нею палкої кампанії, і „віце верза”, кожна

ідея, кожний плян, кожна кампанія, навіть сповидно безвиглядна, має успіх, якщо знаходить підтримку від „Свободи”, — приклад: побудова пам’ятника Шевченкові у Вашингтоні, українські катедри у Гарварді, будь-котра велика маніфестація чи мистецька імпреза.

Порівнювати Луку Мишугу, першого за мого перебування у „Свободі” її головного редактора, і Антона Драгана, другого й останнього, не можна, бо це дві різні постаті. Лука Мишуга був типом інтелектуала, політика-дипломата і джентльмена в одній особі. Він був живою людиною з духовими вартостями лідера, водночас людиною, яка линула до товариства і до розваги. Читав тільки книжки з ділянки політики й соціології, але й ходив до театрів на Бродвеї, їздив до Саратоги на кінні перегони, вдержував теж приятельські зв’язки з такими видатними діячами культури, як скульптор Архипенко та музика Михайло Гайворонський. Технічними справами „Свободи” не цікавився — це ще за його життя ладнав Драган. До редакційних співробітників ставився завжди як до громадсько-політичних і культурних діячів, себто ніколи не було у тому ставленні тіні зверхництва, „босівства”.

Хоча чув я, що про живих не слід писати і їх характеризувати, то не можна поминути характеристики людини, яка була впродовж 20-ти років службовим зверхником автора споминів. Не можна теж писати такої характеристики з погляду опортуністичного інтересу: щоб писати тільки те, що сподобається, та промовчувати все, що не подобається редакторові Драганові, бо — як казав мені дехто — „він тобі ще буде потрібним”. Книжка переживе обох нас і тому й ред. Драган повинен вибачити, якщо тут будуть завваги про нього і „Свободу” — йому не в смак.

Антін Драган — людина складної вдачі. Її позитивні й негативні риси схрещуються, наче білі й чорні квадратики на шахівниці. Він патріот і громадська людина, тішиться успіхами громади й боліє її невдачами. Він відданий тілом і душею „Свободі” і є її фанатиком. Страшенно роботящий, проводить в редакції „Свободи” багато годин поза обов’язковим часом, головню по суботах і неділях. Є, мабуть, єдиною працюючою людиною у світі, яка, маючи право до 4-тижневої платної відпустки, ніколи з неї не користує, а переводить літо, крім кількох днів, за працею у „Свободі”. Чи він робить це з недовір’я до своїх працівників, що, мовляв, вони не дадуть собі ради і пороблять дурниці, — чи не хоче, щоб виявилось, що газета появляється також без нього, — чи відчуває органічну потребу бути безперервно у редакції та не має органічної потреби відірватися від цілорічної праці, щоб відпочити серед гарної природи, — це його тайна. Поруч із цим, — як я вже згадував, — зосередив у своїх руках диктаторські функції у всьому

видавництві „Свободи”. Нераз можна було почути від головних контролерів УНСоюзу чи сторонніх осіб, що треба прийняти на працю до „Свободи” фахового адміністратора. На перший погляд ця ніби добра думка є по суті безвартна. По-перше, ніякий новий адміністратор не знав би краще всіх проблем видавництва „Свободи” і його можливостей не щодо редакції газети, а й адміністрації, друкарні, книжкового видавництва, ділянки оголошень, годин праці, експедиції і т.п., як це знають керівник Адміністрації Люба Лапичак і керівник книгарні Петро Постолюк. Це насправді фахові, кваліфіковані сили. Але ані вони, ані присланий із неба чудотворний адміністратор нічого не вдіє, бо в усьому рішає головний редактор, і тому названа адміністраторка та „форман” у друкарні не мають свободи рухів; якщо вони не мають почуття спутаності, то я завжди мав його. Це вірогідно не є навіть інтенцією Антона Драгана, як головного редактора „Свободи”, але несвідомо він створює довкола себе напружену атмосферу, прикметну для кожної установи, що її службовики відчувають свого зверхника, „боса”, чи пак — прикметну для кожного зверхника рису, який дає своїм підвладним відчувати своє „босівство”. Драган хоче жити добре з людьми, тому він дуже поквапливий — обіцяти різні речі різним людям і, або в 5 хвилин після того забуває про свою обіцянку, або згори знає, що обіцяє впусте, бо всіх обіцянок не дотримає. Він дуже трудний у співпраці головню тому, що дуже нерівний, тугий, твердий, але й настроєвий. Наприклад: з власної спонукли несподівано для мене і моєї дружини дзвонить, бувало, до нас і в довгому телефонічному монологові вихвалює мене всіма можливими компліментами. Який то я, Кедрин, був уже великим редактором, коли він, Драган, збирав у Львові анонси до газети, — скільки то більше я знаю і яким-то я є його вчителем; а на другий день у редакції він знову викреслював мені у статті чи в дурній новинці заголовок і ставив інший (змінювати заголовки — це якась дивна пасія Драгана), або скреслював висновки невеличкої редакційної статті і додавав висновок власний, байдуже що написаний іншим стилем був наче приший кобилі хвіст. Я не раз казав Драганові: „Редакторе, до кожної новинки, до кожної статті можна придумати сто заголовків, кожний з них буде добрий і кожний злий — читач завжди матиме тільки один заголовок”. Сам відзначається великою легкістю пера, засвоївши собі деякі вислови і фрази, за якими зразу можна пізнати його авторство, наприклад „тим не менше” або „одушевлений”, або „козацькому роду нема переводу” і т.п. Це кожному вільно. Гірше, що він ставився завжди (і ставиться далі) негативно до статей, з думками яких не погоджувався. Я не один раз і не два казав йому: „Редакторе,

Ви не мусите в газеті містити тільки те, що вам подобається”. Тоді він заявляв: „Напишіть авторську статтю за своїм прізвищем”. Але й тоді він „фіксував” таку статтю, або скликавав всіх членів редакції для обговорення моєї статті. Це мене ображувало, бо цієї тактики не стосував супроти жодного іншого члена редакції. Очевидно, що я не вважав ніколи, що все у моїх статтях було мудре і правильне, і не раз сам звертав увагу на таке-то сумнівне місце, завжди теж був вдячний за критичну завагу. Але не любив, як мені головний редактор викреслював так звані у журналістичному жаргоні „родзинки”, хоч вони нікому не шкодили, а належали до індивідуального стилю автора, тільки тому, що не були всмак головному редакторові.

Які були мої обов’язки в редакції „Свободи” впродовж 20-ти років? Луців, Кравців і я приїздили туди між пів до сьомої години та 7-ою вранці. Луців приходив найшвидше, Кравців був залежний від комунікації спершу аж з Філядельфії, згодом з Рутерфорду в стейті Нью Джерзі. По дорозі, під час одногодинної їзди підземками, я читав „Н. Й. Таймс” і, приїхавши до редакції, писав зміст трьох до п’яти найважливіших вісток зі світу, — Луців писав те саме, що стосувалося Америки. В понеділок ми обидва приносили готові вістки за суботу і неділю, складачі мали вже зараз зранку готовий матеріал, і газета виходила щоденно швидко між 8 і 9 ранку. Коли газета спізнюється — вона прогавлює ранні поїздки і передплатники отримують її ще пізніше, як нормально. Крім отих ранніх новинок я писав щоденно впродовж 20-ти років один із так званих ‘едиторіялів’, непідписаних статей на 2-ій сторінці, мав теж за обов’язок перечитати й зробити ще одну коректу цілої другої сторінки. Коли я не писав „едиторіялу”, редакційної статті, то писав статтю авторську. Другу редакційну статтю писав з-правила Кравців, рідше — Драган. Але Драган не мав довір’я ні до одного з нас. Коли треба було написати статтю на якусь складнішу тему, казав: „це вже я сам напишу”.

При великій рутині журналіста та знанні предмету з української, американської чи міжнародної тематики нема великої штуки написати статтю, найбільша трудність і найбільша штука мати щоденно тему до статті. Тема до журналіста не приходить, треба її шукати — у газетах, журналах, зустрічах з людьми, з вражень після приявности на різних публічних імпрезах, з прочитаних книжок. У „Ділі” я здебільшого свої статті сигнував „ік”, або й підписував повним „І. Кедрин”, у „Свободі” заведено — за прикладом „Н.Й. Таймсу” звичай, що редакційні статті на другій сторінці йдуть без підпису, на мою думку — звичай помилковий. Звичайно, інколи можна автора пізнати за стилем, але автори непідписаних статей мимохіть стараються зводити свої статті під один знаменник, себто всі ті статті стають уніформовані, офіційні, позбавлені темперамен-

ту, позбавлені того кольориту, що робить газетну статтю цікавою. Я не міг і не можу погодитися, чому властиво статті, які мають з'ясовувати становище „Свободи” до такої чи іншої події або проблеми, мусять мати штамп декларативної сухості й офіційщини. У теорії ніби воно не мусіло бути — у практиці не могло бути інакше. Признававши, що у різних актуальних справах „Свобода” повинна передавати різні погляди, редактор Драган завів — за сугестією від Михайла Сосновського вже після мого відходу з редакції — рубрику „Голоси читачів”. Це була добра реформа, яка бодай в частинці виправляла помилку, що „Свобода” не займала (і не займає) ясного становища до прерізних „дразливих” питань. Цікаво, редактор Драган має щодо різних отаких „дразливих” справ свій ясний погляд, — він, як кожна думаюча людина, змінює його, але має свою думку, однак тільки в розмові. Коли пише, то невідхильно з'ясовує одно становище, щоб тут же зараз додати: „тим не менше” — і подасть погляд цілковито суперечний. Погляд не чужий, а власний, редакційний, що людям дуже не подобається. Отож власне та зигзакуватість і та неясність „ліній” у „Свободі” була для мене і певне для інших тамошніх редакційних співробітників великою трудністю. Немилою теж рисою поведінки Антона Драгана як головного редактора є те, що коли він має якісь застереження до рукопису будь-котрого члена редакції, то він не закликає його до себе і не скаже йому своїх завваг у очі, а виносить цю справу на цілу кімнату, на всю редакційну аудиторію. Це принижує і ображує даного члена редакції — так бодай я відчував, коли це мене стосувалося. Припускаю, що, може, головний редактор „Свободи” навіть не має тут заміру образити свого редакційного співробітника, колегу з однієї професії, а втім, раз-у-раз повторюючи таку процедуру, він створює завжди після такого прилюдного докору дуже прикру атмосферу. Антін Драган — людина, як сказано, дуже громадська, знає, що це не добре для будь-якої громадської установи, коли панує там атмосфера, що всі її працівники стали мовчазними сервілістами супроти своїх зверхників чи зверхника. Однак фактом є, що у всьому видавництві „Свободи” — редакції, адміністрації, друкарні й книгарні — запанувала атмосфера, в якій ніхто з тамошніх працівників не мав і далі не має відваги застерігатися проти деяких розпоряджень редакційного шефа, критикувати його, заявляти свою іншу думку. І я проковтав сотні разів свої слова невдоволення чи критики, знаючи, що воно ні на що не пригодиться, — але я таки був єдиним з-поміж моїх редакційних колег, який інколи, хоч рідко, втрачав терпець. Повторюю, А. Драган певне не думав мене образити, проте високообразливим був, наприклад, „жарт”, коли він з моїм рукописом в руці, в якому

йому щось не сподобалось, ставав перед моїм столом і казав на весь голос: „щось у Вас, пане раднику, зипер не в порядку...”

Сервілістична слухняність всіх членів В-ва „Свободи” і сліпе виконання ними поручень Антона Драгана, мабуть, причинилося до того, що він затратив почуття автокритицизму й прибрав авторитативний тон, що його раніше не мав. Він, наприклад, відкидав мені інколи статті чи новинки як ніби неактуальні, як такі, що не цікавлять українського читача, навіть не подумавши, що, може, він не має такого змісту для актуальності газетного матеріалу, як сам думає про себе. Він — у противенство до Луки Мишуги — є радше типом відлюдка, який виминає товариство, особливо після втрати дружини. Тому він не знає, або не хоче знати того, що люди говорять про газету, бо в очі ніхто йому правди не каже. „Свобода” могла б стати багато-багато кращою і цікавішою під трьома передумовами: 1) побільшити її розмір бодай на одну вставлену двосторінкову картку, 2) те побільшення газети використати на поширення тематики поза рямці суспільно-політичних справ і 3) дати свобіднішу руку всім членам редакції, не „фіксувати” їм всього того, що пишуть, та розподілити функції, зосереджені тепер головним редактором. Це внесло б свобіднішу атмосферу, потрібну для виринання нових ідей, додало б амбіцію членам редакції та створило б кращу співпрацю колективу. Вся українська преса перевантажена суспільно політичними справами. Очевидно, це зумовлене українською дійсністю. Але преса й її читачі мають свої закони. Коли читачам день-у-день, місяць за місяцем і рік-у-рік подавати друкованим словом патріотизм великою ложкою, то найпатріотичнішим читачам ця страва стане буденною і буде переїдатися. У газеті кожний читач хоче знайти щось „для себе”, щось „свого”. В українських газетах він має виключно тільки суспільно-політичний матеріал. У „Свободі” поза суспільно-політичними новинками, вістками і статтями можна знайти тільки клепсидри на 3-ій сторінці, теж із прославлюванням громадських заслуг покійників; та повідомлення про майбутні чи звідомлення про вже переведені концерти-академії, також підлиті патріотичним сосом. Коротенькі щотижневі фейлетони Ікера (Івана Керницького) та Іванни Савицької не всілі заповнити „аполітичної” діри у „Свободі” тим паче, що й вони аж надто часто користуються суспільно-політичною тематикою. Статті інженера Лева Яцкевича з Філядельфії під рубрикою „Життя і знання” — це наче цілюща вода подорожникові у пустелі. „Чвірка” членів редакції за мого перебування у „Свободі” могла легко й навіть без сторонніх співробітників давати щотижня, під неділю, Літературно-мистецьку сторінку, — проте місяцями не було літературно-

мистецького додатку, найбільшої прикраси газети.

Драган нераз бідкався і нарікав, що в редакції запанувала рутинна, що нема свіжих думок, що газета виглядає шабльоново, — ми всі мовчали, інколи відбувалася редакційна нарада, яку скликував Драган, щоб придумувати якісь корисні зміни, — але здебільшого залишалося все по-старому.

Надзвичайна тугість і сильна воля Антона Драгана не дозволяли йому заламатися під важкими ударами долі: він втратив молоду, гарну, розумну, надзвичайно інтелігентну й тактовну дружину Мирославу (ми тоді перебували з дружиною на феріях в стейті Огайо і, повідомлені телефонічно, встигли ще приїхати автом на Панахиду) і після того несподівано втратив 16-річного сина Бориса, надзвичайно талановитого юнака, пластуна, з яким батько і всі його знайомі пов'язували великі надії. Їхня недуга і їхній відхід в найменшій мірі не відбилися на праці Антона Драгана в редакції „Свободи”.

Надмірний консерватизм, надмірна ощадність і надмірне зосередження всіх керівних функцій у В-ві „Свободи” в одних руках — шкодять торговельній частині підприємства. Бо газета і книжка — це так само, як театр чи концертне бюро, культура у сполучі з купецькою калькуляцією. Бухгалтерійний недобір газети „Свободи” покривають її заслуги для здобування членів УНСоюзу, для зберігання його провідної ролі. Але друкарня „Свободи” повинна б приносити поважні прибутки, яких не приносить. Українська дійсність у ЗСА все ще така, що, хоч друковане слово не поплатне, проте є видавництва, організації й автори, які горячково пошукують друкарні для своїх книжок чи періодиків. І шукають її та знаходять — з трудом — у Нью Йорку й околиці, ба навіть в Чикаго й Канаді — поза „Свободою”, бо друкарня „Свободи” не всилі приймати замовлень від потенціальних клієнтів. Чи це нормально? Чув я від одного фахівця: „Коли б друкарня „Свободи” була моєю приватною власністю, то і тамошні складачі заробляли б більше і я зробив би масток”. Може це перебільшення, але ці слова таки спонукують до пригаду. Хронічне спізнювання щоденної (п'ять разів тижнево) газети, спізнювання на два-три місяці Календаря-альманаха сердять передплатників і шкодять Видавництву. Добрі і корисні реформи для газети і цілого Видавництва можливі і їх не трудно було б перевести. Але передумовою є зміна системи, зміна атмосфери, зміна цілого підходу до проблем редакції, адміністрації й друкарні. Маленький приклад: чому головний редактор „Свободи” мусить нести завжди відповідальність за англomовний „Тижневик”, коли тамошній редактор Зенон Снилик набрав вже досвіду й рутини та має також почуття відповідальності? Чому завжди ще його контролювати і пересчитувати ще й „Тижневик”

перед віддачею на машину?! Навіщо головний редактор щоденника має втручатися до персональних і ділових справ друкарні й експедиції?! Від першого редактора львівського „Діла” Володимира Барвінського у 1880 роках, до останніх головних редакторів того часопису у 20 і 30-их роках — Федя Федорцева, Володимира Охримовича, Дмитра Левицького, Василя Панейка, Василя Мудрого, Івана Німчука й Івана Кедрина, — нікому з них й у голову не приходило втручатися до справ друкарні чи експедиції, а справи адміністрації теж належали до адміністративного директора, а не редактора газети. І видавничі справи ладнав окремий референт. Головний редактор газети не має чого і не повинен цими справами займатися, та ще й авторитарно їх вирішувати. Коли ж таку „авторитарну імперію” створив собі у Видавництві „Свободи” ред. Антін Драган — то це недобре: недобре йому, ані Видавництву, ані — особливо — газеті. Навіщо вся ця авторитарна система в цілому Видавництві, яка стала „табу”, що його не вільно порушувати?! Як сказано, одна людина ніяк не всилі дати собі з усім цим раду, і найбільшою помилкою Антона Драгана є його переконання, що він дає собі раду — всупереч існуючій дійсності. Видавництво „Свободи” — це велике підприємство, яке власне сполучає свою громадську і культурну місію з торговельними засадами. Тим часом у тому підприємстві нема розподілених функцій. Редактор Драган щиро бажає розвитку „Свободі”, тому запланував перехід на друк фотографічним способом, із модерною друкарнею. Модерні машини стоять вже у невикористаних ще приміщеннях у новому будинку УНСоюзу, а в старому приміщенні все ще „метранпаж” ходить до мужеської туалети, звогчує папір на стіні губкою і після того гатить молотком по мокрому папері і олов’яному складі, щоб відбити сторінку... Близько півсторіччя тому о. канонік Лопатинський поїхав до Гданська і купив там для друкарні „Діла” машинку для відбивання сторінок. За 20 років моєї праці у „Свободі” такої машинки не було, — недавно, чув я, вже її купили, але все ще нею не користуються, бо вигідніше робити так, як вийшло за о. Грушки...

Мені відомо, що редактор Драган висловлювався — і далі висловлюється — про мене перед третіми особами дуже похвально, якщо не в суперлятивах. Але, на жаль, своєї прихильності до мене не проявляв там, де її міг проявити, і, навпаки, зробив мені неодну цілком зайву прикрість. Пам’ятаю, що коли я був головою СУЖА і приніс раз вістку про переведене засідання управи — Драган, хоч був заступником голови і признавав у теорії, що редактори повинні підтримувати у своїх газетах свою станowo-професійну організацію, скреслив мені половину того короткого повідомлення. Я нічого тоді не сказав, але в душі рішив зректися того становища, і це

було головною причиною, що я зрікся дальшого головування в СУЖА на 7-их Загальних зборах у квітні 1967 року. Після того ред. Драган часто докоряв мені, чому я зрікся. На Загальних зборах СУЖА у грудні 1971 року я знову прийняв головування СУЖА, бо створилася була тоді така ситуація, що моє зречення було б ще більш ускладнило і так неприємну атмосферу (гостра виміна слів між покійним Романом Криштальським і ред. Верганом), і тому теж, бо від членів Номінаційної комісії я почув, що мою кандидатуру поручив ред. Драган. Але він і далі — свідомо чи несвідомо — робив мені прикрощі. Наприклад: помер видатний громадсько-політичний діяч, небуденна індивідуальність, д-р Кость Паньківський. Привіз я з Бавнд Бруку вістку про Панахиду й похорон, в якій, м.і., написав буквально „Над свіжою могилою промовляв тільки генерал А. Валійський від Центрального Комітету шанування пам'яті Симона Петлюри” та „Наприкінці похоронної трапези Митрополит Мстислав висловив вдовolenня, що Покійного, великого соборника, ховали згідливо духовники обох традиційних українських Церков ”. У „Свободі” це одно коротке речення пропущено. Чому?! Я написав коротеньке спростування, що „з технічних причин пропущено такі-то слова”, і навів їх та просив редактора Драгана помістити це. Не помістив. Чому?! А коли він дійсно був мені прихильний, то повинен був знати, що пропущення тих подробиць поставить мене в прикрому світлі в очах обох отих чільних наших діячів. Таких прикладів можна би навести багато більше на доказ мого твердження про нерівну вдачу того мого довголітнього шефа. Чи він свідомо робив ті речі, чи несвідомо, не здаючи собі справи, що робить зайву й неоправдану прикристь мені й іншим людям, трудно з певністю твердити, бо трудно будь-котрій людині залізити в душу і відгадати її думки. Але фактом є, що в наслідок отаких ніби маловажних подій я не мав заохоти до праці, а працював, бо мусів, і працював, бо любив журналістику. Тому я, відходячи на емеритуру, щиро дякував редакторів Драганові і Екзекутиві УНСоюзу, що вони дали мені можливість 20 років працювати у моїй професії.

Пишу про це не тільки для змалювання відносин у такій переважливій для всієї української громади станиці як „Свобода”, а й тому, щоб записати, що професія українського журналіста не встелена трояндами, а коли і є троянди, то вони мають теж багато прикрих колючок. Витримати у редакції „Свободи” цілих 20 років у найбільшій мірі допомагали мені навіть не свідомість, що мушу витримувати, бо це матеріальна екзистенція, якої деінде не дістану, як факт перебування у товаристві таких трьох інших членів редакції, як інтелектуали високої класи, люди культурні й товарисько милі

— Вячеслав Давиденко, Богдан Кравців і Лука Луців. Від напруженої атмосфери в редакційних кімнатах можна було також щодня трохи відпочити, відпружитись за другим сніданком, „ланчем” за великим столом в адміністрації „Свободи”, у товаристві милих, інтелігентних жінок з тонким почуттям дотепу — „Дьоді” Гентиш, Люби Лапичак, Дарці Семеген, Олени Смотрич і Квітки-Марії Стецюк. Моя подяка їм за прихильність!

Можуть мені закинути: чому я стільки місця присвятив критичним заввагам про „Свободу” і про її головного редактора? Не тільки тому, що з тією установою було зв’язаних моїх повних 20 років життя і праці, але й тому, що газета — це моя душа. Є пребагато ділянок знання, в яких я повний профан, але можу без зайвої зарозумілості сказати, що на газеті і її редагуванні таки розуміюся і більше півсторіччя тому мав уже діло з друкарнею. Завжди так в житті буває, що батьків найбільше болить і сердить, що їхні діти не є такими добрими, як вони хотіли б щоб були. Приятель до приятеля має найбільше жалю, що він не виправдав надій, що їх він, приятель, покладав на свого приятеля. Мене боліло і болить, що „Свобода” не була і не є такою, якою могла б бути. Хай вибачить її головний Редактор, що тепер одверто висловлюю свій погляд і свій жаль. У цій справі я не є профаном, у цій справі можу висловлювати свою критичну думку із спокійною совістю, що маю на це не тільки право, але й обов’язок. Бо колись читач цієї книжки може сказати на адресу її покійного автора: він був там 20 років і не виявив нам, як редагувалася „Свобода”, які там насправді були відносини, чи він, Кедрин, був вдоволений газетою, в якій працював?!

*
* * *

Коли мова про „Свободу”, то неможливо промовчати УНСоюз, видавця „Свободи”, безумовно найбільшої і найповажнішої української установи у вільному світі. За мого перебування у „Свободі” померли: головний предсідник УНСоюзу Дмитро Галичин, головний секретар Григорій Герман, головні касири Іван Кокольський і Петро Пуцило; відійшов на емеритуру головний касир Роман Слободян, у товаристві весела дотепна людина, один із заслужених піонерів американської громади в Америці, який проте завів аж надто ощадну фінансову політику супроти апарату УНСоюзу і „Свободи”. Через нехоть підвищити платні відійшли деякі надзвичайно вартісні робітники з друкарні „Свободи”, як ось молодий талановитий метранпаж Володимир Калиновський,

відійшов теж Роман Ференцевич, ветеран американської армії, який, працюючи в друкарні „Свободи”, вечірньою порою скінчив коледж, молода людина, яка прегарно володіє у мові й письмі обома мовами: директор українського відділу в „Голосі Америки” Михайло Терпак, який має хист „виловлювати” талановитих людей, „виловив” і Романа Ференцевича так само, як раніше зробив це з молодими високоосвіченими журналістами Оксаною Драган, яка вже працювала була в англomовному тижневику „Свободи”, Ростиславом Хомяком і Юрком Кравцевим, сином Богдана, який зголосився був на працю до „Свободи”, але не погодився на смішно низьку платню. Щойно після відходу на „пенсію” нашої чвірки старих членів редакції, прийнявши молодших, — дано їм дещо вищу винагороду, особливо спадкоємцеві мого стола у редакції і моїх редакційних обов’язків — Михайлові Сосновському, професійному журналістові-публіцистові, людині освіченій, талановитій, тямущій і дуже совісній. Несподівана смерть (коли я вже робив коректу цієї книжки) д-ра Михайла Сосновського 25-го липня 1975 року була великим ударом по „Свободі” і по всьому українському пресово-журналістичному світі.

*
* * *

Екзекутива й працівники УНСоюзу — ділові, ідейні, роботязчі люди, особливо Володимир Сохан й Уляна Дячук, але також Степан Гавриш, це не тільки урядовці УНСоюзу, але й патріоти, кожний із них із „коммон сенс-ом”, здоровим глуздом, відчуттям потреб своєї установи і цілої громади. Це саме стосується великої більшості службовців. А що українське суспільство в Америці усвідомило, що УНСоюз — це установа першорядної вартості, то вона певне й переборе теперішні та майбутні труднощі.

Недобре, що Екзекутива УНСоюзу, чи може тільки його головний передсідник Йосип Лисогір, вічно і постійно підкреслює у друкованих звітах, що „Свобода” має стільки-то річного дефіциту і тому потрібні там ощадності. Якого дефіциту? Якби вирахувати, скільки коштує у „Свободі” все те, що там пишеться про УНСоюз і Союзівку — поза платними оголошеннями — безплатно в її редакційній частині, то це дало б великі суми. І чому говорити про „дефіцит” власної газети, без якої не існувала б установа? Нема чейже сумніву, що коли б завтра закрили „Свободу”, то прийшла б така гостра криза УНСоюзу, якої він не подолав би. Нема сумніву, що велике число членів УНСоюзу тільки тому вписалось і вписується туди, щоб діставати „Свободу”. Зберігання передплати

„Свободи” на смішно низькому рівні служить теж для приманювання членства. Майбутність УНСоюзу і майбутність „Свободи” тісно пов’язані з майбутнім станом і обличчям цілої української громади. УНСоюз, поруч з нашими Церквами, є найтривкішою установою. Але чи почитність української преси буде рости, чи буде корчитися?! — ось питання.

Галина МАНЯКО

ПАМ’ЯТІ ВАСИЛЯ СТУСА

*Як Ти вмирав в сибірських казематах,
Ніхто Тобі на поміч не прийшов
Послухать серце чи води подати,
Хоч на устах вже запеклася кров,
Як Ти вмирав, осатаніла варта
Шбурляла, мов каміння, матюки
Вмирав поет, вмирав на голих нартах,
Впивались в тіло змучене гвіздки,
Іще тоді мовчала Україна
І в смерті час до Тебе не прийшла,
Щоб врятувати генія і сина,
Що все віддав, щоби вона жила.
І в мить оту із неба зірка впала
Й розсіпалася на мільйон жарин,
Щоб Батьківщина волею палала,
Свободу здобула для поколінь.
Твоя свіча погасла, та в безсмертя
Ти смолоскипом слова увійшов,
Щоб бути з нами всюди в круговертях,
Щоб Україні дарувать любов.
Ти вірив у народ, що вільним знову стане
Й Тебе на рідну землю принесе,
Країна встане, проти зла повстане
Й від рабства лютого дітей своїх спасе.
Тож здобули ми право на свободу,
Як птахи, що літають в вишині,
Спасибі, Стусе, що віддав народу
Ти своє серце, душу і пісні.*

Іванна САВИЦЬКА

МАНДРІВКА В МОЛОДІСТЬ

Ви пам'ятаєте, а може й ніколи не бачили чаклунки-осени в царстві Дівочого Інституту в Перемишлі.

Зараз таки як вийти з їдальні на подвір'я, під жовтою парасолею осінніх мерехтливих каштанів, слалася стежка в город, стежка, встелена листям, що так шаруділо-шуміло під прудкими ногами інституток. А між листям — рубінові каштани, що ними вряди-годи стріляв до наших вікон восьмилітній Петрусь, синочок директора Інституту.

Наймолодші дівчата збирали пильно каштани, називали їх „скарбами", хоч по суті — скарбом була сама молодість, якій матеріяльне було зовсім чуже, нікому (в той час) непотрібне. Ми старші, скажімо, семиклясниці, вже не збирали каштанів, ми всеціло поринали в Пласті та в спорті („Спартанка"), бігали з гомоном по площі, ганялися за м'ячем, який з фантазійною силою злітав угору, відбивався від рук до рук, від пальців до пальців, і тріумфально ховався у сітці. Ми всі зі захопленням грали відбиванку, хоч не було тоді Барсельони 1992 року. Ми грали по змозі сил, для розваги, бо ціллю гри не були Олімпійські Ігрища, річні контракти, не були золоті медалі, а сам найальтруїстичніший спорт, прорух, гімнастика, самовдосконалення, співжиття з іншими, толеранція і врешті — шляхетне суперництво.

Я бачу вас, подумки, мої завзяті фізкультурниці, мої щасливі „олімпійки." Ольга Секела, Марійка Гузар, Стефа Микитка, Зоня Прокурат, Маруся Бадан, Ася Трешневська, Ася Кишакевич, Ірена Кушлик, Люба Заболоцька, Мурка Чучмай, і з молодших — Ірина Кашубинська. В той час як ми ганялися за м'ячем, угорі, на тенісовому корті, шаліла з ракетою першунка Перемишля Стефа Дмоховська.

Ми були дуже щасливі, бо мали тоді знаменитого „ковча" (свого, скажімо, Майка Дітку), ми мали незрівняну, прекрасну Цьопу Паліїв, найкращого українського „ковча", якого ніколи не забудемо. Цьопа Паліїв була тренеркою від спорту і різьбаркою

молодих тоді характерів. Вона харизматичною силою увела нас, у ті небезпечні часи, у тайний Пласт, не дала завмерти Великій ідеї Пласту і ліпила, немов з плястеліни, тверді, здорові характери. Духовими лідерами нашої класи були тоді Марушка Стахів і Надя Сороко. Славна їм пам'ять за те.

Але вернімося до каштанів. Осінь у той час несла свою поезію, ткала нитку краси, розтягала довкола чари осінніх плодів. Достигали в садку пахучі ренети, дозрівав вже горіх біля корту, такий спокусливий і такий невисокий, тільки сягни та рви. Але що ж, красень Льонічка беріг оті ласощі перед нашими жадними руками. Немилосердно беріг.

За отою запальною відбиванкою ми й не помітили, що кільканадцять метрів від площі виріс високий паркан, вдвоє більший від росту людини, закінчений гострими шпiцями. Там за отим парканом проходило чиєсь життя тихим, спокійним руслом, і те життя нас молодих не займало, не цікавило навіть. Хтось сказав, що за тими дошками має свою резиденцію польська духовна семінарія, а студентів отої семінарії ми називали клериками.

Був це окремий світ, до якого жодна з нас ніколи не шукала дороги, розуміючи добре, що наші й їхні шляхи розходяться у протилежні кінці.

Одного теплого дня, набігавшись за м'ячем, наша спортова дружина розсілася вигідно на лавці. Ми були в коротких до колін штанцях, у білих мов сніг сорочинках, рукавці аж по лікті, все (на той час) приличне, все акуратне, скромне. Косметики ніхто з дівчат не вживав, очей не малював на-зелено, бо сонце, прорух і радість давали задурно рум'янци, блиск очам і молодечу красу.

Хтось завважив, що в паркані появилася дірка і крізь ту дірку час від часу заглядають цікаві очі. Рада в раду, і ми придумали заліпити плястеліною оту дірку, оту непотрібну спокусу, щоб раз на все сховатись від цікавих очей.

На картці ми написали: *Prosimy nie zaglądać do dziurki!* — пропхали картку крізь дірку, заткнули каштаном і заліпили її плястеліною.

Здавалося, що все полагожене, все акуратно зроблене, пожадлива дірка закрыта на віки вічні...

Тим часом було не так. Другого дня чекала нас несподіванка. Дірка була прочищена і в ній стирчала біла картка: *Zaglądamy i podziwiamy ładnych ukrainek...*

СИНИ АЛЬКАЗАРУ

*В Еспанії серці — хаос і руїна,
В Еспанії серці — комуни пожар.
В Еспанії серці — Кастільська рівнина.
На півдні рівнини стоїть Альказар.*

*Хаосу й ладу тут зустрілись сили:
Твердиню героїв здобуть— Альказар,
Ворожа навала спішила щосили,
Щоб ширити далі червоний пожар;
Щоб знищити волю людини й країни,
Щоб край обернути в неволю й руїни,
Щоб кинути люд у терору кошмар, —
Аж люту навалу спинив Альказар!*

*Гуртом поклялись оборонці твердині —
Умерти на мурах в завзятті єдинім!
Умерти, але не піддаться Альказар
І кров'ю своєю спинити пожар!
„Еспаніє, встань!” — це був клич їх щодня.
І серце палало їм кожного дня.*

*Полковник Москардо стояв на чолі,
Болючу тривогу відгонив у млі:
Оселю його вчора ворог напав—
А син, ще хлоп'я! — Чи втекти ж він здолав?..*

*Пекучий струм болю — аж тьмяно в очах.
Та міцно полковник стоїть на ногах:
Не мусять бійці його бачити тугу,
Ніщо не щербить хай вояцьку потугу!
Аж чус враз голос, синочок озвався!
І в рурці Москардові світ захитавсь...*

— Мій тату! В руках я чужих пробуваю.
Вони загрозили: мене розстріляють,
Якщо не здаси Альказар у цю ж мить!
(І голос синка не тремтить, не дрижить).
— За щастя Вітчизни я радо помру, —
Та мушу почути все ж волю твою. —

Схопила за серце і туга і гордість:
„Це ж батькова в ньому озвалася кров!”
Тамуючи біль, він до сина говорить
(І жертвена мужність в словах тих звучить,
Хоч батькове серце, як чайка, ячїть!):

— Ти Богові душу свою доручи,
„Еспаніє, встань!” — ворогам закричи.
— „Гаразд!” — вмить озвався Москардів синок.
І стукнув по серцю важкий молоток...

І мужньо під стріл хлопець став і упав...
А ворог ще дужче й лютіше напав.
Але не піддався катам Альказар,
бо кров патріотів згасила пожеар.

Червоного жаху не стало в країні,
Еспанія встала — минулась руїна.
І сонце світило Еспанії шлях,
І радість розквітла в Кастільських полях.

Упав у Москарда ще й другий синок,
Та слава безсмертний сплела їм вінок,
Про батька й синів вже лунають пісні,
І молодь Кастільська оспівує дні,
Коли за Вітчизну, Еспанію люблю
Ішли без вагання на смертнью згубу
І батько й сини, — щоб не дати Альказар,
Щоб встала Еспанія — зник геть кошмар!

В Еспанії серці — славетна твердиня,
Кастільська в ній мужність, її знак Альказар.
У криптах підземних лежать там донині
Останки героїв — Еспанії жар!

Омелян ТВАРДОВСЬКИЙ

ПЕРЕД 15-им ФУТБОЛЬНИМ ЧЕМПІОНАТОМ СВІТУ

Приблизно два роки відділяє нас від 15-го з черги футбольного чемпіонату світу, який, як вже відомо, відбудеться в ЗСА. Багато початкових підгрупових ігор цього чемпіонату проходитимуть на стадіонах міст, де існують досить численні українські громади і де є діяльні українські футбольні дружини (в Чикаго — УСТ „Леви” і СК СУМ „Крила”; в Нью Джерзі — Медовленд в сусідстві УСВТ „Чорноморська Січ”, і недалеко УСК Нью Йорк).

З цим 15-им світовим чемпіонатом футбольна Федерація ЗСА пов’язує немалі надії. В основному йдеться про піднесення популярності цього спорту між американським суспільством, яке вперто й традиційно захоплюється бейсболом, американським футболом і кошиківкою.

Хоч існує тут численний якісний футбол на юнацькому рівні, то діячі Футбольної федерації ЗСА все ж таки не спромоглися досі створити стабільну професійну лігу. На протязі останніх 20-ти років були спроби вийти з футболом на ширші води, та, на жаль, через некомпетентність великої більшості власників поодиноких клубів, як і випадкових людей у проводі професійної Ліги, ці почини закінчилися крахом, і сьогодні в ЗСА немає жодної справжньої професійної ліги.

Не зважаючи на цей факт, ЗСА в останніх кількох роках здобувають в цьому спорті на міжнародній арені досить помітні осяги. В жіночому футболі Америка здобула звання чемпіона світу. Добре себе показують збірні: олімпійська, що закваліфікувалася на Барселонську Олімпіяду, і особливо збірна, що братиме участь в кінцевому етапі розгрівок за світовий чемпіонат.

В 1992 році ця збірна, між іншим, пододала збірні Ірландії й Португалії та закінчила в нічну зустріч із сильною національною збіркою Італії в спеціальному „міні-турнірі” за так звану чашу „Америки”.

Українські шанувальники футболу пам’ятають минулорічну

зустріч першої збірної самостійної України з національною дружиною ЗСА, яка закінчилася „сухим” ремісом — 0:0. Ці історичні змагання відбулися наприкінці червня 1992 року на стадіоні університету Ратгерс в Піскатавей, Нью Джерзі.

На жаль, збірна України не зможе виступити на 15-му світовому чемпіонаті в ЗСА. Наївні й несправедливі чиновники ФІФА признали переємником футболу розваленого ССРС збірну Росії. Вони зігнорували слушну пропозицію Федерації футболу України влаштувати відбиванковий турнір — Росії, України, Білорусі і Грузії, допустити на місце ССРС переможця такого турніру.

Порівнюючи вклад України в колишню збірну советської імперії, що заповнювалася майже в 90-ти відсотках футболістами вихованими в Україні, Україна цілком правильно мала бути признана переємником футбольної збірної ССРС.

Хроніка футбольних чемпіонатів світу

Футбольні чемпіонати світу розпочалися в 1930 році. Головним ініціатором цих дуже популярних у світі змагань був француз Жюль Ріме, який очолював ФІФА від 1921 року до 1954-го. Саме завдяки його жвавій діяльності й з'явилася ідея визначити найсильнішу дружину світу. Цьому сприяла популярність шкіряного м'яча на Олімпіадах, особливо після перемог уругвайців на стадіонах Парижу й Амстердаму в 1924-му і в 1928 роках. Але на Олімпіадах брали участь аматорські збірні, а в багатьох країнах світу набирав розмаху професійний футбол. Стало зрозумілим, що заради дальшої популяризації гри, для збагачення ігрових ідей потрібний турнір, на якому б дружини, так би мовити, звітували в гострій боротьбі про свої досягнення. І так на Амстердамському конгресі ФІФА в 1928 році рішенням започаткувати чемпіонати світу, які на початку мали назву „Чаша ФІФА”.

Першою країною, що одержала привілей провести світовий футбольний чемпіонат, був Уругвай, який саме святкував 100-річчя своєї самостійности. Однак в Європі цю кандидатуру сприйняли без більшого ентузіазму. На змагання з Європи приїхало тільки чотири збірні — Франції, Югославії, Румунії і Бельгії. Їхня подорож кораблем „Конте Верде” тривала 13 діб. В Уругваї до них долучилося ще п'ять збірних, і 13-го липня 1930 року на стадіоні „Посітос” розпочалися світові футбольні першості. На початку ігри відбувалися у чотирьох підгрупах, переможці яких у півфіналах виявили дві найсильніші збірні Уругваю і Аргентини, які зустрілися у фіналі. Фінал пройшов захоплюючо. Конто голів відкрив

Збірні футбольні дружини України і ЗСА перед історичними змаганнями на стадіоні університету Ратгерс в Піскатавей, Н.Дж., у часі співу українського і американського гімнів у виконанні Оксани Харук. В складі збірної України виступали: Олександр Помазун, Сергій Третьяк, Олександр Бондаренко, Юрій Никифоров, Ігор Покидко, Юрій Мороз, Ілля Цимбаляр, Сергій Ковалець, Юрій Гудименко, Іван Гецько, Сергій Щербаков, Ярослав Ватаманюк, Євген Драгунов, Сергій Ребро і Віктор Яблонський. Тренер — Віктор Прокопенко.

(світлив Петро Герула)

уругваєць Дорадо, але швидко після того аргентинці Пеуселле та Стабіле здобули ведення — 2:1. На початку другої половини уругваєць Сеа вирівняв 2:2, і з цієї хвилини господарі перейняли ініціативу, завдяки якій Іріате і Кастро здобули чергові два голи і остаточно виграли фінал 4:2.

Другий світовий чемпіонат відбувся в 1934 році в Італії. В ньому вже взяла участь 31 збірна. До фіналу дійшли Італія і Чехо-Словаччина. Після нормального часу вислід зустрічі був 1:1 і тому була заряджена догровка, в якій італієць Скавіо здобув рішального голя, і Італія стала другим чемпіоном світу.

Третій світовий футбольний чемпіонат пройшов на стадіонах Франції; тоді до фіналу дійшли збірні Італії і Мадярщини. Вдруге за порядком звання чемпіона світу здобула збірна Італії, перемігши Мадярщину вислідом 4:2.

Після цього турніри перервала II світова війна. Відновлено ігри щойно в 1950 році і їх провели в Бразилії. Спеціально для цього чемпіонату в Ріо-де-Жанейро був збудований стадіон „Маракана” на 200 тисяч глядачів, який і до сьогодні є найбільшою футбольною ареною в світі.

Іншою була система фіналу, на який зібралося тільки 13 збірних. Після початкових ігор переможці чотирьох підгруп розіграли додаткові змагання круговою системою, в яких визначився чемпіон світу, що ним став знову Уругвай.

В 1954 році господарем світового чемпіонату була Швейцарія. До фіналу дійшли збірні Німеччини і Мадярщини. Фінальна гра пройшла досить драматично. Вже після дев'яти хвилин мадярські футболісти вели 2:0. Здавалося, збірна Мадярщини вийде переможцем. Проте ще до перерви німецькі футболісти вирівняли вислід 2:2 і в кінцевій фазі зустрічі здобули свого третього голя, яким і перерішили вислід у свою користь і одночасно здобули звання чемпіона світу.

В 1958 році господарем світового чемпіонату була Швеція, і цим разом вперше в історії виступила збірна ССРСР, що дійшла тільки до чвертьфіналу, а звання чемпіонів світу здобули бразилійські футболісти, які подолали збірну Швеції вислідом 5:2. Цей чемпіонат світу рівночасно став пам'ятним тим, що в ньому дуже успішно дебютували в майбутньому такі славні футбольні зірки з Бразилії, як Діді, Пеле і брати Сантоси. В 1962 році сильна збірна Бразилії вдруге за порядком вийшла чемпіоном світу, подолавши у фіналі збірну Чехо-Словаччини вислідом 3:1. Господарем того світового турніру було Чиле. І цим разом збірна ССРСР дійшла тільки до чвертьфіналу.

Наступний світовий турнір футболу пройшов у Англії в 1966

році. В ньому знову учасником була збірна імперії СРСР, що дійшла до півфіналу, в якому її елімінували футболісти Німеччини 2:1. У фіналі збірна Англії в догровці перемогла Німеччину вислідом 4:2 і таким чином здобула звання чемпіона світу.

В 1970 році господарем чергового чемпіонату світу було Мехіко. У фіналі цього турніру зустрінулися збірні Бразилії й Італії. Перемогли знову бразилійці високим вислідом 4:1.

Черговий футбольний чемпіонат світу відбувся в Німеччині в 1974 році, і в ньому перемогла збірна Німеччини футболістів Голляндії вислідом 2:1.

В 1978 році в одинадцятому чемпіонаті світу, що відбувся в Аргентині, збірна господарів перемогла Голляндію щойно в додатковому часі вислідом 3:1. Таким чином, збірна Голляндії вдруге за порядком здобула звання віцечемпіонів світу.

В 1982 році господарем світового чемпіонату була Іспанія. У фіналі переможцями були вийшли футболісти Італії, які цим разом перемогли збірну Німеччини 3:1.

В 13-му з черги чемпіонаті, що відбувся в 1986 році в Мехіко, збірна Аргентини вдруге у своїй історії вийшла чемпіоном світу, перемігши збірну Німеччини 3:2.

Чотирнадцятий чемпіонат світу пройшов у Італії в 1990 році. До фіналу цим разом дійшли збірні Німеччини й Аргентини. Перемогла збірна Німеччини вислідом 1:0. В цьому світовому чемпіонаті востаннє виступила збірна СРСР. До речі, в цьому останньому турнірі збірна СРСР була фактично репрезентацією України, в якій, як і чотири роки раніше в Мехіко, виступали такі футбольні зірки: Чанов — воротар, Баль, Безсонов (Безсонів), Яковенко, Яремчук, Рац, Заваров (Заварів), Блохин, Беланов (Біланів), Кузнецов, Дем'яненко, Литовченко, Протасов (Протасів). Тренером збірної був теж українець В. Лобановський.

На протязі виступів українських футболістів у збірній СРСР у світових чемпіонатах вони здобули помітні успіхи: Олег Блохін з Київського „Динамо” брав участь у іграх чотирьох чемпіонатів світу, в яких він здобув вісім голів. Другий визначний футболіст з Києва Олег Протасов здобув шість голів. Раніше в складі виступав Анатолій Бишовець, який здобув п'ять голів. Трикратно в збірних СРСР з України виступали ще Володимир Безсонов і Анатолій Дем'яненко. Найвище досягнення серед бомбардирів збірної імперії у рамках одного чемпіонату, разом з відбірковими іграми, належить Олегові Блохінові з Києва, який усі свої шість голів здобув у XII світовому чемпіонаті. Шестикратно в збірній виступав воротар з Києва Євген Рудаков, трикратно виступав його наслідник Віктор Чанов. Крім згаданих, у різних роках у збірній

СССР виступали теж Йосиф Сабо — Закарпаття-Київ; Віктор Серебряников з Києва, Леонід Буряк з Києва, Іван Вишневський з Дніпропетровська, Володимир Лютий і ряд інших. Майже усі згадані й багато інших українських футболістів під цю пору виступають на контрактах у різних країнах світу: Віктор Чанов у „Маккабі” Гайфа, Ізраїль; Михайло Михайлов у „Аполлон”, Атени, Греція; Сергій Балтача в „Сант Джонстон”, Шотляндія; Олег Кузнецов у „Глазгов Рейнджерс”, Шотляндія; Олексій Михайличенко у „Глазгов Рейнджерс”, Шотляндія; Анатолій Дем’яненко в „Магдебург”. Німеччина; Василь Рац у „Ференварош”, Мадярщина; Андрій Баль у „Маккабі”, Тель-Авів, Ізраїль; Олександр Заваров у „Нансі”, Франція; Вадим Євтушенко у Швеції; Іван Яремчук у „Бляу Вайс”, Німеччина; Геннадій Литовченко і Олег Протасов у „Олімпіакос”, Греція; Ігор Беланов у „Боруссія”, Менхенгладбах, Німеччина; Віктор Хлуп у Фінляндії; Михайло Олефіренко у „Прешов”, Словаччина; Андрій Кончельскіс у „Манчестер Юнайтед”, Англія; Олександр Сопко у Чехії; Віктор Грачо у Дебрен, Мадярщина; Віктор Юрченко у „Стальовій Волі”, Польща; Валерій Горшкодеря у „Стальовій Волі”, Польща; Івана Вишневський у Туреччині; Олексій Чередник у Савтгемптон, Англія; Антін Шох у „Апоель”, Ізраїль; Володимир Лютий у „Шальке—04”, Німеччина; Олег Таран у „Апоель” Гуло, Ізраїль; Юрій Смотрич у Брно, Чехія; Олександр Баранов у Фінляндії.

Тренери виступають: Валерій Лобановський у Об’єднаному Арабському Еміраті; Олег Блохін у „Олімпіакос”, Греція; Михайло Соколовський у „Стальовій Волі”, Польща.

Леонід ФЕДУК

*Забурлив у серці веснограй,
голівоньку буйну закрутив...
Дніпре мій! Якщо є в світі рай,
то — це ти! Це ти! Це тільки ти!*

*Це ж на поклик твій душа озвалась,
кликав з берегів твоїх праліс.
І нічого начебто не сталося,
я ж заплакав. Тихо. І без сліз...*

м. Київ

ГОРБАЧОВІЯДА

*Останній (?) цвях у партії труну
Збив назавжди молот Горбачова.
Не буде більш вождів! Перебудова
По них священну повела війну.*

*Бо це ж вони в епоху не одну
Рубали й сікли чесний люд, як дрова.
І недозрілих націй недомова
З розпуки мерла в пору весняну.*

*Чого ж ви лаєте його? Радійте!
Борцям поміг модерний президент.
Маєстатично тріюмфуйте, мрійте!*

*По всіх містах поставте монумент
І підпишіть „Убивця вбив убивцю”.
Хвались, перебудований сміливцю!*

Київ, 1990

*Чи не промовить українська кров
У Горбачова, мудрого (?) Михайла,
Який кінцем притупленого кайла
Народовбивчу мафію зборов?*

*Із плянів Кремлю здер олжі покров
Хоробрий (?) син кубанця, недрімайла,
Увійде в вічність у вінку світайла?
Повергне тьму на Окциденту зов?*

*Славетна будь, перемога Валенрода!
Тобі лунає можновладна ода,
Бо Дранг нах Зюден ти перемогла.*

*Але, обравши путь ясну (?), кремінну,
Чи спинить лет кубанськог орла (?)
Руйнівний марш Москви на Україну?*

Херсон, 1990

*Коли прикладами Литву вбивали,
Тоді ще став союзний президент.
Гай-гай! Про цей навмисний інцидент
Йому звістили пізно (?) генерали.*

*Кремлівський клин червоної навали
Живих розчавив танками у мент
І наглим сказом ошалів уцент,
Аби свободи литвини й не ждали.*

*Хитнулась, Вільнюсе, твоя хода.
Та лють стрічають лотишії й естонці,
Яку несе беретова орда.*

*Блищать лопатки, як отруйний стронцій, —
І красить кров грузинів і вірмен
Запраглий визволу з кайдан терен.*

Едмонтон, 11 січня 1991 р.

(Син признається)

*„Я так ненавидів життя юначе!
Кочовики з кремлівської орди
Народам стільки завдали біди,
Що люд обвішавсь торбами найпаче.*

*О скільки вдів, дітей у горі плаче!
В труді без хліба, в спразі без води
На Соловки, у Потьму, в Агадир
Плелось мільйонами синов'я зряче.*

*Тоді мені з'явився Валенрод —
І я піднявся проти комзаброд,
Але... запроглося царем побути.*

*І я програв — тепер хоч сядь і плач.
Така недоля! Єльцином погнутий,
Нетяга я в житті, в політиці партач”.*

Київ, 1992

Микола ГОРІШНИЙ

ДО СТОЛІТТЯ ГАЗЕТИ „СВОБОДИ”

*Сто літ між нами ти прожила,
На вірі, душі нас кріпила.
По літах мук, терпінь, неволі
Ти з нами дочекалась волі.*

*Від дня народження й донині
Господь тебе благословляє
І сил для праці на цій ниві
Тобі й надалі посилає,*

*Щоб ти, „Свободо”, довго жила,
Братам і сестрам ще служила
Розрадами, порадами, статтями, —
Ми линемо до тебе, як до мами.*

*В краях далеких, на чужині
Про рідний край і про державу,
Ми хочем знати більше нині
Про українську нашу славу.*

*Як для сестри, так і для брата
Поклала праці ти багато —
Вже років сто не спочивала,
Для України працювала...*

*Бажаємо в твоє сторіччя,
Яке святкуємо ми нині,
Тобі хай слава буде вічна
І вічна слава Україні!*

Будинок УНСоюзу.

ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Слова Степана МУСІЙЧУКА
Музика Михайла ГАЙВОРОНСЬКОГО

*Ликуй, Вкраїно, стороно кохана!
Привіт Тобі з-за моря шлємо свій,
Ликуй, Заморська Вітчино́ прибра́на,
Що прийняла нас за своїх дітей!*

*Ми станули під Зоряним прапо́ром
І об'єднались всі, як один муж,
Під Вашінгтона з'єднані прапо́ром
В наш Український Народний Союз.*

*Наш синьо-жовтий стяг національний —
Це стяг Союзу, зна́м'я Свободи́,
Під ним покров свій має рід наш славний,
Під ним єднались прадіди й діди.*

*Союз, мов сонце, з темноті́ нас вивів,
В його рядах старий і молодий.
Доки цвістиме Вашінгтон і Київ,
Батько-Союз не згине дорогий!*

Гимн Українського Народного Союзу

В АМЕРИЦІ

Однородний Хор і П'яно

Слова
С. МУСПІЧУКА

Музика
М. О. ГАЙВОРОНСЬКОГО

Marziale

Piano

Ли-куй, Вкра-ї - но,

сто - річ - но ко - ха - на, при віт То - бі з за

p

чо - ри шле-мо свій, ли - куй, за - мор - ська віт - чи-но при-бра - на,

що нас при-ня-ла за сво-їх ді-тей Ми під зо-ря-ним

ста-ли тут пра-по-ром і об-з-на-ли-сь всі як о-дин муж-

crescendo

під Ва-шинг-то-на зад-на-ні пра-по-ром внаш У-кра-їн-ський

crescendo

ff Maestoso

На-род-ний Со-юз, — внаш У-кра-їн-ський На-род-ний Со-юз, —

ПІДТРИМУЙТЕ
УКРАЇНСЬКІ
УСТАНОВИ
ОРГАНІЗАЦІЇ
і
ПІДПРИЄМСТВА

**МАТЕРІ, БАТЬКИ,
БАБУСІ, ДІДУСІ!**

Ваші діти — внуки, що далеко поза рідним домом студіюють, відбувають військову службу, чи мають інші зайняття та обов'язки

не втратять зв'язку з життям української
громади, коли Ви подбаєте про те, щоб
вони кожного тижня одержували
THE UKRAINIAN WEEKLY

Читаючи THE UKRAINIAN WEEKLY, вони будуть поінформовані:

- про події і політику в Америці з української точки зору;
- про культурне і політичне життя українців в Америці, Канаді та в інших країнах світу;
- про події в Україні, зокрема про боротьбу українського народу за свої національні та людські права.

**Тому Вашим дітям — внукам потрібний
THE UKRAINIAN WEEKLY.**

Його передплата для членів, як також спеціальна передплата для студентів (нових передплатників) тільки \$10.00 річно.

Для всіх інших \$20.00 річно.

Залучую чек, поштовий переказ на суму \$
на передплату THE UKRAINIAN WEEKLY для:

(Ім'я та прізвище)

(число дому та вулиця)

(місцевість стеит поштовий код)

Адресат є членом УНСоюзу у Відділі

Адресат є студентом університету, коледжу

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ —
НЕОБХІДНА КНИЖКА ДОМА І В ШКОЛІ!
ПОДБАЙТЕ,
щоби в кожній публічній бібліотеці була
повна і стисла двотомова

Енциклопедія України
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

UKRAINE
A CONCISE
ENCYCLOPÆDIA

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

UKRAINE
A CONCISE
ENCYCLOPÆDIA

ЦІНА:

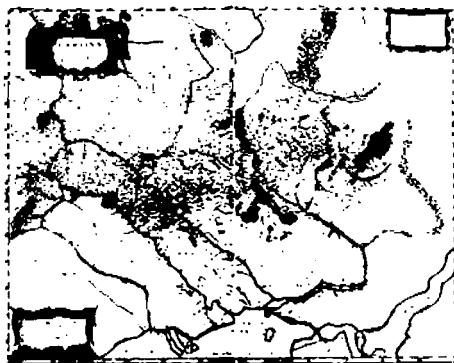
Том I	\$ 95.00
Том II	\$ 95.00
Хто замовить ОБА ТОМИ ПЛАТИТЬ	\$170.00
включно з пересилкою	

Замовлення і належність ТІЛЬКИ ЧЕКАМИ або ПОШТОВИМИ
ПЕРЕКАЗАМИ (М. О.) слати:

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.
30 Montgomery Street ■ Jersey City, N.J. 07302

**NOW IN STOCK
THE ENGLISH EDITION OF**

ENCYCLOPEDIA OF UKRAINE

Edited by **Volodymyr Kubijovyc**
Managing editor **Danylo Husar-Struk**

First and second of a five-volume work of Ukrainian scholarship in the diaspora
(the last three volumes are scheduled to be released by 1992)

A-F — \$119.50 — 968 pp.

G-K — \$125.00 — 737 pp.

includes shipping and handling

Alphabetical/Encyclopedia of Ukraine, based on 25 years of work, completely revised and supplemented edition of *Encyclopedia Ukrajinoznastva*, richly illustrated with many color plates, black-and-white photos and maps, first-class index of life and culture of Ukrainians in Ukraine and diaspora.

Published by the University of Toronto Press for the Canadian Institute of Ukrainian Studies, the Shevchenko Scientific Society and Canadian Foundation of Ukrainian Studies.

SVOBODA BOOK STORE

30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07302

New Jersey residents please add 6% sales tax.

КАЛЕНДАР ГОЛОС СПАСИТЕЛЯ

на рік 1993 рік

Має гарні світлини, і є друкований на доброму папері в українській і англійській мовах.

Його зміст: гарні вірші, дотепи, зворушливі приклади та статті, що розв'язують численні труднощі, устав церковних богослужень, місячні намірення Апостольства Молитви й адресар українського католицького духовенства в вільному світі. Довідаєтеся про багато речей, про які Ви дотепер не знали.

Присвячений Першому Синодові Єпископів Української Греко-Католицької Церкви у вільній Україні. Читач перечитає його з великою користю.

Ціна одного примірника \$9.00 без пересилки. При більших замовленнях даємо опуст.

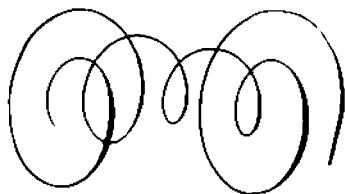
REDEEMER'S VOICE PRESS

Box 220

Yorkton, Sask., Canada S3N 2V7

Phone: (306) 783-4487

Fax: (306) 783-4487

УКРАЇНСЬКІ МОЛОДІЖНІ АНСАМБЛІ

UKRAINIAN YOUTH ENSEMBLES CORPORATION (YMA)

P.O. Box 37, Stn. D. Toronto, Ontario, Canada M6P 3J5
(416) 847-1347, (416) 475-0214

Українські Молодіжні Ансамблі під диригентурою маестра Василя Кардаша. Чоловічий хор „Оріон”; дівочий — „Левада”; духова оркестра „Авангард”; юна оркестра — Барабанщиків; Прапороносці з емблемою ансамблів і прапорами.

Українські Молодіжні Ансамблі діють від вересня 1985 року. В їх склад входять чоловічий хор „ОРІОН”, дівочий хор „ЛЕВАДА”, мішані хори, духова оркестра „АВАНГАРД”, прапороносці і юна оркестра Барабанщиків, усіх разом около 200 виконавців. З того приблизно 90% молодь, — дочки і сини національно свідомих, зрілих, патріотичних громадян, — молдь інтелігентна, загально й музично освічена, творча і суспільно успосіблена. Здебільша — це студенти, учителі, архітекти, інженери, викладачі музичних шкіл, бизнесмени, техніки, медсестри, військовики і т. п. Багатьох із них є членами молодечих організацій: СУМ-у, Пласту, ОДУМ-у, УКЮ і ін., де працюють як виховники і впорядники над дітворою.

ГЕНЕРАЛЬНА ІДЕЙНА НАСТАНОВА АНСАМБЛІВ — ЦЕ ПРАЦЯ НА ХРИСТИЯНСЬКО - НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИНЦИПАХ І СЛУЖІННЯ ЦІЛИЙ УКРАЇНСЬКІЙ СПІЛЬНОТІ БЕЗ ОГЛЯДУ НА РЕЛІГІЙНІ ЧИ ІДЕОЛОГІЧНІ РІЗНИЦІ І ГРУПОВІ РОЗХОДЖЕННЯ.

Мистецьке кредо Ансамблів: СЛУЖБА БОГОВІ Й УКРАЇНІ ЗАСОБАМИ ВІДПОВІДНОЇ, ТЕМАТИЧНО АКТУАЛЬНОЇ, ГІДНО ВИКОНАНОЇ МУЗИКИ. В репертуарі Ансамблів: літургійні, клясичні, народні, патріотичні й революційно-повстанські твори. В підборі точок до виступів Ансамблі уникають випадковостей; як правило — виконувані твори своїм духом і змістом виражають і уяскравлюють тему святкувань чи концерту. Загально беручи — ансамблевий репертуар добираний так, щоб виявляв глибоку істоту внутрішнього світу, щоб віддзеркалював ідеологічно-світоглядні переконання ансамблів, щоб був виховним матеріалом для молоді, словом, щоб він був прапором і дороговказом.

Як вияв вдячності Всевишньому за успішне турне Ансамблів по Україні та як свій проєкт у 100-річчя поселення українців в Канаді Ансамблі здійснили рівнож звукозапис і видання касеток ;

- 1) „Різдвяної Архиєрейської Служби Божої з Високопреосвященним Владикою Кир Ізидором Борецьким — одна касета;
- 2) Різдвяний концерт (колядки і щедрівки) — дві касети.

Нижче подаємо каталог касеток і відео-касет з цінами та взір анкети-замовлення.

CATALOGUE: AUDIO CASSETTES:

UKRAINIAN EASTER AND SPRING RITUAL SONGS (1991)	\$10.00
ВІНОК УКРАЇНСЬКИХ ГАЇВОК (1991)	45 minutes
Співає Дівочий Хор „Левада” Українських Молодіжних Ансамблів - Василь Кардаш, Мистецький Керівник	
UKRAINIAN CHRISTMAS CONCERT v. 1 (1990)	\$10.00
РІЗДВЯНИЙ КОНЦЕРТ вип. 1 (1990)	45 minutes
UKRAINIAN CHRISTMAS CONCERT v. 2 (1990)	\$10.00
РІЗДВЯНИЙ КОНЦЕРТ вип. 2 (1990)	45 minutes
Українські Молодіжні Ансамблі (УМА): „Оріон”, „Левада”, „Авангард” та Ю. Барабаншики - Василь Кардаш, Диригент	
UKRAINIAN CHRISTMAS PONTIFICAL DIVINE LITURGY (1990)	\$15.00
РІЗДВЯНА АРХИЄРЕЙСЬКА СЛУЖБА БОЖА (1990)	90 minutes
Відправляє Преосвящ. Кир Ізидор Борецький - Єпископ Торонто і Східної Канади; співає мішаний хор УМА - Василь Кардаш, Диригент	
UKRAINIAN EASTER PONTIFICAL DIVINE LITURGY (1988)	\$15.00
ВЕЛИКОДНЯ АРХИЄРЕЙСЬКА БОЖЕСТВЕННА ЛІТУРГІЯ (1988)	
— У 1000-ліття Християнства України —	98 minutes
Відправляє Преосвящ. Кир Ізидор Борецький - Єпископ Торонто і Східної Канади; співає мішаний хор УМА - Василь Кардаш, Диригент	
(All Prices in Canadian Dollars unless otherwise shown)	

VIDEO CASSETTES:

UKRAINE CONCERT TOUR 1990, v. 1	\$35.00/\$30.00 (US)
КОНЦЕРТОВЕ ТУРНЕ УМА ПО УКРАЇНІ 1990:	
ОДНА В НАС МОВА СОЛОВ'ІНА, вип. 1	90 minutes
Приїзд до Львова, похід вулицями Львова до маніфестації Проголошення Суверенності України, перші концерти на стадіоні „Україна” у Львові	
UKRAINE CONCERT TOUR 1990, v. 2	\$35.00/\$30.00 (US)
КОНЦЕРТОВЕ ТУРНЕ УМА ПО УКРАЇНІ 1990:	
ОДНА В НАС МОВА СОЛОВ'ІНА, вип. 2	80 minutes
Продовження турна-концерти, походи, панахиди, літургії у Тернополі, Івано-Франківському, Києві і Стрию	
UKRAINE CONCERT TOUR 1990, v. 3	\$35.00/\$30.00 (US)
КОНЦЕРТОВЕ ТУРНЕ УМА ПО УКРАЇНІ 1990:	
ОДНА В НАС МОВА СОЛОВ'ІНА, вип. 3	70 minutes
Концерт в Оперному Театрі у Львові	
Special Package Price for All 3 Volumes of the Ukraine Concert Tour 1990	\$100.00/\$85.00 (US)
UKRAINIAN CHRISTMAS CONCERT (1991)	\$25.00
РІЗДВЯНИЙ КОНЦЕРТ (1991)	90 minutes
Різдвяний концерт Українських Молодіжних Ансамблів у церкві св. Павла в Торонто - Василь Кардаш, Диригент	

Замовляйте аудіо та відео касети
Вишліть анкету замовлення разом
з чеком на адресу:

Order audio and video cassettes

By mailing the following order form
Together with Cheque or Money Order to:

UKRAINIAN YOUTH ENSEMBLES
P.O. Box 37, Station "D", Toronto, Ontario M6P 3J5

Прошу виповнити латинкою

Name (Прізвище/ім'я)

Address (Адреса)

Telephone (Телефон)

City (Місто)

Prov/State

Postal Code

Quantity Кількість	Audio/Video cassettes ordered Аудіо/Відео касети замовлені	Unit Price Ціна	Total Price Ціна
For postage, shipping and handling - add 6%			
Total (Разом)			

Українські Молодіжні Ансамблі були зорганізовані у 1985 році, і їх художнім керівником, головним диригентом, надхненником і душею є відомий маестро Василь Кардаш. Помічницею і дорадницею, яка стилізувала чудові строї Ансамблів, є його дружина пані Лариса Кардаш. Асистентом Маестра В. Кардаша є молодий, енергійний диригент Роман Ясінський, муштровим Оркестри є Богдан Ясінський, інструктором юних Барабанщиків — Василь Б'єнь, акомпаніатором — Мирослава Колесар.

Пані Оля Дзюбанівська, очолює Управу цього мистецького колективу, заступниця Лариса Тепла, а секретарем є інж. Володимир Мелех. Відповідальні функції мають також Дарка Броварська, Олекса Мельник, Мирослав Сташишин, Роман Гарук, Марійка і Іриной Сулипка, Славка Б'єнь, Марійка Прокіпчук, Стефа Радевич і Дарка Пискір.

„ПЛЕКАЙМО НАШІ ОБРЯДИ, РІДНІ ЗВИЧАЇ ТРАДИЦІЇ ТА ВЩІПЛЮЙМО ЇХ НАШІЙ МОЛОДІ” — це в ансамблях не пустопорожня фраза. Традиційні різдвяні, великодні концерти, і неперевершені красою гаївки, що їх започаткували Василь і Лариса Кардаш 20 літ тому — усе було і є реальним, невід'ємним компонентом діяльності Ансамблів.

За ініціативою і заходами Ігоря Прокіпчука влітку 1990 року Ансамблі з

диригентом Василем Кардашем, під благословенням проводом свого патрона Преосвященного Владики Кир Ізидора Борецького, провели три незабутні тижні у поїзді — турне по Україні. Ці концерти перетворились у справжню маніфестацію братерства і любови, у свято української пісні і музики під кличем „І одна в нас мова солов'їна”.

І де б вони не перебували, де не співали б, всюди зустрічали їх схвильовані люди хлібом і сіллю на вишиваних рушниках, з джерельною водою і пахучим медом нашої родючої української землі, доброзичливі, сердешні і назвичайно щирі наші земляки. Вони були захоплені дисциплінованістю Українських Молодіжних Ансамблів, їх репертуаром, зовнішнім виглядом — чудовими національними строями, а понад усе їхнім диригентом, який через своє нелегке життя — війну, табори, чужину, зберіг не лише свою українську свідомість але й велику любов до рідної пісні і музики.

Про мистецьку і виховну працю Ансамблів, осяги і труднощі у їх праці, каталог аудіо/відео записів концертів, Божественних Архиєрейських різдвяних і великодніх Літургій, гаївок, як також відеокасети з поїздки-турне Ансамблів по Україні — було поміщено в Альманахах УНСоюзу на 1989 р. стор. 198 — 200; 1990 р. стор. 193 — 198; 1991 р. стор. 192 — 200; 1992 р. стор. 198 — 201.

Про турне Ансамблів по Україні рівнож було поміщено в Альманаху „Нового Шляху” на 1991 р. та в журналі „Екран” No. 148—149 — 1990р.

Українські Молодіжні Ансамблі зробили величезну моральну і престижну роботу на Україні. Вони піднесли на душі своїх земляків, вони засвідчили їм, що далеко від Батьківщини зберігають ім'я українців і гордяться ним, дорожать рідною мовою і люблять та зберігають свої релігійні й національні традиції, а зокрема чудову українську пісню. І Україна їх за те ніколи не забуде!

Ансамблі, які так успішно змагаються до збереження української тотожності в умовах асиміляційної повені, заслуговують на повну, всесторонню підтримку. Самим наріканням та крокодилячими сльозами і переписуванням з року-в-рік тих самих резолюцій, браку молоді не заступимо. Даймо конкретні докази, що дорожимо нашою молоддю, її національним і християнським вихованням, її збереженням і культурою, яку вона плекає.

Українські Молодіжні Ансамблі в Торонто, Онт. ведуть свою працю у новому, модерному (з просторим місцем на паркування) приміщенні Сван-Клубу на 5415 Дандес Ст. Вест, в Етобіко, Онт., якого власниками є молоді, свідомі, ідейні українці — професіоналісти й бизнесмени.

Проби окремих ансамблів відбуваються регулярно від 8-ої до 10-ої год. вечора: в понеділок — від 7-ої до 8-ої год.; оркестра юних Барабанщиків; від 8-ої до 10-ої год. — духова оркестра, у вівторок — чоловічий хор, в четвер дівочий хор, мішаний хор (і оркестра).

ЗА ІНФОРМАЦІЯМИ звертатись:

- **ОРОН** Іриней Сулипка (621-3052)
- **ЛЕВАДА** Славка Бень (849-4649)
- **АВАНГАРД** Роман Гарук (896-1389)
- **Юні Барабанщики** Василь Бень (849-4649)
- **Прапороносці** Мирослав Стасишин (622-1915).

Поїздка-турне Львів — Тернопіль — Івано-Франківськ — Коломия — Київ — Стрий була зареєстрована професійно на відео-касетах, які можна набути звертаючись на адресу Ансамблів: Ukrainian Youth Corporation (YMA). P.O. Box 37, Stn. D., Toronto, Ontario M6P 3J5.

Пресова Референтура Українських Молодіжних Ансамблів

НЬЮЙОРКСЬКА ОКРУГА УНСОЮЗУ

до котрої входять такі Відділи УНСоюзу:

5, 6, 8, 16, 19, 86, 130, 158, 184, 194, 200, 203, 204, 205,
211, 212, 256, 267, 293, 325, 327, 361, 433, 435, 450, 455,
457 і 489

сердечно вітає

**УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК „СВОБОДА” ІЗ СТОЛІТТЯМ
ЙОГО ІСНУВАННЯ.**

*Щиро вітає всіх членів УНСоюзу, Головний Уряд, читачів
„Свободи” і “Ukrainian Weekly”, а особливо щиро вітає
український народ в другому році відновлення суверенної і
вільної української держави.*

МНОГАЯ ЛІТА „СВОБОДА”!

УПРАВА ОКРУГИ в 1992 РОЦІ:

**д-р Василь Лучків - голова, Іван Яремчук - 1-ий містоголова, Юрій Костів - 2-ий
містоголова, Михайло Юзенів - секретар, Іван Хома - касир, Володимир Леве-
нець і Марія Душник - пресові референти, Семен Літепло і пок. Степан Чума -
Імпрезові референти, Іван Пригода і Маріон Климишин - організаційна комісія,
Роман Форостина і Григорій Полчій - члени управи.**

Контрольна Комісія:

Михайло Шпонтанк - голова, Онуфрій Германюк і Тарас Шумилович - члени

Управа Окружного Комітету УНСоюзу Філадельфійської Округи

отсим вітає найстарший український щоденник у вільному світі

СВОБОДУ з СВІТЛИМ ЮВІЛЕЄМ 100-РІЧЧЯ

відданої праці українській громаді.

Філадельфійка Округа є одною із найбільш активних між всіма Округами Америки й Канади, а доводом того служить те, що 27 раз є чемпіоном за придбання найбільшого числа нових членів. Також Округа, є одинокою, яка має власний дім.

Окружний Комітет очолюють спідуючі Відділові урядники: д-р Богдан Гнатюк - почесний голова, Степан Гавриш - голова, інж. Іван Скіра, Петро Щерба і Теодор Петрик - заступники голови, Василь Євтушенко - секретар, Петро Тарнавський - касир, Андрій Кушнір - імпрезовий референт, Дмитро Федорійчук - заступник імпрезового референта, інж. Михайло Нич - референт зв'язків, Микола Пришляк - організаційний референт, Василь Пастушок - член Управи, як голова Контрольної Комісії. Члени Управи: д-р Іван Скальчук, мгр Володимир Яців, інж. Богдан Одежинський, Теодор Дуда, Люба Шеремета, Оксана Гораєцька, Катерина Панчишин, Степан Шилкевич, Яким Козел, Маріян Коженьовський, Іван Бойчук, Юрій Данилів, Михайло Луців, Йосиф Хома, Іван Васюрко, Юрій Бударакський, Омелян Барилка, Олександр Пришляк, інж. Володимир Горбовий, Михайло Ковальчин, д-р Іван Куйдич і Бруно Данківський. Контрольна Комісія: мгр Іван Скочилас - голова, інж. Віталій Трипупенко і Михайло Мартиненко - члени.

Сидять, перший ряд від ліва: Петро Тарнавський, Степан Гавриш, д-р Богдан Гнатюк, Василь Пастушок, мгр Іван Скочилас і Михайло Ковальчин. Другий ряд від ліва: Дозя Пастушок, Оксана Гораєцька, Текля Мисак, Андрій Кушнір, Іван Кусень, Дмитро Федорійчук. Третій ряд від ліва стоять: Юрій Бударакський, Теодор Дуда, Микола Пришляк, Олександр Пришляк, інж. Віталій Трипупенко, інж. Богдан Одежинський і Яким Козел.

ЗА ОКРУЖНИЙ КОМІТЕТ:

**Д-р Богдан Гнатюк, почесний голова
Петро Тарнавський, касир**

**Степан Гавриш, голова
Василь Євтушенко, секретар**

Товариство „Українська Січ” 39-ий Відділ УНСоюзу в Сиракузах, Н. Й.

**З НАГОДИ 100-ЛІТТЯ ІСНУВАННЯ
ЩОДЕННИКА „СВОБОДА”**

пересипає

найкращі побажання та велике признання за надзвичайно корисну працю впродовж сто років для добра українського народу і його визвольної боротьби, яка завершилась створенням української держави. Щастя вам Боже, у дальшій вашій праці у другому столітті для добра українського народу, церкви й держави.

УПРАВА І КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ 39-го ВІДДІЛУ УНС в СИРАКУЗАХ, Н. Й.

Перший ряд зліва: Григорій Базар - член Контрольної Комісії, д-р Іван Гвозда - кол. голова Окружного Комітету УНС і член Управи, о. диякон д-р Мирон Ткач - предсідник, Іван Пиндус - рекордовий секретар і заступник предсідника.

Другий ряд зліва: Володимир Рев'юк - член Контрольної Комісії і заступник голови Округи УНС, Анна Перун - заступник фінансового секретаря і касир, Василь Майкович - голова Контрольної Комісії, Михайло Кривий - член Управи.

Вітаємо давніх членів і радо вітаємо нових членів вписуватися до нашої великої союзової родини.

**Наша адреса: 1317 В. Фаєтте вул., Сиракузе, Н. Й. або телефон — 476-6958.
Вплата членських вкладок - кожної першої неділі місяця від 11-ої до 1-ої год.
по полудні.**

42-ий ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Сидять зліва: А. Марущак - опікун хворих; В. Марущак - секретар; І. Хомко -
предсідник; В. Тижмір - заступник предсідника; Ю. Котляр - фінансовий сек-
ретар; стоять: В. Гавроняк - прапорщик; В. Гаргай - муж довір'я; С. Косцьолек -
голова Контрольної Комісії; І. Зелонка - муж довір'я; В. Оліярник - опікун хво-
рих; М. Чабан - вільний член; С. Коваль - прапорщик; І. Блиха - член; М. Тижбір -
член; С. Журавський - член Контрольної Комісії; Р. Галабурда - член Конт-
рольної Комісії; на знімку нема: п-І А. Хомко - господар і Я. Данків - вільний
член.

З НАГОДИ 100-ЛІТТЯ „СВОБОДИ”

42-ий Відділ Українського Народного Союзу ім. Тараса Шевченка в Пассейку, Н. Дж.

*складає сердечні вітання і бажає найкращих
успіхів в дальшій праці.*

ЩАСТИ ВАМ БОЖЕ!

За Управу:

Іван Хомко, предсідник

Василь Марущак, рекордовий секретар

Юліян Котляр, фінансовий секретар

Управа 83-го Відділу УНСоюзу ім. Івана Франка в Філадельфії, Па.

вітає

*найстарший український щоденник
„СВОБОДУ” з НАГОДИ 100-го ЮВІЛЕЮ
та бажає дальших 100 років бути на службі
української громади Америки, Канади
й вільної України.*

Відділ ім. Івана Франка був заснований 14-го жовтня 1916 року відомим союзним, громадським діячем, меценатом, уродженцем Дрогобиччини села Лішня сл. п. Романом Карбівником. Покійний був першим секретарем Відділу, а відтак повних 50 років був активним урядовцем Відділу, як голова та почесний голова.

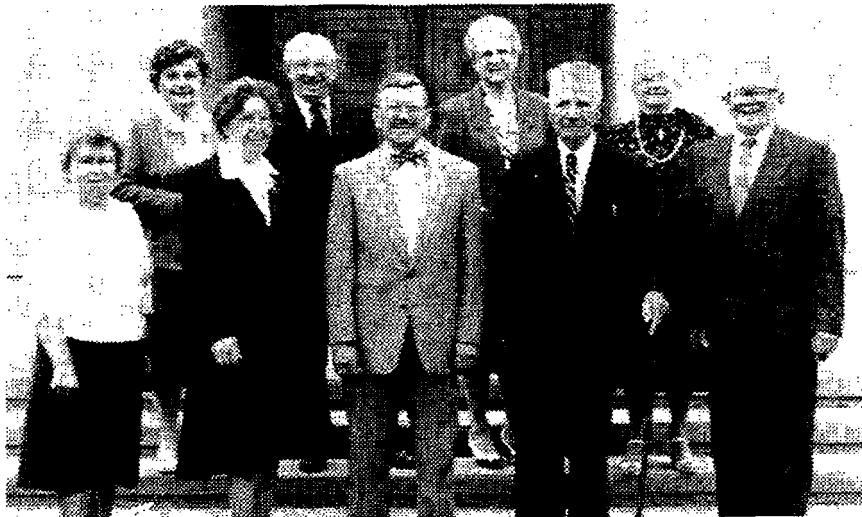

**На фотографії сидять зліва: Іван Кусень - голова Контрольної Комісії,
Андрій Кушнір - секретар, Леся Мисак - касир і Степан Гавриш - голова.**

**ВІДДІЛ УНСОЮЗУ ч. 217
БРАТСТВО СВ. ЙОСАФАТА
Рочестер, Н. Й.**

1908 рік

1993 рік

УПРАВА БРАТСТВА СВ. ЙОСАФАТА — 217-ий ВІДДІЛ УНСОЮЗУ

В першому ряді зліва: Катерина Марґолич — протоколярна секретарка, Анна Сохоцька — заступник предсідника, мґр Мирон Руснак — предсідник, Стефан Васьків — почесний предсідник, Стефан Приймак — фінансовий секретар.

В другому ряді зліва: Марія Вовк — член Контрольної Комісії, Дмитро Марґолич — голова Контрольної Комісії, Ірина Руснак — культурно-освітній референт і Анна Васьків — член Контрольної Комісії.

*Зі 100-літнім Ювілеєм вітаємо Головний Уряд,
членство і всіх працівників
Українського Народного Союзу
та бажаємо
якнайкращого дальшого розвитку і великих успіхів
у майбутньому для добра УНСоюзу та помочі
нашій вільній Україні.*

**Управа і Членство 217-го Відділу УНС
Тел.: (716) 467-4649**

Управа Відділу ім. Патріярха Йосифа Сліпого

вітає
„СВОБОДУ” З 100-ЛІТТЯМ

Відділ УНСоюзу число 231 ім. Патріярха Йосифа Сліпого в Кемден, Н. Дж., який очолює голова Контрольної Комісії Василь Пастушок, пересилає „Свободі” з нагоди 100-літнього Ювілею найкращі побажання та гратуляції за віддану службу українській громаді.

Відділ заснував тодішній обласний організатор Степан Гавриш 28-го лютого 1965 року. Першими урядниками Управи Відділу були: голова мгр Іван бодревич, секретар Іван Строчан і касир Ольга Межеєвська, а контрольну комісію очолив інж. Микола Ромах. При заснуванні Відділ мав 35 членів — основоположників.

Зараз Управу Відділу очолює відомий Союзовий діяч — чемпіон Василь Пастушок і завдяки його наполегливій організаційній праці, Відділ має 380 членів.

УПРАВА 231-го ВІДДІЛУ:

Сидять зліва: Василь Пастушок - голова, Петро Пітнер - секретар. Стоять зліва: Інж. Микола Ромах - голова Контрольної Комісії, Люсі Кізіук - касир, Дозя Пастушок - член Контрольної Комісії, Катруся Пастушок - заступник секретаря, Олесь Пастушок - секретар англomовних протоколів.

ФУНДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ, Інк.

Щиро вітаємо Головний Уряд і все членство УНС та бажаємо багато успіхів у Вашій корисній праці для добра української спільноти в США і на Батьківщині.

Протягом 70-літ Український Вільний Університет (УВУ) виконував всеукраїнську національну місію. Ширив правду про Україну; творив українську науку поза межами Батьківщини; став університетом української діаспори.

У Ювілейному році 70-ліття УВУ (1921—1991) сповнилися наші мрії, мрії батьків і предків наших мрій, які протягом століть коштували українському народові мільйони жертв в боротьбі з окупантами, **Україна проголосила самостійність 24-го серпня 1991 р.** і згодом всенародний **референдум 1-го грудня 1991 р.** та Всесвітній Форум українців у Києві **21—24 серпня 1992 р.** утвердили її. Рік наших ювілейних святкувань — 70-ліття служіння українському народові, припав на бурхливий та історичний час. В перші з тим завдання і цілі університету, університету української діаспори основно змінюються. **Поширено діяльність УВУ на Батьківщину, при тому задержано форму праці й довготривале надбання і досвід дій західно-європейської наукової установи.**

УВУ стає форпостом та вікном України в Європу. При щедрій допомозі громади десятки молодих науковців, студентів і викладачів з Батьківщини відбули навчання в УВУ. **Відалили** наукові й державні установи, міські й сільські управи, приватні підприємства і господарства Німеччини. **УВУ і наукові установи України** відбули декілька спільних наукових конференцій, доповідей і панелів. **Започатковано** довготривалі спільні проекти. Літом 1992 р. **започатковано першу наукову Бібліотеку і Архів української діаспори** при Львівському Університеті, а згодом при інших університетах **Києва і Харкова.** Цього року вже **вислано понад 16 тисяч примірників книжок і журналів видання діаспори.**

Для координації праці покликано Координаційний Центр (ЛУ—УВУ) при Львівському університеті, в склад якого увійшли представники інших університетів, інститутів і Академії Наук. Все це можна було зробити завдяки зрозумінню українською громадою хвилини часу і ваги допомоги УВУ в творчому зростанні й закріпленні Української Держави, кончності виховання нових кадрів з європейською освітою при допомозі УВУ.

УВУ гідно і творчо провів перший рік своєї праці в нових обставинах Самостійності. Відбуто вперше цілоденну спільну наукову Конференцію для обговорення нової конституції України, у висліді якої вислано заваги, побажання і доповнення до відповідних установ України.

Десятки професорів і студентів УВУ спільно з українським народом відсвяткували в столиці України першу річницю проголошення незалежності.

В другому році творення Української Держави чекає УВУ велика праця не тільки реорганізаційного характеру самої установи УВУ, відмолодження і поширення її викладацьких кадрів, але також складання реєстру чи обліку всіх наукових викладацьких сил діаспори для того, щоб централізовано нести допомогу, організувати різні короткочасні програми і курси на протязі цілого року.

Все це вимагає великих зусиль, енергії, праці й витривалості, як і рівнож фінансових засобів.

Ukrainian Free University Foundation, Inc.

P.O. Box 1028, New York, N.Y. 10276

За Управу Фондації УВУ

Д-р Ярослав Моцюк

Проф. Петро Г'ой,

фінансовий секретар

Голова

МАЄТЕ ФІНАНСОВІ СПРАВИ?

*Зайдіть до нас, або закличете телефонічно
і довідайтесь, що*

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА КРЕДИТІВКА в Нью Йорку

- Виплачує найвищі відсотки на звичайні ощадністі конті.
- Дає безкоштовне життєве забезпечення до \$2,000.00.
- Утримує пенсійні конті (IRA) на високих відсотках.
- Всі ощадністі вклади забезпечені федеральним урядом до 100,000.00 доларів.
- Уділює позики на вигідних до сплати умовах
НА ВАШІ ОСОБИСТІ ПОТРЕБИ АБО МОРГЕДЖОВІ
ПОЗИКИ НА ЗАКУП РЕАЛЬНОСТЕЙ
- Видає різного терміну сертифікати.
- Безкоштовно забезпечує позики до \$10,000.00 на випадок смерті
або випадкової непрацездатності.
- З чистого прибутку дає пожертви нашим культурним, науковим,
молодечим, мистецьким та релігійним організаціям.

**ОЩАДЖУЄТЕ ЧИ ПОЗИЧАЄТЕ — ПАМ'ЯТАЙТЕ:
НАШ КАПІТАЛ МУСИТЬ ПРАЦЮВАТИ
ДЛЯ НАШОЇ ГРОМАДИ!**

**UKRAINIAN ORTHODOX
FEDERAL CREDIT UNION**

304 East Ninth Street ■ New York, N.Y. 10003

Tel.: (212) 533-2980/533-0673

Федеральна Кредитова Кооператива "САМОПОМІЧ" в Нью Йорку

- Це перша й найстарша українська кредитова кооператива на терені Сполучених Держав Америки, а при тому це найбільша українська фінансова установа в цілому світі.
- Впродовж свого сорок-літнього існування розбудувала свої активи до суми понад 180-ти мільйонів, а свої резерви й суми неоприділеного зиску до висоти, що вповні забезпечують ощадності членів.
- Крім того її члени користають із державного забезпечення ощадностей у висоті до \$100,000.00 на кожного члена.
- Своім членам платить значно вищі відсотки від ощадностевих вкладів, чим якийнебудь банк чи ощадниця. Крім того зовсім безплатно дає життєве забезпечення до висоти \$2,000.00 для кожного члена (відповідно до віку).
- Уділяє на догідних умовах позички, даючи зовсім безплатне забезпечення на випадок смерті чи сталої непрацездатності довжника до висоти \$10,000.00.
- Дає своїм членам всякі основні банкові услуги, а українським школам молодечим, мистецьким, та іншим громадським організаціям і установам виплачує рік-річно допомоги, які уможливають їх існування та їхню працю.
- Зокрема в останньому часі старається допомогти фінансово нашому рідному краєві — УКРАЇНІ — у відбудові свого життя.

Self Reliance (N.Y.) Federal Credit Union

108 Second Avenue, New York, N.Y. 10003

Tel.: (212) 473-7310 ■ Fax: (212) 473-3251

**ЩИРО ВІТАЄМО ЩОДЕННИК „СВОБОДА” У ЙОГО 100-ЛІТТЯ.
БАЖАЄМО ДАЛЬШИХ УСПІХІВ. ЩАСТИ БОЖЕ!**

1-ий УКРАЇНСЬКИЙ ФЕДЕРАЛЬНИЙ ЩАДНИЧИЙ БАНК «ПЕВНІСТЬ»

ВСЕСТОРОННЯ БАНКОВА ОБСЛУГА

Щадить, позичайте та полагоджуйте всі свої банкові потреби у найбільш жертвенній українській фінансовій установі.

Ощадності забезпечені федеральним агенством до висоти 100 тисяч дол.

Внутрішня корпорація Western Security Service Corp. полагоджує всякі роди забезпечень та успішно провадить висилкову агенцію „ПЕКАО”.

Бюро подорожей „СКОП” в приміщеннях БАНКУ

1ST SECURITY FEDERAL SAVINGS BANK

932 - 936 N. Western Ave. Chicago, IL 60622 (312) 772-4500

2166 Plum Grove Rd. Rolling Meadows, IL 60008 (312) 991-9393

DRIVE UP

CASH STATION®

WALK UP

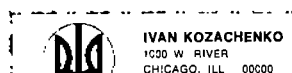
820 N. Western Avenue Chicago, IL 60622 (312) 276-4144

УКРАЇНЬСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КООПЕРАТИВНА КАСА

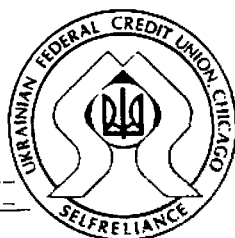
САМОПОМІЧ

В ЧІКАГО

*складає найщиріші вітання
ЩОДЕННИКУ „СВОБОДА”
з нагоди 100-ліття плідотворчої праці
на користь української спільноти!*

DEPOSIT TICKET

IRA

SAVINGS

MONEY MARKET ACCOUNTS

TRUST ACCOUNTS

CERTIFICATES OF DEPOSIT

SHARE DRAFT (CHECKING) ACCOUNTS

LOANS

Selfreliance Ukrainian Federal Credit Union
2351 WEST CHICAGO AVENUE • CHICAGO, ILLINOIS 60622
TEL (312) 489-0520 FAX (312) 489-1573

КРЕДИТІВКА СВ. АНДРІЯ

35 Main Street, So. Bound Brook, N.J. 08880

ST. ANDREW'S SO. BOUND BROOK FEDERAL CREDIT UNION

Адреса для листування:

P.O. Box 375, So. Bound Brook, N.J. 08880

**Урядові години: Кожного дня від год. 10-ої рано до 4-ої по полудні
В суботу від 9-ої рано до 12-ої полудня
Четвер від 10-ої рано до 7-ої вечором**

Тел.: (908) 469-9085

ПРИЙМАЄМО ВКЛАДИ НА СЕРТИФІКАТИ

- Ощадності забезпечені Федеральним Урядом до \$100,000.00.
- Всі позички забезпечені безкоштовно до висоти \$10,000.00 на 10 років.
- Безкоштовне забезпечення на життя до \$2,000.00 — залежно від суми ощадностей і віку члена Кредитівки.
- Дивіденди від звичайних вкладів — нараховуємо квартално.
- Видаємо "Money orders".
- Видаємо різні сертифікати.

FISH, FIELD, OLESNYCKY and LIVINGSTON COUNSELLORS AT LAW

2040 Millburn Avenue ■ Maplewood, N.J. 07040
(201) 763-2001 ■ Telecopier (201) 763-2832

- *Купно та продаж кооперативних помешкань — кондомініїв — домів — реальностей для інвестиційних цілей*
- *Заповіти (тестаменти)*
- *Акція після особистого поранення, тощо*
- *Розводіві справи*

Emanuel S. Fish
Robert S. Field
Nestor L. Olesnycky
Richard Livingston
Stacy I. Benson

LAW OFFICES

OF

ZENON B. MASNYJ

**140-142 Second Avenue
New York, N.Y. 10003
Tel.: (212) 477-3002**

- *акція після особистого поранення, тощо*
- *купно та продаж кооперативних помешкань кондомініїв*
домів
реальностей для інвестиційних цілей
- *переговори з урядовими агенціями*
- *малі та середні підприємства*
- *заповіти (тестаменти)*

ZENON B. MASNYJ and DENNIS CHORNY

BY APPOINTMENT

DIPLOMATE
THE AMERICAN BOARD
OF OPHTHALMOLOGY

ROMAN DWORECKI, M.D., P.C.

**DISEASES AND MICROSURGERY OF THE EYE
LASER SURGERY
CATARACT SURGERY**

**Telephone:
(212) 677-3200**

**Suite 403
247 Third Avenue
Between 20th & 21st Street
New York, N.Y. 10010**

International
Coffee House-Restaurant

117 2nd Ave.
New York, NY 10003

Open 7 days - 24 hours
674-4040-1

Breakfast · Lunch · Dinner
Late Snacks

A MICHAEL ALEXANDER HRYNENKO ENTERPRISE

HOME COOKING

7 DAYS A WEEK

ST. MARK'S MEDICAL ASSOCIATES

44 St. Marks Place ■ New York, N.Y. 10003

JULIAN GNOJ, M.D.

**CARDIOLOGY AND INTERNAL MEDICINE
(212) 353-1066**

ARTHUR N. HRYHOROWYCH, M.D.

**PHYSICAL MEDICINE AND REHABILITATION
SPORTS MEDICINE
(212) 529-5966**

ARETA D. PODHORODECKI, M.D.

**PHYSICAL MEDICINE AND REHABILITATION
SPORTS MEDICINE
(212) 529-5966**

OFFICE HOURS BY APPOINTMENT

International
Airlines
Travel
Agent
Network

**ЩИРІ ГРАТУЛЯЦІЇ „СВОБОДІ”
З НАГОДИ 100-ЛІТТЯ
ВІТАЄМО ВСІХ ПРАЦІВНИКІВ
ТА ЧИТАЧІВ!**

NORTHWESTERN TRAVEL BUREAU, INC.

**YOUR LEADING UKRAINIAN-AMERICAN
TRAVEL AGENCY IN CHICAGO
A FULLY AUTOMATED TRAVEL AGENCY**

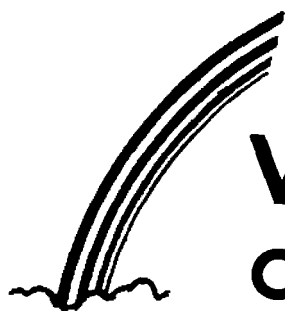
**CRUISES — HOTELS
DOMESTIC AND INTERNATIONAL TRAVEL**

- Tours to Ukraine ■
- Invitations to and from Ukraine, Poland and other countries ■
- Packages, Moneys to Poland ■
- Packages to Ukraine ■

**849 N. Western Avenue ■ Chicago, IL. 60622
Phone (312) 278-8844 or (312) 489-5353
FAX (312) 278-8112**

**Mon. & Thurs. 10-7 ■ Tues. & Fri. 10-8 ■ Sat. 9-3
Closed Wednesday**

(212) 228-9682

VESELKA

COFFEE SHOP

**EASTERN EUROPEAN
HOME COOKING**

144 Second Avenue

New York, N.Y. 10003

SUNNYSIDE DELICATESSEN

1963 OAK TREE ROAD
EDISON, NEW JERSEY

Phone: (908) 548-7676

Catering For All Occasions

**If you're planning a Big Affair,
Call Sunnyside Deli.
We'll Prepare.**

Prop. JOHN and HELEN JAREMA

**Phone: (908) 964-4222
(201) 375-5555**

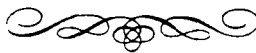

LYTWYN & LYTWYN

Ukrainian Funeral Directors

UNION FUNERAL HOME

**1600 Stuyvesant Avenue (corner Stanley Terr.)
Union, N.J. 07083**

AIR CONDITIONED • ОБСЛУГА ЩИРА І ЧЕСНА

- Our Services Are Available Anywhere in New Jersey.
- Також займаємося похоронами на цвинтарі в Бавнд Бруку і перенесенням Тлінних Останків з різних країн світу.

УКРАЇНСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО

South Bound Brook Monument Co.

РАЇСА ХЕЙЛИК, *Власник*

**Приймаємо замовлення і ставимо пам'ятники, мавзолеї, статуї
з різних гранітів, марморів і бронзи на цвинтарі св. Андрія в С.
Бавнд Бруку, Н. Дж. та інших цвинтарях в ЗСА.**

Address.

45 Mountain Avenue, Warren, N.J. 07059

(908) 647-7221 ■ (908) 647-3492

— CUSTOM DESIGNER —

**Phone (212) 674-2568
(24 Hr. Service)**

ESTABLISHED 1906

PETER JAREMA FUNERAL HOME, INC.

**LOUIS J. NIGRO, Director
ROBERT BUZZETTA, C.P.A.
DMYTRYK FAMILY**

A FAMILY CONCERN SERVING ALL COMMUNITIES

*Chapels available
in all locations*

**129 East 7th Street
New York City, N.Y. 10009**

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

ОДИНОКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК
У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

„ С В О Б О Д А ”

Річна передплата для членів \$15.00

Річна передплата для не-членів \$40.00

ЗАМОВЛЯТИ:

SVOBODA

30 Montgomery Street ■ Jersey City, N.J. 07302

Tel.: (201) 434-0237

ВЕСЕЛКА

*Журнал
для
української
дитвори.*

КОЛЬОРОВІ ІЛЮСТРАЦІЇ

ВИХОДИТЬ КОЖНОГО МІСЯЦЯ У ВИ-
ДАВНИЦТВІ „СВОБОДА” ЗАХОДАМИ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Річна передплата становить у ЗСА — 8.00 доларів, у інших країнах — рівноар-
тність цієї суми. Для членів УНС — 5.00 доларів. Ціна окремого числа 75 центів.
Ціна подвійного числа — 1.00 долар.

Адреса:

“SVOBODA” — “VESELKA”

P.O. Box 346

■ JERSEY CITY, N.J. 07303 ■

U.S.A.

УПРАВА І ЧЛЕНСТВО 379-го ВІДДІЛУ УНС в ЧИКАГО

*широ вітають
редакцію та адміністрацію щоденника „Свобода”
з нагоди 100-ліття.*

*Гратуємо за пройдений шлях!
Щасти Боже в будучому!*

УПРАВА ВІДДІЛУ:

Голова — КОЗЯК АНДРІЙ
Заступник — ПЕРЦЯК ПЕТРО
Фінансовий секретар —
ГОЛЯШ СТЕПАН

Заступник фін. сек. —
ГАЛАМАЙ ІВАН
Касир — ДЕНЕГА НАТАЛІЯ
Рекордовий секретар —
ТУРЧИН ПЕТРО

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

Голова — ШОСТАК ІВАН
Члени — ДЕМЕТРО АННА-СЕМКІВ — ЧУЧУК СТЕПАН

1903-1993 — 90-ий ЮВІЛЕЙ

**З нагоди Ювілею 104-го Відділу УНСоюзу
в Перт Амбой, Н. Дж.**

який є найстарший Відділ в центральному Нью Джерзі

вітаємо

*Головний Уряд, членство і всіх працівників УНСоюзу, включно
з адміністрацією „Свободи” та Українського Тижденика
З 100-ЛІТТЯМ ІСНУВАННЯ „СВОБОДИ”.*

*Цим святочним Ювілеєм бажаємо якнайкращого дальшого
розвитку і великих успіхів у допоміг нашій
ВІЛЬНІЙ, САМОСТІЙНІЙ УКРАЇНІ!*

УПРАВА І ЧЛЕНИ 104 ВІДДІЛУ УНС:

Роман Матковський, голова

Василь Матковський, секретар

Ел. Воробел, Контрольна Комісія

Заснований у 1965 році

**408-ий Відділ УНСоюзу
ім. митр. А. Шептицького
при церкві св. Покрови в Торонто, Канада**

18 Leeds St., Toronto, Ont. M6G 1N7, Canada. Tel. (416) 531-9945

сердечно вітає

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА” З ЙОГО 100-ЛІТНІМ ЮВІЛЕЄМ
*та бажає дальших успіхів у праці для добра української спільноти на
поселеннях та українському народові на рідних землях
в НЕЗАЛЕЖНІЙ, ВІЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ!*

Михайло Грицишин - предсідник **Ярослав Себин** - заступник предсідника

о. д-р Мирон Стахів - фінансовий секретар

Роман Бенеш - касир і рекордовий секретар

Володимир Антонович, Михайло Леськів - члени

Контрольна Комісія:

Софія Ващук - голова; **Олександр Коник, Павло Свідрик** - члени

**Українська католицька
парафія св. ПОКРОВИ
в Торонто, Канада**

18 Leeds St., Toronto, Ont., M6G 1N7, Canada
Tel. (416) 531-9945

Церква Святої Покрови

*Духовенство, миряни й всі парохіяльні організації
пересипають щирий привіт*

**ВИДАВНИЦТВУ „СВОБОДА”, ВІТАЮТЬ ЙОГО З НАГОДИ
100-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ**

та бажають Божого благословенства й на наступних 100 років.

**Парохіяльне Духовенство • Парохіяльна Рада • Братство Українців Католиків
Ліга Українських Католицьких Жінок • Марійська Дружина
Вівтарна Дружина • Церковний Хор • Танцювальний ансамбль „Мандри”**

Established 1843

(212) 254-2300

Bendiner and Schlesinger, Inc.

MEDICAL LABORATORIES

47 Third Avenue
at 10th Street

New York, N.Y. 10003

Товариство „Запорозжська Січ”

Відділ УНС ч. 234 в Елизабет, Н. Дж.

Засноване в 1909 році

З НАГОДИ 100-ЛІТТЯ
УКРАЇНСЬКОГО ЩОДЕННИКА „СВОБОДА”

сердечно вітає

членство УНСоюзу, Головний Уряд, всіх працівників та читачів „Свободи” і Українського Тижневика і всіх редакторів, журналістів та дописувачів до „Свободи”, що протягом столітнього існування поширювали відомості серед української іміграції про Україну і її стремління до незалежності, що вкінці увінчалось успіхом проголошенням **НЕЗАЛЕЖНОСТИ ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ** в колі вільних народів світу.

УПРАВА

Михайло Іванців - предсідник; **Михайло Федецький** - заступник предсідника;
Мельник Едвард - касир; **Хитра Михайло** - рекордовий і фінансовий секретар.

Загайкевич Орест - голова Контрольної Комісії
Штабальок Петро, Боднарченко Павло - члени Контрольної Комісії

Товариство „Просвіта” - Відділ УНС ч. 16 в Спрінг Веллі, Н. Й.

Заснований 1911 році

В другому році існування відновленої, вільної і від нікого незалежної УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ і в СТОЛІТТЯ заснування українського щоденника „СВОБОДА” в Америці

щиро вітає

український народ на рідних землях, нашу УНСоюзову родину, Гсловний Уряд, читачів „Свободи” і „Українського Тижденика” і бажає „Свободі” многая, многая літ!

УПРАВА ВІДДІЛУ В 1992 РОЦІ:

Іван Дарнобід - предсідник; **Андрій Кашинський** - заступник предсідника;
Василь Лучків - секретар; **Дмитро Боднарчук** - фінансовий секретар;
Марія Лучків - заступник секретаря.

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

Михайло Венгринович - голова; **Петро Гудак** і **Михайло Коваль** - члени

Федеральна Кредитова Кооператива „САМОПОМІЧ”

301 Вашингтон Авеню • Елизабет, Н. Дж. • Тел.: (908) 289-5554

Відкрита у вівторок і четвер від год. 8:00 до 8:00 веч.

І в суботу від год. 11:00 рано до 1:00 по пол.

- Служить усім українцям Елизабету й околиць.
- Безплатне життєве забезпечення до 2,000 дол.
- Ощадності забезпечені державною агенцією до 100,000 дол.
- Низько відсоткові позички на різні цілі, забезпечені до 10,000 дол.

FEDERAL CREDIT UNION — SELF RELIANCE

301 Washington Avenue, Elizabeth, N.J. Tel.: (908) 289-5554

LILLY & ZEILER, INC. FUNERAL HOMES

**1901 Eastern Avenue
327-1442
Baltimore, Md. 21231**

**700 S. Conkling Street
342-1222
Baltimore, Md. 21224**

**184-ий ВІДДІЛ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ**

заснований у 1919 році

в. Нью Йорку, Нью Йорк

*сердечно вітає
„СВОБОДУ” у її 100-ЛІТТЯ*

Управа та Члени Відділу

OPEN*Mon-Fri-8:30am-7:45pm*Sat-9:00am-6:00pm*Sun-12noon-6:00pm

10% SENIOR CITIZEN & STUDENT DISCOUNT WITH I.D.

ESTROFF PHARMACY

◆ **RELIABLE** ◆

REG U . S . PAT. OFF.

PRESCRIPTIONS

BIOLOGICALS ANTITOXINS

PERFUMES*HERBS*VITAMINS*ALL NATURAL COSMETICS

138 Second Avenue (bet 8th & 9th Streets) 212-254-7760 Scott Berliner, R. Ph

**В 100-ЛІТНЮ РІЧНИЦЮ ПОЯВИ
ЩОДЕННИКА „СВОБОДА”**

*клонимо наші голови в пошані до колишніх її редакторів,
та щиро вітаємо теперішніх редакторів
та бажаємо багато успіхів у другому столітті.*

ЩАСТИ ВАМ БОЖЕ!

**Управа Окружного Комітету
Відділів Українського Народного Союзу
у Джерзі Ситі та Байон**

Володимир Білик - голова
Мирон Сірий - заступник
Галина Гаврилюк - секретар
Дозя Дубей - касир

Неоніля Сохан - голова Контрольної Комісії

**КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА
при церкві св. Покрови в Торонто, Канада
ST. MARY'S (TORONTO) CREDIT UNION, LTD.**

832 Bloor St. West, Toronto, Ont., M6G 1M2, Canada. (416) 537-2163

і відділ при Свято-Миколаївській церкві

4 Bellwoods Ave., Toronto, Ont. M6J 2P4, Canada. Tel. (416) 360-8355

*її дирекція, кредитовий Комітет, Контрольна комісія, працівники і все
членство щиро вітає*

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА” з ЙОГО 100-ЛІТНІМ ЮВІЛЕЄМ
та бажає успіхів у наступному сторіччю.

Кредитова Кооператива:

- вже понад 40 років служить своїм членам порадами та всіма банковими транса́кціями;
- уділяє звичайні й морґеджові позички;
- приймає звичайні й термінові вклади

КОРИСТАЙТЕ З ЦІЄЇ ПРОПОЗИЦІЇ!

**Вписуйтесь у члени нашої Кооперативи, щадіть і позичайте та скріплюйте
наше кооперативне життя!**

В КООПЕРАЦІЇ НАША МАЙБУТНІСТЬ І СИЛА!

KOBASNIUK TRAVEL INC.

Your leading Ukrainian-American Travel Agency

Established 1920

73rd Business Year

WORLDWIDE AIR & SHIP TICKETS □ CRUISES □ HOTELS

FOREIGN & DOMESTIC TOURS □ CAR RENTALS

Immigration and Visitor Documentation

Ukraine and Eastern Europe Tour Specialists

Send for 1993 brochures for Ukraine and other destinations

Vera Kowbasniuk Shumeyko
President

Anthony Shumeyko
Insurance Broker

(212) 254-8779

**157 Second Avenue
New York, N.Y. 10003**

СОЮЗІВКА • SOYUZIVKA

Ukrainian National Ass'n. Estate

Foodmore Road

Kerhonkson, N.Y. 12446

914-626-5641

Нема то як на

С О Ю З І В Ц І

оселі Українського Народного Союзу

- Найкраще місце відпочинку і вакацій в Кетскільських горах біля м. Кергонксон, Н. Й.
- Гірська природа, відновлені кімнати, домашня кухня, 8 тенісових кортів, відбиванкові площі, олімпійського розміру басейн, мистецькі і розвагові імпрези та багато інших зручностей.
- Ідеальне місце для товариських зустрічей, з'їздів, весіль і т. д.
- 10% знижки для всіх членів УНСоюзу!
- Спеціальні ціни після сезону та для групових екскурсій.

*Прошу, Дорогі Мої Брати і Сестри,
Прийміть мої і моєї родини щирі
привітання зі*

СТОЛІТТЯМ „СВОБОДИ”

*і прошу пам'ятати про Український
Народний Союз.*

*Записуйте до нього свою Родину.
Нехай наш Союз буде гордим свої-
ми добрими ділами і багатим вели-
кою кількістю членів.*

Катерина Панчишин

**з 378-го Відділу УНС
у Woodbine, N.J.**

30-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ БАПТИСТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

У Бібліотеці можна набути каталог, а також українські духовні книжки різних авторів, Біблії Н. заповіти, які висилаємо в Україну. Тепер маємо такі розміри Біблій:

Українські Біблії, розмір 9 x 11, ціна	\$75.00
Українські Біблії, шкіряні, 6½ x 9, ціна	45.00
Українські Біблії, в твердій оправі, 6½ x 9	25.00
Українські Біблії, в твердій оправі, 6 x 8	20.00
Українські Біблії, в твердій оправі, 5¼ x 7½	18.00
Українські Біблії, пляс. оправі, з Христом, 4¼ x 6¼	15.00
Українська Біблія Куліша, тверда оправа, 6 x 9½	20.00
Діточа Біблія, ілюстрована, з картинками	20.00
Українська Біблія Симфонія, тверда оправа	30.00
Біблійний Довідник Гелея	18.00
Христове світло в Україні	8.00
Симон Петро грішний і святий	6.00

Маємо багато іншої духовної літератури. В тій справі пишіть до бібліотекаря на таку адресу:

JAROSLAW BYLEN, 5529 W. Berenice Ave., Chicago, Ill. 60641-2514

Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ”
у Ньюарку, Н. Дж.

734 Sandford Avenue ■ Newark, N.J. 07106 ■ Tel.: (201) 373-7839

- * Платить високу дивіденду на ощадностях, обчислювану квартално на підставі низьких місячних балансів.
- * Видає ощадностейі сертифікати на високих відсотках.
- * Провадить konta пенсійних фондів (IRA).
- * Провадить чекові konta без місячних оплат, платить квартално дивіденду на підставі низьких місячних балансів.
- * Уділює членам позички на всі їхні потреби, як купно домів на постійні або змінні проценти, купно нових авт, особисті витрати, оплати студій.
- * Приймає прямі депозити допомоги Соціального Забезпечення.
- * Продає подорожні чеки та грошові перекази.
- * Полагоджує грошові трансакції поштою.
- * Пересилає гроші електронічною метою.
- * Забезпечує ощадностейі konta до висоти 100,000 доларів.
- * Дає безплатне життєве забезпечення:
 - на ощадностях до висоти 2,000 доларів
 - на позичках до висоти 10,000 доларів у випадку смерті довжника перед 70-им роком життя, або повної та постійної непрацездатності перед 60-им роком життя.

BEST WISHES
from

UNA BRANCH # 368
“MYKOLA LYSENKO SOCIETY”
Miami, Florida

Founded March 31, 1949

President **JOHN KOCUR**
Vice President **OLGA MAKSYMOWICH**
Financial Secretary **MARY BERGMAN**
Treasurer **NICHOLAS RAKUSH**

MNOHAYA LITA!

**УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА
КООПЕРАТИВА**

„САМОПОМІЧ”

в Гартфорді, Конн.

вітає

ЩОДЕННИК „СВОБОДУ” ІЗ 100-ЛІТНІМ ЮВІЛЕЄМ

*і висловлює признання за так корисну працю для
української спільноти
та бажає якнайкращих успіхів у майбутньому.*

**UKRAINIAN SELFRELIANCE HARTFORD
FEDERAL CREDIT UNION**

961 Wethersfield Avenue, Hartford, CT 06114-3137

Phone/Fax: (203) 296-4714

* Regular Share Accounts	* Shares Secured Loans
* Share Draft/Checking Accounts	* First Mortgage Loans
* 6 Month, 12 Month, 30 Month, and
60 Month Certificates of Deposit	* Student Loans
* IRA Share Accounts	* Direct Deposit Service
* New Car/Used Car Loans	* Fax & Copy Service
* Personal Loans	* Notary Public Service

Office Hours:

Monday - closed, Tuesday - 2:00 p.m. — 6:00 P.M.

Wednesday, Thursday, Friday - 5:00 - 8:00 p.m.

Saturday - 9:00 a.m. — 1:00 p.m.

ASKOLD S. LOZYSKYJ
ATTORNEY-AT-LAW

(212) 254-2260
Fax (212) 979-1011

55 East 7th Street
New York, N.Y. 10003

Compliments
to
Ukrainian National Association
I. S. BOOK BINDERY

420 East 9th Street
New York, N.Y. 10009
Tel.: (212) 533-4798

All types of binding:

■ Soft and hard covers	■ Periodicals
■ Smyth Sewing	■ Repairing Bibles
■ Magazines	■ Rare Books
■ Newspapers	■ Handbinding —
European Workmanship

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР у Лондоні, Онт., Канада

- Служить українцям міста Лондону й околиці.
- Побудував власний дім для всієї громади.
- Примищує Відділ Конгресу Українців Канади, Курси Українознавства, Молодечу Танцювальну групу, Українську Кредитову Спілку та інші організації.
- Примищує велику українську бібліотеку.
- Влаштовує культурні та товариські Імпрези.
- Піддержує морально і матеріально працю для добра української справи.

Якщо будете в Лондоні, Онт., просимо відвідати УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР!

Адреса:

London Ukrainian Centre

247 Adelaide Street South, London, Ont., Canada N5Z 3K7
Tel.: (519) 686-9811

Dr. Kenneth D. Lubell

Dr. Michael Scanlon

EAST VILLAGE FOOT CARE CENTER PODIATRIC MEDICINE & SURGERY

(212) 677-8850

**175 Second Avenue
New York, N.Y. 10003**

SERVING THE LOWER EAST SIDE — 100 YEARS
PRESCRIPTION SPECIALISTS
FAMOUS FOR LOW PRICES

BLOCK DRUG STORE SECOND AVE. CHEMISTS, INC.

AS 1871979

101 Second Avenue (corner of 6th St.), New York, N.Y. 10003

Phone (212) 473-1587

10% Senior Citizen Discount

*Carmine J. Palermo
and Family*

Mon.-Fri. 9:30-10:00
Sat. 10:00-9:00
Sun. 11:00-9:00

**ДАЄМО НАЙЦІННІШІ КНИГИ І НАЙДЕШЕВШЕ ВАМ УСІМ, ЩОБ МАЛИ ДЛЯ СЕБЕ
І ЩОБ ДАЛИ СВОЇМ РІДНИМ В УКРАЇНІ! МЕНШЕ, ЯК ЗА ПОЛОВИНУ ЦІНИ!!!**

1. Д-р Демидецький: **Найновіша метода природнього лікування**, ціна \$41.00, а вам даємо за \$15.00 плюс пошта \$5.00 \$20.00
2. Проф. Хведір Вовк: **Студії з української етнографії та антропології**. Ціна \$40.00, а вам за \$15.00 та пошта \$5.00 \$20.00
3. Павло Христюк: **Українська революція. Матеріали до історії української революції**. Всі 4 томи, ціна \$40.00, вам за \$15.00 плюс пересилка \$5.00 \$20.00
4. Проф. М. Грушевський: **Ілюстрована історія України**, як повище за \$20.00
5. Кащенко: **Історія Війська Запорозького**, ілюстроване з пересилкою \$15.00
6. Шевченко: **Кобзар**, поєне, нове видання, золотом оправа, wraz з пересилкою \$35.00
7. **Для розваги: Найбільший сонник**, який існує, з пересилкою лише за \$12.00
8. МСЧ: **Мандри життя** — Всі три томи з пересилкою лише за \$10.00
9. — **На вічну ганьбу Польщі** — Паціфікація 1930 року, з пересилкою лише \$10.00
10. **Жиди і світ** — \$5.00; **Протоколи** — \$5.00; **Масонерія** — \$5.00; **Калабана** — \$5.00 — з пересилкою.

КУПІТЬ УСІ І ВСЕ ТА ДЯКУЙТЕ БОГОВІ, ЩО МАТИМЕТЕ НАЙКРАЩЕ І НАЙДЕШЕВШЕ!

N. S. CZARTORYSKY

200 East 5th Street - 4 B ■ New York, N.Y. 10003

The
EMBASSY
Collection

*Show your Ukrainian Heritage
with this exquisite timepiece!*

EMBASSY QUARTZ WATCH

Battery powered quartz movement with conventional hands to indicate the time. Gold plated thin case design with genuine leather band.

- Water Resistant • One Year Warranty • Assembled in the USA • Deluxe Gift Box
- Available in two styles! Available in His & Hers!*

Satin Black Dial with Gold Trident Imprint/Black Leather Band
MEN'S (EM-101M) • WOMEN'S (EM-101W)

Dynasty Gold Dial with Black Trident Imprint/Brown Leather Band
MEN'S (EM-102M) • WOMEN'S (EM-102W)

IDEAL FOR HOLIDAY GIFTS!

Only \$59.95 each plus \$4.00 for Postage, Handling & Insurance
Two for only \$109.90 plus \$5.00 for Postage, Handling & Insurance
(Order two and SAVE \$13.00)

Send Check or Money Order and indicate Model Number & Quantity to:

THE WESTWOOD GROUP

1115 Inman Avenue, Suite 330, Edison, NJ 08820 • (908) 548-6700

**ЧИТАЙТЕ ПОШИРЮЙТЕ
ЄВАНГЕЛЬСЬКО-БАПТИСТСЬКИЙ
ДВОМІСЯЧНИК**

ПІСЛАНЕЦЬ ПРАВДИ

Річна передплата — 15.00 дол.

Замовлення шліть на адресу:

THE MESSENGER OF TRUTH

34 Park Place ■ Morris Plains, N.J. 07950-2830

Tel.: (201) 539-9393

It's Not Just Better Hearing

At Miracle-Ear Centers, we do more than just help people hear better again. We help people get more out of life!

ARCADIA

4730 E. Indian School

Suite 125

Phoenix, Az. 85018

Tel. (602) 840-0038

1-800-759-4327

Miracle-Ear®

America's Better Hearing Centers™

Адміністратор —
СІПВІЯ ДАВІДСОН
володіємо українською
мовою!

MARIAN'S MAKAR JEWELRY

STORE & SHOP

996 Stuyvesant Avenue (Corner of Morris Avenue),

Union, N.J. 07083

(201) 686-1931

A UNIQUE STORE FOR ALL YOUR FINE JEWELRY NEEDS

- We are offering a wide selection of imported 14 K & 18 K gold chains, rings and earrings, as well as, items made from sterling silver, precious gems and stones.
- The owner specializes in custom pieces made to order to a customer's specifications or design.
- Also engagement rings and wedding bands.
- And of course, Ukrainian tryzub (tridents).
- Ceramics, embroidered tablecloths, DMC threads, 100% wool scarves, records, tapes, cassettes also available at reasonable prices.
- Visa, Mastercard & American Express accepted.

Open: Monday, Tuesday, Wednesday — 10-6 p.m.

Saturday — 10-5 p.m.

**OBSTETRICS,
GYNECOLOGY AND
PERINATAL CONSULTANTS, P.A.**

Stefan Semchyshyn, MD, FRCS, FACOG

**OBSTETRICS AND GYNECOLOGY
MATERNAL - FETAL MEDICINE**

(201) 535-9799

**22 Old Short Hills Road
Livingston, New Jersey 07039**

...Caring for women with high-risk pregnancies

Prematurity Prevention

... Medical or Surgical conditions complicating pregnancies

Miscarriage Problems

Breech Version

VBAC

Diplomate of American Board of Obstetrics and Gynecology

OFFICE HOURS BY APPOINTMENT

Tel. (201) 373-5454

Martha Tamara Politylo, M.D., P.A.

**DIPLOMATE OF AMERICAN BOARD OF SURGERY
GENERAL SURGERY**

1030 Stuyvesant Avenue

Irvington, New Jersey 07111

Yevshan Corporation

Celebrates its 20th Anniversary!

Established in 1973

offers a wide range of services for the Ukrainian Community

Recording Services, Cassette Tape, Compact Disc & Video Production
Worldwide Promotion and Distribution
Mail-Order Catalogue, Fund-Raising Packages

for more information write to:

YEVSHAN CORPORATION

Box 325 Beaconsfield, Quebec H9W 5T8

TEL. (514) 630-9858 FAX (514) 630-9960

Губиться мова...

Тратиться Народ...

ДРУКУЙТЕ ПО=УКРАЇНСЬКИ!

ВИКОНУЄМО ВСЯКІ ДРУКАРСЬКІ РОБОТИ:

*Наша спеціальність - гравіровані весільні запрошення
з українськими взорами.*

Trident Associates Printing

P. O. Box 614

Buffalo, New York 14240

Phone: (716) 691-8404 — Fax: (716) 691-7510

U.S. and Canada 1-800-821-6034

Українська Друкарня

„ТРИЗУБ“ ®

у Бюфало, Нью Йорк

UKRAINIAN PRINTERS

Personal and Commercial Printing:

Our Specialty:

Engraved wedding invitations with Ukrainian designs.

We Ship — U. S. and Canada

Canadian Office

TRIDENT ASSOCIATES PRINTING

85 Lakeshore Road St. Catharines, Ontario L2N 2T6

BY APPOINTMENT ONLY

U.S. and Canada 1-800-821-6034

ПЛАСТОВИЙ ВІДДІЛ УНСОЮЗУ ч. 472 в ЧИКАГО

Заснований в 1952 році

вітає щиро „СВОБОДУ” зі 100-літнім ЮВІЛЕЄМ, її читачів, „Український Тиждень”, все членство УНСоюзу, Головний Уряд та бажає дальших успіхів у праці для добра членів і всього Українського Народу у Вільній Незалежній Україні і на поселеннях.

Василь Литвин — президент

Роман Заяць — заступник

Стефанія Кочій — фінансовий секретар

Іванна Горчинська — скарбник

Ірена Пежанська — голова Контрольної Комісії

В 100-ту РІЧНИЦЮ „СВОБОДИ”

найкращі побажання

Д-р ПЕТРУСЯ Г. КОТЛЯР

ХИРОПРАКТИК-ЛІКАР

167 Valley Road

(201) 684-0853 Clifton, N.J. 07013

(201) 674-3727

NEWARK TRADE TYPOGRAPHERS

**177 Oakwood Avenue
Orange, N.J. 07050**

JOHN WISLOCKY

ROBERT WISLOCKY

DISCOUNT STATIONERY & COMPUTER SUPPLIES

■ COPIES ■ OFFSET PRINTING ■ FAX SERVICE ■ RUBBER STAMPS
■ BUSINESS CARDS ■ SELF-ADHESIVE LABELS ■ TYPEWRITER RIBBONS
■ COMPUTER SUPPLIES

THE SOURCE UNLTD

331 East 9th Street, New York, N.Y. 10003

"It's Worth The Walk Down The Street!"

Tel.: (212) 473-7833

Fax: (212) 673-5248

THE LOWEST PRICES & BEST SERVICE IN THE NEIGHBORHOOD SINCE 1982

ПРИВІТ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ СОЮЗОВІ ЗАСИЛАЄ

5-ий Відділ УНСоюзу Б-ва св. Миколая в Асторії

Оснований в 1915 році - 76 років

Володимир Левенець - предсідник

Осип Галатин - заступник предсідника

Маріяна Климишин - секретар

Стефанія Рудик - касир

Контрольна Комісія: Анна Лемп, Стефан Ковалівський

106-ий Відділ УНС Б-ва св. о. Миколая в Чикаго, Ілл.

НАЙКРАЩІ ПОБАЖАННЯ З НАГОДИ СВЯТКУВАНЬ

100-ЛІТТЯ „СВОБОДИ”

Андрій Іванюк - голова

Петро Баран - заступник голови

Михайло Марчук - фінансовий секретар

Контрольна Комісія

Зенон Мандибур - голова

Гуйван Стефан, косачевич Юрій - голова

УСПІШНО І ДЕШЕВО ПОЛАГОДЖУЮ ПЕНСІЇ

німецькі, бельгійські, англійські, австрійські згідно з актуальними міжнародними домовленнями за час праці під час та після війни.

БОГДАН ЛИСЯК

3901 Market St., #1306, Philadelphia, Pa., 19104

Tel.: (215) 222-5435, вечорами

Branch 112 of Cleveland, Ohio

sends its warmest and sincerest congratulations

to

SVOBODA, Inc.

on its centennial celebration.

Office (718) 515-0200

RONALD R. LITEPLO, M.D.
DERMATOLOGY AND DERMATOLOGIC SURGERY
DIPLOMATE AMERICAN BOARD OF DERMATOLOGY

OFFICE HOURS
BY APPOINTMENT

3176 Bainbridge Avenue
Bronx, N.Y. 10467

Tel. (212) 673-2960

MICHAEL KLOSE
FLORIST

ARTISTIC FLORAL DESIGNS ■ BRIDAL BOUQUETS A SPECIALTY
FRESH CUT FLOWERS DAILY

Bob Klose

42 Avenue B
Bet. 3rd & 4th Streets
New York, N.Y. 10009

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

АРКА L.T.D.

**Має книжки, журнали, шкільне і канцелярське приладдя, вибір дарунків,
включно з ювелірними виробами, платівки, вишивки і інш.**

575 Queen Street West, Toronto, Ontario, Canada
Tel.: 366-7061

Управа і Членство 170-го Відділу УНСоюзу
Т-ва „Українська Січ” в Джерзі Ситі, Н. Дж.

*складає найширші побажання в 100-літню річницю появи
щоденника „СВОБОДА”.*

Наш Відділ, який обходить цього року своє 80-ліття, нараховує 320 членів, з
хочемо усіх вступати в члени Українського Народного Союзу,
який видає щоденник „Свобода”.

Ми послужимо вам нашим довголітнім і фаховим знанням.

Йосиф Зубрицький - голова

Володимир Білик - секретар

Галина Гаврилюк - касир

Стефан Максимчук - голова Контрольної Комісії

Український Народний Союз, це є найстарша, найбільша і найактивніша Братська організація у допомозі Україні, тому батьки, бабусі й діти, подбайте, щоб ваші нащадки стали вашими наслідниками і продовжували ваше діло!

Звертайтеся до секретаря 353-го Відділу по заяви в члени!

Осип Рінник, тел. (201) 545-9171

Т-во „Вільна Україна” 200-ий Відділ УНСоюзу

*З подякою, з нагоди 100-ліття „СВОБОДИ”,
бажаю всім працівникам „Свободи” і УНСоюзу
всього найкращого.*

Іван Пригода - секретар

Тиміш Білостоцький - предсідник

*З нагоди 100-ліття „СВОБОДИ” сердечно вітаю
читачів щоденника і членів УНСоюзу.*

Стефанія Кочи

секретар 472-го Відділу

25-літній ювілей 17-го Відділу при Українській Баптистській Церкві у Бервині

Відділ був заснований 1967 року.

17-ий Відділ, секретар Ярослав Билень змагається у цей ювілейний рік придбати якнайбільше членів і стати чемпіоном в Чикагській Окрузі. Відділ уже придбав 33 нових членів у 1992 році. Це все придбав секретар

Ярослав Билень.

Комітет Відділу:

голова - Антін Коцепула, секретар - Ярослав Билень, скарбник - Василь Волот

"ST. BASIL" SOCIETY, UNA BRANCH 161

*Best wishes to readers of Svoboda
on its Centennial.*

Peter Sadowy - president

Nicholas Diakiwsky - secretary

Metro Prokopovich - treasurer

Phone: (908) 862-6455

BIG STASH'S

BAR & RESTAURANT

CATERING FOR ALL OCCASIONS ■ BANQUET & MEETING FACILITIES AVAILABLE

1020 So. Wood Ave., Linden, N.J.
(one block off Route 1)

STANLEY & KRIS RAWRYSZ

Office Hours By Appointment

MARK A. KOSTKO, D.D.S.

903 N. Western Ave.
Chicago, IL 60622
Telephone: (312) 278-8360

IOWA DENTAL CARE
TELEPHONE 278-8380

Bohdan J. Bilas,
D.D.S., P.C.

GENERAL DENTISTRY
AND
ORAL IMPLANTOLOGY

OFFICE HOURS
BY APPOINTMENT

IOWA MEDICAL CENTER
903 N. WESTERN AVE.
CHICAGO, IL 60622

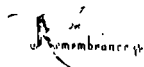

A.L. Moore & Sons, Inc.
Mortuary

WILLIAM R. GUMBERT
General Manager

Downtown
333 West Adams
Phoenix, AZ 85003
(602) 252-3411

North Phoenix
614 East Townley
Phoenix, AZ 85020
(602) 943-7263

Compliment from Family

MICHAEL MATIASH

**NOTARY PUBLIC ■ LIFE, ACCIDENT & HEALTH ■ TAXATION
GENERAL INSURANCE AGENT ■ BROKER**

(201) 373-1688

**845 Sanford Avenue
Newark, N.J. 07106**

Gifts

**Ukrainian Handicrafts
Art, Books, Ceramics
Jewellery, Newspapers
Records, Typewriters
Embroidery Supplies**

WEST ARKA

A. CHORNY

**2282 Bloor St. W
Toronto, Ont.
Canada M6S 1N9**

**Tel: (416) 762-8751
Fax: (416) 767-6839**

(212) 777-4583

First Avenue Meat Products

HOMEMADE POLISH KIELBASY AND COLD CUTS

Open Monday — Saturday 8 a.m. — 6:30 p.m., Sunday 9 a.m. — 3 p.m.

140 — 1st Avenue (between 8-9 Streets)

New York, N.Y. 10009

Stage Restaurant

ROMAN & YVONNE DIAKUN

LUNCH-DINER SPECIALS FRESHLY MADE DAILY!

**Taks Out Orders
(212) 473-8614**

**128 Second Avenue
New York City**

EXPERT ELECTRICAL SERVICE INC.

Osyp Holynskyj, President

224 West Mt. Pleasant Ave. ■ Livingston, NJ 07039 ■ (201) 533-0014

Industrial:

■ Commercial ■ Residential ■ Telephone & computer related wiring
N.J. Lic 511 Bus. permit 511-A

Шість історичних повістей в ціні 8.00 дол., за книжку; авторства **ІВАНА ФІЛИПЧАКА**, та „За вчительським хлібом" — ціна 10.00 дол., можна ще, перед переданням їх всіх в Україну, набути звертаючись на адресу:

IRENE FYLYPCHAK

12 N. Orchard Way ■ Potomac, MD. 20854

(201) 653-5793

CEBULA

PLUMBING - HEATING - FUEL OIL

State Lic. #434 ■ State Lic. #6844

No jobs too small or too big. All types of Plumbing and Heating repairs for the home owner.
Work done by New Jersey License Plumbers, 45 years of experience.

Home fuel oil deliveries also available. Discount of 10% on repairs and \$.05 discount on fuel oil deliveries, with this ad and save. One coupon per customer, not to be used w/any other offer. Expires 12/31/92.

1635 Tonnele Avenue

Jersey City, NJ 07306

Telephone: 434-9141

**NEEDHAM
FUNERAL SERVICE INC.**
Memorial Chapel

520 Dundas Street
London, Ont. Canada N6B 1W6

ARKA COMPANY

26 FIRST AVENUE
NEW YORK, N.Y. 10009
U.S.A.

ARKA Co. 26 1st Ave. (between 1st & 2nd Sts.)
(212) 473-3550 • Mon-Sun. 10-6

*Embroidery threads and fabrics, blouses, egg decorating kits
Ukrainian tapes, records, newspapers, books, scarves, ceramics.
paintings, 3-D pictures.*

Create beautiful & colorful EASTER EGG DESIGNS with a new book

"UKRAINIAN EASTER EGG DESIGNS"

Available from Helen Logush Kastl

The book contains 33 pages of undecorated, traditional "PYSANKY" designs that can be colored by children and adults alike with additional information about the history, symbolism of designs, colors and old, ancient folk tales. This delightful, "coloring book" can be ordered directly from

Helen L. Kastl, 6608 Elmer Avenue, St. Louis, Mo. 63109

at a cost of \$5.00 per book including postage.

„...нема музики без

ЕМПО"

TEMPO

Music for all occasions

IRYNEY KOWAL

(908) 464-5806

REALTOR

BOHDAN HOLOWID

LICENSED REAL ESTATE BROKER

501 - 90th AVE N.

ST. PETERSBURG, FLORIDA 33702

(813) 577-3848

*Help to preserve and promote our Ukrainian history,
culture, language, arts, education and development
of our institution.*

**UKRAINIAN-AMERICAN
ASSOCIATION
Tampa Bay Area**

P.O. Box 20462, St. Petersburg, Fl. 33742
President - Marion Senyk Treasurer - Stephan Rywak
Vice President - Michael Kopynec
Secretary - Olha Fylypovych

**UKRAINIAN
EASTER
and
UKRAINIAN
CHRISTMAS**

By Mary Ann Woloch Vaughn

*These Books By Mail (including shipping charges:
1 for \$7.50; 2 for \$13.50*

**UKRAINIAN HERITAGE COMPANY,
ATTN. ANTHONY J. WOLOCH
8444 Kraay, Munster, Indiana 46321, U.S.A.**

*У 100-ліття „Свободи”
засилаємо щирий привіт
і дальшого служіння
Богові й Україні!*

**КЛИШ
ВОЛОДИМИР і МАРІЯ**
Чикаго, Ілл.

*Привіт і подяка „Свободі”
за 100-літню працю!*

**СТЕПАН і НАДІЯ
ГОЛЯШ**

*Щирий привіт „Свободі”
з нагоди 100-літнього
ювілею!*

**МИХАЙЛО і МАРІЯ
ЛЕЩУК**

*„Свобода” у своє 100-ліття
діждалася свободи України!*

**ВРУСЬКИЙ
ДМИТРО і АННА**
Чикаго, Ілл.

**Проводимо збір гуманітарної допомоги і коштів для нужденних на Україні,
матеріально підтримуємо процеси духовного відродження українського
народу.**

UKRAINIAN MISSION

P.O. Box 246205, Sacramento, CA 95824. Tel.: (916) 363-3477

Засновано в 1991 році.

**Президент - Володимир Гаврилів, заступник президента - Ярослав Трещук,
секретар - Роман Ромасьо, скарбник - Володимир Булла.
Члени комітету: Михайло Демко, Микола Кут, Ігор Булла.**

Д-р Роберт Кейбіда
Родинний дентист

Профілактика хворіб ясен і зубів.
Лікування і протезування.
Косметична стоматологія
Приймається тільки за
попереднім домовленням.

1855 Springfield Avenue
Maplewood, N.J. 07040
Tel.: (201) 761-4831

Phone: (212) 533-1379

ICON-JEWELRY
& ANTIQUES

WATCH AND JEWELRY REPAIRS

140 2nd Avenue
New York, N.Y. 10003

IRENE PASHESNIK

COATESVILLE, PA.

Branch #248

COMPLETE NAIL CARE
■ COSMETICS ■ WAXING

Viva La Nails

Christine Brendel
President
429-2994

5 James Street
Bloomfield, N.J. 07003
(Corner of Broad St.)

ЯРОСЛАВА ЛОНЧИНА

співає нові українські християнські
пісні:

НЕ ХЛІБОМ ЄДИНИМ — \$10.00
(16 пісень для молоді й старших)

ВІДКРИТЕ СЕРЦЕ — \$5.00
(8 пісень для дітей)

Jaroslava Lonchyna
16631 New Hampshire Avenue
Silver Spring, MD 20905-3919

ДЕНТИСТ-СТОМАТОЛОГ

Д-р Марко Луцький

приймає за попереднім
домовленням:

30 E. 40th St., Room 706
New York, N.Y. 10016
Tel.: (212) 697-8178

(201) 761-5800, (201) 761-5103
FAX: (201) 761-5310

PETER RYCHOK
AGENCY

- General Insurance
- Real Estate
- Appraisals - CREA

1707 Springfield Ave.
Maplewood, N.J. 07040

Certified Real Estate Appraiser

UNA Branch 26

Katherine Prowe

10 Margarita Street
Toms River, N.J. 08757

Володимир і Ляриса Сірий
 гратуюють „Свободі“ за прой-
 дений шлях та бажають успіхів
 у майбутньому!

ANN'S BAKERY, INC.

EUROPEAN BAKERY • FINEST IN ALL BAKERY GOODS
 BREADS • WEDDING & BIRTHDAY CAKES • PASTRIES • PIES • TORTS
 FAMOUS FOR OUR EUROPEAN RYE BREAD

OPEN 7 DAYS
 2158 W. CHICAGO AVENUE
 CHICAGO, ILLINOIS 60622

(312) 384-5562

ДЕЛЬТА **DELTA IMPORT CO.** (312) 235-7788

Quality Imports and Gifts
 from Ukraine and Eastern Europe

2242 West Chicago Avenue • Chicago, IL 60622

MARIA LESCHUK

*Щирий привіт „Свободі“
 та всім читачам!*

**MUZYKA
 FUNERAL HOME**

2157 W. Chicago Avenue
 Chicago, Ill. 60622

Tel.: 1 (312) 278-7767, 227-1222

*Запашними трояндами вітаємо
 „Свободу“ у її 100-ліття!*

Jerry Miakush

FLOWERS BY IRENA

939 N. Western Avenue
 Chicago, IL 60622

(312) 278-7890

(708) 698-0472

Appointments preferred
 (312) 486-2147

2317 W. Chicago Ave.
 Chicago, IL 60622

**Dr. Ivan Leseiko
 Dr. Irena A. Leseiko-Owerko**
 OPTOMETRISTS

Mon. - Thur. - Fri. 10-6 P.M.
 Tues. - Sat. 10-3 P.M.
 Closed Wed.

Evening hours by
 Appointment only

**ВІТАЮ „СВОБОДУ“
 У 100-ЛІТТЯ
 ТА ВСІХ ЧИТАЧІВ!**

ANNA DEMETRO

855 N. Maplewood
 Chicago, Ill. 60622

**ЩИРИЙ ПРИВІТ „СВОБОДІ“
 З НАГОДИ 100-ЛІТТЯ
 пересилає**

НАТАЛІЯ ДЕНЕґА

— касир 379-го Відділу
 в Чикаго, Ілл.

*Щиро „Свободу“ вітаємо, а всім
 читачам доброго здоров'я
 бажаємо!*

Phone 384-0512

Matt Wojtaszek, R.Ph.

IOWA PHARMACY

903 North Western Avenue
 Chicago, Illinois 60622

Anna Popil Bryan, R.Ph.

Dennis Bryan, R.Ph.

РЕСОРТ НАД МОРЕМ

LIDIA APARTMENTS & ROOMS

128 East Crocus Road

Wildwood Crest, N.J. 08260

Phone: (609) 522-3348

The World's Safest Bathing Beach

Д-р Роман і Сузанна Сапович, власники

Ellenville 647-5111 Area Code 914

**FRESKEETO
FROZEN FOODS, INC.**

Frozen Juices Meats and Seafood
Fruits and Syrups — Condiments
Martinson Coffee — Groceries

P.O. Box 547 Ellenville, N.Y. 12428

(908) 352-9190

**KROWICKI McCracken
FUNERAL HOME**

Jacob W. Krowicki, Jr., Director

2124 East St. Georges Avenue
Linden, N.J. 07036

Д-р ОЛЕГ МАРИНЯК
СПЕЦІАЛІСТ ФІЗИЧНОЇ МЕДИЦИНИ
І РЕГАБІЛІТАЦІЇ
Професор медицини на університеті
західного Онтаріо

DR. O. MARYNIAK, M.D., F.R.C.P.C.
Chief, Dept. of Physical Medicine
and Rehabilitation

ST. MARY'S HOSPITAL
35 Grosvenor St., London, Ont., Canada
N6A 1Y6. Tel.: (519) 471-0185

Tel.: (201) 994-0880

**GEORGE DEMIDOWICH,
M.D., F.A.C.C.**
**CONSTANTINE KASHNIKOW,
M.D.**
CARDIOLOGY

340 East Northfield Road, Suite 1B
Livingston, N.J. 07039
Office Hours By Appointment

Буваєте в Нью Йорку
Відавайте Сурму.
Сурма Українська книгарня.
Сурма Український Музей.
Сурма Українська Інституція.
Сурма відчинена сім днів в тиждень.

Властитель Мирон Сурмач.
Просимо заходити.

SURMA

11 East 7th Street, New York, N.Y. 10003

MACO
Office Supplies

— FOR OVER 40 YEARS —

**OFFICE FURNITURE AND
EQUIPMENT • PARTITIONS**

OXFORD • SUPREME • HON • HIGHPOINT
MYRTLE • HASKELL • TIFFANY

COMMERCIAL STATIONERS • PRINTERS

- DESKS
- CHAIRS
- COMPUTER SUPPLIES
- DATA SYSTEMS
- FILING SYSTEMS
- STEEL SHELVING

FREE DELIVERY • FAX # 867-3911

867-3309

1000 KENNEDY BLVD. • UNION CITY

З М І С Т

Календаріюм на 1993 рік	5
-------------------------------	---

I. СЛАВА ТОБІ „СВОБОДО”!

Український Славень „Ще не вмерла Україна”	17
Отець Григорій Грушка Руський Народний Союз	19
Отець Григорій Грушка Блажен Муж	19
Володимир Левенець На початку було слово	22
Юрій Клен Стара імперія у муках гине	28
Іван Кедрин Джерела до історії української преси	29
Петро Часто Завжди молода	38
Любов Коленська ‘Свобода’ — амбасадор і трибун українського народу	49
Андрій Качор Промовистий 1893 рік	60
Ольга Кузьмович Читачі висловлюються	66
Омелян Твардовський ‘Свобода’ і український зорганізований спорт	73
Володимир Барагура Моє знайомство зі ‘Свободою’	77
Василь Дідюк Як я запізнався зі ‘Свободою’	80

СТОЛІТНЯ, А ВСЕ МОЛОДА!

Дмитро Дорошенко У 1902-му році	84
Семен Демидчук ‘Свободі’ на 25-тім році	87
Іван Франко Строфи	89
Теодор Потоцький Репортаж з Бразилії	90
Наталія Кібець Новорічне величання	96
Іван Петрович Лист до о. Антона Бончевського в ‘Свободу’	97
Д-р Василь Щурат Гимн Американських Українців	99
Д-р Федір Погребенник Для України живем	100
Д-р Остап Грицай Гимн Американських Українців	105
Д-р Михайло Паламар Деяка рання преса Руси-України	106
Іван Лесько Пізнаймо себе	110

ІІІ. УКРАЇНО, ТОБІ В ВІКАХ МАРМУР НЕПІДДАТЛИВИЙ ТЕСАТИ!

Тарас Шевченко Благословенная в женах	120
Михайло Лоза Отець Маркіян Шашкевич	121
Микола Рябчук „Бо руське ми серце”	129
Константина Малицька — Віра Лебедова В Маркіянові уродини	136
Галина Колесса Перевідкріймо нашу історію	137

<i>Олександр Колесса</i> Україні	141
<i>Іван Лесько</i> Українська пропаганда до Першої світової війни	142
<i>Ю. Зоренко — А. Юриняк</i> „Остання пісня Мазепи”	151
<i>Степан Вовканич</i> Інформаційний підхід до слова	154
<i>Анатолій Гороховський</i> Роман із сузір'я Романів	163
<i>Леся Українка</i> Fiat pox	170

IV. СМЕРТОНОСНІ РОКИ

<i>Євгенія Бойко-Дімер</i> Маленька Няня	172
<i>Олена Ключева</i> Смертоносні роки (До 60-річчя Українського Голокосту)	178
<i>Іван Юрченко</i> Чи ви чуєте, Тату?	180
<i>Наталія Кібець</i> Линки	183
<i>Олекса Стефанович</i> Голод	184

V. НАРИСИ, ОПОВІДАННЯ, СПОГАДИ

<i>Ольга Кузьмович</i> Галицький Лев	185
<i>Ірина Вовк</i> Кажімо більше ніжних слів	190
<i>Іван Кедрин</i> „Свобода”, розділ з книжки „Життя, Події, Люди”	191
<i>Галина Маняко</i> Пам'яті Василя Стуса	205
<i>Іванна Савицька</i> Мандрівка в молодість	206
<i>Ю. Зоренко</i> Сини Альказару	208
<i>Омелян Твардовський</i> Перед 15-им Футбольним Чемпіонатом Світу	210
<i>Леонід Федорук</i> Забурлив у серці веснограй	215
<i>Яр Славутич</i> Горбачовіяда	216
<i>Микола Горішний</i> До 100-ліття часопису ‘Свобода’	218

VI. ОГОЛОШЕННЯ

VII. ЗМІСТ

Керівник друкарні: *Роман Павлишин*
Складачі: *Галина Кузьма, Нуся Плескун*
Верстальщик: *Сергій Поліщук*

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ, ІНК.

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, INC.

30 Montgomery Street, P.O. Box 17A—Jersey City, New Jersey 07303 • (201) 451-2200

Найстарша
і найбільша
братська,
забезпечена
і громадська
організація
українців
в Америці і
Канаді

Заснована у
1894 році

Запрошуємо
вас та членів
вашої родини
забезпечитися
в Українському
Народнім
Союзі та спільно
працювати
для добра
українського
народу

- Має ново-впроваджену дуже корисну пенсійну грамоту
- Має 20 клас модерного забезпечення
- Сума забезпечення не має обмежень
- Виплачує найвищу дивіденду
- Видає щоденник *Свобода*, Український Тижневик і журнал для дітей *Веселка*
- Уділяє стипендії студіюючій молоді
- Удержує вакаційну оселю „Союзівку”
- Offers a very advantageous new annuity policy
- Offers 20 types of life insurance protection
- There is no limit to the amount of insurance
- Pays out high dividends on certificates
- Publishes the *Svoboda* daily, the English-language *Ukrainian Weekly* and the children's magazine *Veselka — The Rainbow*
- Provides scholarships for students
- Owns the beautiful estate Soyuzivka